

T.C.

KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE'DE ÇOCUĞA
GÖSTERİLEN ÖZEN VE ÇOCUK KORUMA
POLİTİKALARI (1923-1940)**

Şeymanur SANATASAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR- 2021

©2021- Şeymanur SANATASAN

T.C.

KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE'DE ÇOCUĞA
GÖSTERİLEN ÖZEN VE ÇOCUK KORUMA
POLİTİKALARI (1923-1940)**

**ERLY PERIOD OF THE REPUBLIC OF CHILD CARE AND
CHILD PROTECTION POLICIES AHOWN IN TURKEY
(1923-1940)**

Hazırlayan

Şeymanur SANATASAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

KIRŞEHİR-2021

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Tarih Anabilim yüksek lisans öğrencisi, Şeymanur SANATASAN tarafından hazırlanan “*Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’de Çocuğa Gösterilen Özen ve Çocuk Koruma Politikaları (1923-1940)*” adlı tez çalışması 09.08.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliğı/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman.....

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Üye.....

Prof. Dr. Veli ÜNSAL

Üye.....

Doç. Dr. Suzan AKKUŞ MUTLU

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

09/08/2021

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

09/08/2021

Şeymanur SANATASAN

ÖZET

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE’DE ÇOCUĞA GÖSTERİLEN ÖZEN VE ÇOCUK KORUMA POLİTİKALARI (1923-1940)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Şeymanur SANATASAN

Danışman: Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

2021-(XII+150)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Prof. Dr. Veli ÜNSAL

Doç. Dr. Suzan AKKUŞ MUTLU

Gazi Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde gerçekleşen Millî Mücadele ve sonrası, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu gerçekleşmiş, ancak bu önemli başarı içerisinde; savaşlardan bıkmış, yorgun, sağlık yönünden kötü, eğitimsiz, yoksul ve salgın hastalıklarla mücadele eden bir toplumu barındırmıştır. Kuşkusuz savaşlardan, kıtlıklardan, salgın hastalıklardan en çok etkilenen kesim yaşlılar, kadınlar ve çocuklar olmuştur. Bu devrede, özellikle kimsesiz, öksüz veya korunmaya muhtaç olan çocukların himaye edilip gözetilmeleri önemli bir mesele olarak görülmüştür.

Yeni kurulan devlet, geleceğine yön verecek olan neslin ulus-devlet çerçevesinde sağlıklı, gürbüz, ülkesine ve milletine bağlı, millî şüura sahip nesillere dayanmak gerektiğinin bilincinde idi. Bu doğrultuda, Cumhuriyet'in ilk yıllarında muasır medeniyetler seviyesine ulaşılması amacıyla sıkıntılı durumun bir an önce giderilmesi ve toplumun, bu içinde bulunduğu şartlarda gözetilmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

Korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin çıkarılan kanunlar, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde önemli bir adım olmuş ancak, mevcut yapının ve meselelerin üstesinden gelinmesinde kifayetsiz kalmıştır.

Çalışmada, Erken Cumhuriyet Dönemi çocuk koruma politikaları çerçevesinde, çocukların himayesine yönelik oluşturulan kurum ve kuruluşları ele alınarak, 1923-1940 arasında körpe cumhuriyetin korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin yürürlüğe koymuş olduğu kanunlar ve bu kanunların yansımaları ele alınmış ve arşiv belgelerinden, meclis celse zabıtlarından, gazetelerden ve telif-tetkik eserlerden istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Salgınla Mücadele, Çocuk Koruma Politikaları, Korunmaya Muhtaç Çocuk, Korunmaya Muhtaç Çocuk Kanunları.

ABSTRACT

ERLY PERIOD OF THE REPUBLIC OF CHILD CARE AND CHILD PROTECTION POLICIES AHOWN IN TURKEY

M.Sc.Thesis

Preparer: Şeymanur SANATASAN

Advisor: Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

2021-(XII+150)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

History Department

Jury

Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN

Prof. Dr. Veli ÜNSAL

Assoc. Prof. Dr. Suzan AKKUŞ MUTLU

After the National Struggle led by Gazi Mustafa Kemal Atatürk, the establishment of the Turkish Republic took place, but this important success hosted a society that is tired of wars, tired, poor in health, uneducated, poor and struggling with epidemic diseases. Undoubtedly, the people most affected by wars, famines and epidemics were the elderly, women and children. In this period, it was seen as an important issue that children who are alone, orphans or in need of protection should be protected.

The newly established state was aware of the necessity of relying on the generation that will shape its future, within the framework of the nation-state, healthy, robust, loyal to their country and nation, and national consciousness. In this direction, in the first years of the Republic, efforts were initiated to eliminate the troubled situation as soon as possible in order to reach the level of contemporary civilizations and to observe the society in its current conditions.

The laws enacted on children in need of protection were an important step in the Early Republican Period, but they were insufficient in overcoming the existing structure and issues.

In the study, within the framework of the Early Republican Period child protection policies, the institutions and organizations created for the protection of children were discussed, and the laws that the young republic put into effect on children in need of protection between 1923-1940 and the reflections of these laws were discussed, and archive documents, parliamentary hearings, newspapers and copyright-research works were used.

Key Words: Combating the Epidemic, Child Protection Policies, Child in Need of Protection, Child Protection Laws.

ÖN SÖZ

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1940 yılına kadar geçen süreçte çocuğa gösterilen özen, çocuğa yönelik gerçekleştirilen çocuk koruma politikalarını ortaya koymak ve bu doğrultuda gerçekleşen değişimlere ışık tutmayı amaçlamaktadır. Çalışma, Türkiye'deki çocuk koruma sistemi içerisindeki çocuğun rolünün ortaya çıkarılması amacı ile hazırlanmıştır. Çalışmada, arşiv belgelerinden ve meclis tutanaklarından faydalanılmış, yeni bilgiler ve bulgulara ulaşılmıştır.

Bu araştırma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümünde; çocuk ve çocukluk kavramları açıklanarak, bu anlam yüklerinin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişimler, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte ele alınan çocuk figürünün genel özellikleri ve çocuğa uygulanan eğitimin özellikleri.

İkinci bölümünde; Atatürk Dönemi'nde ciddi bir nüfus azlığı tehlikesi ile karşı karşıya kalan yeni devletin nüfusu arttıracak önlemler alması, takip edilen nüfus politikası çerçevesinde gürbüz, sağlıklı nesil yetiştirme ve bu nesillerin sayılarının artırılmasının “millî bir mesele” olduğu, çocuğun beden sağlığının gelişmesi için beden eğitimine verilen önem ve ortaya çıkan intiba ve izlenimler.

Üçüncü bölümünde; Cumhuriyet Dönemi öncesi ve sonrasında çocuğun korunmasına yönelik kurulan müesseseler analiz edilip, çocuğun korunmasına dair eski yaklaşımların, Cumhuriyet rejimi ile beraber nasıl bir değişim gösterdiği ve yarattığı tesir arklı yönleri ile ele alınmış, çocuğun korunmasına yönelik, 1923-1940 yılları arasında gerçekleştirilen yasal düzenlemeler ve kanunlar irdelenerek açıklanmıştır.

Sonuç kısmında ise elde edilen bilgiler yorumlanmış ve ortaya çıkan kanaat ve hükümler paylaşılmıştır.

“Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’de Çocuğa Gösterilen Özen ve Çocuk Koruma Politikaları (1923-1940)” isimli bu yüksek lisans tezinin hazırlanması ve düzenlenmesi sırasında benden maddî ve manevî desteğini esirgemeyen ve beni hayatımın her anında, her anlamda destekleyen çok sevdiğim annem Yasemin TAKİM’e ve aileme sonsuz teşekkürler eder ve tezinin hazırlanmasında bana vaktini ayıran ve bilimsel desteğini benden esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Sayın Yaşar ÖZÜÇETİN’ e teşekkürümü borç bilirim.

Kırşehir- 2021

Şeymanur SANATASAN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ.....	1
ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	3
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	3
ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	4
BÖLÜM I	5
1. ÇOCUĞA YÜKLENEN ANLAM VE YENİ TÜRKİYE’DE ÇOCUK EĞİTİMİ....	5
1.1. ÇOCUK KAVRAMI.....	5
1.2. ÇOCUK VARLIĞI OLGUSUNUN TARİHSEL SÜREÇTE GEÇİRDİĞİ GELİŞMELER.....	7
1.2.1. İlkçağ.....	7
1.2.2. Ortaçağ	11
1.2.3. Yeniçağ.....	14
1.2.4. Yakınçağ.....	16
1.3. CUMHURİYETLE DEVRALINAN EĞİTİM MİRASI VE BU MİRASIN İÇİNDE ÇOCUK	19
1.3.1. Cumhuriyetle Beliren Eğitimin Temel Amaç ve İlkeleri	20
1.3.2. Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Çocuklara Yönelik Eğitim	24
BÖLÜM II.....	32
2. CUMHURİYETLE BİRLİKTE ARZU EDİLEN TÜRK ÇOCUĞU	32

2.1. Çocuk Sağlığı ve Çocuk Bedeninin İnşası.....	32
2.2. Çocuğun Bedeni Eğitimi ve Jimnastiği	58
2.3. Beden Eğitime Yönelik İzlenen Yöntemler	62
BÖLÜM III	66
3. CUMHURİYETİN ERKEN DEVRESİ TÜRKİYE'DE ÇOCUKLARA İLİŞKİN KORUMA	66
3.1. ÇOCUK VE ÇOCUK KORUMA YÖNTEMLERİNE DUYULAN İHTİYAÇ	66
3.2. TARİHİ SÜREÇTE TÜRKLERDE ÇOCUKLARA İLİŞKİN KORUMA	68
3.2.1. Cumhuriyet Öncesi.....	68
3.2.1.1. Islahhaneler.....	68
3.2.1.2. Darüşşafaka	69
3.2.1.3. Darülaceze	70
3.2.1.4. Hamidiye Etfal Hastanesi	70
3.2.1.5. Darülhayr-ı Âli	71
3.2.1.6. Darüleytamlar	73
3.3. CUMHURİYET SONRASI ÇOCUK KORUMAYA YÖNELİK POLİTİKALAR	74
3.4. 1923-1940 DEVRESİ	76
3.4.1. YASAL GELİŞMELER.....	76
3.4.2. İŞLEV GÖREN MUHTELİF KURUMLAR.....	86
3.4.2.1. Himaye-i Etfal Cemiyeti.....	86
3.4.2.1.1. Süt Damlaları	97
3.4.2.1.2. Anneler Birliği	99
3.4.2.1.3. Kalender Ziraat Yurdu	100
3.4.2.1.4. Talebe Sofraları ve Aşevleri	102
3.4.2.1.5. Ana Kucakları	103
3.4.2.1.6. Atatürk Çocuk Yuvası	106
3.4.2.1.7. Çocuk Evleri	111

3.4.2.1.8. Muayenehaneler ve Çocuk Dispanserleri	113
3.4.2.2. Hilal-i Ahmer Cemiyeti	116
SONUÇ.....	121
KAYNAKÇA	123
EKLER	136
ÖZGEÇMİŞ.....	150

KISALTMALAR

BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
HEC	Himaye-i Etfal Cemiyeti
KMÇHK	Korunmaya Muhtaç Çocuk Hakkındaki Kanun
M.Ö	Milattan Önce
MAD.	Madde
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMZC	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri
TCK	Türk Ceza Kanunu
TMK	Türk Medeni Kanunu
Vb.	Ve benzeri

GİRİŞ

Toplumsal yaşantı, yapısı gereği canlı bir organizma gibi değişmeye ve gelişmeye açıktır. İnsanoğlu varoluşundan beri içinde bulunduğu çağın değişimi ve çağın kişiye getirdikleri ile birlikte olgunlaşmıştır (Özkiraz, İşçibaş, 2016: 87). İnsanlığın gelişim ve değişimindeki en özel ve en masum yeri çocuklar almışlardır. Yaşam zincirinin değiştirilemez ve yok edilemez bir halkası olarak algılanan çocukluk, farklı toplumlarda, tarihin farklı dönemlerinde bilhassa aynı toplumun farklı kesimlerinde değişik anlamlar taşımaktadır. Bu nedenle çocukluk kavramı, toplumsal bir kavram olup diğer birçok toplumsal kavramlar gibi yerleşmiş ölçü ve kültürlerden etkilenmiştir (Sağlam, Aral, 2016: 44).

Toplumlar açısından çocuk, insanların ilerideki hayatlarında nerede olacaklarını belirlemeleri nedeniyle, son derece önemli bir husustur. Her toplum ileride önlerine çıkabilecek sorunlarla tüm gayretiyle mücadele edebilecek, sağlıklı, gülbüz, kuvvetli nesiller yetiştirerek toplumsal devamlılığın sağlanması çabasıındadırlar (Salim, 2011: 1). Bu bağlamda, egemenlik anlayışı millet ile özdeşleştirilerek çocuğa yönelik eğitim anlayışını tamamen değiştirmiş; çocukları 'ideal vatandaş' olarak yetiştirmek, devletlerin politikaları arasında yer almıştır (Özta, 2009: 2).

Çocuğa özen gösterilmesi ve yetiştirilmesi konusunda ana ve babanın hak ve görevi olduğu eski zamanlardan, çocuğun korunması ailenin yanında toplumunda sorumluluğunun var olduğunun bilincinin gelişmesi oldukça yeni sayılabilecek bir olaydır. Zamanla küçülen, zayıflayan ve parçalanmış ailenin tek başına çocuğunu koruyamadığı anlaşılmaktadır. 20. yüzyılda çocuğun korunması konusunda toplumun ve kamuoyunun rolü daha iyi anlaşılmış durumdadır (Karataş, 2007: 8).

Dünya'da çocuğun özel olarak korunup kollanması 1700'lü yıllardan sonra gündeme gelmeye başlamıştır. Dünyadaki diğer ülkelerdeki gibi Osmanlı Devleti'nde de çocukları kapsayan bir sosyal refah sisteminin çok iyi olmadığı ortadadır. Sosyal refah benzeri uygulamalar, yerel vakıflar ve yardımlaşma sandıkları ile özellikle Osmanlı Devlet'inin yetim ve yoksul çocuklara yönelik İslam dininin hayırseverlik duyguları çerçevesi ile yardım edilmiştir (Yolcuoğlu, 2009: 60).

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte, devralınan çocuk kitlesinin sahip olduğu fiziksel özelliklere bakıldığında, köylerde zayıf, sakat kalmış ve bazı ölümcül hastalıklara yakalanmış çocukların varlığı Türkiye'nin içinde bulunduğu bir gerçektir. Cumhuriyet'in

istediği figürdeki çocuk; sağlam ve gürbüz olmalıdır. Yeni kurulan devlet, sağlıklı bir nesle dayandırılmak istenilmektedir. Bu nedenle özellikle topluma, sağlıklı birey yetiştirmenin vatan için ne kadar kıymetli olduğu, bunun için çocuklara verilecek önemin artması gerektiği, dönemin yayınlarında anlatılmaya çalışılmıştır (Çakır, 2019: 39).

Cumhuriyet yöneticileri iki savaş arası dönemde Türkiye’de meydana gelmiş olan erkek nüfusunun azalması ve ülkenin ekonomik alanda hızla canlanması amacıyla, nüfusun hızla artırılması ve her anlamda sağlıklı, gürbüz olması sağlanmalıdır. Bu yanıyla bahsi geçen dönem, ulus-devletlerin güçlendikleri ve güçlerini büyük oranda sahip oldukları sağlıklı ve canlı bir nüfusa dayandırdıkları görülür. Cumhuriyet rejiminin de ayakta durması ve sağlam temellere oturmasının en önemli araçlarından biri sahip olacağı sağlam, sağlıklı ve gürbüz bedenlere sahip yeni bir nesil inşa etmek olduğunun bilincindeydiler. (Başboğa, 2010: 518).

Cumhuriyet Dönemi’nde çocukların sağlıklı ve bilinçli bir birey olmasının yanında, kadının da iyi bir terbiye ye sahip olup bunu zamanla çocuklarına aktarabilmesi üzerinde durulan konular arasındaydı. Çünkü insanoğlunun eğitim seviyesinin yüksek ve ahlaklı olması anne terbiyesi ile ilişkilidir. Bu sebeptendir ki annelerin aldığı eğitim ve ahlak da iyi olmalıdır. Cumhuriyet Döneminde, Türkiye’de kadına ve anneye olan kıymetin artması, eğitimine önem verilmesi, kadının kendini geliştirmesine olanak sağlamıştır (Çakır, 2019: 27).

Örneğin 1926’da İsviçre Medeni Yasası’nın kabul edilmesi ile aile mal varlığının yönetimi ve paylaşımında kadın erkek eşit sayılmıştır. 1930 yılında kadına verilen hak ile yerel seçimlerde oy kullanır. İşte bu değişimlerle birlikte kadın eğitimde, ekonomide, erkeklerle eşit haklar elde eder ve Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte kadınların kamu alanına girmesindeki reformlar hız kazanmaya başlar (Özkiraz, İşçibaş, 2016: 91).

Ziya Gökalp sürgünde olduğu zamanda kızı Seniha Hanım’a yazmış olduğu mektupta ailenin yükseltilmesinin, kadının terbiyesi ile icra edileceğini ve yapılacak bütün ıslahatlardan önce kız mekteplerinin açılması, böylece kız çocuklarının iyi bir terbiye alabilmeleri ile bir milletin canlanıp gelişmesinin en önemli hususu olduğunu belirtir. Ona göre aile, cemiyetlerin en küçüğü; fakat en canlısıdır. Küçük cemiyetler birleşerek milleti oluşturur. Gökalp’e göre aile, bir milletin temelidir. Bir toplumun aile yapısı ne kadar güçlü ve kuvvetli olursa milleti de o derece güçlü ve kuvvetli olur. Kadın eğer iyi bir eğitim alırsa aile yükselir (Albayrak, 2017: 249).

Cumhuriyetin kurucuları, Cumhuriyet idaresinin sürekliliğini sağlamak ve bu sürekliliği teminat altına alabilmek için çocuklar üzerine nasıl bir siyasî icraat yapılması gerektiğini gayet iyi biliyorlardı. Onların amaçları sadece bedenen sağlıklı çocuklar yetiştirmek değil; daha geniş bir ifadeyle “Cumhuriyeti” politik açıdan anlamlı kılacak bir “vatandaş/yurttaş” tipini oluşturmaktı (Çılgın, 2004: 98).

Amaçları; çağdaş, Batı normlarını benimsemiş ama aynı zamanda milliyetçi, inkılapçı ve laik bireylerden oluşmuş modern bir toplum yaratabilmektir. Bu düşünce kapsamında çocuk, geleceğin makbul/ideal yurttaşları olarak önemli bir yere sahip olmuştur. Devletin öngördüğü ideal çocuğun yetiştirilmesi sorunsalı başta eğitim olmak üzere sağlık, güvenlik ve nüfus politikalarının da merkezinde yer almıştır. Resmî politikaların yanında dönemin çocuk edebiyatında ve çocuklara yönelik süreli yayınlarda da çocuğun yeni rejimin değerlerini öğrenip içselleştirmesi ve bu değerlere uygun birer ‘ideal yurttaş’ olarak yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Öztekin, 2019: 1251).

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Bir toplumun kültürünün, örf ve adetlerinin gelecek nesiller ile korunması ve yaşatılması büyük önem arz eder. Bu bağlamda devletin, toplumun geleceğin de etkin rol oynayan çocuğun, sağlıklı ve nitelikli özelliklere malik olabilmesi için çocukların biyo-psiko-sosyo-ekonomik ve manevî ihtiyaçlarını karşılaması gerekir. Sağlıklı ve gürbüz çocuklar millî bir devletin, güçlü bir ordunun garantisi durumundadır.

Türkiye’de özellikle 1923’den 1940 yılına gelinceye dek siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda büyük değişimler yaşanmış ve bu değişimler cumhuriyet tarihçilerinin ilgi odağı olmuştur. Ancak, bu süreç tarihçiler tarafından incelenirken çocuğa yönelik konuların ele alınması daha çok ikinci, üçüncü planda yer almıştır. Bu hususta, çocuğa yüklenen anlamın tarihsel süreçlerde ne gibi değişimlere kapı açtığını, Türkiye Cumhuriyeti’nde modern çocukluğun doğuşunu mercek altına almak önem taşımaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Tarih içinde çocuğun ve çocukluğun dönemler içerisinde geçirmiş olduğu değişimleri incelemek ve Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte ele alınan çocuğun nasıl bir politik özne olarak yeniden oluşturulduğunu açıklamak, ulus-devlet anlayışı içinde ‘ideal çocuğa’ ulaşılmasında alınan yolları ifşa etmektir.

Bu çerçevede araştırmanın amacı, Cumhuriyet Dönemi çocuğa gösterilen özen ve çocuğa yönelik gerçekleştirilen çocuk koruma politikalarını ve bu politikaların arkasında

yatan eğitim paradigmasını açıkça ortaya koymak ve bu bağlamda yapılan politikaları tespit edip gereken tenkit ve değerlendirmeleri yapmaktır.

Bu amaçlar doğrultusunda;

Cumhuriyet Dönemi'nde çocuğa gösterilen özen nedir?

Cumhuriyet Dönemi'nde çocuğun ideal yurttaş olması hususunda nasıl bir politika izlenmiştir?

Cumhuriyet Dönemi boyunca çocuğun korunmasına yönelik izlenen politika, anlayış ve uygulamalar dönemin eserlerine, yayınlarına nasıl yansımıştır?

Cumhuriyet Dönemi'nde çocuğun korunmasına yönelik kurulan muhtelif kurumlar nelerdir? Soruları cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Türk Devrimi ile başlayan köklü değişimlerin ve bu köklü değişimlerin aktarıcı durumunda olan çocuğa nasıl etki ettiğini ortaya koymaktır. Ele alınan dönemde, çocuğa gösterilen özen konusunda bilgi eksikliklerinin bir ölçüde giderilebileceği ve daha sonra yapılacak çalışmalara ise ufuk açıcı olması umulmaktadır.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Çalışmanın temel odağı, Cumhuriyet'in kurulmasından sonraki süreçte çocuğa gösterilen özen ve çocuk koruma politikaları oluşturur. Bu süreçte kurulan kurumlar ve gerçekleştirilen hizmetler çok geniş olduğundan sınırlandırılmaya gidilmiştir. Çocuğun tarih içindeki durumu, çocuğa zaman içerisinde yüklenen anlamların nedenleri gibi temel noktalar dikkate alınarak incelemeler yapılmıştır. Tez zaman aralığı Cumhuriyet Dönemi ile sınırlandırılmıştır. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarındaki çocuğa gösterilen özeni ortaya koyabilmek için Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki çocuğun durumuna da yer verilmiştir.

BÖLÜM I

1. ÇOCUĞA YÜKLENEN ANLAM VE YENİ TÜRKİYE’DE ÇOCUK EĞİTİMİ

1.1. ÇOCUK KAVRAMI

Çocuk henüz fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam olarak gelişmemiş ve yeterince olgunluğa erişmemiş birey olarak tanımlanmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesinde; bazı durumlarda çocuğun erken yaşta reşit olma durumu hariç, “*on sekiz yaşına ulaşmamış her birey çocuk sayılır*” tanımı yer almaktadır (Erkut, Balcı, Yıldız, 2017: 18). 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nda çocuk; “*daha erken yaşta ergin olsa bile, daha on sekiz yaşını doldurmamış kişi*” olarak tanımlanır (Resmi Gazete, 2005: 5395).

Dünya Sağlık Örgütü’ne göre, 10 yaş öncesi dönem çocukluk olarak adlandırılırken, 10-19 yaş arası ergenlik dönemi olarak adlandırılır (Erkut, Balcı, Yıldız, 2017: 18). “*Çocuk, henüz bulûğ çağına ermemiş insandır*” şeklinde tanımlamalar bulunmaktadır (TDV İslam Ansiklopedisi, 361). Aristo’ya göre, çocukluk insan yaşamı içerisinde bir felakettir. Çünkü her türlü insan yaşamını zorlayacak hastalıklar, kazalar, sıkıntılar çocukluk döneminde yer alır. Augustin ise çocukluğu, günahkârlık ile açıklar ve annesinin göğsüne saldıran bebeğin bu davranışı ile günahkârlığını gösterdiğini dile getirir. Ayrıca çocukların masum ve iyiliğe olan eğilimlerini ise onların zayıflığının bir göstergesi olarak belirtir (Sağlam, Aral, 2016: 47).

Çocukluk, insanoğlunun varoluşundan beri var olan ve var olmaya devam edecek bir dönemdir. Bir kavram olarak çocukluk ise muasır dönemlerin yarattığı kendini göstermektedir (Özcan, 2017: 92). Çocuk; aile, eğitim, din ve devlet kurumlarının oluşturmuş olduğu çevrede yaşamını devam ettiren ve kendisine aktarılmış olan örf ve adetlerin mirasçısıdır (Çelik, Çat, 2018: 226). Doğumundan sonra öğrenmeye hazır olan çocuklarda uygun ortam ve koşullar sağlandığında, bireye kazandırılmak istenen davranışlara ulaşılır. Çocuğun ilk eğitimi ailede başlar ve bu sürece okul daha sonra dâhil olur (Çakarlı, 2019: 11).

Bilindiği üzere, insan içeriği gereği sosyal bir mahlûktur. Bu nedenle toplum içinde konumlandırılması bir gereklilik arz eder. Toplumun temel yapısı ise ailedir (Kocabıyık, 2019: 6). Aile, insanlıkla var olan toplumsal bir kurumdur. Birçok toplumsal kurum gibi aile de çağın getirdiği değişimleri içinde barındırmıştır. Yapısında, tipinde, boyutlarında ve işlevlerinde çok önemli değişimler olmuş ve zamanla geniş aile yapısı küçülerek çekirdek

aile yapısını oluşturmuştur. Eğitim, yönlendirme, meslek edinme gibi bazı alanların işlevleri başka kurumlara geçse de; ailede çocuk yapma, çocuğu besleme, sevgi gösterme, koruma, büyütme, geliştirme, çocuğun alacağı ahlakî eğitim, çocuğu toplumsallaştırma ve kişisel gelişiminde etkili olma işlevlerini özenle sürdürmektedir. İnsan neslinin korunması ve çoğalması gibi temel niteliklerini hiçbir zaman kaybetmediği gibi, bu günde bu görevini önemle devam ettirmektedir (Kır, 2011: 382). Aile, bir çocuğun dünyaya geldiği andan itibaren içinde yer aldığı, yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli bakımın ve desteğin sunulduğu sosyal bir çevredir. Aslında bir bakıma aile, bireyi hayata bağlayan bir görevini üstlenmiştir (Turgut, 2017: 94).

Aile kavramı, bağlantılı çekirdek aile ve modern çekirdek aile kavramlarını içinde barındırmaktadır. Bağlantılı çekirdek aile, endüstrileşme aşamasındaki ülkelerde geniş aile kalıntılarını oluşturan, modern aile kavramına geçme aşamasında olan aile tipini tanımlar. Modern çekirdek aile ise, Atatürk'ün hedeflediği yani karı-koca arasındaki eşitliğin sağlandığı, aile reisliği kavramını dışsallaştıran, karar verme aşamasında bu görevi karı-kocanın üstlendiği demokratik aile tipidir. Atatürk'ün verdiği demeçlere ve yaptıklarına bakıldığında, amacının modern çekirdek aile tipini oluşturmak istediği görülebilir. Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile birlikte daha önce var olan geniş aile tipinden modern çekirdek aile evresine geçilmesinde bir ivme kazanılmıştır (Zafer, 2014: 122-123).

Aile kurumu, uygar olsun veya olmasın her toplumda bulunan bir kurumdur. Bu kurum, bireyin varlığının kaynağını ve bireyin gücünü ortaya koymaktadır. Sosyal düzenin sağlanmasında ailenin görevi birincil rol üstlenmektedir (Çakır, 2019: 30-31). Her çocuk bir aileye ait olmaya ve ailede sevgi, saygı ve temel gereksinimlerini doyurmak ister (Aslan, 2020: 27).

Bu kurum, sosyalizasyon sürecinin bir ana kaynağı olmakla birlikte, insanların sosyal ve kültürel temelleri de bu kurum ile beslenir. Bir çocuğun kazanmış olduğu duygu, düşünce, davranış temellerini aileden almaktadır. Bu sebeple aile, bireyin önce kendini tanıması, kendini geliştirmesi ve daha sonra toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik gelişimlerinde katkı sağlamasında önemli bir unsurdur. Türk ailesinde, aile üyelerinin hak ve sorumlulukları bellidir. Erkek ve kadın birbirlerini gözetip aile içinde üzerine düşen görevleri yerine getirirler (Eyce, 2000: 224,241). Koca, Türklerde yer alan “*Tay yetişirse at dinlenir, oğul yetişirse baba dinlenir*” sözü ile aile tarafından yetiştirilen erkek evlatların aile faaliyetlerinde rol göstermesi ile babanın üstündeki yükü bir nevi hafifletmektedir. Bu bakımdan erkek evlatlarına büyük önem ve değer verilmektedir (Koca, 2010: 119).

Türklerde durum bu iken genel olarak çocukluk kavramının zaman içerisinde modernleşmesi, dönemlere yayılan toplumsal değerlerin biçimlendirilmesi bilhassa giderek evrenselleştirilmesi ile alakalı bir süreçtir. Zamanla sanayinin gelişmesi, matbaanın yaygınlaşması, bilim dünyasında meydana gelen değişimler, çocuğun tabiatına yönelik ortaya çıkarmış olduğu toplumsal algının, anlamlı bir nüfus dilimi oluşturulması yolundaki gelişmelerdir (Kocabıyık, 2019: 1). Modernleşme dönemlerine özgü olarak meydana gelen toplumsal işbölümü, eğitim ile sağlanabilecek bilgi ve beceriye ihtiyaç duymaktadır. Bu toplumsal ihtiyaca cevap verebilecek meziyette bulunan çocukluk, spesiyal bir dönem olarak önümüze çıkmaktadır (Şenocak, 2005:6).

1.2. ÇOCUK VARLIĞI OLGUSUNUN TARİHSEL SÜREÇTE GEÇİRDİĞİ GELİŞMELER

Çocukluk, doğuştan yetişkinlik evresine kadar ki süreçte bedensel ve bilişsel gelişim, davranış ve uyum süreçleri ile ekonomik, sosyal ve hukuksal statüye uzanan geniş bir alanda değerlendirilmesi gereken bir mevkiye sahip olmuştur. Çocuğun fizyolojik özellikleri, zihinsel gelişimi, sosyalleşmesi vb. değişken olan söz konusu çevrenin sınırları oluşturulurken unutulmaması gereken bir konu vardır: Çocuklar toplumsal etkiye açıktır ve bu nedenden dolayı her açıdan korunması gereken bir alanda yer almalıdırlar. Küçük yaşta çalışan çocuklar, sokak çocukları, zihinsel ve bedensel engeli olan çocuklar ve korunmaya muhtaç olan çocuklar, bu dünyanın birer parçalarıdır ve bizlerinde algı sahası içerisinde yer almalıdırlar (Yazıcı, 2012: 501).

Çocuk ve çocukluk üzerine yapılacak çalışmalardan önce, çocukluk kavramının oluşumunda rol alan unsurların araştırılıp incelenerek, çocukluğun iyi bir şekilde kavranıp algılanması için önemli bir husustur. Çocukluğu tam anlamı ile anlayabilmek için çocukluğun toplumsal ve tarihsel süreçteki değişimlere göz atılması gerekir (Özcan, 2017: 93).

1.2.1. İlkçağ

İlk çağ yazının bulunmasından Ortaçağ'a kadar geçen süreyi kapsar. Ancak ilk çağdan günümüze kadar ulaşabilen kaynak sayısı oldukça azdır. Daha çok bu dönemde arkeolojik kazılardaki buluntular, duvarlara işlenmiş semboller, resimler ve motiflerin yorumlanması ile bu döneme ait bilgiler ortaya çıkabilmektedir. İkel dönemlerde çocukların Tanrı'ya kurban edilmesi, sakat doğmaları durumunda bebeklerin öldürülmesi, çocukların köle olarak verilmesi, kaldıramayacakları ağır işlerde çalıştırılmaları gibi birçok

örnekte görüldüğü üzere, çocuğun eski zamanlardaki olumsuz durumunu ortaya koymaktadır (Ata, 2019: 49).

Ayrıca ilkel topluluklarda doğaüstü güçlere inanılırdı. Örneğin bir fırtına ya da bir kıtlığın nedenini doğaüstü güçleri sinirlendirdikleri bunun sonucunda da kızarak onlara bu felaketleri gönderdiklerini düşünürlerdi. Bu dönemde engelli doğan çocuklar ise bu doğaüstü güçlerin verdikleri ceza olarak görülmekteydi (Erkut, Balcı, Yıldız, 2017: 19).

Eski Asur Dönemi'ne ait ele geçen bazı belgelerde özellikle aile içi yazışmalar ve mahkeme tutanaklarında, kız çocuklarının henüz küçük yaşta iken nişanlandığı göze çarpmaktadır (Sünbül, 2020: 101). Hammurabi Kanunları'nda özellikle aile ve çocuğu ilgilendiren önemli maddeler bulunmaktaydı. Baba ailenin en başı olarak kabul edilirdi. Çocuk babasına karşı yaptığı herhangi bir saygısızlık ve itaatsizlikte babası tarafından ağır cezalara maruz kalabilmesi söz konusuydu. Hatta suça göre çocuk parmağından, gözünden ve dilinden olabilirdi. Baba çocuğunu borçları için teminat görmesinin yanında çocuğunu köle olarak da satabilirdi. Ancak zamanla bu kölelik süresi üç yıldan uzun tutulmamıştır (Erkut, Balcı, Yıldız, 2017: 19-20).

İlk çağlarda nehir bölgesinde yaşamını sürdüren Mısır Uygarlığında ise 4. hanedan dönemine ait olan bir anıtın üzerindeki kabartmalardan anlaşıldığı üzere, yenik düşen kabilenin şefleri ve çocukları seferlerde esir edildikleri görülmüştür (Çıvgın, 2015: 403).

Ayrıca tıp tarihinde önemli yere sahip olan uygarlıkta, çocuğun bakımına ve hastalıklara yakalanmaması için sıhî tedbirlerin alınmasına özen gösterirler. Herodot'un ifadesi ile Mısır Uygarlığı, Lidya Uygarlığından sonra, dünyada sıhî kaidelere en çok uyan insanlardır. Çocuğun mektepte disiplinin dayak ile sağlandığı bazı yazılardan şöyle anlaşılmaktadır: *“Gençlerin bir sırtı vardır, o dövüldüğü zaman iyi dinlemesini bilirler.”* Bir öğrencide öğretmenine şöyle yazar: *“Siz benim sırtımı dövdünüz, sizin öğrettikleriniz böylece benim kulaklarıma girdi”* şeklinde belirtilirken başka bir kayıтта öğretmen; *“Kalbini zevk ve safaya verme, çünkü burada kendini kaybedersin. Elinle yaz, ağzınla oku ve senden çok bilenlerin söylediklerini iyi karşıla. Hiç bir gününü boş geçirme, yoksa dayak yersin, çünkü gençlerin kulakları sırtlarındadır ve ne zaman dövülürse daha iyi dinlerler”* şeklinde belirtilmiştir (İnan, 1987: 246, 256).

Mısır'da hava sıcak olduğundan genelde çocuklara elbise giydirilmemenin yanında saçları da kısa kesilmektedir. Arkeolojik araştırmalara göre modern oyuncağın ilkinin Mısırlılara ait olduğunu bilinmektedir. Milattan Önce 5. yüzyılda Mısırlı çocukların tahta

atlar ile oynadıkları, M.Ö. 2. yüzyılda ise topaç, misket, oyuncak bebeklerin olduğu bilinmektedir. Ayrıca Mısır Uygarlığındaki heykellerde emziren bir anne tasvir edilerek annenin bebeğini emzirmesinin önemi açıklanmaktadır (Erkut, Balcı, Yıldız, 2017: 20).

Antik Yunan Uygarlığında ise babanın çocuk üzerinde mutlak hâkimiyetinin olduğu görülmektedir (Sağlam, Aral, 2016: 47). Tarihi tam net olarak bilinmeyen, eski dönem Yunanistan coğrafyasında yaşamış olan yetişkinlerde, ortaya çıkan öfke patlamasında bu kötü duyguların aktarılması için etrafta çocuğun bulunmasının gerektiğine dair inanış vardır. Özellikle bir yetişkinin öfke patlamasının nedeninin içinde kötü ruh barındırdığını ve bunu yanındaki çocuğa aktararak bu öfke patlamasından kurtuldukları kanısı oluşmuştur (Ata, 2019: 49).

Eski Yunan Uygarlığında yeni doğan çocuk kundak bezine sarılır ve yakasına nişan denilen nazar boncuğu takılırdı. İstenmeyen bir çocuk bir yere bırakılacağı zaman ise o nişan yakasından çıkarılıp yanına bırakılırdı. Yeni doğan bebekler dadıları tarafından dışarı çıkarılıp aya gösterirlerdi. Eğer çocuk sakat doğar ise de Taygetos Dağı'nın uçurumuna götürülür ve oradan bırakılırdı. Çünkü sağlam bünyeli olmayan çocuğun yaşamaması hem kendisinin ve devletin iyiliği için daha iyi olduğu düşüncesi hâkimdir (Akyüz, 2016: 1225-1226). Bunların yanında hasta olan bir yetişkinin sağlığına kavuşmak için kendini çocuk kanıyla yıkaması, bir bina veya köprünün yapımında vakıf kurbanı olarak çocuğun yakılması, bir evde virüs olup olmadığını çocuğun belli süre orada yaşamasını sağlanması yolu ile tespit edildiği Eski Yunan Uygarlığı' nın gerçekleri arasındadır (Ata, 2019: 50).

Eski Yunan'da kız çocuklarının eğitime izin verilmiyordu. Çünkü kız çocuklarının zekâ ve kavrayış olarak erkeklere göre daha geride kaldıklarını savunmuşlardır. Kız çocuklarının dansa ve spora yönlendirilmesinin sebebi ise ileride güçlü erkek çocuğu doğurmaları ile devletin askerî açıdan güçlü bir toplumun oluşmasını sağlamaktır (Erkut, Balcı, Yıldız, 2017: 20).

İlkçağ' da Roma Uygarlığına bakıldığında; yeni doğan çocukları özellikle kız çocuklarını ölüme terk edilmesi olayı mevcuttur. Yeni doğan çocukların boğazlanması, suda boğulması ve kızgın çöl sıcaklığına bırakılması sık görülen olaylardır. Çocuğu ölüme terk etme veya mirastan men etme babanın hükmünde bulunurdu. Ancak bir kadının eşinin izni olmadan bebeğini ölüme terk ederse kocası tarafından cezalandırılabilirdi. Bununla beraber birçok yazıt ve antik kaynaklar babası tarafından ölüme cezalandırılan çocukların bu durumdan annelerinin ne kadar üzüntü duyduğundan bahseder. Öyle ki, Roma'da bazı

kadınlar babaları tarafından kız çocuklarının öldürülmemesi için kız evlatlarını erkek çocuğu gibi yetiştirirler (Kocakuşak, 2011: 50) Romalı bir baba istediği zaman çocuğunu terk edebilir, köle olarak satabilir, sakat bırakabilir veya öldürebilirdi (Erkut, Balcı, Yıldız, 2017: 20).

Eski Hintlerde (M.Ö. VI.) ise durum babaların çocuklarını evlatlık köle olarak ya da evlatlıklarını köle olarak satma hakkına sahipti. Bu uygulama eski Çin Uygarlığında da bulunmaktaydı. Ancak burada çocuğun direk köle olarak değil de çocuğun bakımını sağlayamayacak aileler çocuklarını satabilirlerdi. Bahsi geçen dönemde, çocukların kötü şartlarda büyümesi ve olumsuz koşullarda maruz bırakılma durumu ilkçağ döneminin rutin toplumsal olayları olarak bilinmektedir (Ata, 2019: 49).

İlkçağlarda çocuk öldürmek, özellikle sakat doğan bebekleri ve kız çocukların öldürülmesi birçok toplumda yaygın olarak görülmektedir. Eskimolar bebeklerini buzlu suya atarlar, Araplar istemedikleri kız çocuklarını diri diri toprağa gömerlerdi. Çin, Hindistan, Peru, Meksika gibi yerlerde ise bebeklerin güçlerinin görülmesi için akan nehre bırakılmaları da söz konusudur. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi eski birçok toplumda çocukların Tanrı için kurban edilmeleri de ortadadır (Erkut, Balcı, Yıldız, 2017: 21).

Bir başka eski çağ medeniyetlerinin yaşamış olduğu, Tunus'ta bulunan Tophet isimli mezarlıkta ortaya çıkan kazıda 20.000 bebek mezarı bulunmuştur. Yapılan araştırmalar sonucunda, uzmanlara göre bu çocuklar tanrıya adak olarak sunulduğu görüşü hâkimdir (Ata, 2019: 50).

Yine bunların yanında İlkçağlarda, devletlerarası ilişkilerin kurulması nedeniyle çocuk yaşta evlilikler de yapılmaktadır. Bu uygulamanın yanı sıra çocuklar üzerinde örf ve adetlerin aktarımı yapmak için ailenin güçlenmesi ve itibar elde etmesi, ölümden sonraki yaşamı da güvenme altına alma gibi beklentilere bağlı olarak, çocuk eğitimi ve yetiştirilmesi ilkeleri belirlenmiştir (Öztürk, 2017: 272).

Eski Türklerde ise çocuk sahibi olmak oldukça önemli bir husustu. Çocuksuz aileler çok hoş karşılanmazdı. Çocuklar Türk töresine uygun olarak yetiştirilip büyütülürlerdi. Çocuğun velayeti babaya aitti. Babanın olmadığı durumlarda anne bu hakkı kullanabilirdi (Uğur, 2018: 13). Türk ailesi için, büyüyüp yetiştikleri ve baba ocağı dedikleri aile onlar için çok önemliydi. “*Ocağın ateşinin hiç sönmemesi*” gerekirdi (Gökalp, 1968: 148).

Eski Türk toplumunda, çocuklar arasında cinsiyet ayrımının yapılmaması, kadınların doğdukları andan itibaren eşitsizlik içindeki bir hayata maruz kalmadığını

görebiliriz. Kız çocuğunun doğması çağdaş olamayan toplumlarda her ne kadar bir utanç olarak görülse de, bu geleneğe Türkler arasında rastlanılmaz (Tellioglu, 2016: 221-222).

1.2.2. Ortaçağ

İlkçağ da var olan çocukluk anlayışında toplumun, devlet ile kurmuş olduğu ilişkinin izlerini görebilmek mümkündür. Çocuk; genel olarak iyi bir vatandaş olma, devletlerarasında yapılmış olan anlaşmaların bir güvencesi olarak sayılma, akrabalık ilişkilerinde belirli bir sebeplere hizmet eden düşüncenin, bir parçası olmuşlardır. Ortaçağ'ın sahip olduğu dini algılar ve ritüeller çocukluğu, İlkçağa istinaden bambaşka bir yere taşımıştır (Öztürk, 2017: 255).

Bu dönemde çocukluk, insan yaşamından farklı bir evre olarak görülmemektedir. Genel olarak bir çocuğun 14 yaşına kadar süren sürecine bebeklik dönemi vardır. 14 yaşından sonra çocuk yetişkin bir birey olarak değerlendirilir. Dahası çocukların yetişkin olarak görülmesi günlük hayatın her alanında kendini gösterir. Bu yaştan sonra yetişkinlerin giydikleri kıyafetleri giyerler ve onların oynadıkları oyunları oynarlardı (Uğur, 2018: 13-14). Bunun yanında, Ortaçağ'da inşa edilen heykellerde çocuklar, daha çok 'minyatür yetişkinler' olarak gösterilmiştir (Öztan, 2009: 9). Postman'a göre, Ortaçağ'da yedi yaşına varmış olan çocuk, insanların söylediklerini anlayabilmekte, akıcı bir şekilde kendini ifade edebilmektedir. Böylece, Ortaçağ'da çocukluk genel olarak yedi yaşında sonlanmaktadır (Salim, 2011: 5).

Aries'in 1960 yılında yayınlamış olduğu "L'Enfant et la vie familiale sous l'ancien régime" isimli kitabı çocuk ve çocukluk tarihi hakkında en önemli kitaplardan biridir. Aries'e göre, Ortaçağ'da çocuk ve çocukluğun farklı bir görüş bulunmamaktadır. Ancak bu düşünce çocuğun sevilmediği, ihmal edildiği anlamını taşımaz bu dönemde çocuk, Tanrı'nın koruması altında olan kırılgan yapıya sahip yaratığı olarak nitelendirilmektedir (Deliğaoğlu, 2009: 18).

Ancak özellikle Augustin'in "insanoğlu günahkâr doğar" bakışı ile çocuğun konumlandırıldığı durumun bir yansımasıdır. Augustin bebek ve çocuk masumiyetinin varlığını reddederek şu sözleri dile getirmiştir: "*Bebeklik yıllarında da olsa, insanın olur olmaz her şeyi istemesi, kendine itaat etmediler diye gerek özgür doğumlu insanlara gerek aile büyüklerine gerek kendisini doğuran ana babasına, gerekse isteklerine olmaz anlamında başlarını sallayan sağduyu sahibi diğer insanlara kızıp küsmesi, dahası kendisine zararı dokunacak türdeki buyrukları yerine getirilmedi diye, karşısındakilere*

haince vurarak onların canını yakmaya çalışması, iyi huylar olabilir mi? Demek ki bebeklerin sadece narin bedenleri masumdur, ruhları değil” (Ata, 2019: 50-51).

Şunu da belirtmek gerekir ki Ortaçağ’da çocuklar zayıf bir bağışıklık sistemine sahiptirler. Bu dönemde ortaya salgın hastalıklar ve sıhhi tıbbi bilgi eksikliğinden dolayı birçok çocuk yetişkinliğe varamadan vefat ederler (Genç, 2016: 242-243). Öyle ki 14. yüzyıla kadar çocukların erken yaşta vefat etmelerinden dolayı onlara vasiyetnamelerde bile yer verilmezdi (Uğur, 2018: 14).

Hristiyanlığın ortaya çıkması ile beraber insan da acıma, düşkünlere ve kimsesizlere yardım edilme duygusu çocukların daha çok koruyup kollanmasını sağlamıştır. Bu koruyup kollama davranışı ile cennetin kapılarının kendilerine açılacağına inanmışlardır. Ancak bu düşünce çok da uzun sürmemiştir. Çünkü kiliseler, çocukların içindeki şeytanın çıkarılması için dövülmesi gerektiğini söylemişlerdir. Kilisenin söylediklerini emir olarak kabul eden aileler ise çocuklarını dövmüşlerdir. Güçsüz ve korunmasız çocuklar ise bu şiddete boyun eğmek zorunda kalmışlardır (Bakılcı, 2019: 12). Bu konuya ilgi duyan yazarlar, Ortaçağda çocukların yetişkinlerin dünyasının bir parçasını oldukları düşüncesine sahiplerdir (Öztürk, 2017: 255).

Bu nedenle Ortaçağ çocuklar için zor bir dönem olmuştur. Bu dönemde çocukların, katı disiplin ve ağır cezalar ile karşı karşıya kaldıkları ve bazılarının kalelerde hapsedildikleri söz konusudur. Ortaçağ’da hayat koşullarının zorluğu aileleri çocuk bakımındaki bilgisizlikleri nedeniyle, çocuk ölümlerinin fazla olması ve bu nedenle altı yaşına kadar çocukların ailenin bir üyesi olarak görülmemeleri sağlamaktadır. Aileler bu sebeple küçük yaşta çocuklarına bağlanmaktan çekinmektedirler (Sağlam, Aral, 2016: 48).

Ortaçağ da çocuk ölüm oranların bu denli fazla olması çocukluk fikrinin bu dönemde yer almamasından kaynaklanmaktadır. Dönemde yüksek doğum oranlarının olmasına karşın ölüm oranlarının daha fazla olması çocuklara karşı gelişen kayıtsızlık durumunu açıklar niteliktedir. Ortaçağ koşullarında ortalama ömür yirmi beşi geçmemekteydi. 12-13 yaşına gelen çocuk orduya katılıyor hatta dokuz yaşında babaları tarafından savaşlara bile götürülüyordu (Öztürk, 2017: 264). Öyle ki bu dönem de çocuklar için hukuk veya ceza yasaları bulunmamaktadır. Çocuklar da, tıpkı yetişkin bireyler gibi, her türlü suçtan sorumlu olarak tutulmuş ve kaldıramayacağı ağır cezalara maruz bırakılmıştır (Salim, 2011: 5).

Çocukluk, İslamiyet'te geniş ve ayrıntılı olarak ele alınan konular arasındadır. Müslüman inancını oluşturan hadis ve ayetlerde, çocukların bir yetişkin olmadıkları ve yetişkinlerin aldıkları sorumlulukları henüz alamayacakları, çocukluğun yetişkinlikten farklı bir 'biyolojik' evre olduğu, çocuğun yetiştirilmesi ve bakılmasındaki esas sorumluluğun yetiştikine verildiği ifadeleri yer almaktadır (Erkut, Balcı, Yıldız, 2017: 22). Osmanlı Devleti'nde ise çocuk, babanın hukukî denetim ve velayeti altında bulunduğu, ancak eğitimi konusunda annesi ve büyük annesinin sorumluluğundadır (Sağlam, Aral, 2016: 48).

Çocuklar açısından Avrupa'da Ortaçağ ile İslam devletlerindeki aynı dönem birbirleri ile karşılaştırıldığında Avrupa'da çocuk, her türlü kötü muamele görürken, İslam ülkelerinde bu durum tam tersi durumdaydı. İslam devletlerinde yer alan bu durumun nedeni dinin çocuk ve aile verdiği önemden kaynaklanmaktaydı (Bakılcı, 2019: 3).

Çocukluğun Avrupa'da hiç değer görmediği bu çağdan, hukuksal, toplumsal, eğitsel kurumlar içinde yer alması durumu dört asır sürmüştür. Batı Avrupa'da çocuk anlayışında değişim 16. ve 17. yüzyıllarında ortaya çıkmaktadır. Çocuğun ayrı bir birey olarak değerlendirilmesi olayı; ekonominin tarımdan sanayiye geçmesi, orta sınıfın gelişmesi, ailenin yapısının ve rolünün değişmesi, çocuk ölümlerine sebep olan bilgisizliklerin azalması ile çocuk ölümlerindeki azalış, aile içinde çocuğa karşı duygusal bağın önem kazanmasının ayrı ayrı birer unsur olduğunun altı çizilmelidir (Salim, 2011: 6).

Ancak Ortaçağ'da çocukluğun insanın gelişim evrelerinde bir özel konumda yer alması düşüncesi 17. ve 18 yüzyıllar Avrupa'sında başlar. Aydınlanma Dönemi'nde yaşanan bir takım gelişmelerin etkisi ile modern çocukluk anlayışı da gelişir (Yolcuoğlu, 2009: 1). Çocuklar 18. yüzyılın ortalarına kadar hayatın hiçbir alanında bir özellikleri ve onları koruyan bir mekanizmaya sahip değillerdir. Matbaanın Gutenberg tarafından 16. yüzyılda icat edilmesi ile toplumlarda eğitim olanakları artmış, teknolojik gelişmeler neticesinde insanlar haklarını talep etme konusunda daha bilinçli olmaya başlamışlardır. Bu talepler ile birlikte de hümanist bir çocuk anlayışı ortaya çıkmıştır. Kısaca çocuk artık sırf insan olduğu için sevmeye çalışılmıştır (Bakılcı, 2019: 13).

Özellikle bu dönemde, çocuğun bağımsız bir özne olduğunun kabul edilmesi kökenleri, Ortaçağ sonrasında kapitalizmin doğuşu, Rönesans, Reform, Aydınlanma, burjuvazinin gelişimi, Fransız İhtilali, Sanayileşme, Romantizm gibi birçok gelişmeler ile

çocuğun hem aile içinde hem de devlet açısından bir değer kazanması ve çocuğun bir birey olarak görülmesi sürecine kadar uzanır (Öztekin, 2019: 1231).

Rönesans ile birlikte başlayan toplumsal değişim, ilk olarak kentli ailelerde boy göstermeye başlamış, çocuğun bakımına ve korunmasına ilişkin davranışlar Ortaçağ'a göre gözle görünür şekilde artmıştır (Caymaz, 2017: 28). Bireyin değerinin keşfedilmesine imkân sunan Rönesans ile çocuğa yüklenen anlamlarda değişip gelişmeye başlar (Uğur, 2018: 228).

Son olarak Ortaçağ'daki çocuk hakkında şunlar söylenebilir ki çocuklar bu dönemde kendilerine ait olmayan bir hayatı yaşamak zorunda olmaları, ailelerin tercihlerine boyun eğmek zorunda kalmaları, evliliğin daha ne olduğunu bilmeden erken yaşta evlendirilmelerine razı gelinen bir topluluk olarak yer almıştır (Genç, 2016: 259).

1.2.3. Yeniçağ

Erken modern dönem de, Ortaçağ'a nazaran çocukların yaşamları ve çocukluğun algılanışında dikkate değer birçok gelişme söz konusu olmuştur. Özellikle 'çocukluk duygusunun' gelişimi büyük rol oynamıştır. Çocukluk duygusunun gelişimi; Sanayi Devrimi'nin getirmiş olduğu değişimler, orta sınıfın ön plana çıkması, aile yapısında olan değişimler, bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşmesi, aile ve çocuk arasındaki duygusal bağdaki artışın olması ile mümkün olmuştur (Özcan, 2017: 111). Çocuğa gösterilen özenin artması ile çocuk sayısının da bir azalma görülmüş, doğal olarak da ailelerin çocuklarına daha çok vakit ayırmaları ve onların ihtiyaçlarına cevap vermelerine olanak sağlamıştır (Özcan, 2017: 112).

Rönesans ile birlikte hümanizm kavramı ön plana çıkarılmış, deneysel bilgiler ön planda tutulmaya çalışılmış; kâğıt üretimi ve matbaacılığın gelişmesi önem kazanmıştır. Bu gelişmeler ile çocuk ve çocukluk kavramı Rönesans Dönemi'nde öne çıkmıştır. Aile ile çocuğun yakınlığının ilk ilişkileri burjuva ailelerinde doğmaya başlamıştır. Bu dönemlerde yazılan anı kitaplarında burjuva ailesinin çocuğa gösterdiği özenden şaşkınlıkla bahsedilir (Erkut, Balcı, Yıldız, 2017: 22).

Rönesans ile Avrupa toplumunda, soyun devamlılığının sağlanması düşüncesi çocuğa gösterilen özeni arttırmıştır. Çocuğa, aile büyüklerinin isimleri verilerek soyun sürekliliğinin sağlanması geleneği oluşmuştur. Ebeveynler, çocuklarını sadece soyun devamlılığı için değil, kendi hayatlarının bir parçası olarak görmeye başlamışlardır. Ancak

bu modern aile kavramı, öncelikle büyük merkezlerde yaşayan aristokratlar arasında baş göstermiştir (Caymaz, 2017: 28).

Rönesans ile kısmen de olsa çocuğa gösterilen özen ve çocuğun koruması konusunda toplumunda sorumlu olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu etkiyi çağdaş sanat anlayışında görebilmek mümkündür (Uğur, 2018: 15).

Protestanlığın 16. yüzyılda ortaya çıkması ile çocuğun ruhsal ve ahlaki gelişiminin sağlanması ve çocuğa verilen eğitimde disiplinin ön planda olması ancak bu eğitim de kız çocuklarına yer verilmediği görülmektedir. 17. yüzyılda ise ahlak konusunda büyük ilerleme gösteren ahlakçılar sayesinde ve okullaşmanın önem kazanması ile çocuğun psikolojisine ilişkin uygun eğitim yöntemleri uygulanmaya başlanır (Çelik, Çat, 2018: 267).

Locke ve Jean Jacques Rousseau'nun da dâhil olduğu Aydınlanma düşünürleri çocukluğun özel bir doğasının bulunduğunu, çocukların kendi kendine karar alıp bunları uygulayabileceğinin, kendini ifade etmesinin, karşılaştığı problemleri kendisinin çözebilmesinin, onların kendi doğalarına uygun yetiştirilmesi gerektiği, bunun topluma yapılacak bir yatırım olduğunu dile getirirler (Uğur, 2018: 228). John Locke ise Ortaçağ'da yer alan çocuk anlayışına itiraz ederek çocuk zihniyetini tabularaysa yani boş bir levha olarak tanımlamaktadır. Bu boş levhanın ebeveynler, öğretmenler ve devlet tarafından istenilen şekilde doldurulması gerektiği yönündeki ifadeleri öne sürerek çocukluğa ilişkin anlayışların değiştirilmesine ön ayak olmuştur (Sağlam, Aral, 2016: 49).

Özellikle Rousseau, çocukların masum oldukları düşüncesinin temellerini atmasının yanı sıra çocukların yetişkinlerden ayrı bir döneme sahip oldukları görüşüne önemli katkılar sağlamıştır. Ortaçağ'da benimsenen çocuğun günahkâr doğduğunun aksine Rousseau, Emile adlı eserinde; "*Yaratıcının ellerinden ayrılırken her şey iyidir, insanın elinde ise her şey bozulur*" sözleri ile çocuğun doğuştan günahkâr olmadığı tezini öne sürmüştür (Uğur, 2018: 17).

Böylece Yeniçağ'da Orta Çağ'a göre, çocuğa kötümser bakılan yanın yerini çocuğun hak etmiş olduğu saflık ve iyimser bir tavır yer almıştır. Sanayi Devriminden sonra insan hakları konusunda yaşanan ilerlemelerden çocuklarda faydalanmış hukukî bir takım haklara sahip olmuşlardır (Ata, 2019: 52).

1.2.4.Yakınçağ

Yakınçağ ile beraber Ortaçağda günahkâr olarak doğduğuna inanılan çocuk, bu dönemde saf, temiz ve günahsız olduğuna inanılmıştır. Bu süreçte yaşanan, Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu eşitlik, özgürlük gibi birçok kavram çocukların korunması hususunda etkili olmuştur. Fransız İhtilali ile eğitim laikleşmiş, çocuklar kilisenin zorbalığında kurtulmuşlardır. Devletler milliyetçiliğin etkisi ile çocuğun yetiştirilmesi ve eğitilmesine önem vermeye başlamışlardır (Bakılcı, 2019: 14). Kilisenin giderek güçsüzleşmesi üzerine gerek sanat gerekse edebiyat alanında çocuklara bilgi veren roman ve şiirlere yer verilmeye başlanılmıştır (Öztürk, 2017: 265).

Toplumda meydana gelen köklü değişiklikler, çocukluğun algılanmasında çok büyük etkide bulunmuştur. Bu gelişmeler ile çocuk ailede değer kazanmış ve çocuğun yaşantısında büyük değişimlere yol açmıştır. Çocuklar; beşikten çıkar çıkmaz yetişkin bir birey olmasının yerine üzerine titrenen, iş hayatına başlamadan önce çocukluk dediğimiz devri geçiren ve okula giden kişiler haline gelmişlerdir (Özcan, 2017: 111).

18. ve 19. yüzyıllarda gelişip değişmeye başlayan çocuk algısı, çocuk konusunda yapılan çalışmaları arttırdığı gibi çocuğun gelişimine karşı yeni fikir ve değerlendirmeleri de ortaya çıkarmıştır. Özellikle bu dönemlerde meydana gelen dünya savaşlarının getirmiş olduğu müthiş yıkım ve savaşların çocukların yaşamlarına etkisi bilim insanlarının çocuklara karşı olan ilgilerini artırmıştır (Sağlam, Aral, 2016: 50).

18. yüzyılın ortalarından itibaren tarımdan tıbbı birçok gelişmenin yaşanması ile ortalama insan ömrü uzamıştır. Böylece “çocukluk” ayrı bir dönem olarak bakılabilmenin maddî imkânlarından bir diğeri daha ortaya çıkmıştır. Ortaçağ'a göre bu dönemde çocuğa gösterilen özen ve çocuğun bakımı önem arz etmiş bu husus zamanla profesyonelleşerek, çocuğun gelişimi üzerine birçok kitaplar yazılmıştır (Özcan, 2009: 14). Bu yüzyıldan itibaren burjuvazi sınıfı çocuklarına kendi giydiklerinden farklı giysiler diktirmeye başlarlar. Çocukların eğlence araçları da değişerek farklılaşmış, yetişkin bireyler ile çocukların ilgi alanları ayrılmış, yeni ortaya çıkan oyuncaklar çocuklara sunulmuştur (Öztürk, 2017: 269-270).

Tüm bunlara ilave olarak, kentleşmenin başladığı toplumsal dönüşümde, burjuva sınıfına ait yeni görgü ve davranış kuralları gelişmiştir. Çocukların yapması ve yapmaması gereken edimlerin kurallaşması ile birlikte “ayıp” kavramı ortaya çıkmıştır. Çocukların

yanında bir takım konuşmaların yapılmaması ‐ahlakî ilke‐ haline getirilmiştir (Öztan, 2009: 14).

Ele alınan dönemde meydana gelen Sanayi Devrimi ile yaşanan sosyal değişim ve gelişmeler kentlere göçü başlatmıştır. Yeni çalışma koşulları ile ortaya çıkan bu durum kentlerin insanlar ile dolup taşmasına, çok cüzi miktarda ücretlerle çalışan insan bulabilme, kadın, erkek ve çocuk işçilerin çok ağır şartlarda çalışmalarına sebebiyet vermiştir (Şahin, 2012: 107).

Bu bakımdan Sanayi Devrimi, çocuk kavramı açısından en karanlık çağlardan birisi olarak yer alır. Sanayi Devrimi'nin etkilerinin en çok görüldüğü Avrupa ülkelerinde, 6-12 yaş arası çocuklar günde 12 saat çalıştırılmaktaydı. Az ücret verilen çocuklar, pamuk fabrikalarında, giysi sanayisinde çalıştırılırlardı. Baca temizliklerinde ise fiziksel yapısı bu temizliğe yatkın olanlar seçilirler ve bellerine ip bağlanarak bu işlemi gerçekleştirmeleri beklenirdi (Erkut, Balcı, Yıldız, 2017: 23).

Çocukların küçük vücutlarının dar dehlizlerden kolayca geçebildikleri için çocuklar madenlerde acımasız bir şekilde çalıştırılırlar. Yeni bir yer açılacağı zaman küçük çocuklar ilk oradan geçerler sonrasında yetişkinler o yeri büyütürlerdi. Çocukların önce gönderilmesinde daha payandalama yapılmamış yerlerin, çocukların üzerlerine yıkılmasına ve oluşabilecek ani patlamalardan ilk çocukların etkilendiği bir gerçektir (Güzel, 2014: 162).

Bu bağlamda, İngiltere'de çocukların olumsuz çalışma şartlarının engellenmesi amacıyla ilk kanun 1802 yılında ‐Sağlık ve Ahlak Kanunu‐ çıkmıştır. Bu kanun çocukların ağır şartlar altında 12 yaşından fazla çalıştırılmamalarını ve gece vardiyalarında iş görmemelerini öngörmekteydi. Ancak bu kanun sadece aciz evlerinde kalan çocuklar için uygulanmıştır. Fabrika sahipleri istedikleri durumlarda eski çalışma koşullarını çocuklarına uygulamışlardır (Uğur, 2018: 19).

Çocukların çalışma yaşını 9'a yükseltmiş olan ‐Pamuklu Dokuma Fabrikalarının Düzenlenmesi Yasası‐ da yapılan düzenlemeler arasında bulunmaktadır. 1841 yılında Fransa'da çocuklar ile ilgili ilk çalışma olarak sekiz yaşından küçük çocukların çalıştırılmalarını yasaklamak olmuştur. 8-12 yaş arasındaki çocukların çalışma saatleri sekiz olurken, 12-16 yaş aralığında bulunan çocukların ise çalışma saatleri on iki saat olarak belirlenmiştir. Böylelikle karanlık dönemden çocuklar ilgili yasalarla aydınlığı görmeleri bir nevi sağlanmıştır (Bakılcı, 2019: 14-15).

Yakınçağ' da teknoloji ve bilim de sağlanan ilerlemeler ile birlikte, eğitimli insana duyulan ilgi gün ve gün artmıştır. Böylece çocukların fabrikalardan alınıp okula yönlendirilmeleri bir zorunluluk olarak algılanmıştır. Bu durum ile çocuklara ait dünya yeniden ele alınan bir zaman dilimi haline gelmesinin yanında birçok insan akademik yaşamını ve enerjisini çocuk ve çocukluğun keşfedilmesine ayırmıştır (Sağlam, Aral, 2016: 49).

Sanayi Devrimi ve feodalizmden, kapitalizme geçişte şehirleşmenin artması ile birlikte, geniş aileden çekirdek aileye geçiş başlamış, kadının çalışması ile birlikte çocuğun bakımını üstlenecek kreş gibi kurumlar ortaya çıkmıştır. Makineleşmenin artması üzerine de çocuk işçiler isten çıkarılarak okullaşma oranı artırılmıştır. Artık çocuklar geleceğin yetişkinleri olarak görüldüklerinden onların iyi bir eğitim almaları sağlanır (Bakılcı, 2019: 14).

Sanayi Devrimi'nden sonra ise insan hakları konusunda, yaşanmış olan ilerlemelerden çocuklarda yararlanmışlardır. Dünya çapında çocuklara yönelik ilk örgüt kurulması fikri 1894 yılında Jules de Jeune tarafından ortaya atılmıştır. 1912 yılında çocukları içeren bir başka girişim İsviçre'de göze çarpar. Ancak genel olarak bu girişimler I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması ile birlikte herhangi bir faaliyet gösteremezler. Savaştan sonraki dönemde çocukları korumaya yönelik olarak bir organizasyon eksikliği göze batmaya başlar. Bu nedenle Cenevre'de "Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği" kurulur. 1924 yılına gelindiğinde ise Milletler Cemiyeti "Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi" olarak kabul edilir (Ata, 2019: 52).

700 yıllık bir tarihe sahip olan Osmanlı Devleti'nde çocuk kavramı ve çocuğa gösterilen özen tarihsel süreç içerisinde farklılıklar göstermektedir. Çocuklar yetişkin yaşamlarına alışabilmeleri için yaz dönemlerinde çırak olarak ya da tarlalarında çalışırlardı. Osmanlı padişahının kızları daha bebek yaşta devlet büyükleri ile nişanlandırılmış veya erken dönemde evlendirilmişlerdir. Bu durumun diplomatik ve siyasal etmenlerden dolayı olduğunu söylemek mümkündür (Erkut, Balcı, Yıldız, 2017: 26). Osmanlı Devleti'nde korunmaya muhtaç olan çocukların devletin yasal şemsiyesinin altına girmesi 1800'lü yılları bulmaktadır. Yetim mallarının korunması amacıyla, 1851 yılında Eytam Nizamnamesi çıkarılmıştır. Vakıfların yetim ve yoksul çocukları korumasının yanında; korunmaya muhtaç çocuklara yönelik birçok faaliyetleri de yerine getirmiştir (Kocabıyık, 2019: 20).

Genel olarak bu tarihsel süreçler ile ilgili şunları demek mümkündür: çocukların savunmasız ve maruz kalmış oldukları eylemleri anlatma kapasitelerinin yetersiz olması ile birlikte çağlar boyunca istismara maruz bırakılmışlardır. Kaynaklardan elde edilen bilgilere göre eski çağlarda çocuk kavramı yoktur. Her çocuk birer yetişkin olarak kabul edilir. (Ata, 2019: 48)

Çocuğun küçük bir yetişkin olarak başlamış olduğu bu serüven, bahsedilen gelişmelere bağlı olarak kendi kimliğini kazanıp değişmesi günümüze kadar devam etmektedir. Her toplumda çocukluk anlayışı günümüzde dahi sürekli olarak değişip gelişmektedir. Bu hususta unutulmamalıdır ki bir çocuk, geleceğin bir yetişkini olarak her toplumda var olacaktır ve geleceğin şekillenmesinde daima bir etken olacaktır. Bu nedenle bir çocuğu anlamak, geleceği de anlamaktır (Özcan, 2017: 124).

1.3. CUMHURİYETLE DEVRALINAN EĞİTİM MİRASI VE BU MİRASIN İÇİNDE ÇOCUK

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte eğitim ve öğretim alanında yapılmış olan gelişmelerin araştırılıp ortaya konulması büyük önem arz etmektedir. Osmanlı Devleti'nde 18.yüzyılın sonlarına gelinceye kadar eğitim durgun bir yapıdadır. Devlette en önemli yaygın eğitim kurumları sıbyan mektepleri ve medreselerdir. Osmanlı Devleti'nde eğitimin toplumu değiştirmesi işlevinden önce, zaman geçtikçe bizzat kendisinin değiştiği görülür. Bu değişimde askerî ve siyasî olaylar etkili olmuştur. Bu şekilde askerî okullar açılmış, 1939 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesine kadar gelen süreçte çocuğun eğitimi Osmanlı Devleti'nde dinî ve geleneksel nitelik taşımaktaydı. 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte ailenin ve devletin eğitim görevlerinde dinî ve geleneksel anlayış değişmeye başlamış, çocuğa verilecek eğitimde devletin bu kötüye giden gidişatın temel nedenlerinden biri olan aile ve okuldaki geleneksel eğitimin değiştirilmesi gerektiğine inanmışlardır (Akyüz, 2011: 9).

Osmanlı Devleti'nde yeni bir birey yaratılması amacıyla ziyade devletin yıkılmaktan kurtarılmasını sağlayacak nitelikli bireylerin yaratılması amaçlanmıştır. Devletin eski ihtişamına kavuşması doğrultusunda değişim hamlelerinin yeni birey yaratması amaçlandığı Osmanlı'nın son dönemlerinde daha çok ön plana çıktığı söylenebilir. Ancak laik, karma ve eğitimde akli önce kılan bir eğitim sistemi ortaya çıkamamıştır. Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile kurulan yeni devlet ile birey yeniden ele

alınır. Modern eğitim paradigmasına uygun olabilecek ilkeler ortaya çıkarılmıştır (Bozaslan, Çokoğullar, 2015: 309).

Dünyadaki gelişmeleri yakından takip eden Atatürk, donmuş düşünceler ve batıl inançlar nedeniyle, gelişen dünyaya ayak uyduramamayı temel problem olarak görür. Atatürk, Osmanlı Devleti'nin geri kalmasında eğitim kurumlarının o zamanın şartlarına göre düzenlenememesinin etkisini dile getirerek, Sakarya Savaşı yıllarında muallimlere şu şekilde sesleniyordu: *“Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarihî tedenniyatında en mühim bir âmil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken eski devrin hurâfâtından ve evsâf-ı fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bi'lcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i millîye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Millî dehâmızın inkişâfı ancak böyle bir kültür ile kâbildir”* (Koç, 2010: 78). Ulu Önder, eğitim konusunda üzerinde hassasiyetle durduğu en önemli ilkesi millîliktir. Eğitimde millîlik ilkesi ile gelecek nesillerin, bir insan topluluğunu millet yapan değer ve inançların millî kültürün kazandırılması yolu ile oluşabileceği dile getirmiştir.

1.3.1. Cumhuriyetle Beliren Eğitimin Temel Amaç ve İlkeleri

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte, giderek güçlenen modern bir devletin oluşumunda paralel olarak nüfus ve nüfus ekseninde gelişen tüm süreçler, hükûmetin müdahale ettiği alanların başında gelmiştir. Cumhuriyet’in kuruluş süreci öncesinde var olan savaşlar ile birlikte, üretim ve savunma süreçlerinde aktif rol oynayabilecek nüfusun önemli bir kısmının kaybedilmesi, arda kalanların ise güçsüz, sağlıksız, bakımsız ve salgın hastalıkla savaşıyor olması, nüfus meselesinin, devletin geleceği açısından önemli bir mesele olduğunu ortaya koymuştur. Cumhuriyet Dönemi’nde ilk başta halk sağlığının korunması, ülke nüfusunun arttırılması ve en fazla üzerinde durulan konu ise çocuk ölümlerinin azaltılması idi. Bu bağlamda da ülke nüfusunun arttırılması, dolayısıyla doğumlar, çocuğun bakımı, hastalıklardan korunma, devletin üzerinde durduğu ve bu konuda politikalar geliştirdiği temel konuların başında yer almaktaydı (Başboğa, 2017: s.6,7).

Toplumların geleceği, çocukların huzurlu bir aile ortamında yetişmesi ve aldığı eğitimin iyi olması ile bilhassa beden ve ruh sağlığının korunması ile mümkün olmaktadır. Savaşların, hastalıkların, kıtlıkların, göç ve afetlerin en çok etkilediği kesim şüphesiz ki çocuklar, yaşlılar ve kadınlardır (Ünal, 2012: 2). Bebek ve çocuk bakımı konusundaki

bilgisizliklerin giderilmesi, çocuğa hak ettiği değerin verilmesi ve çocuğu istikbâl ve milli bir mesele olarak görüp hizmet veren kurumlardan biri olan Türkiye Himâye-i Etfal Cemiyeti, 1921'de Ankara'da kuruldu (Sarıkaya, 2009: 152).

Cemiyet'in 1925 yılı Nizamnamesinin 2. Maddesinde kurumun anne ve çocuğa dair görevleri şu şekildedir:

Çocuk dispanserleri kurmak,

Misafirhaneler ve yetim yuvaları kurmak,

Musakkam süt dağıtma yerleri oluşturmak,

Fakir ve hasta çocukların tedavilerine yardım etmek,

Fakir çocuklara gıda ve malzeme vermek suretiyle yardım etmek,

Fakir okul çocuklarına gıda ve kırtasiye malzemesi vermek suretiyle yardım etmek,

Ücretsiz veya iaşesi (geçindirilme) ücreti cemiyet tarafından karşılanmak üzere çocukların aileler nezdine verilerek bunların durumlarının kontrol edilmesini sağlamak,

İş görecek yaş ve yapıda olan çocuklara iş bulunmasını sağlamak,

Çocukların dairelerde, mahkemelerde haklarının korunmasını sağlamak, velisiz ve vâsisiz çocukların kanuni temsilciliğini almak, kanun dairesinde çocukların hak ve menfaatlerinin korunmasını üstlenmek,

Çocuklara ait kütüphaneler kurmak,

Çocuklar için örnek çalışma yerleri kurmak,

Doğumlarda müracaat edenlere yardım vermek,

Çocuklara ait adlî, tıbbî, terbiyevî birçok hususta müracaat edeceklere bilgi verilmesi,

Çocukları sağlıklı bir tarzda eğlendirmek için oyun meydanları ve oyun bahçeleri oluşturulması (Konya, 2018: 39-40).

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, yetiştirilmesi hedeflenen gelecek neslin ihtiyacı olan eğitim, kültür ve sağlık konularında bilgi ve destek vermiştir. Bu desteği ise yayınladığı Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi aracılığıyla sağlamıştır (Sarıkaya, 2009: 152).

Ayda bir çıkan bu dergi, 1926 ve 1928 tarihlerinde eski harflerle yayımlanan bir çocuk gelişimi ve eğitimi dergisidir (Konar, 2003: 3).

Erken Cumhuriyet Dönemi çocuk dergilerinde, çocuğun bakımıyla ilgili yazılan konuların en önemli bölümlerinden biri de, çocuğun beslenmesi konusu olmuştur. 20’li ve 30’lu yıllarda birçok çocuk ölümlerinin gerçekleşmesi üzerine yapılan araştırmalar artık çocuk ölümlerinin temel nedenleri üzerine olmuştur. Bu nedenler içerisinde, o dönemde çıkan salgın hastalıklar, çocuk beslenilmesindeki yanlış uygulamalar, çocuk bakımı konusunda yetersizlikler vb. konular yer almaktadır. Bu nedenle Cumhuriyet Dönemi’nde yazılan birçok çocuk dergilerinde, çocuk bakımı ile ilgili olan her konu ayrıntılı bir şekilde yazılmaya özen gösterilmiştir. O dönemde yer alan hekimlerin üzerinde durdukları en önemli konu çocuğun beslenmesi üzerine olmuştur (Başboğa, 2017: 17).

Sağlıklı ve iyi yetiştirilmiş çocuk ile ülkenin istikbali arasındaki bağlantı, çocuğun beden ve ruh sağlığını korumak için neler yapmak gerektiğini, hasta bir çocuğun bakımı, ebeveynin davranışları ile örnek olması gerektiğini, vatana faydalı evlat yetiştirmek için dikkat edilmesi gereken hususlar, yetişkinlere yönelik yazılar ile vurgulanırdı. Derginin kapağında yazılı olan “Çocukluğun sıhhi, terbiyevî inkişafına yardım eder” cümlesi zaten derginin tüm içeriğini özetlemektedir (Çılgın, 2004: 100).

Çocuk doktorları başta olmak üzere, çeşitli uzmanlarca verilen bilgilerin yanında çeviriler, resimler yapılan çizimler ile gürbüz çocuğun ihtiyaçlarını; yaz, kış, bahar mevsimlerine göre ele almıştır. Her yaşta gürbüz bir çocuk yetiştirmek için yapılması gerekenler, mevsimlerin değişimi çocuklar üzerinde yaptığı etkileriyle ilişkilendirilerek anlatılmaya özen gösterilmiştir (Sarıkaya, 2013: 1).

Himaye-i Etfal Cemiyeti, ülkedeki sağlıklı ve gürbüz çocukların sayısını artırabilmek için “Gülbüz Türk Çocuğu Yarışması” düzenlemiştir. Başta İsmet İnönü’nün oğlu Erdal (İnönü) olmak üzere Gülbüz Türk Çocuğu Dergisi’nde yüzlerce sağlıklı çocuğun resmi, boyu-kilosu ve beslenme şeklinin anne sütü ile yapıldığını açıklayan kısa birer yazıyla birlikte yayınlanmıştır (Çılgın, 2004: 102).

Gülbüz bir neslin yetiştirilmesi işine, çocuğun anne karnına düşmesinden itibaren başlanması öngörülmüştür. Sağlam bünyeli bir çocuk yetiştirmek ve doğanların ise hayatta kalmalarını sağlamak millî bir vazife olarak görülmüş, bebek ölümleri ise bir millî facia olarak anılmıştır. Doğum oranının fazla olması fakat buna oranla bebek ölümlerinin de fazla olması, annenin eğitimini kilit nokta olarak görülmesine sebep olmuştur. Ailenin

en önemli bireyi olarak anne görülmüş, bebek bakımı ve sağlık konularında bilgilendirilmiştir. Ayrıca, doğumdan önceki dönemde; annenin yapması gerekenler, doğum ile birlikte bebeğin beslenmesi ve bakımı ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Belirtilen sağlık esaslarına uyulduğunda, hem annenin hem de bebeğin ömrünü uzatacağı izah edilir. Toplumda genel kabul görülen bazı yanlış anlayışların yerine, bilimsel ilkeler aileye benimsetilmek istenilmiştir (Sarıkaya, 2009: 154).

Cemiyetin çocuk koruma politikasında, sadece kimsesiz çocuklar değil tüm çocuklar yer almıştır. Hatta bu kurumun çalışmaları çocuğun doğmadan önceki durumuna kadar uzanmaktadır. Evlenecek kişilerin beden ve ruh sağlıklarının eşit olması gerektiğini, annenin çocuk doğduktan sonra emzirme, beslenme, yıkanma ve bakım gibi faaliyetleri en ince ayrıntısına kadar eksiksiz bir şekilde yer almıştır. Çocuk yetiştirmenin, büyütmenin daha sağlıklı bedenleri olan çocuklara sahip olmanın pek de kolay olmadığını, zira bunun için baya bir mesafe kat etmenin zorlukları da olabildiğince vurgulanmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'ndeki bu dergilerde çocuktan, çocuk bakımından, çocuğun yaşatılması ve sağlıklı hâle getirilmesinden sorumlu asıl kişinin anne olduğunu, annelerin hem bir canlıya hayat verdiği hem de ona gerekli bakımları sağlayarak, aslında kutsal bir görevinin olduğu ortaya konulmaktadır (Başboğa, 2017: 12).

Atatürk'e göre bir kadının en kutsal ve en faziletli görevi anneliktir. Zaman geçtikçe, ilim geliştikçe bir evlada bakmanın zorluğu artar. Ancak bir annenin çocuğuna vereceği terbiye ve ona kazandıracığı davranışlar çocuğun hayatını belirler. Bu yüzden Türk kadını aydın, feyizli ve daha çok bilgili olmalıdır. Eğer Türk kadını bir milletin anası olabilmek istiyorsa böyle olmaya özen göstermelidir (Kocatürk, 1999: 87) diyerek, Türk kadının anneliği hakkında görüşlerini izah etmiştir.

Genç Cumhuriyet, toplumuna ulusal ve modern bir kimlik kazandırmayı amaç etmektedir. Yeni eğitsel ve ahlaki yaklaşımlar ile aile hayatının içinde erkek, kadın ve çocuğun rolleri yeniden tayin edilir. Atatürk Dönemi'nde yaygın olan düşünce sağlam aile, sağlam bir toplum demektir. Güçlü bir toplum ise sağlam bir devletin temelini oluşturmaktadır (Ekici, 2014: 220).

Çocukluk döneminde sunulan eğitim, çocuğun içinde bulunduğu çevreyi dünyayı tanıması, toplumun sahip olduğu değerleri ve sosyokültürel birikimi elde etmesi, kendi kişiliğini inşa etmesi bakımından önemlidir. Anne karından başlayarak temel eğitime başlayacağı zamana kadar ki çocukluk dönemi eğitimi aile ile gerçekleşmektedir. Aile de

sunulacak eğitim, çocuğun duygusal, ahlakî, dinî gelişim özellikleri dikkate alınarak, onun bütün ihtiyaçlarına cevap verebilmesi beklenilir (Tekin, 2017: 590).

1.3.2. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Çocuklara Yönelik Eğitim

Cumhuriyet'in ilanından sonra, yeni rejimin temel ideolojisi Cumhuriyet değerlerine ve inkılaplarına bağlı ve sahip çıkan yeni kuşaklar yetiştirmektir. “Şarklı” olmaktan çok Batı'nın medeniyet seviyesine ulaşmaya ant içmiş ve kendi ulusal sınırları içerisinde bir ‘cennet’ olarak kabul etmiş ‘Cumhuriyet Nesli’ devletin yegâne teminatıydı. Eğitim ve öğretimde gerçekleştirilen inkılaplar, Cumhuriyet'i benimsemiş kuşaklar yaratarak, yeni rejimin vaat ettiği modernleşme ve kalkınma idealine ulaşmak üzere tasarlanmıştır. Çocuğa verilen kıymetin ve çocuk sevgisinin ön plana çıkması ile Cumhuriyet Dönemi'nde çocuk edebiyatı alanına duyulan ilgi de artmıştır (Özcan, 2009: 45).

Cumhuriyet'in kuruluşu ile yeni bir devlet ve yeni bir toplum yapısı kurulmaya çalışılmış, kurulan bu yeni toplumun değer ve yargılarına uygun olarak yeni bir birey inşa etmek amaçlanmıştır. Bu amacın gerçekleşmesinde yeni toplumu kuracak olan çocukların, kurulmak istenen modern devlet yapısını pekiştirecek ve içinde bulunulan toplumsal yapının ihtiyaçlarının değerlere uygun olarak inşa edilmesine çalışılmıştır (Özen, 2019: 59).

Atatürk'e göre, son yıllardan önce de millet yenileşme hareketleri içine girişmişse de bu durum başarılı olmamıştır. Bunun temel nedeni olayın esasından, temelinden başlanılmamış olmasıdır. Çünkü bir toplum, bir millet kadın ve erkekten oluşur. Kadın ailenin temelidir. Aile gerek çocukların yetiştirilmesinde bir köprü vazifesi durumundadır. Aile ortamında, sağlıklı bir iletişimin kurulmasında en önemli rol kadına düşmektedir. Atatürk'ün ifadesi ile “*hatta erkeklerden daha çok aydın, daha çok feyizli, daha çok bilgili olmaya mecburdular*”. Bunun için de kadınların, her alan da erkeklerle eşit imkânlarla sahip olmaları konusunda birçok tedbirler almıştır. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesi ile Atatürk, eğitimin önemini vurgularken, toplumun bütün fertlerinin, aklın bilimin ışığında ilerlemeleri için uğraşmıştı. Çünkü sosyal bütünleşmenin ve kalkınmanın yolunun bu olduğuna inanıyordu (İçli, 1991: 71).

Anlaşılabacağı gibi, bir toplumun ilerlemesi için gerekli olan ilim ve fen kadınlara öğretilmelidir. Böylece bu yetiler gelecek nesillere aktarılır. Çünkü her kadın annedir ve çocuğun temel eğitimi de onun elinden geçer. Bir anne ne kadar çok şey bilirse, çocuğuna

da o kadarını aktarır. UNESCO'ya ait bir raporda şu satırlar yer almaktadır: “Eğer bir erkeğe öğretirseniz, yalnız bir şahsa öğretmiş olursunuz. Eğer bir kadına öğretirseniz, bir millete öğretmiş olursunuz.” Bu sözü destekler biçimdeki sözler, Atatürk tarafından da sarf edilmiştir. Atatürk'ün kadınların değerinin bilincinde olması, bu yüzden de kadınların iyi eğitilmesi gerektiğinin üzerinde durmuştur (Akyol, 2007: 28).

Kadının eğitimini bir ihtiyaç olarak gören Şemsettin Sami'ye göre dünyaya annesinin kucağında gözlerini açan çocuk, okul çağına kadar annesinden ayrılmaz. Çocuk yaşta annesinin her hareketini taklit eder ve ömrü boyunca sahip olacağı ahlakı annesinden alır. Kadın terbiyeli olursa, çocuğa terbiyeyi sütüyle beraber verir. Zihnî ve kalbî validesinin sütüyle beslenir. Böyle bir validenin oğlu olmak bahtiyarlığına nail olan çocuk sekiz yaşını bulunca, aldığı güzel terbiye kendisinde öyle yerleşmiş bulunur ki sonradan terbiyeyi kaybetmesi mümkün olmaz. Şemsettin Sami, çocuğun ilkökul eğitiminin kadın öğretmenler tarafından yapılmasının daha doğru olabileceğini dile getirmiş ve bunu da kadınların anne olmaları sıfatıyla ilişkilendirmiştir. Ona göre annesinin kucağından yeni ayrılmış o çocuğun dilinden bir kadın öğretmenin anlayabileceğini düşünmüştür (Karaca, 2010: 147).

Şemsettin Sami, “Kadınları terbiye etmeksizin, yalnız erkekleri terbiye etmeye çalışan bir ümmet, kumun üzerinde temelsiz bir köprü kurar ve yağmur yağdıkça, o köprüünün yıkıldığını görüp yeniden tesis etmeye mecbur olan bir adama benzer. Bir cemaatin terbiyesi kadın terbiyesidir” (Cunbur, 1998: 698) diyerek, kadının çocuk üzerindeki eğitimini bir kez daha pekiştirir. Dikkat edileceği üzere, kadının çocuğunun üzerindeki rolü ve tarifi, aynı zamanda oluşturulmak istenilen ideal kadınında tasviri olarak belirlenmişti (Özta, 2009: 118).

Çocuğu fiziksel ve duygusal olarak ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olan aile, bu görevlerinin yanı sıra onu ahlaklı, vicdanlı, eğitilmiş, kendisine ve topluma faydalı olabilecek şekilde birey yetiştirme görevleri de bulunmaktadır (Çakır, 2019: 98). Atatürk, gerçek kurtuluşun sadece eğitim ile olacağını düşünmüştür ve “Terbiyedir ki, bir milleti hür, müstakil, şanlı, âli bir heyet-i içtimaiye halinde yaşatur, ya bir milleti esaret ve sefalete terk eder” (Koç, 2010: 79) demektedir, ahlak ile ilgili bir başka sözünde de “Türklerin aşağı yukarı hep ahlakları birbirine benzer. Bu yüksek ahlak, hiçbir milletin ahlakına benzemez. Ahlakın millet teşkilinde yeri çok büyüktür ve mühimdir” (Ağca, 2005: 920) ifadeleri ile ahlak kavramının ne kadar önemli olduğunu ve Türklerin ahlaklarının çok özel olduğunu ortaya koymuştu.

Cumhuriyet'in kurucu kadrosu, toplumun medenileşmesinin ve adab-ı muaşeret (görgü kuralları) in öncüsü olmuştur. Abdullah Cevdet'e göre modern adab-ı muaşeret, bir çocuğun küçük yaşta aile içerisinde ve aile terbiyesi ile kazanabileceği kurallar bütünüdür. Yeni toplumu kuracak çocukların, genç nesillerin medeni muaşereti öğrenmeleri ve bunları hayatları boyunca devam ettirmeleri amaçlanmıştır. Çocukların bu adab-ı muaşereti öğrenmeleri aile içerisinde edindikleri "terbiye" ile mümkün olmuştur (Özen, 2019: 59).

İdeal çocuğun yetiştirilmesinde dikkatte alınması gereken temel unsurlar çocuk pedagoji kitaplarında yer almıştır. Okulların asri yuvalar olduğu, çocuğun eğitiminde anne ve babanın öğretmen ile uyumlu olması gerektiği ifade edilmiştir. Bir çocuğun "millî mevcudiyetin istikbali" için en hayati unsur olduğunu, vatanın ve Türk ailesinin çıkarlarına hizmet edeceği yinelenmiştir (Özta, 2009: 79,116).

Erken Cumhuriyet Dönemi çocuk dergilerinde, Cumhuriyet'in idealize edilen çocuğunun, okulda ne şekilde davranması gerektiğine dair tüm kurallar ayrıntılı bir şekilde konu edilmiştir. Okullarda öğretilecek olan adab-ı muaşeret konuları "Maarif Şuralarında" ele alınmıştır. Daha sonra okullarda, ders programlarında özellikle "Yurttaşlık Bilgisi" dersi ile okul bünyelerinde yapılacak olan konferanslarla, toplantı ve sunumlar ile adab-ı muaşeretin öğretilmesi amaçlanmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde yayınlanan eserlerde özellikle çocukların aile, okul ve toplumsal yaşam içerisinde uymaları gerektiği kurallar ayrıntılı olarak işlenmiş, çocukların alacakları terbiye ailesine ve büyüklerine göstereceği saygı ve itaat kurallara bağlı bir yaşam sürdürebilmesi üzerine kurulmuştur (Başboğa, 2010: 65).

Yurttaşlık eğitimi ve Cumhuriyet değerlerinin çocuklara kazandırılmasının yanı sıra çocuklara yönelik olan popüler süreli yayınlardan da büyük oranda faydalandığı görülür. Cumhuriyet'in ilan ile birlikte çocuklara yönelik olan bu yayınların sayısında hızla artış görülmektedir. Bu durum devletin ideolojik aygıtlarından biri olan basın, 'aynen okul gibi' etkin bir şekilde kullanıldığının göstergesidir. Tanzimat Fermanı'nın ilanından Cumhuriyet Dönemi'ne kadar geçen 84 yılda çocuk yayını olarak toplamda 50 adet yayımlanırken, 1923 yılından 1940'a kadar geçen 17 yıllık süre zarfında toplamda 36 adet süreli yayın yayımlanmıştır. Bu yayınlarda çocuğun kamusal özne olma potansiyelinin keşfedilmesi ile daha önce görülmemiş bir tarza ilgiye mazhar olması durumu söz konusudur (Öztekin, 2019: 1233).

Çocuğun yetiştirilmesi konusunda eğitimde dayak unsurunun olması, çocuğun sevgiden yoksun bırakılması konusunda tehdit edilerek itaat ve saygıya zorlanması durumları görülmektedir. Çocukların aile içinde bir birey olarak kabul edinilmeyip, çocuğun sadece bir kontrol altında tutulması gereken birey olması yanlış bir tutumdur. Cumhuriyet dönemi ile birlikte toplumsal, ekonomik ve eğitim alanında yapılmış olan inkılaplar ile birlikte ailenin çekirdek aileye dönüşmesi, kadın erkek eşitsizliğinin giderilmeye çalışılması, eğitimde modern değerleri benimseyen eğitim sisteminin geliştirilmeye çalışılması çocukların üzerinde bulunan olumsuz etkiyi bir nebze olsun azaldığı görülebilir (Lindberg, 2012: 49).

Çocuğun gerçek dışı varlıklar ile korkutulması, aşağılanması ve hiç bir şekilde birey yerine konulmaması en büyük hatalar olarak görülmüştür. Bazı annelerin çocuğunu terbiye etmek için bu tür yaklaşımları sergiledikleri bir gerçektir. Çocuğun yanlış terbiye edilmesi sonucunda anne, baba ve çocuk arasında büyük kaosların baş göstereceği, hatta bu durumun çok daha vahim şekiller alabilir (Çakır, 2019: 49)¹

Atatürk'e göre aile, bir hayat arkadaşlığının yanında bir onur ortaklığıdır. Ailenin en önemli görevi çocuklarına vereceği terbiye olmalıdır. Çocukların toplum ve milleti için faydalı bireyler olabilmeleri terbiyelerini her safhada gösteren çocukların aileleri mutlu ve huzurlu sayılırlar. Ailede, anne ve babasının sevgi ve saygı duygularına şahit olan çocuklar için toplum terbiyesinin temeli kurulmuş demektir (Atatürk, 2010: 437).

¹ Bilim insanı ve siyasetçi Besim Ömer (Akalin), içinde bulunduğu süreçte çocuğa verilecek eğitimde anne ve babanın çocuğa eşit davranması gerektiği, anne tarafından çocuğa yönelik verilen bir tepki ile babanın vereceği tepkinin paralellik arz etmesinin önemli olduğu, anne ve babanın çocuk yaştaki kendi hallerini unutmamaları ve çocukların her hareketini eleştirmemeleri ve çocuğun gelişimi hakkında bilgili olmaları gerektiği üzerinde duruyordu (Ömer (Akalin), 1925: 180). Ömer, çocukları itaat etmeleri için herhangi hayalî bir şey ile korkutmanın (gulyabani-karakoncolos) gibi yanlış olduğu, korkutulmaları durumunda çocukların hassas olmaları münasebetiyle endişe verici neticeler ortaya çıkabileceği, onlara sevebilecekleri hikâyelerin anlatılması gerektiği, çocuğu dayak ile de terbiye etmemek gerektiğini söylemekte idi (Ömer (Akalin), 1925: 186). Ömer, çocuğa zorla bir durumun yaptırılması durumunda eserinde şöyle bir hikâyeye yer vermişti: “Sözüm nihayet vermeden çocukların hıfzıssıhhasına dair neşr olunan bir eserde tesadüf ettiğim şu küçük hikâyeyi nakil ederim: Bir gün küçük bir kız kulaklarını deldirmek ve küpe takmak üzere bir kuyumcuya götürülüyormuş ve ağlamakta imiş; nihayet validesi yürüttüğü muhakemenin sonunda “kulak deldirmesinin Allah’ın emri” olduğunu söyleyerek minik kıza kızar: “Hayır! Eğer Cenab-ı hak kulaklara küpe takılmasını arzu etmiş olsaydı deliklerini de hazırlardı” (Ömer, 1925: 191) cevabını vermiştir. Bu hikâyeden de anlaşılacağı gibi aslında küçük bir kız çocuğunun annesinin kendine ait inancına, mantık çerçevesinde vermiş olduğu cevap takdire şayandır. Tabip Muhiddin Celal (Duru), aile tarafından çocuğa verilecek eğitime ilişkin; çocuğun iki yaşından itibaren kendisine verilen eğitimi kabul edebilecek kabiliyette olduğuna, eğitimin gücü olmayan çocuğun bilinç oluşumu ve psikolojisiyle uyumlu olması gerektiği gibi gelişimine de bu eğitimin icrasının engel olmaması lazım geldiğine, cezanın ve mükafatın çocuğun psikolojisi üzerinde etkisi ve yansımalarının oldukça önemli olduğuna, toplumsal bir hedefi amaçlayan ve istifade edilen eğitimin pozitif bilimlere dayandığı dolayısıyla, eğitim meselesinin çocuk sağlığını korumaya yönelik özel bir şubenin kapsamı içerisinde olması gerektiğine değinmekte idi (Celal (Duru), 1928: 138,139).

Atatürk gibi Cumhuriyet Dönemindeki sosyal bilimciler de çocuk terbiyesinin ne şekilde olması gerektiğini ve ailelerin ne şekilde davranmaları gerektiği üzerinde bir hayli durmuşlardır. Ailelerin çocuklarına rehber konumunda olmaları ile sağlıklı bireylerin yetişeceği düşüncesi hâkimdir. Onlara göre terbiyenin asıl amacı çocukta bir karakter yaratmaktır. Çocuğun karakterini oluşturan bir başka önemli unsurda sosyal çevredir. Çocuğun içinde bulunduğu cemiyetin hayrına yarayacak karakterde yetiştirmek terbiyenin en temel gayesi olarak yer almaktadır. Bu gayenin gelişmesinde en birincil görev ailede ise de daha sonra çocuğun gittiği mektep gelmektedir. Dönemin eserlerinde yer alan; “Çocukların sıhhati kendi elinizdedir. Terbiyesi tatlı dilinizdedir” (Çakır, 2019: 53) sözü ile çocuk terbiyesi konusunda ailenin dilinin sert ve korkutucu olmaması gerektiği bir kez daha vurgulanmıştır. Atatürk, çocuğa verilecek ahlak eğitimi verilmesi konusunda düşüncelerini şöyle dile getirir: “*Millî ahlakımız, medeni esaslara ve hür fikirlerle beslenmeli ve takviye olunmalıdır. Bu çok mühimdir; bilhassa dikkatinizi çekerim. Tehdit esasına dayanan ahlak, bir fazilet olmadıktan başka itimada da layık değildir*” (Ağca, 2005: 920) diyerek, çocuğu yetiştirirken onu tehdit etmenin yanlış bir davranış olduğunda bahsetmektedir.

Himaye-i Etfal Cemiyet’ini kurarak ülkenin çocuk sorununa kalıcı çözüm getirmek amacı ile Dr. Fuat Umay bu cemiyetin öncüsü olmuştur. Meclise; çocukların yaşamları, refah ve huzur için kanun teklifleri sunarak halkında sözcüsü konumundadır (Deniz, Öztaş, 2020: 576). Dr. Fuat Bey ise çocuğun terbiye edilmesi konusunda ise şu şekilde düşünmektedir: Öğretmenin çocuğun ruhî, zihnî ve bedenî gelişimini anlayıp kavrayabilecek donanımda olması gerektiğini, çocuğun evde, sokakta ve okulda sürekli takip edilmesi gerektiğini önermektedir. Çocuğun her ortamda alacağı terbiyenin aynı şekilde olması ve bu durumun onun geleceğini derinden etkilediğinden, mektepte gördüğü terbiyeyi ailede de, sokakta da sürdürmesi gerektirildiğinin kanısındadır. Fuat Bey, okul-aile-çevre uyumunu sağlama görevini öğretmenlere vermiştir. Öğretmenlerin bu konuda aileye konferans vermeleri, onlarla sohbet etmesi, aile ile çocuğun hayatını ilgilendiren konularda ortak çalışmalar yapması gerektiğini ifade etmiştir. Bu meselenin çok zor ve meşakkatli olduğunu dile getirdiği gibi fakat bu durumun şerefli ve vatanî bir mesele olduğunu söyler (Sarıkaya, 2020: 359).

Çocuğun büyüdüğü çevre içine yeterli ve yetenekli birey olup, pozitivist ahlaklı bir yurttaş olması, Atatürk’ün devrimcilik ilkesi bağlamında; devrimlere uyan, olgusal olarak bir birikime sahip, yeni rejimin sosyalizasyonunda yer aldığı şekilde kurgulanan varlığını,

gerçekliğe dönüştürülmesi hedeflenir. Oluşmuş yeni rejim ile yeni toplumun en önemli parçası bu yüzden çocuk olmuştur (Kocabıyık, 2019: 33). Cumhuriyet yönetimi, uygar dünya ile aramızdaki uzaklığı kapatmak amacıyla programlamış olduğu alt ilkeyi devlet felsefesinin en büyük dayanak noktası yapmış ve toplumsal enerjiyi de harekete geçirebileceği modern ütopyaı canlandıracağına yürekten inanmıştır (Işın, 1987: 14,17). Cumhuriyet'in ilk yıllarında bozulan iktisadi hayata karşın ahlak eğitiminden vazgeçilmemiştir. Ahlak eğitimi konusunda ailelerden çok okul sorumluluğu kanaati vardır. Ahlak eğitimin konusu çocuğu iyi alışkanlıkların nasıl kazandırılacağı pratik eğitim ile yapılmalıdır. Öğretmen bu konuda çocuğun karşısında değil yanında yer almalıdır (Çoban, 2014: 46, 66).

Atatürk'e göre terbiyedir bir milleti özgür, şanlı, yüksek bir toplum halinde yaşatabilir veya bir milleti köle ve fakirliğe götürür. Dünya'da üç yüz milyondan fazla İslam vardır. Bunlar baba, ana, hoca terbiyesi ile ahlak ve terbiye alırlar. Ancak gerçek şu ki, milyonlarca insan şunun veya bunun kölelik ve horlanma zincirleri altında yaşamaktadır. Almış oldukları terbiye ve ahlak onların bu zinciri kırabilmelerine imkân vermiyor, veremiyor. Çünkü aldıkları bu terbiyeni amacı millî değildir demiştir. Bu sözlerden de anlaşıldığı gibi Atatürk'e göre siyasal ve askerî bağımsızlığın temel sebebi, ahlak eğitiminin ve eğitimin millî bir zemin üzerinde verilmemesidir. Eğitimin derhal millileştirilmesi düşüncesi vardır (Kesgin, 2010: 74,75).

Cumhuriyet Dönemi, öğretim programlarındaki ahlak dersine bakıldığında, 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı dâhilinde “Musahabât-ı Ahlâkiye ve Mâlumât-ı Vataniye” adı altında ahlak derslerine yer verildiği görülmektedir. 1924 programından sonra 1926, 1936, 1968 yıllarında hazırlanmış olan “Ahlak” adı altında herhangi bir derse yer verilmediği bilinmektedir.²

Atatürk, 1924 yılında eğitimin millileştirilmesi ve ahlak eğitiminin hangi statüye gelmesi gerektiğini hakkında şöyle bahsetmiştir: Özellikle önce millî eğitimin ne olduğunu bilerek hareket edilmelidir. Bu konu hakkında herhangi bir belirsizlik ve bulanıklık kalmamalıdır. Milli eğitim esas olduktan sonra dilini, araçlarını, yöntemini de millî yapmak gereklidir. Ancak, bunlar yapılırken millî eğitim ile gelişilip, yoğurulmak istenen gençleri paslandırıcı, uyuşturucu gereksiz düşünceler ile doldurulmaktan kaçınılmalıdır. Ahlak eğitiminde ise doğrudan zararlı unsurlardan ve hurafelerden arındırılarak fakat

² 1975 yılına gelindiğinde, 9. Millî Eğitim Şûrası'nda dördüncü ve beşinci sınıflarda bir saat olabilecek şekilde Ahlak dersi verilmiştir. 1982 yılına gelindiğinde ise, hazırlanan yeni anayasa doğrultusunda 'Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi' dersi zorunlu ders olarak okutulması kararı alınmış ve bu karar günümüze kadar da gelmiştir (Çoban, 2014: 44).

tamamen de dinden soyutlanmadan zararlı unsurlardan arınarak millî bir hüviyet kazandırılmalıdır (Kesgin, 2010: 74-75).

Erken Cumhuriyet Döneminde çocukluğun, yetişkin insanlardan farklı olarak kendine has doğası, gelişim evreleri ve özellikleri olduğu kabul edilen bu sürecin, nasıl inşa edilmesi gerektiği düşüncesi yer almaktadır. Batı medeniyetinde modern devletlerin oluşumu sürecinde yeni toplumun inşasının nasıl ve ne şekilde olması gerektiğini hatırlatan “aslında biz kimiz ve nasıl olmalıyız” düşüncesi hâkimdir. Bu soru cumhuriyet ile beraber inşa edilen yeni toplumun, yeni nesillerin nasıl bir terbiye anlayışı ile yetiştirilmeleri konusunda belirleyici bir yere sahip olduğu görülmektedir. Çocuklara verilecek terbiyenin aslında millî kimlik inşasının önemli bir bileşeni olarak ele alınır (Başboğa, 2010: 200).

Çocuğun büyüdüğü çevre içine yeterli ve yetenekli birey olup, pozitivist ahlaklı bir yurttaş olması, Atatürk’ün devrimcilik ilkesi bağlamında; devrimlere uyan, olgusal olarak bir birikime sahip, yeni rejimin sosyalizasyonunda yer aldığı şekilde kurgulanan varlığının, gerçekliğe dönüştürülmesi hedeflenir. Oluşmuş yeni rejim ile yeni toplumun en önemli parçası bu yüzden çocuk olmuştur (Kocabıyık, 2019: 33).

Cumhuriyet yönetimi, uygar dünya ile aramızdaki uzaklığı kapatmak amacıyla programlamış olduğu alt ilkeyi devlet felsefesinin en büyük dayanak noktası yapmış ve toplumsal enerjiyi de harekete geçirebileceği modern ütopiyayı canlandıracağına yürekten inanmıştır. Cumhuriyet Dönemi bürokratlarının âdâb-ı muâşeret konusunda üzerinde durdukları noktaların başında aile içi etkinlikler de gelmekteydi. Ziyafetler, kabul günleri, çeşitli amaçlarla yapılmış olan toplantılar, ailenin toplumsal ütopiyayı kendi bünyesinde sergilemesi açısından önemli görülmüştür. Aile üyelerinin hepsinin günlük yemek zamanlarına uymaları, aynı saatte sofrada bulunmaları da Cumhuriyet âdâb-ı muâşeretinin en resmî yönü olduğu söylenebilir (Işın, 1987: 14, 17).

Çocukların görgü kurallarını öğrenmeleri hayatî bir mesele olarak görülürdü. Öksürük ve burun silme alışkanlıkları birer adap bilgisi olarak tanımlanırdı. Sofraya oturmadan önce ellerin sabunla yıkanması, sonrasında ağzın yıkanılması ve dişlerin fırçalanması daima belirtilirdi. Çocuğun giyinme adabı sağlığı çerçevesinde değerlendirildiği gibi giyeceklerinin pamuktan temiz ve iklimine uygun olmasına özen gösterilirdi (Rasimoğlu, 2020: 346-347).

Terbiyede bu bağlamda haliyle yeni şekillenmeye başlamış toplumun, yeni bireyinin inşası sürecinde siyasî, kültürel ve ahlakî değerlerin bir toplamı olarak görülmüş

bu kazandırılması gereken terbiyenin “millî terbiye” olduğu sıklıkla vurgulanmıştır. Çocuklara verilecek bu terbiyenin amacı daima “millî bir seciye”, “millî bir karakter” oluşturulmak istenildiğine değinilir. “millî terbiye” ile çocuk millî ve içtimai iradeyi hâkim kılarken, kişisel ihtiras ve çıkarları da ortadan kaldıracıdır. Çocuğun iyi ve güzel hareketleri öğrenmesi ne sadece ailenin, ne sadece okulun başarabileceği bir şey olmadığını temelde çocuğa verilecek terbiye meselesinin bir “memleket davası” olarak kavratılması gerektiği ve bu konuda mutlaka aile ve okulun işbirliği ile olunabileceğine işaret edilmektedir. “Çocuk bir ulusun bir kurumun kökünü yapar. Çocuğa ne kadar büyük bir değer verirsek o kökte o kadar sağlam ve sarsılmaz esaslara dayanır” sözü aile ile başlayan terbiye sürecinin, devletin oluşturacağı diğer kurumlar aracılığı ile devam ettirilmesi çocukta istenilen terbiyeyi sürekliliğinin sağlanacağından söz edilir. Böylece ancak, böyle bir yöntem ile inşa edilecek olan terbiyenin, gelecek toplumu amaç ve davranışlar açısından daha homojen hale getirilmesinin bu şekilde mümkün olacağı düşünülmüştür (Başboğa, 2010: 201, 212, 213).

Türkiye Cumhuriyet’inin kurulmasından 1938 yılına kadar geçen sürede çocuğa verilen kıymet, eski dönemlere nazaran geleceğin müjdecisi olarak görülen bir varlık olarak ortaya konulmuştur. İçinde bulunulan toplumun, devletin geleceğinin iyiliği için çocuğun bedenî ve ahlakî olarak iyi bir şekilde terbiye alması ile bu konu eş tutulmuştur. Çocuğun terbiyesinde her ne kadar ilk görev anneye verilse de, yeni çocuk idealinin oluşumunda babalara, öğretmenlere, hatta topluma ve devlete de çeşitli görevler verilmiştir. Topluma çocukları terbiye etmede, medeni usullerin kullanılması ile ancak erdemli, vicdanlı, iyi, çalışkan, tutumlu, çocukların yetiştirileceği mesajı verilmiştir. Ulus devlet kimliği ile ön plana çıkan Cumhuriyet Dönemi’nde, devletin eğitimde vatan sevgisi ve milliyetçi duyguların yeri ve öneminin de yerinin çok mühim olduğunu unutmamak gerekir (Çakır, 2019: 65,66).

Cumhuriyet Dönemi “İçtimai Mektep Nazariyesi” anlayışı ile Cumhuriyeti’n yeni oluşturulan okul ile geçmişteki geleneksel okulu arasında bir kesintiye ifade etmiştir. Buna göre, geçmiş geleneksel okul yapısında sadece dinleyen, itaat eden, öğrendiklerini bir şekilde uygulayan, yaşadığı zaman ve toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenebilen, hayatın içinden bir terbiye anlayışı ile yetişmesi amaçlanmıştır. Cumhuriyet okullunun terbiye anlayışına bakıldığında, geçmiş geleneksel okulun vermiş olduğu terbiye anlayışından farklı olarak, ulus-devlet dizisi çerçevesinde, vatan ve milletine bağlı, “millî ülküleri” olan ve “millî şuura” sahip nesiller yetiştirme terbiye anlayışı benimsenmiştir (Başboğa, 2010:

523). Zira Cumhuriyet'in modern bir toplum inşa etme yönünde hareket eden kurucu kadrosu, toplumundaki her bireyin medenileşmesi ve bu yönde adab-ı muaşeret öncüsü olmuşlardır. Görüldüğü üzere kurucu kadro, cumhuriyet çocuklarının, aile yaşamı içerisinde edinmeleri gereken bazı toplumsal kuralları çocukların sonraki yaşamlarında, bu kuralları her yerde kullanmaları ve onlarda yerleşik birer davranış kalıbı oluşturulması için büyük çaba sarf edilmiştir (Özen, 2019: 82).

Kısacası, Cumhuriyet Dönemi toplumu açısından çocukların evde, sokakta, okulda, uymaları gereken ve toplumun ortak doğrusunu temsil eden davranışları yapmaları, en temelde toplumun ortak kabulü olan ahlakî erdemler, terbiye, nezaket, saygı çerçevesinde şekillendiği gibi yaşanılan zamanın koşulları ve ihtiyaçları da göz önünde bulundurulmuştur (Başboğa, 2010: 532).

BÖLÜM II

2. CUMHURİYETLE BİRLİKTE ARZU EDİLEN TÜRK ÇOCUĞU

2.1. ÇOCUK SAĞLIĞI VE ÇOCUK BEDENİNİN İNŞASI

Atatürk Dönemi'nde, özellikle dünyada hâkim olan nüfus politikası, Türkiye'nin de gündeminde olduğu için “çocuk politikası” bu kapsamda son derece önem verilen konular arasında bulunmaktadır. Sağlıklı, bilinçli, ahlaklı, yetenekli, vatanına ve milletine sahip çıkacak, millî duygularla büyümüş bir neslin oluşum yolunun “gürbüz çocuk” yetiştirilmesinden geçtiğine inanılmıştır (Kaya, 2018: 48). Nüfus politikası kapsamında, çocuk sahibi olmanın teşvik edildiği, çok çocuklu ailelerin ‘makbul’ görüldüğü, “sağlıklı ve gürbüz evlat” yetiştirilmesi ve bunların sayılarının arttırılması “millî bir mesele” olarak benimsenmiştir (Öztañ, 2009: 100).

Bu dönemde yine uzmanlar tarafından, çocukların ne zaman banyo ettirileceğinden nasıl beslenilmesi gerektiğine, neler giydirilip, nasıl korunacağına dair birçok unsur resimlerle ayrıntılı bir şekilde sunulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte çocuğun ruh ve beden sağlığını etkileyecek sağlık konuları da birkaç sayfayı aşmayacak şekilde sade anlaşılır bir dille bilimsel makale, öğüt ve önerilere de yer verilmiştir. Ali Şükrü Bey, Fatma Reşide Hanım, Fuad Bey ve Rıza Tahir Bey gibi doktorların yanında Selim Sırrı Bey, Feridun Vecdi Bey ve Kazım Nami Bey gibi şahsiyetler çocuk sağlığını etkileyecek hususlara yönelik ve çocuğun gelişimine yarar sağlayacak ayrıntılı yazılar yazmışlardır (Sarıkaya, 2009: 153).

Öyle ki; bu dönemde çocuk mecmualarından Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi ve Çocuk Duygusu, para ödüllü “Gürbüz Çocuklar Müsabakası” düzenlenmiştir (Öztan, 2009: 100). 1926 yılında Çocuk Esirgeme Kurumunca çıkarılan, Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi; bebek ölümleriyle mücadele, anne eğitimi, ülkede var olan sıhhi problemler ile mücadelede, nüfus artışının sağlanması, yetiştirilen bireylerin ruh ve bedeni gürbüz ve güçlü bir nesil yetiştirilmesi hedefine ulaşmada büyük bir rol üstlenmiştir. Çocuğu yetiştiren ebeveynlere sıhhi, sosyal, terbiyevî ve eğitsel bilgiler vermiştir (Sarıkaya, 2013: 2,3).

Bu dönemde çocukların içinde rol alabileceği, eğitici oyunlar sosyal faaliyetlerde yapılır. Örneğin, 1929 tarihli bir piyeste çocuklar için bir “sıhhatler diyarı” isimli oyun da bu diyarda yaşayan çocukların hep neşeli ama aynı zamanda “ahlaklı” oldukları düşünölmekteydi. Oyunda “cehalet”, el ele tutuşarak kendilerini bilgilendiren “terbiyeye” doğru yürüyen çocukların yolunu kesmeye çalışır. “Terbiye”, “temizliğı” yardıma çağırıp sıhhatle diyarına gidebilmek için dış fırçalamak, banyo yapmak gibi alışkanlıkların yapılması gerektiğini uygun bir dil ile anlatılmaktaydı. En sonda “kirlilik” çocuklara etki edemeyeceğini anlayarak onların yanından uzaklaşmaktaydı. Burada anlatılan oyun da, sağlık ile iyi ahlak ve gündelik alışkanlıklar arasında bir bağ kurmayı öngörmektedir (Rasimoğlu, 2020: 349).

Bu dönemde halkı bilinçlendirmek amaçlı yazılan dergilerde, sağlıklı Türk çocuğu vurgusu sürekli yapılmıştır. Basit bir örnek vermek gerekirse; ‘radyolin’ marka bir diş macunu reklamında; *“Muhakkak ki her Türk yavrusu, sabah akşam dişlerini fırçalar, temizler. Çocuklar eğer dişlerinizin çok temiz, sakız gibi bembeyaz olmasını, yan yana dizilmiş inciler gibi pırıldamasını istiyorsanız, dişlerinizi Radyolin Diş Macunu ile yıkayınız.”* denir. Yine aynı marka diş macunun başka bir reklamında şu sözlere yer verilir: *“Büyük bir hazinedir bil ki insan yapısı, bu eşsiz hazinenin de ağızdır kapısı. Yol verme mikroplara bu kapıdan girmesin. Dişlerini görenler ‘Ne temiz çocuk!’ desin. Çok yaşamak istersen yavrum, sözüümü dinle: Fırçala dişlerini her zaman ‘Radyolin’le!”* (Öztekin, 2019: 1250, 1251) sözleri ile Türk çocuğunun diş sağlığına dikkat etmesinin önemi açıklanır.

Bahsedilen dönemin dergilerinde ise çocukların her mevsim değışen ihtiyaçları ve bunların nasıl karşılanacağı da ele alınmıştır. Gürbüz çocuğun yaz, kış ve bahar mevsimlerinde değışen ihtiyaçları, hastalıkları, farklı yaştaki çocukların vücut bakımı, banyo, giyim, beslenme ve diyetlerinin farklılığı, her mevsim bol güneş ve açık havanın çocuk sağlığı konusunda önemi detaylıca anlatılmıştır (Sarıkaya, 2013: 2,3).

Çocuğun iklimlere göre giyindirilmesi konusunda en yaygın hatalardan biri olan çocuğun çok kalın ve kat kat giydirilmesidir. Annelerin, bu şekilde çocuklarını giydirdiklerinde çocuklarını hasta olmaktan korunacağı yönündeki yanlış kanaate sahip oldukları vurgulanır. Oysaki çok kalın giydirilen ve aşırı ısıya maruz kalan çocuğun bedeni-bünyesi, soğuğa dayanıksız hâle geleceğinden çocuk, hastalıklara kolay yakalanacaktır. Bu bağlamda çocuğun giyeceği bulunduğu ortamın ısısına göre ve mevsimlere uygun olarak ayarlanması çocuğun sıhhati bakımından önemli bir husustur (Başboğa, 2017: 16).

Çocuk sağlığı konusunda Selim Sırrı Tarcan, ailelerin çocuklarının gerekli gelişimlerini göstermeden onları yürütme çabaları üzerine yazılar yazmıştır. Çocuğu zamanından evvel yürütmeye çalışmak, onun zayıf bacaklarına henüz taşıyamayacağı yükü vermek çocuğun ilerde eğri bacaklı ve bacak gelişimine de olumsuz tesir eder. İnsanoğlu yaradılışı gereği iki ayak üzerinde yürüyebilecek bir varlıktır. Nitekim Selim Sırrı' da yedinci ve sekizinci, aydan itibaren emeklemeye başlayan çocukları zorla yürütmeye heves eden ebeveynlere şu sözleri dile getirir: “*Vaktinden evvel yetiştirilen meyvalar lezzetsiz olur. Fakat vaktinden evvel yürümeye zorlanan çocukların bacakları çarpılır*” (Mutlu, 2019: 146) şeklinde söyleyerek, çocuğun büyük kasları olgunlaşma göstermeden çocuğun yürütülmesinin olumsuz etkileri dile getirmektedir.

Dr. Fuat Umay'ın yazdığı anı defterinde bu konu ile ilgili çocuk sağlığına ana rahmine düştüğü anda değil de eşlerin evlenmeden önce birbirine uygunluğu izlenmesi gerekir. Çocuğun vücutça, sağlam kuvvetli ve insan topluluklarına hizmet edebilecek kabiliyette doğabilmesi, eşlerin vücutça, sağlıkça birbirine uygun olması koşuluna bağlıdır. Bu koşullar sağlandığında ise çiftlerin yavruları daha gülbüz ve sıhhatli olurlar. Aksi halde cılız, insanlığı ve sosyologları uğraştıracak çocuklar dünyaya gelir. Bu bakımdan ilk koşulun varlığı önemle yerine getirilmelidir (Çakır, 2019: 41)³

³ Annenin sıhhati, çocuğun sıhhatli olması hususunda büyük önem taşımaktadır. Annenin bu süreci sağlıklı ve dengeli bir şekilde geçirebilmesi için hem beslenme şekillerine, hem de hastalıklardan korunmaya özen göstermesi dergilerde bahsedilir. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin yayınladığı eserde “birkaç söz” kısmında anneleri bilgilendirmek amaçlı şu şekilde seslenilmiştir: “*Uzun zamandan beri devam eden felaketlerin memleketimizde husule getirdiği sefaletlerden en ziyade müteessir olan çocukların bu sefalet ve perişaniyetden kurtarılması çarelerini teemmül ve temin üzere teşkil etmiş olan (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti) bu mukaddes maksadına vusül için muhtelif şekil ve surette çalışmakta ve her taraftan gördüğü muavenet sayesinde kuvvetli ve ümitli adımlarla hedefine gitmektedir. Mühassısların ifadesiyle de teyit ettiği vecihle doğanlara nispetle yüzde yetmiş zayıf olup giden memleket yavrularının ölümüne çâre-sâz olmak üzere hıfzıssıhha şubemizce neşriyata mübaşeret olunmuştur. Çocuklarımız ekseriyetle bebek iken ölüyorlar. Bu da bakımları bilinmediğindendir. Süt çağındaki yavrularımıza bakmasını bilsek vefeyâtın yüzde yüz önünü almış oluruz. Bu kitap ve bunu takip edecek kitapların bu hususta karilere iyi fikirler vereceğine kaniz. Birinci tab' mevcudu bittiği ve her taraftan talep vuku bulduğu cihetle tashihen ikinci tabı*

Gürbüz Türk Çocuğu, çocuk sağlığı üzerinde verdiği bilgilerin yanı sıra 1920’li ve 1930’lu yılların Türkiye’inde politik, askeri, toplumsal, kültürel açıdan nüfus artışı, annelere verilecek eğitim, hastalıklarla mücadelede toplumsal bilinçlenmeyi de hedeflemiştir. Bu hedef daha Millî Mücadele Dönemi sonuçlanmadan Atatürk’ün de gündeminde. Atatürk’ün 1 Mart 1922 tarihinde belirttiği gibi; “*Memleketimizin sıhhatini korumak ve takviye etmek, ölümü azaltmak, nüfusu çoğaltmak, bulaşıcı ve salgın hastalıkların tahribine karşı koymak ve bu suretle millet fertlerinin dinç ve çalışmaya kabiliyetli sıhhatli vücutlar halinde yetişmesini temin etmeliyiz*” (Sarıkaya, 2009: 153) sözü ile hedeflerinin hayata geçirilmesini daima gündeminde olmuştur.

Bu dönemde, çocuk sağlığı ile ilgili Sıhhiye Mecmuası, Verem Mecmuası, Yeni Hekimlik, Tıp Dünyası, Poliklinik örneklerinde bu konu oldukça geniş yer tutmuştur. Çocukların kemik gelişimlerinden diş sağlıklarına kadar pek çok mesele, halkevi dergileri dâhil parti konferanslarında da tartışılmıştır. Bu bağlamda birkaç önemli başlık öne çıkmıştır; bunların ilki, daha çok bedeni sağlamlaştırıp dirençli kılmaya yönelik verilen tavsiyelerdir. Sporun insan bedeninde ve zihninde yarattığı olumlu tesirlerden bahsedilmiştir. Arazi sporları, askeri sporlar, izcilik yurt müdafaasına hazırlık aşamaları olarak değerlendirilmiştir (Öztan, 2009: 101).

Dr. Fuat Umay, yazdığı makalelerin dışında takma adıyla “Gürbüz Çocuk Nasıl Meydana Gelir?” başlıklı yazısında bir çocuk doktoru olarak sağlıklı ve gürbüz çocuğun nasıl dünyaya gelmesi gerektiğini ‘Leyla ve Bülent’ çifti örneği ile anlatmıştır. Bülent, 23 yaşında, güzel ahlaklı, dürüst bir ortamda yetiştirilmiş bir memurdur. Eşini seçerek evlenmeye karar vermiştir. Bülent, özellikle evleneceği kızın ahlak, huy ve sağlığı bakımından kendi ile uyumuna özenle dikkat etmiş, tanışma faslından sonrada bir yuva kurmaya ikisi de karar vermiştir. Hikâyede yer alan Leyla karakteri ise, eşini seven ona güvenen saygılı akıllı bir kadın ve şuurlu bir anne adayı olarak anlatılan kişidir. Bebekleri olunca evlerini ve hayatlarını yeni gelen bebeğe göre nasıl şekillendirdikleri daha sonra Leyla hanımın, sabah sporunu yaptığını, aile doktoru ziyaretlerini asla aksatmadığını, bol su ve süt tükettiğini, beslenmesine dikkat ettiği belirtilmiştir. Bu yazının sonunda ise

muvafık görüldü. Cemiyetin yaptığı fedakârlığa mukabil kari’lerden ricamız kitap mündericatyyla amel olmaları, yavrularını gürbüz, sıhhatli yetiştirecek husûsâtı tatbik etmeleridir. Bir milletin kuvveti çocuklarının sıhhatiyle ölçülür. Çocukları alil, mariz olan ve yüzde yetmişini süt çağında zayı eden bir milletin istikbali çok vahimdir” (Vahit, 1924: 2,3). Bu yazıyla Dr. Ali Vahit, yaşanan savaşlar nedeniyle çocukların yaşamış olduğu zorlukların üstesinden gelinmesi için kurumun elinden geleni yaptığından söz eder. Bebek ölümlerinin gerçekleşmesinde bebeklerin bakılmasının bilinmemesinden kaynaklandığını ancak, bunun önüne bebeğin nasıl bakılması gerektiği bilirse geçileceğini dile getirmektedir.

sağlıklı bir çocuk dünyaya getirmenin önemi anlatılmış, milletin kuvvet ve kudretinin temelini aile olduğundan bahsedilmiştir (Sarıkaya, 2020: 362, 363).

‘Sağlıklı ve gülbüz çocuklar’ yetiştirilmesi bağlamında salgın hastalıkların önlenmesi amaçlanmıştır. Yetişkinlerin ve çocukların, salgın hastalıklardan korunabilmeleri için Umumi Hıfzıssıhha Kanunu yasal zemini hazırlamıştır. Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti ’de sıhhi tedbirlerin yanı sıra hastalıkların belirtilerini ve hastalıklardan korunma konularını içeren bilgilendirme faaliyetleri yapmaktan çekinmemiştir. Ankara’da bulunan Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi ise yurt çapında yapılacak aşı, ilaç, serum ihtiyacını karşılamak amacı ile organize bir teşkilat olarak düşünülmüştür. Bunların haricinde büyük şehirlerde, kasabalarda kurulan ‘sıhhi müzeler’ ve buralarda dağıtılan sağlık rehberi aracılığı ile anne ve babalar bulaşıcı hastalıklar hakkında bilgilendirilmişlerdir (Özta, 2009: 108, 109).

Bu dönemde halkı kasıp kavuran muayenehanelerin ve dispanserlerin sayısının artırılmasına sebep olan ve çocuk ölümlerine neden olan birçok salgın hastalık bulunmaktaydı. Bu hastalıklardan kısaca bahsedilmek gerekir ise;

Savaş sırasında çocuklar arasında görülen ve Cumhuriyet Dönemi’nde de yoğun bir şekilde mücadele edilen hastalıklardan biri olan sıtma hastalığı hakkında halk arasında şöyle dile getiriliyordu; “*Anadolu’da pehlivan çoktur lakin başpehlivan sıtmadır, sonra fakirlik gelir, sonra zorbalık sonra mültezim sonra eşkıya*” (Kocabıyık, 2019: 28).

Sıtma hastalığı, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde en uzun soluklu mücadelelerinden bir tanesidir. Türkiye’nin coğrafi konumu ve büyük su birikintileri nedeni ile sıtmanın oluşması için elverişli alan olmuştur (Mustafayev, 2019: 1133). 1925 yılından beri yapılan millî Türk tıp kongrelerinde başlıca konulardan olan, sıtma başta olmak üzere, çocuk ölümü, frengi, trahom, verem gibi konular tartışıldı. Sıtma hastalığı daha çok kırsal alanlarda ve köylerde gözükmekteydi. Bu nedenle sıtma hastalığına ‘köylü hastalığı’ da denilmekteydi (Tuğluoğlu, 2008: 354).

Devlet’in içinde bulunduğu maddî sıkıntılara rağmen sıtma ve diğer hastalıklara karşı vermiş olduğu başarılı sonuçlar elde etmiştir. Hayata geçirilen yasal düzenlemeler, sıtma vakalarındaki ölüm oranlarının azaltılması, bu hastalığın, Türkiye için bir tehlike olmaktan da çıkarmıştır. Ancak bunu başarmak uzun yıllar almıştır. Bu başarıda Atatürk’ün Türk milletini çağdaş medeniyetler seviyesine çıkarması büyük etkidir. Çünkü o, bu yolun sağlıklı nesiller yetiştirilerek aşılacağını biliyordu. Tabi ki bunun

yanında dönemin Sağlık Bakanı olan Doktor Refik Saydam'ın büyük emeklerinin olduğu da göz ardı edilemez bir gerçektir. Saydam, sıtmanın memleket için tehdit olmaktan çıkarılması için yapılan yasal düzenlemelerin baş mimarındır (Mustafayev, 2019: 1133).

13 Mayıs 1926'da Sıtma Mücadelesi Kanunu, 15 Şubat 1946 yılında 4871 sayılı Sıtma Savaşı Kanunu, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile sıtmanın yok edilmesi çalışmaları başlatılmıştır (Sezgin, 2015: 38, 39).

24 Nisan 1930 yılında kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile Türkiye'nin sıhî şartlarını ıslah etmek ve milletin sağlığına zarar veren bütün hastalıklar ile mücadeleyi devletin aslî unsuru haline getirmiştir. Sosyal devlet olgusu sağlık alanında çıkarılan bu kanun ile net bir şekilde ortaya konulduğu görülmektedir. Kanun ile frengi ve bel soğukluğunun devlet tarafından parasız şekilde tedavi edileceği, zührevi hastalıkları taşıyıcılar tespit edilerek kontrol altına alınacağı, kadın ve erkeğin evlenmeden önce muayene olmalarının zorunlu hâle getirildiği, frengi, bel soğukluğu, cüzzam hastalarının evlenmelerinin yasaklandığını ancak, tedavileri yapıldıktan sonra evlenmelerine izin verileceği yer alıyordu. Kanun ile salgın hastalıkların tamamı ihbarı mecburî hâle getirildiği görülür (Tekir, 2019: 427).

Ancak Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 162. Maddesinde yer alan dispanserler ekonomik sıkıntılar neticesinde İstanbul'da, Beşiktaş, Edirne Kapı ve Üsküdar'da olmak üzere sadece üç adet açılabilmiştir. Bu dispanserlerde sağlam çocukların büyüme gelişmeleri izlenmekte ve çocuklarda oluşabilecek muhtemel hastalıkların kontrolü ve tedavileri yapılmaktaydı (Ekmekçi, Arda, Acıduman, 2012: 58). Evlerinde tedavi olamayacak kadar ileri derecede sıtma hastalığı olanlar da hastane ve dispanserlere kabul edilip, ücretsiz tedavileri yapılmaktaydı (Tuğluoğlu, 2008: 356).

Sıtma hastalığının ilerlemesi üzerine Antalya ve Denizli'de laboratuvar ve dispanserler hizmete girdiğini icra raporları incelendiğinde görülmektedir. Bu dispanserlerde ırk ve mezhep ayırt etmeden kadın, çocuk ve ihtiyar yüzlerce hastaya yetişebilmek amacı ile gece gündüz çalışılıyordu (Kocabıyık, 2019: 28). Tüm bunların yanında, Atatürk önderliğindeki Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim konusunda yürüttüğü politikalar neticesinde atılan adımlar, sorunun temeline inilmesini kökünden çözülmesini sağlamıştır. Açılan hastaneler, yetiştirilen hekim, hemşire ve eczacılar, sıtma savaşında birçok gayret göstermişlerdi (Mustafayev, 2019: 1133).

Sıtma hastalığı ile ilgili yapılması gerekenlerin başında halkı bu hastalık konusunda bilinçlendirmek olmuştur. Çünkü halk arasından sıtmanın tedavisi için geleneksel yöntemler kullanılmaktaydı bunlar: etraftaki dallara elbiseden yırtılan bir parçanın bağlanması, kaynar sulara girilmesi, giyindikten sonra tuza bir avuç tuz aratarak tuz eridiğinde hastalığında eriyeceği düşüncesi, yaşlı birinin pamuklu bir bezle hastanın bileğini bağladığında sıtma hastalığının geçtiğine inanılan birçok düşünce hâkimdir. 1920’li yılların sonlarında yayınlanan Türkçe eserlerde batıl inançların yanlış olduğu; bazı uygulamaların zararı olmasa bile, bu tedavi yöntemlerinin bir faydası olmadığı halka anlatılmaya çalışılmıştır (Sezgin, 2015: 39).

Dönemin gazetelerinden olan Akşam gazetesinde Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinden adlı başlıkta sıtma hastalığına neden olan sineklerin daha yavru iken yok edileceğini ve bu süreçte konulan yasaklara uymayanların ise cezalandırılacakları belirtilmiş ve sıtma hastalığından şöyle bahsedilmiştir: *“Halkı sıtmanın intişarından ve senelerden beri İstanbul’un bu güzel ve mamur-u seyfiye mahallerini bizar eden sivrisinek belasından kurtarmayı istihdaf eden sıtma mücadelesini her kesin hüsnü telakki edeceği ve vazifeye başlayacak olan sıtma mücadele heyetine her türlü suhuleti ibraz ile pek müşkül vazifelerinin kısa bir zamanda muvaffakiyetle neticelenmesine her surette muavenet edeceği ümit olunur. Memul hilafında mücadele memurlarına müşkilat ika edenler ve mücadele heyetinin tavsiye ettiği tedbiri ifa etmeyenler bulunduğu takdirde bunlar derakıp sıtma mücadele kanununa göre cezalandırılmak üzere mahkemeye tevdi edileceklerdir”* (Akşam, 16 Kânunusani 1929)

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde ise sıtma ile ilgili şu sözlere yer verilmişti: *“Sıhhiye Vekâleti, İstanbul sıhhiyesinin gösterdiği lüzum üzerine Haydar Paşadan Pendik’e kadar olan sahada ve Adalarda sinek mücadelesine başlayacaktır. Mücadele Heyeti Sıhhiye Vekâleti, tarafından intihap edilecektir. Vekâlet, bu civarda hiç sivrisinek kalmaması için ne yapmak lâzım geldiğini evvelce takarrür ettirecektir. Bu Surede 6 ay zarfında hiç bir sinek kalmayacaktır”* (Hâkimiyet-i Milliye, 10 Kânunusani 1929) sözleri ile burada da aynı şekilde bu hastalığa neden olan sineklerin yok edilmesi hususunda önlemler alınacağı halka duyurulmuştur.

Sıtmadan korunma ve kurtulma öğütleri başlıklı broşürler ve afişler hazırlanarak halka dağıtılıp 29 Nisan-5 Mayıs tarihleri sıtma haftası olarak belirlenmiştir. Sağlıklı bir nesil yetiştirmek amacı ile çeşitli çalışmalar yapılmış; görsel eğitim materyalleri, devletin

politikalarını uygulamak ve yaymak amacı ile etkin bir şekilde kullanılmıştır (Sezgin, 2015: 40).

Cumhuriyet Döneminde sosyal devlet olmanın temel argümanlarından olan refah seviyesinin etkin bir şekilde arttırılması, halkın ve yeni doğan çocukların sağlıklı bünyelere sahip olması için yoğun çaba gösterilmiştir (Tekir, 2019: 428). Sıtma mücadelesinde korunmak ve sıtma hastalığına yakalanmış bir hastayı tedavi etmek amacı ile kullanılan kinin, hükûmet tarafından maddî durumu iyi olmayan kişilere bedava dağıtılmıştır (Tuğluoğlu, 2008: 355). Kısaca, salgın hastalık görülen hiçbir bölge kaderine terk edilmemiştir (Tekir, 2019: 428).

Dünya genelinde çok büyük oranla ölümlere neden olmuş olan bir diğer bulaşıcı hastalık ‘çiçek hastalığı’ idi (Nişancı, 2020: 91,92). Çiçek hastalığı, variola vera virüsü aracılığıyla bulaşan, yüksek ateşe neden olan, döküntülü ve bulaşıcı bir çocuk hastalığıdır. 18. yüzyıldan itibaren bütün Avrupa’yı etkisi altına almış, 20. yüzyıl başına kadar da Osmanlı Devleti’nde önemli bir sorun teşkil etmiştir (Gültekin, 2017: 39). Bu hastalık, tarihte en geniş yayılımla en çok ölüme neden olan bulaşıcı bir hastalık olup, tahminen 300-500 milyon kişinin vefat etmesine neden olmuştur (Parıldar, 2020: 24).

1920’li yıllara gelindiğinde kanuni düzenlemeler ile hastalık görüldüğü zaman sıhhiye müdüriyetleri ile hükûmet hekimlerine olayın bildirilmesi mecburî tutulmuştur. Çünkü bu hastalık karasinek vasıtasıyla önüne geçilemez salgına sebebiyet verebilirdi. Hastalıktan en iyi korunma yöntemi ise çiçek aşısıydı. 1879’da ilk kez İngiliz Dr. Edward Anthony Jenner sığırlarda görülen cow-pox adlı çiçek hastalığındaki yaradan aldığı örnek ile ilk aşığı üretmiştir. Aşının başarılı olması halinde dünyanın her yerinde uygulanmaya başlanılmıştır. Türkiye’de çiçek aşısı ise İstanbul ve Sivas’ta üretilmekteydi (Tekir, 2019: 422)⁴

⁴Cemal Zeki, eserinde bebeğin aşılınmaması durumunda ne gibi menfi durumlar ile karşı karşıya kalınacağına temas etmiş ve dile getirilenler şunlar olmuştur: “Doğumu müteakip bebeklere yapılacak tedbirlerden biri de bebekleri vaktinde aşılama, çiçek aşısını yaptırmaktır. Çiçek hastalığı kadar korkunç bir hastalık hemen yok gibidir. Tutulan bebeklerin çoğu ölümlerini yaşamaları ya kör, ya sağır veya yüzleri kalbur gibi delik deşik kalır. Çocuğunun yüzünü bir kadın bu halde görmesindenense; ölümü tercih eder. Çocuğunu seven her anne yavrusunu bu hastalıktan korumaya mecburdur. Bebekler umumiyle doğduktan iki üç hafta sonra aşılmalıdır” (Zeki, 1928: 133). Ömer ise eserinde, çocukların aşılınması gerektiği üzerinde durarak şu sözlere yer vermiştir; “Bebek yürüyor, artık dışarıya gezdirmeye, hava aldirmaya çıkarılmalıdır; bebeği odasına hapis etmemelidir, çünkü sararıp solar, zayıflayıp düşünleşir. Fakat çıkarılmadan evvel geçici hastalıklara çiçek hastalığı gibi son derece fena öldürücü bir illete tutulmaması için bazı tedbirlerde bulunulması, yavrucağın aşılınması icap eder; aşığı bir hekime yahut gayet temiz bir aşığıya yaptırılmalıdır. Bebekler, mini mini yavrular böyle çiçek falan gibi hastadan sağlama geçici hastalıklara daha kolay yakalanıyorlar” (Ömer, 1925: 124, 125).

Türkiye’de aşılama hizmetleri 1930’lu yıllarda rutin olarak verilmeye başlanmış, 1950-1960 yılları arasında toplamda 14.431.000 çiçek aşısı yapılmış ve 1957 yılından sonra çiçek hastalığı vakası azalmıştır (Nişancı, 2020: 91). Çocuklara yönelik koruyucu hizmetler ön belleğine sahip olan aşılama çalışmaları, her ne kadar 1930’lu yıllarda başlamış olsa ile asıl önemli atılım için 1961 yılında çıkan 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun’u beklemek gerekmiştir. Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü’nün aşı ve serum üretmek amacı ile mevcut kapasitesi arttırılmış, aşı konusunda ihtiyaç duyulandan fazlasının üretilir hâle gelmesi için çaba harcanılmıştır (Ekmekçi, Arda, Aciduman, 2012: 58).

30 Eylül 1930 tarihli Akşam gazetesinde aşının yapılması ile alakalı şu sözlere yer verilmişti: *“Aşı üç defada ve üçer hafta fasıla ile yapılıyor. Muafiyetin gaip olmaması için sene sonunda bir aşı daha yapmak lâzım geliyor. Kuşpalazım dehşeti karşısında aşının bu büyük muvaffakiyetlerine sevinmemek kabil değildir. Çocuklarımızın bu biaman düşmanı aşısının tekâmülü sayesinde çiçek hastalığı gibi ortadan kalkması zamanının çok yaklaştığını ümit edebiliriz”* (Akşam, 30 Eylül 1930).

Çiçek hastalığının, Cumhuriyet Dönemindeki artışı ile dönemin gazetelerinde yazılar yayınlanmaya başlanmıştır. Hâkimiyet-i Millîye gazetesinde “Sıhî Muhasebe: Çiçek” başlığı altında hastalık durumunda insanların ne yapmaları gerektiği ve en iyi ilacının da çiçek aşısı olduğu vurgulanmış ve ne gibi önlemler alınması gerektiği şöyle dile getirilmiştir: *“Çiçek hastalığı memleketimizde ve dünyada eskiden çok görülür bir hastalık halinde idi. Hastalık ekseriyetle titremeyi müteakip ateş yükselmesi ile başlar, bu esnada müthiş baş ve bel ağrıları vardır. Hasta çok muztaripdir. Hasta bu durumda muhakkak tecrit edilmelidir ve hastaya bakanlar da başka kimselerle temas etmemelidir. Hastanın odası ve eşyaları mükemmel surette ilaçlı sularla temizlenmelidir. En iyi korunma vasıtası şüphesiz ki çiçek aşısıdır. Bu aşı İngiliz doktoru Jenner tarafından 1879 tarihinde tatbik edilmiştir. Bu suretle Jenner beşeriyete büyük bir hizmet edenler arasındadır. Bu zat sıgırlarda olan bir çiçek hastalığındaki yaralardan aldığı su ile ilk aşısını yapmıştır, bu aşı tuttuktan sonra bu adama asıl insan çiçeği aşılamış ve hastalık zuhur etmemiştir ve el’ an her yerde tatbik edilmekte olan çiçek aşısı bu esasat üzerinedir. Aşı vücutta çiçeğe karşı muafiyet bırakır, müddeti şahsa göre değişir”* (Hâkimiyet-i Milliye, 24 Nisan 1929).

Çiçek hastalığının salgın halini alması ile birlikte yapılan aşılar sonucunda bireylerin hastalanmadıklarını hatta ölmediklerini gören halk çocuklarını aşılatarak için görevli kişilere getirdiler. Hastalıktan dolayı ölüm oranlarının yüksek olmasının

nedenlerinden biri salgının olduğu köylerde genellikle taştan imal edilen mekânlarda oluşan rutubet ve evin içinin güneş görmemesi olayı hastalığı daha ölümcül kılmaktaydı (Tekir, 2019: 425).

1911-1912 yıllarında yaşanan salgın hastalıklar ve savaşlardan ötürü halk bitkin duruma düşmüştü. Sıtma hastalığının, yanında verem Anadolu halkını kıran en büyük afetlerden olmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin de ortaya çıkmış salgın hastalıklar, cumhuriyet rejiminin çözmek zorunda olduğu problemlerden biri olmuştur (Mutlu, 2019: 40).

Dr. Refik Saydam, cumhuriyetin ilk yıllarında toplumun sağlığını tehdit eden salgın hastalıkları önemine göre şöyle sıralamıştı: öncelikle sıtma, emraz-ı zühreviye hastalıkları ve bu hastalığın başında gelen frengi, sonra verem hastalığı. Sağlık hizmetleri hükümetlerin programlarında yer almış, 22 Kasım 1924 tarihinde Ali Fethi Bey'in hükümet programında, halkı yıpratın ve güçsüzleştiren sıtma hastalığı ile mücadele etmek Sağlık Bakanlığı'nın en önemli prensipleri arasındadır. Zira frengi ve verem hastalıklarının tahribatının yanında çocuk hastalıklarına ve ölümlerine engel olunması bu program içinde yer almıştı. Salgının yaygın olarak dağıldığı bölgelerde tedbirlerin en üst seviyeye çıkartılması önemli bir görev olarak belirlendiği görülür (Yücebaş, 2020: 60).

Sıtma hastalığından sonra, emraz-ı zührevi hastalıkların başından gelen sifilis olarak da bilinen frengi, vücudun çeşitli dokularında yapı ve işlevlerinde bozukluğa neden olan bulaşıcı bir hastalıktır. Genellikle cinsel yol ile bulaşan hastalık, hastalıklı annelerin çocuklarına bulaştıracağı gibi, hasta bir kişinin yaralarına doğrudan temas ile ve ağızda frengi yarası bulunan kişinin yediği kaptan da bulaşabilir. Frengili sütünelerin sağlam çocukları veya sağlam sütünelerin frengili çocukları emzirmesi yolu ile de bulaşmaktadır (Çavdar, Karcı, 2016: 158). Frengi hastalığının ülkemizde görülmesi 1806-1812,1828-1829 Osmanlı-Rus savaşlarından sonra işgal edilen yerlerde görülmeye başlanmıştır. Karadeniz kıyılarında Rusya'ya fırıncılık yapmaya giden esnaf frengiyi daha çok Sinop ve Kastamonu çevrelerine yaymışlardır. 1854 Kırım ve 1877-87 Osmanlı- Rus savaşından sonra bu hastalık bir salgın haline dönüşmüştür (Yıldırım, 1985: 1329).

Ünlü Türk hekimi ve dermatoloji uzmanı Prof. Dr. Hulusi Behçet'in 15 Şubat 1935 tarihinde İstanbul Radyosu'nda vermiş olduğu "Frengi niçin ayıp görülür? Frengiyi, neden gizli tutmak adet olmuştur? Tabiatıta, ayıp denen hastalık var mıdır?" konulu konferansında şu sözlere yer vermekte idi: "*Frenginin insanların başına dert olan en yaygın hastalıklardan biri olduğuna, şüphe edilmemelidir. Frengi, geçici, bulaşıcı bir hastalıktır.*

Zira frengi, her görünüşe girer, her hastalığı taklit eder. Frengi, sinsidir. Frengi, hayatta her şeyi yapmağa kadirdir. Frengi, basit geçici bir hastalık kadrosundan çıkmış, kelimenin hakiki manasıyla, soysal, ailevi, nesli, felaketler doğuran, her bir organımıza yerleşebilen, bir hastalık şekline girmiştir. Hele nüfusun azalmasında, en büyük sebeptir. Frengi savaşı, nüfus meselesidir. Frengi ile uğraşmak, bir ulusun sağlam ve kuvvetli olmasına yardımdır. Frengi, cinsiyet, milliyet tanımayan; genç, ihtiyar, çocuğa, yavruya hürmet etmeyen, bir asidir. Frengiden en büyük korkumuz, hiçbir hastalığın yapmadığı, yapamadığı, kuşaktan kuşağa geçmesidir. Ne verem mücadelesi, ne cüzzam kavgası, ne trahom ve ne sıtma savaşları gibi uğraşmalar, didinmeler, frengiyi, ancak sınırlanmış tabakalarda söndürüyor, hakiki meyvesi, görülemiyor...” (Demirci, Üstün, 2013: 53,55-56).

TBMM Döneminde, frengi vakalarındaki artış konusu meclisin gündeminde yer almıştı. Kadın ve kızları muayene edecek kadın doktor azlığı vurgulanarak biran önce bayan doktor yetiştirme zorunluluğu gündeme gelmiştir. Cumhuriyet Döneminde frengi hastalığı ile etkili bir şekilde mücadele etme yolu 1925 yılında başlamıştır. Frengi hastalığı ile mücadelede Emraz-ı Zühreviye komisyonları kurulmuştur. 1930 yılında ise Zührevi Hastalıklarla Mücadele Cemiyeti tarafından Avrupa'dan filmler getirilerek halk bilinçlendirilmeye çalışılmıştır (Bulut, 2009: 114, 115). Ayrıca, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren önemli salgın hastalıklardan çocukların korunması amacı ile 'Gürbüz Çocuk Dergisi' kapsamında bilgiler de verilmiştir. Özellikle verem başta olmak üzere trahom, frengi gibi hastalıklar hakkında bulaşma şekilleri, hastalığın seyri ve tedavisi, hastalıktan korunma yöntemleri anlatılmıştır (Sarıkaya, 2003: 153).

24 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu” ile zührevi hastalıkların sağlık kuruluşlarında ücretsiz bir şekilde tedavi edilmesi ve frengi ile mücadele de kurulların yapmış oldukları tarama ve muayenelere halkın katılımlarının sağlanması ve frengili olan kişinin kendisi ve çocuğunu tedavi ettirmesi zorunlu hâle getirilmiştir (Çakır, 2019: 126).

Frengi hastalığı ile eşlerin ilk bir yılda bekledikleri çocukların, ya düşük ya da doğduktan sonra öldükleri belirtilmektedir. Bu nedenle çiftlerin evlenmeden önce frengi tedavisi olmalarını tavsiye edilmektedir. Frengi hastalığının tedavisi ve tamamen ortadan kaldırılması noktasında başta Sıhhiye ve İctimai Muavenet Vekâletinin bu konudaki düzenlemeleri olmak üzere toplumu bilgilendirmek amaçlı çalışmalar yürütmüştür (Başboğa, 2010: 127). Vekâlet, salgın hastalıklarla mücadele etmesinin yanı sıra etkili

sağlık hizmetleri vererek çocuk ölümlerinin önüne geçmek ve sağlıklı nesil yetiştirmek amacı ile gerekli kurumsal desteği de veriyordu (Baytal, 2009: 122).

Bahsedilen dönemin ünlü doktorlarından biri olan Fuat Umay Tırnova’da tabiplik yaptığı dönemde, frengi hastalığının halk arasından yayılmasını önlemek amaçlı evlenmeden önce genç kızların sağlık muayenesinin yapılmasını gerektiğini halka bildirmiştir. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti’nde kıyılan nikâhtan önce çiftlerin sağlık muayenesinden geçmeleri, Dr. Fuat Umay’ın yaşamış olduğu tecrübe ve çabalarının bir sonucu olarak yer almaktadır (Deniz, Öztaş, 2020: 580).

Sonuç olarak; Amerika kıtasında 15. yüzyıl sonrasında Avrupa Kıtası’na getirilmiş olduğu kabul edilen frengi hastalığının Osmanlı Devleti’nde ne zaman ortaya çıktığı belli olmasa da (Çavdar, Karcı, 2016: 17), hastalığın Osmanlı topraklarına en kuvvetli iddia 1810 yılından itibaren etkisini göstererek 1854 Kırım Savaşı ile yaygınlaşmış (Deniz, Öztaş, 2020: 564), Cumhuriyet Döneminde de salgın halinde devam etmiştir.

Çeşitli tedavi merkezleri açılarak, fuhuşu kontrol altına almaya yönelik çeşitli nizamnameler çıkartılarak salgın önlenmeye çalışılmıştır (Bulut, 2009: 116). Atatürk Döneminde genel olarak kişilerin aile kurması, evliliklerin artırılması düşüncesi ile nüfusun artırılması söz konusuydu. Evlenen çiftlerin çocuk yapmalarının istenilmesi her ne kadar nüfus ile ilgili olsa da evliliğin özendirilmesinin bir diğer sebebi frengi ve fuhuşun önüne geçebilmektir. Evliliği özendirmek ve buna yönelik yapılan politikalar bu düşüncenin doğrultusunda olmuştur (Çakır, 2019: 353). 1947 yılına kadar frengi hastalığı ile ilgili sürdürülen çalışmalarda muayene edilen 2.247.561 kişiden 862.312’sinin frengili olduğu tespit edilmiştir (Başboğa, 2010: 28). 1948 yılında nihayet, tehlikeli bir hastalık olmaktan çıkmıştır (Bulut, 2009: 116).

Verem, dünyada ve Türkiye’de bir döneme damgasını vuran ölümcül bir salgın hastalıktır. Orijinal ismi Mycobacterium Tuberculosis Bovis (MTB) olan veremin insanlar ile karşılaşması sığırın evcilleştirilerek insana daha yakın yaşama imkânını bulması ile gerçekleşir (Tuğluoğlu, 2008: 2). Verem hastalığı hakkında ilk bilgiler milattan üç bin yıl önce, Nil Nehri’nin kenarında bulunan El Naga isimli kasabada yaşamış, yapılan mumyasından tüberküloz (verem) olduğu anlaşılan, kanlı balgam çıkararak ölen bir kız çocuğundan öğrenildiği iddia edilmektedir. Din adamları “*verem bela bir hastalıktır ve Allah onun şifasını vermemiştir*” diyerek insanları büyü yolu ile tedavi etmeye çalıştıkları görülür (Ağır, 2020: 34).

İnsanların toplu bir şekilde yaşamaya başladıkları zamandan beri var olan verem, Osmanlı Devlet'i zamanında da etkili olmuş, hatta II. Mahmut ve Abdülmecid bile bu hastalıktan dolayı hayatlarını kaybetmişlerdir. Veremin bulaşıcı bir hastalık olduğu ilk kez 1865 yılında Jean Antoine Villekin tarafından öne sürülmüştür (Yıldırım, 1985: 1331).

Verem hastalığının yıpratıcı ve sessiz ilerleyişinin ölümle eş değer olduğu şu sözlerle dile getirilmiştir: *“Korkunç bir hastalık... ruhla beden arasındaki mücadele öyle yavaş, sessiz ve derin, sonuç öylesine kesin ki, günbegün, zerre zerre, ölümlü kısım yıpranır ve solar, böylece ruh da hafifleyen yüküyle beraber hafifler ve ümitlenir, ölümsüzlüğü yakınında hissederek onu ölümlü hayatın yeni bir dönemi olarak düşünür; ölümün yaşamın parlaklığını ve rengini, yaşamın da ölümün kasvetli ve tüyler ürpertici biçimini aldığı bir hastalıktır bu”* (Ağır, 2020: 35).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, yoğun bir savaş döneminden çıkan Türkiye, salgın hastalıkların yanında verem hastalığı ile de karşı karşıya gelmiştir. 1923-1927 yılları arasında Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam, verem ile ilgili başarılı işler gerçekleştirmiştir. Bakanlığı döneminde sekiz maddelik bir sağlık programı hazırlamış ve verem ilgili programın 7. Maddesi “Verem Sanatoryumu ve Akıl Hastanesi Açılması” kararı alınmıştır. 1923 yılında ilk verem savaş dispanseri Sağlık Bakanlığı'nın isteği ve onayı sonucunda halka hizmete başlamıştır (Tekin, 2018: 2).

TBMM'nin de önemle üzerinde durduğu ve destek verdiği bu proje için Atatürk; *“Sıhhatin muhafaza ve takviyesi, ölümlerin azaltılması, nüfusun artırılması, sosyal ve geçici hastalıkların etkisiz hâle getirilmesi, bu suretle milletin dinç ve çalışmaya kabiliyetli bir halde sağlıklı olarak yetiştirilmesi”* (Ummanel, 2017: 250) söyleminde bulunarak bu konunun ne denli önemli olduğu vurgulamak istemiştir.

9 Temmuz 1929 yılında yayınlanan Akşam gazetesinde Maarif Vekâleti okullarda çocuk hastalıkları hakkında oluşabilecek hastalıkların önlenmesi için hijyen ve temizliğe önem verilmesi gerektiği ile ilgili şu tamimi göndermişti: *“Çocukların sıhhati her şeyin fevkindedir. Mini mini yavruların sıhhatleri ile alâkadar olmayan ve sıhhi afetler karşısında lakayt kalan müesseseler hakkında çok şiddetli davranılacaktır. Gürbüz bir nesle malik olmak isteyen ve bunu kendisine bir umde olarak kabul eden Türkiye Cumhuriyeti sıtmalı bir nesle malikiyeti asla istemez. Mekteplerimizde sık sık tesadüf edilen sıtma, trahom, verem gibi hastalıkların dikkatsizlik ve bakımsızlık yüzünden olduğu*

şüphesizdir. Badema bu gibi sıhî meselelere ehemmiyet verilmesi tavsiye edilmiştir” (Akşam, 9 Temmuz 1929).

1920 yılında veremden, 2640 kişi, 922 yılında ise 2700 kişi bu hastalıktan dolayı hayatını kaybeder (Başboğa, 2010: 119). Ortalama nüfusu 200.000 olan İzmir’de 1892-1914 döneminde toplamda 14.700 kişinin veremden hayatını kaybettiği bilinir (Tuğluoğlu, 2008: 5). Yaşanan ölümler karşısında mevcut hükûmet, öncelikle gazetelerde yayınlar yapmış ve bu konu hakkında çeşitli konferanslar vererek halkı aydınlatmaya çalışmıştır. 1923 senesine gelindiğinde İstanbul Özel İdaresi tarafından İlk ‘Verem Dispanseri’ açılır. Aynı süreçte 17 Şubat 1923 tarihinde “İzmir Veremle Mücadele Cemiyeti Hayriye” kurulur (Başboğa, 2010: 119, 120).

Verem dispanserinin inşaatının bitmesi üzerine Vakit gazetesinde dispanserinin bittiği halka duyurulmuş ve şu sözlere yer verilmişti: “*Yerebatan’da yeni verem dispanserinin inşaatı bitmiştir. Yeni binaya lazım gelen mobilya satın alınmıştır. Aynı zamanda bir ultra viyole cihazı da tedarik edilmiştir. Veremliler burada ultra viyole ile tedavi edileceklerdir. Cağa oğlundaki dispanser yakında buraya taşınacaktır”* (Vakit, 22 Şubat 1929).

Bunun yanında aynı gazetede Veremle Mücadele Cemiyeti’nin yaptığı faaliyet hakkında: “*Cemiyet tarafından Eyüp’te açılan mücadele dispanseri faaliyetine asrî metotlar dâhilinde devam etmektedir. Burada 35 veremli daimî olarak tedavi görmektedir. Dispanser, fennin son usullerine tevfikân, hem asıl hasta ile hem de onun, çocuğu ve muhitte ciddi suretle meşgul olmaktadır”* (Vakit, 19 Şubat 1929) denilmekte bu kurumun 35 veremli hastayı tedavi ettiği ve hem hasta hem de onların çocuğu ile ilgilenildiği belirtilmekte idi.

Daha sonraki yıllarda ismi İstanbul Veremle Mücadele Derneği adlı kuruluş, halkın bilinçlenmesine çok önem vererek “Yaşamak Yolu” adında bir dergi çıkartmıştır. 1940 yılında “Verem Pulu” bastırılarak 40.216 lira ve 1945 yılında 323.533 lira gelir elde edilmiştir. İstanbul sinemacıları da bu cemiyetin yaptığı uğraşları görerek sinemaya gelen kişilere cemiyetin yardım pullarından almaları için teklifte bulunacaklarını dile getirmişlerdir. Aynı şekilde lokantacılar ve otelcilerde bu cemiyetin ülke sağlığı için yaptığı uğraşlara destek olmak için aynı uygulamaya başlamışlardır. 1943 yılına gelindiğinde ise bu dernek ilk kez “Verem Savaşı Hemşire Okulu” açmıştır. Kız öğrenciler parasız yatılı olarak bu okulda eğitim almışlardır. Başta iki yıl olan eğitim süresi daha sonra dört yıla uzatılmıştır. Ayrıca bu dernek, verem hakkında dünyada olup bitenleri takip

edebilmek amacı ile çok sayıda doktor ve sağlık personelini yurt dışına gönderdiği görülmektedir (Tekin, 2018: 9).

Bu gelişmelerin yanı sıra, hızla ilerlemekte olan salgın hastalıklar gelecek nesillerin sağlıklarını da tehlikeye atmaktaydı. 13 milyon olan ülke nüfusunda 1 milyonu verem hastalığına yakalanmış, 250 bin trahom ve frengiye yakalanmış hastalar bulunmaktaydı. Sürekli savaşların getirmiş olduğu sağlıksız ve güvensiz yaşam sonucunda bir ailenin yok olması durumu ile karşı karşıya bırakmıştır (Tuğluoğlu, 2008: 4).

Verem hastalığı bir aileyi yok edici güce sahip olduğu için aile ve fertlerinin tedavisinin sağlanması bu dönemde önem arz etmekteydi. Hastalık, anne ve babanın ölümlerine sebep olup, çocukları yetim ve çaresiz bırakabilmekteydi. Aynı şekilde hastalığın anne ve babanın evlatlarını kaybetmelerine sebebiyet verebiliyordu. Devlet bu durumda ailelerin devamlılığını sağlamak için bu hastalık ile savaşmış ve bu hastalık sonucunda yetim kalan çocukların bakımını da üstlenmiştir (Çakır, 2019: 177). Ancak, salgın hastalıklar ve aşırı yığılmaların getirmiş olduğu sağlık sorunlarından dolayı Diyarbakır'da 1.000 kişi mevcutlu darüleytamdaki çocuklar arasında çok sayıda verem hastası olduğu ve beş ay gibi kısa bir sürede 117 çocuğun veremden vefat ettiği bu dönemin gerçeğidir. Burada ölümlerin nedeni sıhhi şartların kötülüğü ve binanın fizikî anlamda yetersiz oluşudur (Kıranlar, 2005: 70).

Bu hastalığa bebek, çocuk, gebe ve yaşlıların yakalanma riskleri oldukça yüksek olduğundan, bu dönemde hastalığın ne kadar tehlikeli olduğu biliniyor ve buna göre mücadele edilmeye çalışılıyordu. Dönemin yayınlarında, bebek ve çocukları veremden korumak için dikkat edilmesi gereken hususlar anlatılmaya çalışılır. Yerlere tükürmek, çocukları ağızlarından öpmek, aynı bardaktan bir şey içmek, bu hastalığa ortam hazırlamaktaydı (Çakır, 2019: 177).

Dönemin çocuk dergilerinde ailelere, çocukların ilk doğduğu günden itibaren veremli insanlarla kesinlikle temas etmemeleri gerektiği sıkça vurgulanmış, hastalığın oluşumu ile ilgili farklı şekillerdeki bulaşma yolları hakkında bilgilerde verilmişti. Ancak incelenen dönemde, ekonomik koşullar göz önüne alındığında yeni doğan çocukların vereme yakalanmalarındaki en önemli nedenlerden biri de inek sütünün verem mikrobu taşımasıydı. Çocuklara verilecek olan sütün kesinlikle kaynatılıp verilmesi sıkça vurgulanan konular arasındaydı (Başboğa, 2010: 120).

Bu dergiler haricinde dönemde kurulan Süt Damlası merkezinde annelere, çocukların bakımına ve sağlıklarının korunmasına yönelik bilgiler verilir, inek sütününden önce annelerin çocuklarının emzirmesi teşvik edilmiş ve anne sütünün önemi vurgulanmıştır. Bu kurumlarda sağlık kontrollerin yanında verem aşısı ve frengi kontrolleri de yapılyordu (Konya, 2018: 41).

Yapılan dispanserlerin yanında, belirlenen veremli hastaların tedavi edilmeleri amacı ile 1924 yılında elli yataklı Heybeliada Sanatoryumu faaliyete geçirilmiştir. Daha sonra 1932 yılında Erenköy Sanatoryumu ve 1936 yılında İstanbul Yakacık'ta bir sanatoryum açılmıştı. O dönemde bulunan diğer numune ve devlet hastanelerinin elinde bulunan olanaklar ölçüsünde veremli hastalar için ayrı yataklar tahsis etmişlerdi (Tekin, 2018: 2).

Selim Sırrı Tarcan cumhuriyetin sağlık politikalarına paralel olarak; *“Nüfus meselesinde nazar-ı dikkat alınacak yalnız kemiyet değil, keyfiyettir. Ailelerin çok çocuk dünyaya getirmesi maksadı temin etmez. Sağlam çocuk, gürbüz çocuk yetiştirmenin çaresine bakmalıyız. Zayıf, çelimsiz, vereme müsteid, sıracalı, sıtmalı, frengili, şeker, kalp, sinir hastalığına müptela insanların evlatları elbette mariz olacaktır. Bu çocuklar nüfusu değil, prevantoryumların, sanatoryumların, hastanelerin mevcudunu arttıracaktır”* (Mutlu, 2019: 42) sözleriyle, ailelerin çok çocuk dünyaya getirmesi değil, sağlıklı ve kuvvetli çocuk yetiştirmenin önemini kavramalarını anlatmak istemiştir.

Vatanını koruması en üstün vazife kabul etmesi istenen Türk gençliğinin sağlam ve gürbüz bir şekilde yetiştirilmesi düşüncesi 1931 yılında CHP'nin bu amaçla başlanan bir takım politikalar çerçevesinde, özellikle evlilikler özendirilmiş, doğurganlığı azaltabilecek yapılan uygulamaların suç sayılabileceği, hastalıktan arındırılmış bir nesil için çocuk ve yetişkin sağlığı konusunda birçok uygulama aslında sıhhatli bir nüfus özlemine uygun hareketler olarak değerlendirilir (Tuğluoğlu, 2008: 5)⁵

Fakirlik ve sefalet bu hastalığa yakalanmada en önemli sebeplerden olup ayrıca temizlik kurallarına uyulmaması da hastalığın geniş kitlelere bulaştırılmasına neden olabiliyordu. İstanbul'a diğer büyük dünya şehirleri gibi bu hastalıktan çok etkilenmişti.

⁵ 1939-1950 yıllarında verem hastalığı mücadele dönemine şöyle bir göz atıldığında Türkiye, her ne kadar II. Dünya Savaşı'na katılmamış olsa bile savaşın getirmiş olduğu ekonomik ve sosyal sıkıntıları çekmiştir. Temel tüketim maddelerinde yaşanan fiyat artışları halkın yeterli beslenememesine sebebiyet vermiştir. Buğday ve şeker gibi yiyecekler bulunamamıştır. Yeterli beslenilememesinin yanında evlerin hıfzıssıhhasının uygun olmayışı, evlerde oluşan rutubet sonucunda verem hastalığının hızla yayılmasında bir etken olmuştur (Tekin, 2018: 3).

Devamlı artış gösteren nüfus artışı hastalıklara zemin hazırlamaktaydı. Aynı şekilde Ankara'da başkent olmasından sonra hızla nüfus artmış 1927'de 74.553 olan nüfus 1945 sayımında 227.505 olarak tespit edilmişti. Bu nüfus artışı ile konut azlığını gündeme getirmişti. Konut azlığı ve genç insanların bilhassa geçimi dar olan grup halkın varlığı verem noktasında olumsuz konumdalardı. Türkiye'de veremden dolayı en çok 15-25 yaş arasında kişilerin vefat ettiği görülmekteydi. Ankara gibi genç nüfus barındıran bir şehirde verem olgularının ve gerçekleşen ölümün artmasına sebebiyet veriyordu (Tuğluoğlu, 2018: 6).

Ele alınan dönem içerisinde büyük şehirlerde ve Anadolu'da verem hastalığı ile mücadele, cumhuriyet yönetiminin sağlık politikasının temelini oluşturuyordu. Bu bağlamda başlarda hastalığın tedavisi noktasında oldukça yetersiz olan imkânlarla başlanılmasına rağmen bir süre sonra sanatoryum ve prevantoryumlar kurulmaya başlanılmıştı. Aynı zamanda kurulan hastaneler de verem klinikleri de açılmıştır. Bunlarla beraber Avrupa'da ve Amerika'da yaygın olarak kullanılan BCG adı verilen aşının kullanılmaya başlanması ile birlikte bu hastalığın tedavisinde ciddi bir mesafe kat edilmesine neden olmuştur (Başboğa, 2010: 122).

Verem hastalığı sosyo-ekonomik faktörlere bağlı bir yoksulluk hastalığı olduğu gibi politik, ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklardan da yoğun olarak etkilenmekteydi. Verem hastalığı tanısı, tedavisi ve hastalıktan korunma yolları, basit bir enfeksiyon hastalığı mücadelesi olmayıp, sosyoekonomik yönü ile de değerlendirilmesini lüzumlu kılan, detaylı bir program ile yönetilmesi gereken bir hastalık olarak yer almaktaydı (Keskinbora, 2016: 184).

Verem ile mücadelede başarılı olunmasında, eğitilmiş nüfusun çoğalması ve paralel olarak hastalık konusunda bilinçlenme artmış olması ile sağlığına dikkat eden bir nesil yetiştirilmeye başlanmıştır. Devletin, verem konusunda yapmış olduğu çalışmalar ile ölüm oranları azaldığı görülür (Tuğluoğlu, 2008: 23).

Bir göz hastalığı olan Trahom ile Türkiye'nin mücadelesi cumhuriyetin ilanından sonra fiilen başlamıştır. Bu hastalık, göz kapaklarının altında oluşan kabarıklar ile ortaya çıkan kirpiklerin içeri doğru bükülmesi ile korneada meydana getirdiği damarlaşma ve yaralardan oluşmaktadır. Trahom bulaşıcı bir hastalıktır ve zamanında tedavisi yapılmaz ise insanlarda görme kaybına sebep olabilmektedir (Doğan, 2017: 461,462).

Ele alınan dönem içerisinde, “insanlığın başına musallat olan iki beladan biri” olarak adlandırılır. Bu hastalıktan dünya üzerinde 5-6 milyon insan görme yeteneğini kaybetmiştir (Başboğa, 2010: 124). Halk arasında trahom hastalığına: “Arabistan göz ağrısı”, “Mısır göz hastalığı”, “göz veremi” gibi isimler ile anılır. Dünyanın her yerinde, her iklimde ve her cins insanda görülebilecek bir hastalıktır (Altay, 2016: 169).

Bu hastalık genellikle kuru, tozlu sağlık ve sağlığa uygunluk koşullarının yeterli düzeyde olmadığı yerlerde ve kalabalık yaşam koşullarının hüküm sürdüğü yerlerde ortaya çıkmıştır. I. Dünya Savaşı sürecinde yaşanan nüfus hareketliliği ile beraber hastalık hem Anadolu’da hem de İstanbul’da yaygınlaşmıştır. 1919 yılında İstanbul’da yer alan yetimhanelerde 700 trahomlu çocuk bulunuyordu. Osmanlı Devleti’nde hastalığın Anadolu’ya gelişi hakkında:

Mısır’a giden Sultan Selim’in ordusu efradı Anadolu’ya giden Sultan Selim’in ordusu,

Anadolu’ya gelen Mısırlı İbrahim Paşa’nın mısırlı efradından merkep ordusu,

Alanya, Mersin ve İskenderun iskelelerinden ticaret yapan Mısırlı ahali ve tayfa vasıtasıyla,

Ayrıca harp-ı umumiye den sonra Mısır’da trahom hastalığına yakalananların köylere geri dönmesi ahaliye bu hastalığı bulaştırmıştır (Trahom Hakkında Halka Nasâyah, 1924: 3).

Türk doktorları 1920’lerdeki tahminlerinde trahom hastalığının Mısır’la bağlantısının gayet açık olduğunu görmüşlerdir ve bu nedenle bu hastalığa “Mısır hastalığı” da denilmekteydi. Görüldüğü üzere harbin meydana getirmiş olduğu nüfus hareketleri ile bu hastalık Anadolu’nun içlerine kadar ilerleyiş göstermiştir (Doğan, 2017: 462). 1924 yılında yazılmış eserde birkaç söz başlığında trahom hastalığı ile ilgili dile getirilen sözler şunlar olmuştur: “*Memleketimizde trahoma karşı mücadeleye başlanılmıştır. Lakin biraz güç ve gayr-i muntazam olarak... Bununla beraber yakın bir zamanda bu mücadelenin daha muntazam bir safhaya gireceğinden ümit varız*” (Fehmi, 1924: 1)

Cumhuriyet’in ilk yıllarında hastalık, bazı illerde nüfusun %70’ten fazlasını etkilemiş bulunuyordu (Başboğa, 2010: 38). Daha çok bu hastalık ülkenin güney taraflarında görülmüş ve trahom ile mücadele Adana, Gaziantep, Malatya, Urfa ve Maraş’ta sürdürülmüştür (Keskinbora, 2009: 2). 1927 yılında Doktor Vefik Hüsnü’nün yayınladığı Türkiye Trahom Coğrafyası eserinde trahom hastalığının özellikle Antakya,

Halep, İskenderun, Lazkiye ve Şam civarında hastalık %60 oranından fazla olduğundan bahsedilir (Hüsni, 1927: 14).

Bu hastalık hakkında Göz Doktoru Sabit Özkan 1930-1940'lı yıllarda yapmış olduğu konferansta şu sözlere yer vermişti: “*Trahom, göz kapaklarının içini döşeyen zarın, koyu kırmızı kabarcıklarla kendini gösteren, habersizce yerleşen, sinsi devam ederek gözleri kör edip insandan insana kolaylıkla bulaşan tedavisi uzun süren sosyal bir hastalıktır*” (Özer, 2014: 124, 125) diyerek, gözleri kör etmeye kadar götüren bu hastalığı açıklamıştır. İlk olarak bu hastalık göze gizli ve sinsi bir şekilde yerleşip, göz kapağının iç yüzünü döşeyen zarda yuvarlak ve sarımsı kabarıklar yaparak oluşur. Hastalık başlarda oldukça sessiz ve sinsi şekilde ilerlediği için gözde başlarda kayda değer bir rahatsızlık vermez. Gözde sulanma, gözde yabancı cisim varlığı hissetme, ağırlık, ısı artışı, hafif derecede mevcut olan ışıktan rahatsızlık duyma vb. durumlar hastalığın başlangıcında ortaya çıkan belirtilerden yer almaktadır (Altay, 2016: 171). Gözdeki sulanma ve batma hissinden dolayı kişi elini sıklıkla gözüne götürüp gözünü ovuşturması ile trahom mikrobuunun ellerine bulaşmasına neden olur. Bunun yanı sıra ellerine bulaşan mikrop bir başkasına bulaşmasına neden olabilir (Özer, 2014: 124).

Bu dönemde yayınlanan eserlerde, trahomun çocuklara bulaşmaması konusunda, özellikle çocuklarla sürekli temas halinde bulunan anne ve babalar sıkça uyarılmıştır. Anne ve babanın yanında çocuğun yakınında bulunan bakıcısı, aile üyeleri, eve yardıma gelen kadınlar ve çocuğun yüzüne ve gözüne konan sineklerin, hastalığı yayması konusunda bir tehdit oluşturduğu vurgulanmıştır. Çocukları trahomdan kurtarmak konusunda aile ve okul sürecinde alınan eğitimin çok önemli olduğu ve toplum bilincinin yükseltilmesi ile salgın hastalıklara yakalanma oranının azalacağı belirtilmiştir (Başboğa, 2010: 125).

Trahom hastalığının çocuklarda daha sık rastlanması ve temas nedeni ile bulaşması nedeniyle, toplumdaki trahomlu çocuklar ayrılmıştır. Çocukların trahom sıkıntısı ile ilgili ilk bildiri, meclis tutanaklarında Sıhhat Vekili Rıza Nur'un 8 Eylül 1923 yılında yapmış olduğu konuşmada dile getirilmiştir. Bu konuşmada: “*Meselâ darüleytamları tesellüm ettiğimiz vakitte evvelce sekiz bin yetim varken bize üç bin yetim teslim edilmiştir. Bize teslim edilen bu üç bin çocuğun içerisinde pek fecidir. Sekiz yüz kadarı trahom hastalığı denilen vahim bir göz hastalığına müpteladır ki bu hastalık gözü tahrip eder. Memalik-i harrede ve sairede tesadüf edilen körlerin yüzde doksan dokuzunu âmâ yapan bu hastalıktır*” (Özkaya, 2016: 81) denilerek, bu hastalığın çocukları ne denli etkilediği açıklanmıştır.

Trahom hastalığı ile savaşta 1930 yılında çıkarılmış olan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu da bu konuya ayrıca önem vermiştir. Halkın büyük çoğunluğu trahoma yakalanmış mahallelerde Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti tarafından mücadele heyetleri teşkil edileceği ve hastaların ücretsiz muayenelerinin yapılacağını açıklamıştır. Ayrıca, bu hastalığa yakalananların zorunlu olarak bunu bildirmeleri dile getirilmiştir. Bu hastalığa yakalananlar hastalığı daha çok kişiye bulaştırmaları söz konusu olan mektep, fabrika, imalathane gibi işyerlerine devam etmeleri de yasaklanmıştır. Çocukların eğitimi için Sıhhat ve Maarif Vekâleti' nin ortaklaşa birtakım tedbirler alacağına da değinilmiştir (Özer, 2014: 129).

Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekâleti tarafından trahom mücadelesi için Hâkimiyet-i Millîye isimli gazetede şunlar ifade edilmekte idi: “*Sıhhat ve İctimaî Muavenet Vekilliği tarafından Trahom mücadelesi için yakında Gazi Ayıntap'ta bir dispanser, Adana'da bir hastane açılacaktır*” (Hâkimiyet-i Milliye, 11 Eylül 1929). Yine bu hastalıkla ilgili Akşam gazetesinde ise bir eczacının trahom hastalığına ilaç bulduğu şu sözler ile dile getirilir: “*Genç eczacılarımızdan Necdet Ekrem B. Trahom hastalığı için Küprim namında mühim bir ilaç bulmuştur. Yapılan tecrübeler neticesinde Küprinin pekiyi neticeler verdiği görülmüştür. Necdet Ekrem B. ilâcı Necdet Ekrem B. için bakır geratından istifade etmiştir. Necdet Ekrem beyi bu muvaffakiyetinden dolayı tebrik ederiz*” (Akşam, 11 Kânunusani 1930).

Bu hastalık konusunda halkın aydınlatılması amacı ile çeşitli yayınlar yapılmış, konferanslar verilmiş bastırılan afişler ile hastalığa dair önemli bilgiler halka verilmeye çalışılmıştır. 1950'li yıllara gelindiğinde ise trahomlu hasta sayısı yok denecek kadar azaldığı görülür (Başboğa, 2010: 125).

Osmanlı Devleti'nin son döneminde görülen savaşlar sürecinde yaygın olarak görülmeye başlanan hastalıklardan bir diğeri de tifo hastalığıydı (Başboğa, 2010: 131). Savaş döneminde oldukça ölümcül olan bu hastalıkta kim yakalanırsa iki gün içinde bilincini kaybediyor ve birkaç gün içinde de vefat ediyordu (Çalık, Tepekaya, 2006: 227). Ancak bu hastalık, Balkan ve I. Dünya savaşları sürecinde başlatılan aşı uygulamaları ile toplum için bir tehlike arz etmesi durumu ortadan kaldırılmıştı. Cumhuriyet Döneminde de bu hastalığın görülmesinin nedeni; su ve yiyeceklerin lağıma bulaşması, yeteri kadar yıkanmayan yiyeceklerin tüketimi ve alt yapı bozukluklarının oluşturmuş olduğu sağlıksız su ve çevre koşullarını sayabiliriz. Bu hastalığın ele alınan dönemde her hangi bir salgın durumu oluşturduğu söz konusu değildir. Salgın halini almayan tifo vakaları için çeşitli

tedbirler alınarak toplumun sağlığını tehdit etmesi durumu ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır (Başboğa, 2010: 131).

Tifo hastalığı ile ilgili Akşam gazetesinde şu sözlere yer verilmiştir: “*Son günlerde tifo, kızıl, kızamık, kuşpalazı gibi çocuk hastalıkları, geçen aya nispeten azalmıştır. Bu, memnuiyetle kaydedilecek bir hadisedir. Ancak, kanser ve kalp hastalıkları çoğalıyor, verem tahribatı da fazladır. Bundan başka sâri hastalıklar, bu sene daha azdır*” (Akşam, 2 Şubat 1929) denilerek tifo hastalığının azaldığını ancak verem hastalığının vermiş olduğu zararın fazla olmasından bahsedilir. Akşam gazetesinde ise önce İstanbul’da yaşanan grip hastalığından bahsedildikten sonra tifo hakkında şunlar söyleniyordu: “*İstanbul’da grip hastalığının çoğaldığını dünkü nüshamızda yazmıştık. Haber aldığımızı göre grip daha ziyade İstanbul cihetinde hüküm sürmektedir. Beyoğlu cihetinde tifo fazladır. Doktorlar çiğ meyve ve salata yenmemesini ve içilecek sulara itina edilmesini tavsiye ediyorlar*” (Akşam, 6 Kânunusani 1929).

Tifo hastalığını konu alan kimi yazılarda genel olarak tifo hastalığının yayılma sebeplerinden ve bu hastalıktan korunma yolları anlatılmıştır. Üzerinde durulan bir başka konu ise çocukların aşı zamanı geldiğinde tifo aşısını kesinlikle olmalarıdır (Başboğa, 2010: 131, 132). Tifüs hastalığı, çok eski devirlerden beri bilinen, insandan insana bitler aracılığı ile bulaşan, ele alınan dönemde savaş, kıtlık ve sefalet dönemlerinde salgın halini alan ateşli bir hastalıktır. Bitlerin insanda kan emerken dökmüş oldukları tükürük salgısı insanda kaşıntı yapar ve bu kaşınma sırasında bitin dışkıyla çıkarmış olduğu tifüs etkeni kan emerken açmış olduğu yaradan insanın vücuduna girer. Bunun yanında kurumuş toz halinde bulunan bit dışkısının göze ve solunum yoluna kaçması durumunda bu hastalık bulaşır (Özer, 2016: 219). Bu hastalığın Balkan ve I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ordusunun içerisinde yaygınlaştığı ve salgın hâle geldiği hakkında görüşler bulunmaktadır. Hatta 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda her iki orduda da ortaya çıkan tifüs salgınının 40.000 askerin hayatını kaybettiğine neden olduğu söylenilir (Çalık, Tepekaya 2006: 208).

Tifüs hastalığının insanda meydana getirdiği değişiklerden bahsederek; virüs mikrobu vücuda girdikten sonra bel ağrısı, kırgınlık, halsizlik ile kendini gösterir. Daha sonra titreme ve ürpermeler ile ateş yükselir, nabız normalden fazla atmaya başlar. Hastanın dudakları kuru ve eli yüzü kırmızı olur. Başlarda bu kırmızılıklar elle bastırıldığında kaybolurken daha sonra bu kızarıklıklar ufak kan oturmaları gibi kaybolmaz hale gelirler. Bundan dolayı bu hastalığa “lekeli humma” da denilmektedir. 12, 13 ve 14. günler hastalığın en ilerlediği zamanlardır. Bu aşamadan sonra ya hasta iyileşir ya da

hayatını kaybeder. Bu korkunç hastalık en çok cephedeki askerleri etkilediği için bu hastalığa verilen diğer bir isim de “harp humması” olmuştur (Özer, 2015: 172).

İstanbul’da göçler, asker terhisleri, susuzluk vb. gibi nedenler ile bulaşan tifüse karşı I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminde etkin önlemler alınmaya çalışılmıştır. Aşılama kampanyaları oluşturulmuş göçmenlere ücretsiz hamama gitmeleri teşvik edilmiştir (Çalık, Tepekaya, 2006: 208). Kalabalık ortamlarda yayılan tifüsün okullarda da baş göstermesi üzerine hükümet harekete geçmiştir. Ancak, tifüsle mücadele de halkın cehaletinden dolayı pek de kolay olmamıştır. Çünkü halkın büyük çoğunluğu bit gibi küçük bir hayvanın zararlı olmadığını ve zarar veremeyeceğini düşünmeleridir. Hatta bitlerin yumurtadan değil de insanda kendiliğinden oluştuğuna dair görüşlerde mevcuttur. İşte bu durumlar göz önüne alınarak okullarda bu hastalığın yayılmaması için; okul binasının her yeri toz ve topraktan kurtarılacak ve lavabolara bol su dökülecektir. Yatılı okullarda yatak, çarşaf ve yastıklar her sabah kontrol edilip kirli olanlar yıkanacaktır. Şayet bite rastlanılır ise bu şilteler sabunlu suda kaynatılacaktır. Erkek öğrencilerin saçlarının kısa kesilmesine ve kızların ise saçlarının kendine ait olan sık dişli tarak ile her gün sabah akşam taranılmasına özen gösterilecektir. Öğrenciler sınıfa girmeden önce öğretmenleri tarafından kontrol edilecek ve sağlığa uygunluk esaslarına uygun olmayan öğrenci sınıfa alınmayacaktır şeklinde belirtilerek, bu hastalığın önüne geçilmesi için uğraşmıştır (Özer, 2015: 239).

Fahir Armaoğlu eserinde, 1917 yılında Kafkas Cephesi’nde tifüs salgınının savaşın gidişatına etkisinden şöyle bahsetmiştir: “*Rusya’daki Şubat İhtilali Rusların Kafkas Cephesi’ndeki durumunu da adamakıllı sarstı. Lakin bu cephedeki Türk kuvvetlerinin daha önceki muharebelerde zayıflamış olması, bir kısım kuvvetlerin Irak ve Filistin cephelerine gönderilmiş bulunması ve nihayet tifüs salgını dolayısıyla, Türk kuvvetleri bu durumdan faydalanıp taarruza geçemediler. Ancak, Muş ve Bitlis’i alabildiler. Aralık ayında da Rusya ile Osmanlı Devleti arasında mütareke yapıldı*” (Armaoğlu, 2012: 71) diyerek, diğer sebeplerin yanında tifüs salgının ortaya koyduğu olumsuzluktan bahsedilmiştir.

Tifüs, ancak Dr. Cox’un 1939 yılında hazırladığı aşı ve 1944 haşere öldürücü olarak kullanılmaya başlanılan ‘DDT’ sayesinde biter. Cox tipi virüs aşısı ülkede ilk olarak 1943 yılında Gülhane Hastanesi’nde Prof. Dr. Kemal Plevnelioğlu tarafından yapılmıştır (Yıldırım, 1985: 1328).

Ele alınan dönemde çocuk sağlığını etkileyen bir diğer hastalık ise kuduz idi. Bu dönemde İstanbul'da veya memleketin başka şehirlerinde kuduz ile ilgili tedavi haneler kurulsa da halkın kuduz hastalığı hakkında ilgilendirilmesi gerekiyordu. Özellikle günlük haber ve uyarıları gazetelerden takip edemeyen kırsal kesimde yaşayan halkı bilinçlendirmek daha lüzumlu hale gelmiştir. Ayrıca, yetkililer kuduz hastalığına yakalanan kişinin hemen sağlık kuruluşlarına getirilmesini zorunlu kılar (Çavuş, 2017: 54, 55).

Çünkü bu hastalığı karşı alınan tedbirlerin uygulanması kuduz illetiyle mücadele de önemli bir husustu. Kimi zaman bu tedbirlere uyulmadığında, sürdürülen tedaviye rağmen hastalığın ilerlemesi ve insanların kuduz hastalığı hakkında yeterli bilgilerinin olmaması insanları ölüme sürüklüyordu (Özgün, 2017: 506). Akşam gazetesinde 'Cehalet kurbanı bir genç kız feci bir şekilde öldü' başlığı altında şöyle bahsedilmişti: "*İzmir gazeteleri yazıyor: Bundan elli gün evvel İzmir'in Tarsus civarında bir çoban köpeği kudurur ve birçok hayvanları ısırarak Tekirkozu karyesine gider orada da üç kadın ısırır. Kuduz köpek buradan Panzuçukuru karyesine geçer burada da bir kısım hayvanlarla insanları ısırır ve bu meydanda 15 yaşında Hacı kızı Havva'yı daladıktan sonra kuduz köpeği öldürürler. Bu feci vaka ile kimse alâkadar olmaz. Hayvanlardan bir kısmı kudurur. Isırılanlar koyağı karyesine giderek bir Hocaya kendilerini okuturlar, kırk gün sonra 15 yaşındaki Hava kudurmuş ve feci bir şekilde ölmüştür*" (Akşam, 27 Mart 1929) şeklinde dile getirilerek, genç bir kızın cehalete nasıl kurban gittiği anlaşılır. Havva, belki ailesi tarafından kendisini okuyacak hocaya değil de doktora götürülseydi 15 yaşında hayata gözlerini yummazdı.

Kuduz hastalığı özellikle çocuklarda daha ağır seyretmekteydi. 20 yaşından büyüklerde örüm oranı %62 oranında olduğu, hayvan tarafından ısırılan bölgenin hemen dağlanan hastalarda ölüm oranının %30 civarında iken, yarasına herhangi bir müdahalede bulunulmayan hastaların oranının %80 civarına ulaştığı bilinir. Ayrıca, çocuklarda veya yetişkinlerde yüz ve kafadan ısırılma sonucunda ölüm riskinin daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Bu yüzden hastalığın erken teşhisi ve tedavisi önem arz etmektedir (Özgün, 2017: 510).

Avrupa ülkelerinde aşuya önem verildiği için çocuk ölüm oranları daha az gözükmemektedir. Ancak, Anadolu'da aşısız çocuk sayılarının daha fazla olduğu için çocuk ölüm oranı da Avrupa'ya göre daha yüksektir (Deniz, 2019: 30). Osmanlı Devleti'nde aşılama çalışmaları 1892 yılında İstanbul'da aşı hanenin kurulması ile başlanmıştır. Bunu daha sonra Nişantaşı'nda bir konakta kurulan Bakteriyoloji Müessesesi ve 1900 yılında Etfal Hastanesi'nde kurulan bir laboratuvarında yapılan çalışmalar takip etmiştir. Daha sonra

Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi kuruluşundan itibaren koruyucu hekimlik büyük rol oynamıştır. 1933 yılında ise kuduz aşısı üretimine başlanmıştır (Aksakal, 2017: 226, 227). Sivas'ta kuduz hastalığı oranının artması ile birlikte 20 kişilik kuduz merkezleri kurulmuştur (Kıranlar, 2005: 251).

Kuduz ile mücadele kapsamında, 1945 yılına gelindiğinde aşı istasyonlarının artması ile kuduz hastanelerinin sayısı üçe düşülür. 1940 yılında tespit edilen ölümlü vaka 13, 1945'te 5 ve 1950 yıllarında ise 24 olarak tespit edilmiştir. 1957 yılında yapılan sayım ile de ölüm sayısının on yılda 120 kişi olduğu görülmüştür. Yıllar içinde kuduz hastalığından vefat edenlerin sayısı azalmıştır. 2003-2007 yılları arasında sadece beş vaka tespit edilmiştir (Özkaya, 2016: 84).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde çocuk sağlığını etkileyen bir diğer hastalık ise kolera idi. Kolera ile mücadele Osmanlı Devleti döneminde başlamış olmasına rağmen bu hastalığın önüne geçilememiştir. Hastalığın yayılma güzergâhı bulunan ülkelerde binlerce ölüme yol açtığından dolayı devletlerin tek taraflı savunma tedbirleri hiçbir işe yaramamıştır. Bu sebepten, kolera tek taraflı mücadele ile yok edilebilecek bir hastalık değildir. Hastalığın son bulması için kolektif bir mücadeleyi zorunlu kılmak esastır. Salgının Osmanlı Devleti zamanında önüne geçilememesi ile beraber hastalık, Türkiye Cumhuriyet'i devletine de sirayet etmiştir (Özer, 2020: 201).

Türkiye Cumhuriyeti salgın hastalıklarla mücadele için yurt çapında sıtma savaş teşkilatı, trahom ve frenginin yaygın olduğu yerlerde örgütler kurmuştur. Ankara'da kurulan Hıfzıssıhha Enstitüsü ile aşı ve serum üretimi başlatılmıştır. 1935 yılında Hıfzıssıhha Okulu kurularak sağlık yönetimini çağdaş bir düzeye çıkarabilmek için okul hekimlerine ve diğer sağlık personellerine kurslar verilmiştir (Gürsel, 2016: 26, 27).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulmaya başlayan hizmet birimleri ile ihtiyaç genelinde ülke düzeyinde yayılırlar. Sıtma Savaş Teşkilatı tüm ülke düzeyine yayılırken, frengi hastalığı Karadeniz Bölgesi ve yakınındaki yerlerde, trahom ise Güneydoğu Anadolu illerinde daha yoğunluk göstererek teşkilatlandılar. Vereme karşı ise maddî yetersizlikten dolayı iyi bir örgüt kurulamamış daha çok gönüllü kuruluşların katkıları, senatoryum ve dispanserler ile mücadele yürütülmüştür. Bu mücadele teşkilatları aracılığı ile de doktor ve öbür sağlık personelleri köylere kadar götürülür (Aydın, 2002: 190). Daha sonra bulaşıcı hastalıkların hızla artması özellikle çocuklar üzerindeki etkilerinin vahim sonuçlar doğurması ile başlarda Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti tifüs, sıtma, verem

gibi bulaşıcı hastalıklarla ilgili önleyici ve tedavi edici faaliyetler gerçekleştirmiştir (Kocabıyık, 2019: 75).

Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti hakkında Vakit gazetesi ise bulaşıcı hastalıklar ile ilgili geçen sene yapmış olduğu mücadelesinden şöyle bahsetmekteydi: “*Sıhhat Geçen seneki mücadelenin neticesinde Ankara’da verilen malûmata nazaran Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinin 1929 senesi mücadele mesaisi berveçhi atidir: Sıtma - 18 vilâyete şamil sıtma mücadele muntıklarında 825,580 kişi muayene ve 202428 kişi tedavi edilmiştir. 278,978 kişinin kanı muayene olunmuştur. 2.422.112.561 gram da kinin sarf edilmiştir. Sari hastalıklar - geçen sene bazı münferit vakadan başka belli başlı sari hastalık zuhur etmemiştir. Bu münasebette Konya, Kastamonu, Kırşehir, Bursa ve Ankara’da kızıl aşısı tatbik olunarak binlerce dik yakılmıştır. Çiçek - Suriye’de hüküm süren çiçek hastalığı bütün tedbirlere rağmen Mardin, Cebelibereket ve Ayıntap vilâyetlerine sirayet etmiş, derhal tedbir alınarak bu muntıkaya 12 sıhhiye memuru gönderilmiş, 29538 kişiye aşı tatbik edilmiştir. Frengi - eski üç frengi muntikasile yeni teşkil edilen Çarşamba, Fatsa, Düzce muntıklarında mücadele faaliyeti hararetle devam etmektedir. Sivas muntikasında 1939 da 79614 kişi muayene edilmiş 3310 kişinin frengili olduğu görülmüştür. Frengililer her yerde mütemediyen takip ve tedavi olmaktadır. Trahom - Eski teşkilâta ilâveten Gaziantep’te dispanserler açılarak mücadeleye girişilmiş, ayrıca merkezi Ayıntap ta olmak üzere bir de Trahom mücadele riyaseti teşkil olunmuştur” (Vakit, 17 Şubat 1930).*

Ele alınan dönemde bulaşıcı hastalıklar ile ilgili genel olarak şunlar ifade edilebilir: Balkan savaşları başta olmak üzere I. Dünya Savaşı esnasında savaşın yanında bulaşıcı hastalıklar ile mücadele edilmek zorunda kalınmıştır. Bu hastalıklarda su ihtiyacının karşılanamaması, teçhizat yetersizliği bit ve pirenin artış göstermesi ile hastalıklar salgın halini almıştır (Çalık, Tepekaya, 2006: 227).

Bu hastalıkların ortaya çıkmasında şunlara değinmek gerekir ki; Dünya üzerinde mevcut insan nüfusunun artması, tarım yapılan arazilerin genişlemesi ile yeni parazitlerin ortaya çıkması, işlenmemiş toprakların işlenmesi ile fareler, keneler, pireler ve sivrisineklerin çoğalması ve artan nüfus ile insanların birbirleri ile iç içe yaşamaya başlamaları önemli bir husustur. Bu zararlı hayvanlar ile birlikte, veba, sıtma, tifüs mikroplarını beraberinde getirdiler. Ortaya çıkan parazit ve mikroplarla birlikte insanlarda hastalıklar başladı iç içe yaşama durumu söz konusu olduğundan hastalıklar salgın halini alarak birçok insanın ölmesine sebebiyet verdi (Tuğluoğlu, 2008: 352). Ayrıca,

hastalıkların salgın hâle dönüşmesinde muhacirlerin sebep olduğu hareketliliği de unutmamak gerekir şöyle ki; muhacirler geldikleri bölgeye salgın hastalıkları da beraberinde getirdiler (Kıranlar, 2005: 205).

Öyle ki I. Dünya Savaşı'nda ordularda ölenlerin sayısı, yaralanma sebebi ile ölenlerden yedi kat daha fazla olması ve salgın hastalıkların en yoğun olarak görüldüğü yılın 1915 olması ve bu yılda göç ettirilen Ermenilerin bu durumdan ne kadar etkilendiklerini tahmin etmek mümkündür. Alman belge ve kaynaklarına bakıldığında tehcir esasında ve sonrasında Ermenilerin sözde soykırımdan değil, Türk halkı gibi o dönem yaygın olan salgın hastalıklardan öldükleri anlaşılmaktadır. Mevcut hükümet, bu ölümleri her ne kadar engellemek istese de yeterli alt yapının olmaması ve uzman doktor varlığının olmamasından dolayı salgın hastalıkların önüne geçilememiştir. Buradan şunu anlamak gerekir ki Ermeni vatandaşların ölenlerinden önemli bir kısmı, Türk askerlerinin süngüsü veya silahıyla değil o dönemde yaygın olan salgın hastalıklar ölümlerine neden olmuştur (Çalık, Tepekaya, 2006: 227).

1920'li yıllarda kazanılan İstiklal Savaşı ile Türkiye Cumhuriyeti yaşamı zorlaştıran türlü olumsuz mücadelenin içine de sürüklenmişti. Türkiye Cumhuriyeti; savaşlar yüzünden azalan nüfusun arttırılması, salgın haline dönüşmüş ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmesi, bebek ve çocuk bakımı konusundaki bilgisizliğin giderilmesi, çocuk ölümlerinin önüne geçilmesi ve çocuğa hak ettiği değerin verilmesi için öncelikle çocuk ile ilişkili olan ve ülkenin geleceğini ilgilendiren işlerde de harekete geçmekten çekinmemiştir (Sarıkaya, 2003: 152).

Dünyadaki tüm ülkelerde benzer hastalıklar görülse de uzun süren savaşlar ve mücadeleye sahne olan Anadolu toprakları daha kırılabilir bir yapıya sahipti. Bulaşıcı hastalıklar ile mücadelede Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Müdürlükleri, kaymakamlıklar gerekli görülen durumlarda hastane ve tabiplikleri vasıtası ile yapıldı. 1928 yılının sonlarına doğru ise bulaşıcı hastalıkların yoğun olduğu mahallelerde tetkikat yapılarak buralara üç salgın hastalık uzmanı tabip ve sekiz seyyar mücadele sıhhiye memurundan oluşan kurum kurulmuştur. Bu kurum salgın hastalıklarla mücadelede büyük yararlar sağlamıştır (Tekir, 2019: 408).

Ele alınan dönemde sağlık koşulları ve yaşanan salgın hastalıklar, özellikle verem hastalığının oldukça yaygın ve bulaşıcı olması, toplumun temizliği ve hijyen konusundaki hassasiyetinin arttırmasına sebebiyet vermiştir. Dönemin çocuk yayınlarında da sıklıkla

hem sokağın kullanımı hem de adab-ı muaşeret usulü ile sokağa tükürülmemesi ve sokağın kirlenmemesi gerektiği üzerinde durulan konular arasındaydı (Başboğa Özen, 2019: 70).

Çocuk yayınlarının yanında verem ve sıtma hastalıkları ile mücadele, ders kitaplarının ve çocuk mecmualarının sayfalarının arasında yer almıştır. Eserlerde ‘milletin ilerlemesi önündeki engellerden biri’ olarak görülen bulaşıcı hastalıklar ile mücadelede salgın hastalıkların ilerlemesinde önlem ve tedbir alınarak hükûmete yardım etmenin gereklilikleri dile getirilmiştir. Böylece salgın hastalıklar ile mücadele işi de millileştirilmiştir (Öztan, 2009: 108, 109). Günümüzde bulaşıcı hastalıklar ile mücadelede geleneksel cumhuriyetin ilk döneminde çizilen yol haritasının büyük bir etkisinin olduğunu söylemek yanlış olmaz (Özkaya, 2016: 84).

2.2. ÇOCUĞUN BEDENİ EĞİTİMİ VE JİMNASTİĞİ

Çağdaş devlet yapılarının, sahip oldukları nüfusu sağlıklı kılma ve daha da güçlendirme çabalarının önemli bileşenlerinden biri de beden eğitimi ve terbiyesi faaliyetleridir. En önce devlete ait nitelikli eğitim kurumlarında baş göstermiş beden terbiyesi faaliyetleri, aynı zamanda diğer kurumları oluşturan askerî kuvvetlere yardımcı olan sivil örgütlenmeler aracılığı ile toplumun geneline yayılmaya başlamıştır. 20. yüzyıl başına kadar yaşanan savaşlar dolayısıyla, kaybedilen nüfusun yanında yaşanan salgın hastalık ile beraber toplumun bu durum karşısında umutsuz duruşu ayrıca oturgan ve hareketsiz bir toplum söz konusudur (Başboğa, 2010: 517).

İmkânsızlıkların kol gezmesi, ebeveynlerin çocuk bakımında bilgisizlikleri, ülkenin geleceğini tesis etmek istediği yeni nesli çıkılmaz bir yola sürüklemekteydi (Çakır, 2019: 94). Cumhuriyet rejimi, sahip olunan çocuk ve nüfusun sağlıklı, hareket eden ve hareket etmekten kaçınmayan, gürbüz, kuvvetli bir nesle sahip olma isteğini güçlü bir şekilde sürdürmüştür (Başboğa, 2010: 517).

Çocuklara dönemin dergilerinde zaman zaman beden ve ruh sağlıkları için “Güneş giren eve hekim girmez”, “Sağlam kafa sağlam bedende olur”, “Dinç adam sevinçli adamdır”, “Vücudunu ve kafanı işlet!”, “Dik otur, doğru konuş!” gibi özlü sözler ile kısa ve öz bir şekilde sağlık konusuna dikkat çekilmektedir (Öztekin, 2019: 1249).

Çocuklar için ideal yaşam programları içerisinde, güneşli bol temiz hava kadar jimnastik ve sporun öne çıkarıldığı örneklerde mevcuttur. Jimnastik hareketlerinin, çocuklar için bir oyuna dönüştürülmesini tavsiye eden uzmanlar, hangi yaş grubunun hangi beden egzersizlerini yapması gerektiğini çizelgeler ve resimlerle anlatmışlardır.

Öğretmenlerin ve ebeveynlerin bu konuda bilgili olmaları gerektiğini, uygulaması bilinmeyen jimnastik ve diğer egzersizlerin zararlı dahi olabileceği ifade edilmiştir. Özellikle yemekten sonra jimnastik yapılmaması gerektiğini ve bu durumun olumsuz sonuçlara yol açabileceği dile getirilir (Öztañ, 2009: 102).

Dönemin dergilerinde spor yapmanın sağlık açısından önemini anlatan içerikler de yayımlanmıştır. Cumhuriyet Çocuğu, 1939 yılı 23 Nisan Özel Sayısında şu ifadelere yer verilir: *“Bugün Türk çocuğunun kafası, ruhu ve vücudu tam bir uygunlukla ve beraber işlemektedir. Cılız ve bakımsız bir çocuğun kafasının istenilen biçimde işlemesine imkân yoktur”*. Kısaca yapılacak sporun, çocuğun beden ve zihin sağlığına olumlu etki edeceğine dikkat çekilir. Ayrıca, spor yapan çocukların başarı hikâyeleri anlatılarak, sporun sağlık açısından olumlu yanlarının yanı sıra çalışkanlık ve azimli olma gibi niteliklerle olan ilişkisine değinilir (Öztekin, 1249-250).

Dönemin dergilerinde “Çocuk ve Terbiye” konusunda; çocuğun korunması ve yetiştirilmesi anne ve babasının millî bir görevi olduklarını belirtirken, yetim ve kimsesiz vatan evlatlarının korunmasının milletin istikbali ve toplumsal mutluluğu açısından önemli olduğu vurgulanır. Çocuğun beden terbiyesi konularında cinsiyet, yaş, kilo oranlarına dair detaylı tablolar ile gelişim bilgilerine yer verilir. Çocuğun oturuş şekli ve kemik gelişimi konusunda çizimler yapılarak anlatılır (Sarıkaya, 2008: 18).

4 Ağustos 1940 yılında ‘Ulus’ gazetesinde “Pazar Musahabeleri: Gençlerle Baş Başa Ne İstedini Çalışmak” adlı konu başlığı altında Selim Sırrı şu sözlere yer vermişti: *“Türk genci! Cumhuriyet çocuğu! Vatanını seviyorsan ve senin saadetine bağlı olan onun refahını istiyorsan İngilizlerin şu sözünü kendine düstur edin: "Struggle for life" hayat için savaş! Öyle olursa her zorluk yenilir ve güçlüklerle savaşmak senin için bir saadet olur. Bu ise çalışmak demektir. Çalışmak bir zevktir, bu zevk beslenirse yavaş, yavaş itiyat halini alır. Türk gençleri unutmayınız ki yirminci asrım felsefesi şiddet, sürat, sebat ve azimle tuttuğu işe dört el ile sarılmaktır. Bütün gayretinizi bir nokta etrafında toplamaya bakınız. Yüksek mekteplere, üniversiteye devam eden gençler sizlere söylüyorum, hayatta ne olmak istediğinizi evvelden kestirmedinizse sarf ettiğiniz mesaiden büyük bir şey beklemeyiniz. Dikkat edin hayatta belli başlı bir ülküsü olanların tavırları, halleri seslerinin tonu hatta yürürken adım atışları bile başkadır. Zorluklardan kaçınmayan başarıcı insanların iradesi, azmi, sebatı yüzlerinden okunur. Herhangi bir şeyi bilgi ile yapan ve onu herkesten iyi yapabilen bir kimse onu mükemmel yapar yaptığı şey de başkalarına örnek olur. Tarihin kaydettiği büyük adamların hepsi de bütün enerjilerini bir*

mefkûre etrafında toplayanlardır. Örnek mi istiyoruz: işte Atatürk! İşte Millî Şef” (Ulus, 4 Ağustos 1940). Selim Sırrı bu sözleriyle Türk çocuğunun azimli ve çalışkan olması ve her daim belirli hedef de ilerlemesini ister. Eğer gençler hedefleri doğrultusunda ilerlerler ise istediklerini kolay bir şekilde elde edebileceklerinden bahseder.

Selim Sırrı’ nın spor ile ilgili olarak da verdiği “Beden Terbiyesi” isimli konferansta; Beden eğitimiyle ilgili; jimnastik, oyun, spor gibi kavramların ne anlama geldiğini açıklayıp örnekler verir. “Her Yaşta Yapılacak Jimnastikler” konusu ile yaşam boyu ve sağlık için spor anlayışı içerisinde uygulanması gerektiğini dile getirir. Jimnastiğin sadece çocuklarda değil halk sağlığında da önemli olduğunu söyleyen Selim Sırrı daha sonra şu sözlerle yer verir: “...size jimnastiği tarif ederken onun bir gıda gibi doğumdan ölüme kadar herkese lazım olduğunu, hayatımızın hareketle kaim olduğunu, yalnız hareket gıdasının nevi ve miktarının bilinmesinin elzem olduğunu söylemiştim. Jimnastik her yaşta kadın ve erkek bütün halkın her gün yapmaya mecbur olduğu milli bir vazifedir..” (Çapan, 2016: 238) şeklinde görüşünü bildirir. Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi çocukların fiziksel gelişimlerinde en başta anne ve babalara bir misyon yüklenildiği gibi onların da spor yaparak çocuklarına örnek olmaları istenilir (Çakır, 2019: 98).

11 Mart 1931 tarihli Hâkimiyet-i Millîye gazetesinde “Çocuğu Nasıl Yetiştirmeli: Almanya’da Jimnastik Hocası Olan Sabır Mahir Ne Diyor?” başlıklı yazıda: “*Sabri Mahir Avrupa’da boks sahasında şöhret kazanmış Türk gencidir. Almanya’da yerleşmiş olan Sabri Mahir orada jimnastik hocalığı etmektedir. Bir Türkün Almanya’da jimnastik hocalığı edebilmesi bu sahada kıymet ve ihtisası hakkında kâfi bir delildir. Ankete verdiği cevapla Sabri Mahir Bey kendi yavrusunu nasıl yetiştirmekte olduğunu anlatıyor. Çocuğun en tabîi ve en geniş ihtiyacı oyundur, gene hayvan yavruları, insan yavruları da oynaya oynaya büyüyor. Oyun çocukların vücudunu inkişaf ettirecek en iyi jimnastik olduktan başka, vücudun en hayatî faaliyeti olan teneffüs de daha hayatın başlangıcında çocuğa lâyikile öğretir. Sağlam akıl sağlam vücutta olur derler. En büyük hakikatlerden biri budur. Çocuğun arzularına sırf ondan büyük olmanın verdiği tahakkümle set çekmek çocukta isyan bir ruh hâsıl eder, şahsiyetini ezer. Ana babanın vazifesi çocuğun yapmak istediği şeylere mâni olmak değil, onu iyi ve fenayı öğretmektir. Yapmak istediği bir şeyi korktuğu için yapamayan bir çocuk hayata atıldığı zaman güç muvaffak olur. Çocukları dövmekten bilhassa içtinap etmelidir. Dayak sıhhatli bir çocuğun ruhu ve vücudu üzerinde çok tahripkâr bir tesir yapar. Çocukların giyinip soyunmalarına bile fazla müdahale etmemeli, tabiatın şevki ile kendine göre itiyatlar hâsıl etmek hususunda çocuğu tamamıyla*

serbest bırakmalıdır. Bu suretle çocuğun vücudu ve dimağı kendi ihtiyaçlarını kendi karşılamaya alışır ve çocuk büyüdüğü zaman büyük bir istiklal ile beraber kendi işini kendi başarmak kabiliyetini kazanmış olur” (Hâkimiyet-i Millîye, 11 Mart 1931) denilmekte ebeveynlerin çocuk üzerinde çok baskı yapmaması, onlara şiddet uyguladıklarında oluşabilecek olumsuzlukları ve oyun oynamalarına izin verilmesi, hususunda dikkatli olunması gerektiği dile getirilmektedir.

Söz konusu dönemde çocuk eğitiminde oyun, önemli bir ihtiyaç olarak görülmüştür. Oyun oynamak, çocuğun en temel hakkıdır. Bu nedenle ideal anne ve baba çocuğun bedensel ve zihinsel gelişimi için ona bu hakkı tanımalı ve çocuklarına oyun için gerekli ortamı sunmalıdırlar (Çakır, 2019: 100). Oyun, çocuğun beden ve zihinsel gelişiminin yanı sıra, dili kullanmasına, iletişim kurmasına dolayısıyla sosyalleşmesine de yardımcı olur. Ayrıca, çocukla oynadıkları oyunlarda duygularını yaşarlar (Güven, 2018: 799).

Öyle ki oyun, çocuğun beslenmeden sonra en temel ihtiyaçlarının başında gelir. Çocuk için oyun hayatın tuzu biberidir. Bu ihtiyaca bağlı olarak da dünyanın neresinde olursak olalım, çocuğun olduğu her yerde oyun adeta hayatın bir gayesidir (Gökşen, 2014: 230). Özellikle çocukların açık havada oyun oynamaları gerekli görülür. Açık havada istedikleri gibi oynayan çocuklar hem daha mutlu olurlar hem de özgüven gelişimlerine bir katkı olur. Böylelikle kendi isteklerinin farkında olan bireyler olarak yetişirler ve sorunlar karşısında nasıl davranacaklarını kestirebilirler (Çakır, 2019: 100).

Oyun, içinde toplum kurallarını barındıran ve yapısı ile çocukların bazı davranışları içlendirip, daha sonra bunları davranış haline dönüştürebilmektedirler. Yani oyun bir bakıma çocuğun yaşadığı toplumun kurallarını, davranış kalıplarını kazandırırken diğer yandan da onun toplum içindeki rolünü algılamasına ve bu role uygun davranış kalıplarını doğru bir şekilde kullanabilmesine olanak sağlamaktadır. Oyun, çocuğun hareket etmesini sağlar, aşırı kilolu olmalarını engeller, hareketlilikleri sayesinde daha dinç olurlar, oynadıkları oyunlar büyük ve küçük kas gelişimlerine olumlu katkı sağlar (Arslan, Dilci, 2018: 48).

Tarcan'a göre, oyun hayatı düzene sokan doğuştan gelen bir faaliyettir. Çocukları eğlendirici bir niteliği olduğundan neşenin kaynağıdır. Sadece çocukların oyunları değil büyüklerinde oyunları vardır. Çünkü hayattaki herkes neşe ve mutluluğa muhtaçtır. İnsana çeşitli faydalar sağlayan oyunlar vardır: intizam ve beraberlik, denge, maharet kazanma,

koşmaca, top oyunları sayesinde çocuklar sağlıklı oldukları gibi bir yandan da ahlakî ve fikrî niteliklerin de gelişim gösterir (Mutlu, 2019: 112).

Gürbüz Türk Çocuğunun okuyucularıyla sohbet eden Selim Sırrı' ya yöneltilen sorular arasında şunlar yer alır; *“İki yaşında bir çocuğum var, sıhhatine itina ediyor, jimnastiğe başlatabilir miyim, ne gibi hareketler tavsiye edersiniz? Üç yaşında bir kızım var. Bünyesi zayıftır, biraz fazla yaramaz, çok koşuyor, yerinde duramıyor, ayrıca jimnastiğe lüzum var mı? Gürbüz, kuvvetli bir oğlum var. Dördünü bitirdi. Oyunu pek seviyor, evimizin bahçesi de müsait. Her gün ağaçlara tırmanıyor. Ben jimnastik yaptırmak istiyorum, siz ne dersiniz?”* veya *“çocuklara mahsus oyun kitabınız var mı? Bize ne gibi oyunlar tavsiye edersiniz?”* vb. konularda bilgi istenilir. Tarcan'da bu sorulara cevap verirken öncelikle çocuğu şu şekilde tanımlar: *“Zayıf fakat harekete muhtaç bir mahlûktur. Körpecik bünyesi bir sürat-i harikulâde ile inkişaf bulur. Uzviyeti tamamıyla teşekkül edinceye kadar şekilden şekle girer. Çocukluğun vasf-ı farkı kıvamsızlığıdır. Bu küçük, mudil makine mütemadiyen faaliyettedir. Çarklarında her gün yeni dişler peyda olur.”* Tarcan yukarıdaki cümleleriyle çocuğun ergenlik çağına kadar vücudunun farklı aşamalarda büyüüp geliştiğini; aynı zamanda çocuğun akıl ve ruh sağlığının da bu gelişmelere paralel bir şekilde ilerleme gösterdiğini dile getirir (Sarıkaya, 2008: 119, 120).

2.3. BEDEN EĞİTİMİNE YÖNELİK İZLENEN YÖNTEMLER

Atatürk, henüz devletin kurulma aşamasından başlamak üzere, Cumhuriyet Türkiye'sinde beden eğitimi ve spora verilmesi gereken önemlerin bizzat içerisinde yer almaktan çekinmemiştir. Atatürk, ülkede izlenecek olan siyasetin ana unsurlarından bir tanesi olan beden eğitimi ve terbiyesinin olduğunu: *“Müspet bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar, beden terbiyesinde de kabiliyeti arttırılmış ve yükselmiş olan erdemli, kuvvetli bir nesil yetiştirmek, ana siyasetimizin açık dileğidir”* diyerek, ahlak terbiyesinin yanında beden terbiyesinin öneminden bahsetmiş ayrıca, hedeflerinin de sağlıklı bir nesil yetiştirme arzusunun olduğunu gözler önüne sermektedir. Atatürk, beden eğitimi ve terbiyesi hususunda gelişmiş ülkelerin tecrübelerinden yararlanmayı düşünmüştür. Bu bağlamda, henüz ilk hükûmet, programına alınan Beden Eğitimi Öğretmeni yetiştirilmesi programı çerçevesinde yurt dışına eğitmenler göndermiş, oradan da uzman eğitmenler getirttiği bilinmektedir (Türkmen, 2013: 733).

Cumhuriyet Dönemi ile birlikte, jimnastik dersi, devlet okullarının genelinde verilmeye başlanılır. Zira bilindiği üzere savaştan yeni çıkmış ülkede halk, özellikle sağlık ve beslenme konularında büyük bir sıkıntı içerisindeydi. Bu nedenle güçsüzleşen, zayıflayan bedenlere güzel bir görünüm sağlamak üzere bu bireylerin bedensel gelişimine önem verilir. Örnek verilmek gerekirse Ekim 1926 yılında Atatürk'ün “*Efendiler, gürbüz ve yavuz evlatlar isterim. Bunları yetiştirmek, tedbirlerini ve mesuliyetini üzerinize almış adamlarsınız. Bu neticeyi görmezsem, hakkınızdaki muhabbetim, itimadım o zaman zail olur*” şeklindeki beyanatında da görülebilir. Bu dönemde beden eğitiminin beklentisi, bedeni geliştirmesi, bireylerin bedensel olarak sağlıklı olmaları, gürbüz sağlam evlatlar yetiştirme projesidir (Dever, İslam, 2013: 164).

Çocukların ve gençlerin, okul yıllarında beden eğitimi ve terbiyesi çerçevesinde jimnastik, izcilik ve spor gibi bedensel, fiziksel hatta kültürel faaliyetlere yönelmeleri konusunda yol gösterilmiştir (Başboğa, 2010: 517).

Sporumuza yön veren, yeni bir tarzın ilk ve en önemli temsilcilerinden olan, ülkemizin en çetin geçen zamanlarında doğru bildiği spor anlayışı ile yazdığı makale ve konferanslarla topluma yön veren Selim Sırrı, (Çapan, Mutlu, 2016: 235) sporun yaygınlaşması ve halk tarafından benimsenmesine yönelik yazdığı makalelerin bir kısmını ‘Gürbüz Türk Çocuğu’ dergisinde yayınladı. Tarcan; çocuğun bedenî terbiyesi, çocuk oyunları ve beden sağlığını içeren otuzdan fazla makalesini yayınlamıştır. Halkı bilinçlendirmede ele aldığı konu oyun ve jimnastik kavramı ve bedensel hareketlerin nasıl yapılması gerektiği meselesidir. “Yavrularımıza oyun mu oynatalım, Jimnastik mi yaptıralım?” Başlıklı yazısında; çocuğun yaşına ve beden gelişimine uygun oyun, jimnastik ve beden terbiyesini genel hatlarla değerlendirmiştir. Bu amaçla çocuk oyun ile zihinsel ve bedensel gelişimlerini, karar ve dikkat becerisini kazanmasını, ortak hareket ile paylaşma duygusunu kazanmasını ayrıca, hak ve görev bilinci ile toplumsal olarak yerleşmiş ilkelerin benimsenmesini sağlamaktadır. Tarcan, çocuğun oturmasını, emeklemesini hatta yürümesini bile bir jimnastik hareketi olarak tanımlar. Ancak bunların çocuğa zorla yaptırılmasının doğru olmadığını da altını çizer. Çocukların oyun ile jimnastik yaptırılması, çocuğun eğlenerek kabiliyetinin geliştiğini, dile getirir (Sarıkaya, 2008: 116-117).

Tarcan, 1911 yılına gelindiğinde birinci ve ikinci sınıflarına beden eğitimi derslerinin konulması için uğraşır. Ancak, bu dersler zorunlu olmamakla birlikte okullarda beden eğitiminin bilim metotları ile ilk girişi olmuş ve ampric jimnastik yerini İsveç

cimnastiğine bırakmıştır. 1913 yılında ise, ilkokul derslerine “Terbiye-i Bedeniye ve Mektep Oyunları” dersi konulur. Memleketimizde beden eğitimi bir ilim olarak ortaya koyabilen atan Selim Sırrı Tarcan olmuştur (Güven, 1996: 72).

15 Temmuz- 15 Ağustos 1923 yılında gerçekleştirilen Heyet-i İlmiye Toplantısında beden eğitimi alanında yapılacak çalışmalar için atılan ilk adımlardan biridir. Tarcan üye olarak katıldığı bu toplantıda beden terbiyesi hakkında bir rapor sunmuştur. Bu raporda beden terbiyesi ile yapılması lazım gelen maddeleri şu şekilde dile getirmiştir:

“1-Bir Terbiye-i Bedeniye Darümuallimini tesis edilmeli (Muallimleri Belçika’da Gend (Gent) Terbiye-i Bedeniye Darümuallimin-i Âliyesinde doktorasını verenler meyanında intihap edilmeli)

2- Darümuallimine Mekteb-i Sultani ve Darümuallimin mezunları kabul edilmeli.

3- Mevcut muallimlerle, ihtiyat zabitleri bir müddet muayene için orada kursa tabi tutulmalı.

4- Terbiye-i bedeniye muallimlerine azami yüz çocuk tevdi edilmeli ve bir muallime haftada on saatten fazla ders verilmemeli.

5- Terbiye-i bedeniye muallimlerine sair muallimler derecesinde maaşı verilmeli.

6-Her mektepte (sanayi ticaret ziraat mektepleri de dâhil olduğu halde) birer mükemmel jimnastik salonu vücuda getirilmeli ve duş mahalleri tesis edilmeli.

8-Terbiyevi jimnastikler, oyunlar ve sporlar mekteplerde ilmî bir usul tahtında gösterilmelidir” cümleleri ile Osmanlı Devleti zamanında geçiremediği beden terbiyesi Dar’ülmüallimin tekrar kurulması girişiminde bulunmuştur. Bu sefer daha profesyonel şekilde hareket edilmeye çalışıldığı seçilecek öğretmenlerin Belçika’da Gent Terbiye-i Bedeniye Darümuallimin-i Âliye’sinde doktorasını verenlerden seçilmesi göze çarpmaktadır. Müfettiş Umumiliği ile inceleme ve denetlemelerin yapılması ve her okulda bir jimnastik salonu inşasının gerekli olduğunu dile getirir (Mutlu, 2019: 65, 66).

Cumhuriyet’in henüz ilan edilmediği Ağustos 1923’te TBMM’de sunulan hükûmet programının 6. Maddesinde: *“Ferdin bedeni, fikri kabiliyetleri gibi ahlakî ve içtimai kabiliyetleri de inkişaf ettirilecektir. Bu maksada vusul için bir Terbiye-i Bedeniyye Dar’ülmüallimin’i açılacak, izcilik teşkilatına tedricen içtimai esasta tevfiik olunacaktır”* ifadeleri yer alır. Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi cumhuriyet ilan edilmeden önce beden

eğitimi ğretmeni yetiştirmek amacı ile okul kurulması amaçlanmıştır. Bu kararın uygulanması görevi de Selim Sırrı Tarcan'a görev verilmiştir (Türkmen, 2015: 18).

Okulun açılması kararının ardından Selim Sırrı İstanbul'da çalışmalara başlamış, apa Kız Muallim Mektebi'nde inşaatına başlanan spor salonunun eylül ayına kadar bitirilmesi ve Terbiye-i Bedeniye Mektebi'nin yeni dönem başında açılması planlanmıştır. Ayrıca İstanbul dışında, Ankara ve taşra vilayetlerinde de beden eğitimi spor salonlarının yapılmasına başlanılır (şinoforoğlu, 2020: 89).

1927-1928 yılında kız ve erkeklere mahsus, "Jimnastik Muallimleri Kursu-Beden Eğitimi ğretmeni Yetiştirme Kursu" açılır. Bu kursun açılış amacı; o zamana kadar beden ğretmenliği yapan kişileri yeni gelişmelerden haberdar etmek ve meslek gelişimlerine katkı sağlamaktır (Güven, 1996: 74). Ayrıca, bu kurslar için Selim Sırrı İsveç'ten kadın beden eğitimi öğretmenleri yetiştirmek üzere Türkiye'ye uzman göndermesini istemiştir. Bunun zerine Ragnar Johansson ve Dr. Aleksandrson adında  uzmanın gönderilmesini kararlaştırmıştır (Mutlu, 2019: 68). Bu kurstan yeterlilik belgesi ile "Beden Eğitimi ğretmeni" sıfatıyla mezun olanlar, orta dereceli okullarda görevlendirilirler (Güven, 1996: 75).

Atatürk, bu konunun üzerinde titizlikle durduğundan bunlarla da yetinmemiştir. Bu kursta başarı gösterenler ihtisasta bulunmak üzere Avrupa'ya gönderildiler. Atatürk, bu kurslara özellikle subayların katılmalarını arzulamıştır. Başarı sağlayan subaylarda, askerî okullarda modern beden eğitiminin ilk tatbikatları olabilmeleri için Avrupa'ya gönderildiler. Atatürk'n beden eğitimi ve spora dair sarf ettiği sözlere genel olarak bakıldığında, bedenî terbiyeye ve spora hamledilen önem açıkça ortadadır. Daha savaş yorgunluğunu üzerinden atamamış Türk gençlerine seslenirken şu sözlere yer verir: "*Sayın gençler, hayat mücadeleden ibarettir. Bundan dolayı hayatta yalnız iki şey vardır: galip olmak, mağlup olmak. Size, Türk gençliğine terk edip bıraktığımız vicdan emanet, yalnız ve daima galip olmaktır ve eminim daima galip olacaksınız. Milletin yükselme neden ve şartları için yapılacak şeylerde, atılacak adımlarda kesinlikle tereddüt etmeyin. Milleti o yükselme noktasına götürmek için dikilecek engellere hep birlikte mani olacağız. Bunun için beyinlerinize, irfanlarınıza, bilgilerinize, gerekirse bileklerinize, pazılarına, bacaklarınıza müracaat edecek, fakat neticede mutlaka ve mutlaka o gayeye varacağız*" (Türkmen, 2013: 733) cümleleri ile Türk gençlerine çalışmaktan asla vazgememelerini önlerine çıkacak birçok engelde kendi çabası ile o engeli aşıp amaçlarına ulaşabilecekleri vurgulanır.

Cumhuriyet Döneminin, beden eğitime olan bağlığını, doğrudan “gürbüz yavuz evlatlar” etrafında şekillendirilmek istenirse de beklenen başarıyı getirmediği aşikârdır. Gürbüz ve yavuz evlatlar beklentisi haftada birkaç saatlik beden eğitimi dersi ile gençlerin, beden tamamen sağlam bir hâle gelmelerini düşünmek olanaksızdır. Bu nedenle, okullardaki beden eğitimi dersleri, beklenen sağlıklı, kuvvetli, gürbüz, yavuz çocukların ortaya çıkmasında yeteriz kaldığı aşikârdır (Dever, İslam, 2013: 168).

Tarcan’ın İstibdat’ tan Meşrutiyet’e ve sonrasında cumhuriyete kadar beden eğitimi konusunda kitlesel hareketlenmenin yapı taşı olmuştur. Yurt dışından getirilen uzmanlar, yetiştirilen öğretmenler, yurt dışına ihtisas görmeye gönderilen öğretmenler, ülke genelinde yapılan spor salonlarını da göz ardı etmemek gerekir (Şinoforoğlu, 2020: 97).

Sonuç olarak Türkiye’de modern spor kültürü bilincinin yerleşip ilerlemesinde etkin rol oynayan Selim Sırrı, gürbüz çocuk ideali konusunda yazdığı makaleler ile çocuğun beden terbiyesi gelişimindeki önemli hassas konulara değinmiş ayrıca, güncel konulara da bilimsel yöntemlerle cevap vermeye çalışmıştır. Aşırı bir ilerleme sağlanmasa da Selim Sırrı Tarcan’ın gayret ile spor kültürü kökleştirilmeye çalışılmış, Avrupa’nın yüz senede geçtiği yolları aylar içinde uçarak geçtiği ve Türk çocuğunu çağın şartlarına göre yetiştirmeyi başarmıştır (Sarıkaya, 2008: 124).

BÖLÜM III

3. CUMHURİYETİN ERKEN DEVRESİ TÜRKİYE’DE ÇOCUKLARA İLİŞKİN KORUMA

3.1. ÇOCUK VE ÇOCUK KORUMA YÖNTEMLERİNE DUYULAN İHTİYAÇ

Korunma ihtiyacı bulunan ve özel olarak da korunması gereken toplum kesimlerini kendi kaderleri ile baş başa bırakılması söz konusu olamaz. Devlet, bu bağlamda sosyal bir devlet anlayışı ile toplumda kendi kendine yetemeyen ve çoğu zaman asgarî düzeyde dahi yaşamlarını sürdürmeleri mümkün olamayan kesimlerini, sosyoekonomik ve kültürel haklara dayalı olan hizmetler ile destekleyerek en azından o kişilerin asgarî düzeyde yaşamlarını sürdürebilmeleri ve korunmaları gerekmektedir (Yazıcı, 2014: 248).

Bilindiği üzere sosyal refah devlet olgusu, tüm nüfus gruplarına yönelik yapılan düzenlemelerin felsefi ve ideolojik alt yapısını oluşturmaktadır. Bu amaç ile çocuğa

yönelik yapılan düzenlemeler, hangi tarihsel süreç ele alınırsa alınsın bir bütün olarak sosyal koruma anlayışı ile birlikte değerlendirilmelidir (Yolcuoğlu, 2009: 60).

Osmanlı Devleti'nde çocuk koruma politikasındaki modern anlamda başlangıcı, 19. yüzyılda yaşanan savaşların sonucunda geriye kalan çocuk sayılarının inanılmaz boyutlara ulaşması ile çocukların bakım ve gözetimi için kurum bakım modelinin geliştirilmesine dayanır (Salim, 2011: 37). Kanuni'ye ait Süleymaniye Vakfiyesinde şu sözler yer alır: “*Ve her gün iki nevbet fukara için pişen aştan ve ekmekten mektepte hazır olan eytama ve evlad-ı fukaraya vere ve adet üzere her ikisine bir çanak aş, bir pare et ve iki ekmek vireler. Ve mektep haneye hasır lazım oldukça mal-ı vakıftan alıp vireler*” sözü ile yardımlaşmanın olmasını dile getirir. Padişahların haricinde kişiler tarafından kurulan vakıfların gelirleri de yetim, fakir, muhtaç çocuklara elbise alımı görevlerini üstlenirler (İşeri, 2014: 17).

Cumhuriyet öncesi dönemde sosyal devlet gelişmelerini bu dönemde yapılan yaklaşık son 50-60 yılı büyük savaşların olduğu dönemle bağlantılı olarak değerlendirmek gereklidir. Savaşlarda şehit düşenlerin sayısındaki artış ile kimsesiz çocukların oranı da giderek artış göstermiştir. Bu doğrultuda Tanzimat'tan, Cumhuriyet'e uzanan dönemde, merkezî yönetimin müdahil olduğu politikalar uygulanmış, kimsesiz ve muhtaç çocuklar sorununa bir takım çözümler getirilmeye çalışılmıştır (Salim, 2011: 37).

Osmanlı Devleti'ndeki sosyal hizmet kurumları olarak korunmaya muhtaç çocuklar için kurulan kurumlar özellikle öne çıkmaktadır. Peki, korunmaya muhtaç çocuk ne demektir? Öncelikle bu sorunun cevabını vermemiz gerekmektedir. 1949 yılında TBMM tarafından kabul edilen Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun'unun 1. Maddesinde yer alan “Korunmaya Muhtaç Çocuk” şöyle açıklanır: “*Beden, ruh ve ahlak gelişimleri tehlikede olup:*

- a) *Ana ve babasız,*
- b) *Ana ve babası belli olmayan,*
- c) *Ana ve babası tarafından terk edilen çocuklardır.*

Bu çocukların Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kararıyla ve reşit oluncaya kadar bu kanunla belirli şartlar içinde bakılma ve yetiştirilerek meslek sahibi edilmeleri köy heyetleri, mahalli belediyeler, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığınca sağlanır” (Resmi Gazete, 23. 7. 1949, S.7217) şeklinde açıklanmaktadır.

Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 3. Maddesinde ise korunmaya muhtaç Çocuk; beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsî güvenlikleri tehlikede olup; ana veya babasız, ana ve babasız, ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuktur (Resmi Gazete, 27.05.1983, S.18059) tanımlaması ile belirtilmiştir. Osmanlı Devlet'inde vakıfların yanı sıra Tanzimat Dönemi ile birlikte öksüz ve yetimlerin haklarının korunması amacıyla birçok kurum açıldığı bilinmektedir. Bu kurumlar şunlardır:

Islahhaneler,

İstanbul Sanayi Mektebi,

Darüşşafaka,

Hamidiye Etfal Hastane-i Ali'si,

Darülaceze,

Darü'l Eytamlar,

Darü'l Hayr-ı Ali,

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Kurulması (İşeri, 2014: 24-25).

3.2. TARİHÎ SÜREÇTE TÜRKLERDE ÇOCUKLARA İLİŞKİN KORUMA

3.2.1. Cumhuriyet Öncesi

3.2.1.1. Islahhaneler

Islahhaneler ve sanayi mektepleri, Osmanlı Devlet'inde birkaç işlevi yerine getirmek üzere hayat geçirilmişlerdi: birinci işlevi, Osmanlı topraklarına yapılan göçlerde mağdur olan 5-13 yaşları arasındaki fakir ve kimsesiz çocukların sokaklardan alınarak, devletin kontrolünde ve sağlıklı, gülbüz bir şekilde büyütülmesinin sağlanmasıdır (Koç, 2007: 37).

Cumhuriyet öncesi dönemde korunmaya muhtaç çocuklara yönelik, Midhat Paşa ilk Islahhaneyi 1861 yılında vali bulunduğu Niş'te açmıştır. Beş ve altı yaşından büyük, on iki-on üç yaşından küçük çocukları toplattırarak ıslahhanede besleyip, giydirip, okuma yazma ve Hristiyan hocaların gözetimlerinde birer sanat ve meslek sahibi olarak yetiştirilmeleri istenilmiştir (Karatay, 2007: 111). Islahhanelerin kuruluş ve

yaygınlaşmalarındaki ikinci işlevi ise, sosyal kaygılarla beraber ilerleyen bir kalkınma çabasıdır. Özellikle çocukların eğitim görecekları süre boyunca hem temel düzeyde okuma-yazma öğrenmeleri sağlamanın yanında, deri işleme, terzilik, kunduracılık vb. mesleklerde kalfalık düzeyinde eğitim verilmiştir. Üçüncüsü, ıslahhaneler küçük suçluları da içinde barındırdığından, çocukların cezalarını emsalleri ile birlikte kurumun kazandıracığı nitelikleri alarak çekmeleri sağlanmaktadır. Son olarak da bu kurum Müslüman ve Gayr-i Müslimlerin bir arada eğitim görecekları karma eğitim sistemine geçişte önemli bir misyon üstlenmişlerdir (Koç, 2007: 37).

3.2.1.2.Darüşşafaka

Osmanlı Devlet'inde fakir, yetim öksüz çocuklarının eğitimlerinin sağlanması doğrultusunda Darüşşafaka önemli bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Darüşşafaka, uyguladığı eğitim öğretim esasları, yayınladığı eserlerle eğitim seviyesinin yükselmesine hizmet etmiştir. Çok çeşitli alanlarda ülkeye hizmet eden birçok aydın, bilim adamı, sanatçı ve devlet adamı yetiştiren bir kurum olmuştur (Kurt, 2012: 171-172).

Bu kurum, Osmanlı erken dönem hayır derneklerinden olan Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin katkıları ile kurulmuştur (Karatay, 2007: 104). Okuma olanakları en üst düzeyde kısıtlı olan kimsesiz, fakir, yetenekli ve Müslüman çocukların eğitimini sağlaması açısından, günümüzde de yerini hala koruyan ilk ve tek okul olması bakımından ayrıcalıklı konumda bulunmaktadır. Kurulduğu dönemde padişah, sadrazam ve bürokrasinin üst düzeyinden büyük destek almış, başkanlığını da sadrazamın bizzat gerçekleştirdiği bu cemiyet geleneği, Cumhuriyet Dönemi süreci ile de devam ettirmeyi başarabilmiştir (Soydan, 2003: 266-267).

Darüşşafaka' nın hem eğitim yaşamına hem de toplumsal alana katkılarından biri de önemli şahsiyetler yetiştirmesidir (Kurt, 2012: 172). Darüşşafaka 1881 yılında ilk mezunlarını vermeye başlamıştır. İlk mezunlar Posta ve Telgraf Nazırı olan İzzet Efendi'nin yardımları ile telgrafhaneye alınırlar. Bu alımlardan sonra ise okuldaki ders programlarına elektrik ve telgraf dersleri de eklenmiştir. Böylece Darüşşafaka' ya Posta ve Telgraf Nezaretinde çalışacak memur yetiştirme görevi de verilmiştir. Böylece ülkeye ordunun getirmiş olduğu ilk teknolojinin yanında sivil kesimin getirdiği ilk teknoloji telgrafçılığın gelişimine önemli katkılar sağlamıştır (Soydan, 2003: 257).

3.2.1.3. Darülaceze

Kimsesiz çocukları, yaşlıları ve muhtaçları barındırmak amacı ile 1896 yılında kurulmuş olan hayır kurumudur (TDV İslam Ansiklopedisi, 512). II. Abdülhamit Dönemi'nde 1877-78 Osmanlı-Rus Savaş'ından sonra Balkanlar başta olmak üzere yüzbinlerce Müslüman ahali Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Bu göç edenlerin içinde, kimsesi, yaşlı, dul, sakat, hasta çocukların önemli bir kısmı dilencilik yaparak hayatlarını idame ettirmeye çalışmışlardır (Biol, 2017: 33).

Darülaceze'nin kuruluşuna zemin hazırlayan en büyük etken ise dilencilik artmış olması konusuydu. 1895 yılında çıkarılmış olan "Dilencilik Önleneğine Dair Tüzük" ile birlikte dilencilik çocuklar üzerindeki sosyal ve ruhsal zararlarını önleyici tedbirlerin alınması gerektiği istenilmiştir (Salim, 2011: 41). Daha sonra dilencilik meneden nizamnamenin çıkarılmasının ardından, 1896 yılında açılmış olan "Darülaceze" kimsesiz, yoksul ve terk edilmiş olan çocukların korunduğu belli başlı kurumlardan birisi olmuştur (Yolcuoğlu, 2009: 56).

12 Mayıs 1929 yılında çocuklara yapılan yardımlar için Akşam gazetesinde şöyle teşekkür edilmişti: "*Darülaceze Müdürlüğünden: 12 Mayıs 1929 Pazar günü müesseseyi ziyaret eden Notrdam Dösiyon Heyeti İdare ve Talimiye-i muhteremesi ile talibatı tarafından bayramlık hediye olmak üzere Darülaceze İrdahanesindeki çocuklara şekerler ve elbiseler ve şehir bandosu efendilerine de şeker çorap, mendil tevzi ve İrdahaneye yüz yirmi lira kıymetinde müceddet bir çocuk terazisi ihda edilmiştir. Tezayüt ve tevali eden lütfkârlıklar dolayısı ile Notradam Dösiyon Muhterem idare ve talim heyetlerine ve talibatine aleni teşekkür atımı taktim eylerim efendim*" (Akşam, 12 Mayıs 1929).

Darülaceze, kurulduğu günden günümüze kadar 30 bini çocuk, 100 bine yakın kişiye hizmet vermiştir (Salim, 2011: 41). Zaman içerisinde bu kurumun bünyesinde çeşitli değişiklikler yapılmış olsa da Türkiye'nin en önemli bir hayır kurumu haline gelmeyi başaramıştır (Deniz, Öztaş, 2020: 569).

3.2.1.4. Hamidiye Etfal Hastanesi

Hamidiye Etfal Hastanesi Türkiye'nin ilk çocuk hastanesidir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde, II. Abdülhamit'in ülkeye kazandırdığı pek çok yenilikten sadece bir tanesidir. Hastanenin kuruluş hikâyesi, II. Abdülhamit'in kızı Hatice Sultan'ın, (Selçuk, Çolak, 2014: 119) bebek yaşta ölmesi anısına yaptırılmıştır. Sultan Abdülhamit; "*Benim çocuğum kurtulamadı. Kim bilir fakir fukaranın çocukları nasıl bakılıyor. Hiç olmazsa bir*

hastane yaptırılm da benim gibi birçok babaların kalbi yanmasın” (Yıldız, 2012: 392, 396) sözlerini dile getirerek hastanenin kurulması fikrini beyan etmektedir.

II. Abdülhamit, hastanenin oğlu Abdürrahim Efendi'nin sünnet olacağı gün açılmasını ister. Ayrıca, o gün zengin fakir demeden başvuran ailelerin çocuklarını 5 Haziran 1899 Pazartesi günü açılışı yapılacak hastanede sünnet ettirilmelerini emretmiştir. Öte yandan bu sağlık kurumunun Balkan savaşları ile I. Dünya Savaşı yıllarında birçok yaralıyı tedavi ettiği bilinmektedir (İşeri, 2014: 51-52).

Hastane sürekli olarak geliştirilmeye çalışılmış çağın getirmiş olduğu modern sistemler kullanılmaya özen gösterilmiştir. Hasta hanenin kuruluşundan altı yıl geçtikten sonra Emraz-ı Nisaiye 'nin yanına Emraz-ı Sâriye Pavyonu açılmıştır. Bu pavyonda bulaşıcı hastalıklar ile savaşılmıştır. Çocuk ve anne sağlığı, başta Sultan Abdülhamit olmak üzere Hamidiye Etfal çalışanları tarafından öncelikli konular arasında yer almıştır (Yıldız, 2012: 397). Kurum, 1922 yılında “Şişli Çocuk Etfal Hastanesi” adını almıştır. Hastane sağlık elemanları yetiştiren okullara da mekân olmuş, köylerde ki çocuk ölümlerinin önüne geçilmesi amacıyla ebe okulu açılmıştır (İşeri, 2014: 52).

3.2.1.5. Darülhayr-ı Âli

Osmanlı Devleti'nde kimsesiz çocuklara yönelik oluşturulan büyük çaplı bir kurum olarak yer alır (Deniz, Öztaş, 2020: 569). II. Abdülhamit döneminde, 6 yaşında yetim kalmış bir çocuğun okuma, yazma ve meslek öğrenebilmesi için padişahın, kendisini bir okula yazdırmasını istemesi ile Sultan Abdülhamit şu sözlere yer vermiştir: “*Milel-i saire etfali için münasib mektepler mevcut olduğu halde evlad-ı müslimeden bu makule sagir ve yetimler için bu yolda mektepler mevcut bulunmaması cihetiyle ahali-i müslime evladından bikes kalan sıbyana mahsus ve mekteb-i sanayie mahreç olabilmek üzere bir mektep tesisi için bir program yapılması*” sözleri ile eğitim öğretim yaşına gelmiş kimsesiz çocuklara yönelik sosyal hizmet faaliyetini başlatmıştır (Bakılcı, 2019: 45).

Bu dönemde kurulan bir başka sosyal hizmet kurumu, Darülhayr-ı Ali ise Darüleytamların temelini oluşturmuştur. Darülhayr-ı Ali yatılı okul olarak önümüze çıkmaktadır. Bu kurumun amacı da öbür kurumlardaki gibi, devletin sorumluluğunda ve kontrolünde olan kimsesiz çocuklara bakmaktır. Kurumun öncelikli amacı Müslüman kız ve erkek çocuklara hizmet sunmaktır. Fakat daha sonra gayrimüslim çocuklara da hizmet verilmesi amaçlanmıştır. Ancak bu kurumda maddi imkânsızlıklar neticesi ve halkın

girişimiyle üretilen çözümlerin yetersiz kalması sonucu kapatılır (Deniz, Öztaş, 2020: 569).

Korunmaya muhtaç veya kimsesiz çocukları himaye etmek ve onların eğitimleri ile ilgilenilmek amacıyla Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu faaliyetler bize şu hususları göstermektedir:

1. Bu dönemdeki mevcut olan savaş şartları ve ekonomik buhranlara rağmen Osmanlı Devleti sahip olduğu imkânları olabildiğinde seferber etmeye çalışmıştır.
2. Çocukların hak ve hukukların gözetilmesi hususuna dikkat etmiştir.
3. Yetim ve öküç çocuklar için toplanılan paralar bir emanet olarak görülmüş ve bu konuda her hangi bir olumsuz durum oluşmaması için bir takım denetimler yürütmüştür.
4. Çocukların mevcut kurumlara kabul edilmeleri ve daha sonraki süreçlerde ise bu kurumda kalışları ile ilgili takipler dikkatlice sürdürülmüştür.
5. Tüm savaş şartlarına rağmen Osmanlı bürokrasisinde yer alan kişiler yardıma muhtaç çocukları himaye eden kurumlara yapılan yardımların yerine ulaşip ulaşmadığını ve burada kalan çocukların durum tahkiklerini sürdürmüş, ihtiyaç durumlarına göre gerçekten himayeye ihtiyacı olmayanların başka kişilere imkân sağlanabilmesi için kurumdan ihracı gibi kararları almaktan çekinmemişlerdir.
6. Kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların toplumsal hayata hazırlanmaları ve onların bir meslek öğrenmelerine önem verilmiştir (Kesgin, 2016: 153).

Osmanlı Devleti, 20. yüzyılın başlarında Balkan savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkıcı etkiyi derinden yaşamıştır. Topraklarını kaybetmesinin yanında büyük bir iskân sorunu ile baş başa kalmıştır. Diğer taraftan savaş sırasında şehit olanların ailelerini, çocuklarını mağdur etmemek amacıyla çareler üretilmeye çalışılmıştır (Özkan, 2006: 224).

Tanzimat Dönemi'nden, Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar devlet çocukların korunması için bir model ve sistem arayışından vazgeçilmemiştir. Kurum bakımı konusunda tecrübesizlik devamlı ve kesin bir çözümün getirmesini zorlaştırmıştır. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında ise kurumsallaşma iyice zayıflamak durumunda kalmıştır. Çocuk koruma sisteminin ilk modern çalışmaları bu dönemde atılmış, devlet bu dönemdeki tecrübelerinden daha sonraki uygulamalarında da istifade etmiştir (Şirin, 2017: 63).

Osmanlı Devleti'nin tarihi mirasını taşıyan Türkiye'de bugün savaştan kaçıp Anadolu'ya sığınmış aileleri, yaşlı dul ve yetimleri himaye görevini üstlenmiş ve bu görevi yürütmeye çalışmaktadır (Kesgin, 2016: 154).

3.2.1.6. Darüleytamlar

Dönemin iktidar partisi olan İttihat ve Terakki yönetimi desteği ile kurulan bu kurum (Karatay, 2007: 138), Arapça ev, yer anlamına gelen “dâr” ve yetimler anlamındaki “eytam” kelimesinin birleşiminden oluşan Darüleytam; yetimler evi veya yetimhane anlamında kullanıldığı görülür. Türk tarihinde korunmaya muhtaç çocuklar için yapılandırılmış ilk kuruluş, Meşrutiyet Dönemi'nde temelleri atılmış olan darüleytamlardır (Işıkcı, Karatepe, 2016: 82-83).

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı ile başlayan süreçte yapılmış (Bakılcı, 2019: 54) savaşlarda şehit sayısının fazla olmasının yetim ve öksüz sorununu gündeme getirdiğinden bahsetmiştik. Bu çocukların eğitim, barınma ve sağlık sorunlarının karşılanması amacı ile başlangıçta Darülaceze adında barınma yerleri açılrsa da buralar çocukların tüm ihtiyaçlarına cevap veremeyince Darüleytam ismi ile bir kurum açılır (İşeri: 2014, 69).

Evlad-ı şüheda vergisiyle kurulup, 13 Kasım 1914 tarihinde Eğitim Bakanlığına bağlı olarak yurdun pek çok yerinde faaliyete geçirilmiştir. 1914 yılında kurulduğu ilk zamanlar sayıca 20 tane olan kurum, 1996 yılına gelindiğinde sayısı 69'a ulaşmış ve 5.000'i kız 15.000'i erkek 20.000 korunmaya muhtaç olan çocuklara hizmet vermektedir (Salim, 2011: 42).

Darüleytamlar, ana sınıfları (3-7 yaş), ilköğrenim sınıfları (8-15 yaş) ve sanat şubeleri (16-18 yaş) olmak üzere bu bölümlerden oluşmaktadır. Bu kurum sadece korunmaya ihtiyacı olan çocukları sadece barındırmak amacı ile değil onları türlü türlü eğitimlerden geçirerek hayata hazırlamaya çalışmaktadır (Bakılcı, 2019: 55-56).

1914 yılında Osmanlı Devleti ile savaş halinde bulunmayan ülkelerin tebaalarına da eytam hane açılmasına izin verilmiştir. Yine bu savaş yıllarında faaliyet göstermiş olan Amerikan Muavenet Heyeti'nin bazı vilayetlerde, İtalyanların Konya'da, Almanların Maraş'ta, açmış oldukları eytam haneleri bilinir. Bu devletlerin açmış oldukları eytam haneler azınlıklara yönelik olup açılmaları da tıpkı özel okulların açılmasındaki gibi ruhsata tâbi olmuştur (Özkan, 2006: 220).

Görüldüğü üzere, savaşların getirdiği büyük yıkımın sonuçları üzerine kurulan Darüleytamlar, aynı zamanda sosyal devlet olmanın da bir gereği olarak vücut

bulmuşlardır. Esas olarak bu kurum şehit çocuklarına sahip çıkma amacı ile kurulsa da, kuruma alınacakların kapsamı geniş tutularak; yetim, öksüz, korunmaya muhtaç tüm kimsesiz çocuklar da bu müesseseye kabul edilmiştir. Darüleytamlar salt bir yetimhane vazifesi olarak faaliyet göstermemiş, bundan öte bir eğitim kurumu olarak öne çıktıkları ve çocukları bir sanat dalında gelişmeleri için gerekli imkânları sağlama konusunda çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu sebeple, darüleytamları bir eğitim kurumu olarak nitelendirmek yanlış bir kavram olmaz. Darüleytamların zamanla devletin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılarının durumu, gıda ve eşya fiyatlarındaki artışlar, 15-20 binleri bulan öğrencilerin iâşesini sağlamakta acizliğe sebebiyet vermiş, taşrada bulunan bazı darüleytamların kapatılması söz konusu olmuştur (Müezzinoğlu, 2012: 416). Daha sonra bu kurum, belli bir süreden sonra oluşan parasızlık (Yolcuoğlu, 2009: 56), personel ve idareci yetersizliği nedeniyle 1926 yılında tamamen kapatılmıştır (Işıkçı, Karatepe, 2016: 82-83).

1926 tarihinde mecliste kabul edilmiş olan altı maddelik kanun ile “Öksüz Yurtları Teşkilatı Hakkındaki 2 Nisan 1333 Tarihli Kanunun İlgası ve Öksüz Yurtları Hesabatının Tasfiyesine Dair Kanun” ile herhangi bir itiraz olmadan darüleytamlar kapatılmıştır. Kanuna 150 zat rey vermiştir. 149 kabul, 1 ret vardır. Kanun 149 rey ile kabul edildiği görülmektedir (TBMMZC 1926: 317).

3.3. CUMHURİYET SONRASI ÇOCUK KORUMAYA YÖNELİK POLİTİKALAR

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki savaşlar, devam eden Kurtuluş Savaşı nedeni ile yetim ve kimsesiz kalan birçok çocuğun bakımı ve gözetimi sorunu ile Ulusal Hükümet baş başa kalmıştır. Ulusal Hükümet, öncelikle Osmanlı Devlet'inden kalan kurumların devam ettirilmesi yolu ile korunmaya muhtaç çocuk sorunu ile baş etmeye çalışmıştır. Diğer yandan Osmanlı'nın son dönemi ve Kurtuluş Savaşı yıllarında nüfusun önemli bir bölümünün kaybedilmesi nüfus açığını ortaya çıkarmıştır. Hükümet, bu dönemde pronatalist (nüfus arttırıcı) bir nüfus politikası izlenmiş, çocuk düşürmek veya düşürtmek yasaklanmış ve 1936 yılına gelindiğinde ise ‘ırkın devamlılığını ve sağlığını tehlikeye düşürmek’ suç kapsamına alındığı görülebilir (Uğur, 2018: 34-35).

Cumhuriyet Dönemi'nde, gerçekleşmiş olan sosyal politikaları ve kurumları bir tarihsel-toplumsal anlamda ele almak gerekmektedir. 1936 yılına kadar olan döneme bakıldığında; Türkiye sosyal politika bakımından yavaş sayılabilecek bir gelişme göstermiştir. Bunun nedeni siyasal rejimin demokrasiye henüz tam olarak ulaşamamış

bulunması, ekonominin tarımsal niteliğini sürdürmesi ve sanayinin az gelişmiş olmasıdır. Tüm bunlara bağlı olarak bilinçli bir işçi sınıfının bulunmaması ve 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı sosyal politikalar bakımından yavaş ilerlemenin nedenleri olarak sayılabilir (Yaşar, Dağdelen, 2013: 206).

Türkiye, 1921 yılında 151 sayılı yasa ile 8 yaşından küçük çocukların maden ocaklarında çalışmalarını sakladığı gibi, toplumsal hayatı düzenlemek üzere 1926 yılında Türk Medeni Kanunisini kabul ettiği görülür. Bu kanunla, çocukların korunmasına yönelik hükümler, velayet ve vesayet kurumları izah edilmiştir (Salim, 2011: 47).

Bu Kanun'un 273. Maddesinde; “*Çocuğun, bedeni veya fikri tekamülü tehlikede bulunur veya çocuk manen metruk bir halde kalırsa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile nezdinde veya bir müesseseye yerleştirebilir. Çocuk, şirretliği hasebiyle ana ve babanın emirlerine karşı gelmekte temerrüt ederse; müessir başka bir ıslah çaresi bulunmadığı takdirde, aynı tedbirler ana babanın talebi üzerine hâkim tarafından ittihaz edilir...*” (Uğur, 2018: 36-37) hükmü bulunmaktadır. Bu durumda anne ve babanın görevini yerine getirmediği takdirde:

1. Yeteri kadar beslenemeyen,
2. Eğitim olanaklarından faydalandırılmayan,
3. İçki ve uyuşturucu madde kullanmaya yönlendirilen,
4. Evden, okuldan, işten kaçan,
5. Ağır işlerde çalıştırılan,
6. Yalan söyleyen,
7. Aile çevresinden uzaklaşarak günlerini uygunsuz yer ve kişiler arasında geçiren,
8. Terbiyesinde güçlük çekilen,
9. Suça yöneltilen çocuğu “korunma gereksinimi olan çocuk” olarak tanımlamıştır. Ancak Medeni Kanun’da yer almış olan bu düzenleme korunmaya muhtaç olan çocukları tam olarak içine almamıştır (Yıldırım, 2013: 24).

1926 yılında kabul edilen bir başka kanun ise 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda çocukların korunmasıyla ilgili hükümler yer alır. Ancak, doğrudan korunmaya muhtaç çocuklara yönelik herhangi bir yasal düzenleme yapılmadığı görülür. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti’nin yıkılmasından sonra, korunmaya muhtaç çocuklar ile ilgili ilk

adımını, Maarif Nezaretinden (Millî Eğitim Bakanlığı) alarak, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletine devrederek atmıştır. 5 Aralık 1922 tarihinde ise 2042 Sayılı Darüleytamlar Yönetmeliği çıkartılmış ve uygulamaya konulduğu görülür (Salim, 2011: 47).

3.4. 1923-1940 DEVRESİ

3.4.1. Yasal Gelişmeler

1919 ile 1922 yılları arasında gerçekleşen Millî Mücadele'nin kazanılmasının ardından Türkiye Cumhuriyeti kuruldu ve toplum hayatında büyük değişimler yaşandı (Çakır, 2019: 27). Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile birlikte, Atatürk'ün öncülüğünde yapılacak olan devrimlerin, değiştirmeyi amaç edindiği birçok unsurun yanında çocuk konusu da yer almaktaydı (Zafer, 2014: 124).

Bu bağlamda, Cumhuriyet'in ilk yılların da nüfusa dikkat çekilerek 30 milyon nüfus hedeflenmiştir (Bakılcı, 2019: 73). Şayet ki bir devlet, bağımsızlığını korumak ve uluslararası ilişkiler de etkin rol oynaması için belli bir sayı ve nitelikte nüfusa sahip olması gerekmektedir (Aslan, 2018: 96). Nüfusun bir millet için ne kadar önemli olduğuna dikkat çekilerek, sağlıklı ve nitelikli bir gelecek için çocukların biyo-psiko-sosyo-ekonomik ve manevî ihtiyaçları karşılanarak, sağlıklı bir şekilde yetiştirilmeleri amaçlanmıştır (Bakılcı, 2019: 73). Sağlıklı ve gülbüz çocuklar, sağlam bir milletin ve güçlü bir ordunun teminatı olarak görülmüştür (Öztekin, 2019: 1252).

Bu doğrultuda, Cumhuriyet'in ilk yıllarında çocuk sağlığı politikaları önem kazanmıştır. Çocuk sağlığı alanında atılan ilk adımlardan sayılabilecek 1. Millî Türk Tıp Kongresi, 1-3 Eylül 1925'de Cumhurbaşkanı Atatürk himayesinde bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi binasında toplanmıştır. Kongrede, temel sağlık sorunları tartışılmış ve bu sorunların çözümlerine yönelik öneriler dile getirilmiştir (Ekmekçi, Arda, Acıduman, 2012: 58). Kongrenin çocuk ölümleri ile ilgili ilk oturumunda; çocuk ölümlerinin detaylıca incelenmesi gereken önemli bir konu olduğu dile getirilir. Çocuk ölümlerinin önüne geçilmesi hususunda, Avrupalı Devletlerin bu konuda birçok teşkilat kurduklarını ancak bizde bu konuda henüz bir girişimin bulunmadığından bahsedilir. Hamilelikte hatta onun öncesinde alınacak önlemler çocuk ölümlerinin önüne geçilmesini sağlayacağını, oluşabilecek düşük durumlarında yanlış yapılan uygulamalar ile düşme olayının daha hızlı gerçekleştiği için halkın bilinçlendirilmesi gerektiği dile getirilmiştir (Arıkan, 2005: 14).

Ayrıca kongrede, Osmanlı Devleti'nde sağlık hizmetlerinin aşırı yetersizliği sonucunda nüfusun günden güne azaldığı, her 1000 doğumdan sadece 355'inin 15 yaşına

varamadan öldüğü ifade edilir. Bebek ölümlerinin nedeni olarak, bebeklerin hatalı yöntemlerle beslendiği öne sürülür. Sağlık Bakanlığında, çocuk ölümlerine karşı bir şube açılması, büyük şehirlerde doğum evleri ve çocuk hastanelerinin sayılarının artırılması, ebe ve hasta bakıcı yetiştirilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılması ile ilgili mücadele cemiyetlerinin kurulması, tabiplerin çocuk hastalıkları konusunda eğitilmesi öne sürülen çözüm önerileri olarak göze çarpmaktadır (Ekmekçi, Arda, Acıduman, 2012: 58).

Dr. Refik Saydam, Cumhuriyet Dönemi'nin en uzun süre başta kalan Sağlık Bakanıdır. Bakanlığı döneminde, halk sağlığı üzerine önemli çalışmalara imza atmıştır. Devletin sağlık teşkilatını kurmuş, doktor ve sağlık memurlarının sayısında artış sağlanmasına özen göstermiştir. Ankara, İstanbul, Sivas, Erzurum ve Diyarbakır'da Numune Hastaneleri açmış ayrıca sağlık ve sosyal kanunları da çıkarmıştır (Aksakal, 2017: 225, 229).

1927 yılında Sıhhiye ve Muavenet-i İctima-i Vekâleti de sağlık sorunlarının üzerinde bir hayli durmuş, sıtma, verem, frengi, tifo vb. hastalıklarla mücadele kapsamında önemli adımlar atmıştır (Ummanel, 2017: 250). Atatürk, bu atılan önemli adımlarla ilgili: *“Sağlık teşkilatımızda, memleketin ihtiyaçlarına uygun isabet ve gayret açık olarak görülmektedir. Cumhuriyet Hükümeti'nin başlı başına bir esas olarak muvaffakiyetle izlediği sıhhat mücadelesine, gittikçe vasıtalarını artıran bir genişlikle devam olunmak lâzımdır ve mühimdir”* (Kocatürk, 1999: 202) söyleminde bulunarak, sağlık konusunda ilerlemenin olduğunu ve bunun için gayret gösterildiğinden bahseder.

1924 senesi Muvazene-i Umumiye Kanun lâyihası: Sıhhiye Vekâleti Bütçesi görüşmelerinde Sıhhiye Vekili Doktor Refik söz hakkı alarak memlekette dört yerde numune hastanesi vücuda getirileceği, hastanelerde ebe mütehassıslarının bulundurulacağı ve hastanelerde senelerdir ilimsiz şekilde çalışan ebelerin vilayetlerde daha iyi ebe olmaları için uğraşılacağından bahsedip, çocuk vefatı ile de yapılacak işler hakkında ise şöyle der; *“Cemiyeti Hayriye ve Himaye-i Etfal'e düşen vazifelerdir bunları da tevdi etmek üzere bu kurumlarla daima iş birliği yapıldı”* (TBMMZC 1924: 671).

Gürbüz bir nesil yetirilmesi sadece tıbbi yardımlar ile gerçekleşmeyeceğini bilen Sıhhiye ve Muavenet-i İctima-i Vekâleti hizmet alanını daha da genişleterek, fakir ve muhtaç olan çocukların ailelerine; bebekler için süt tozu ve balık yağı vermeye başlamışlardır. Bu Vekâlet sayesinde birçok süt çocukları muayene ve tedavi evleri, süt damlaları, ana kucakları, muhtaç durumdaki anne ve çocuklara yardım maksadı ile anneler

birliği kurularak sağlıklı, gürbüz bir nesil ortaya çıkarmak için uğraş verilmiştir (Baytal, 2009: 124, 125). Süt damlaları kuruluşları ile fakir ve kimsesiz muhtaç olan süt çocuklarına, sütanneliği görevi yapılmasına öncülük ettiği gibi yeni doğan bebeklerin, gıdasız ve anne sütünden muhtaç olmalarının bir nevi bu kurum ile önüne geçilmeye çalışılmıştır (Ummanel, 2017: 251).

Mevcut hükümet, işgaller sonrasında manen ve madden kötü durumda olan ve toplumsal riskleri üzerinde barındıran gruplara, özellikle çocukların bu konuda mağduriyetlerini gidermek amacıyla pratik çözümler üretmeye çalışmıştır. Örneğin, hükümet 1921 yılında çıkarmış olduğu “151 Ereğli Hazai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun” (TBMMZC 1921: 207) ile çocukların ağır maden ocaklarında çalışmalarının önüne geçmeye uğraşmıştır.

Salgın hastalıkların baş göstermesi ile birlikte, 1924 yılında kabul edilen “Köy Kanunu” (Resmî Gazete, 7.4.1924, S.68) ile salgın hastalıkların köylerde görülmesi durumunda anında hükümete bildirilmesi memur geleceği zamana kadar hastanın müşahede altında tutulması halk ve çevre sağlığı için öngörülmüştür (Madde 13/23).

1926 yılında kabul edilmiş olan, 2001 tarihinde yeni kanunla değiştirilen “Türk Medeni Kanunu” (Resmi Gazete, 22.11.2001, S.4721), toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinin yanında çocukların korunması hususuna da değinmiştir.

TMK’da, on beş yaşını dolduran bir çocuğun kendi ve ailesinin rızası ile mahkemece ergin kılınabileceği hükmü yer almaktadır (Madde 12).

Kişilik, çocuğun sağ olarak doğması ile başlar ve çocuğun ölümüyle sona erer. Çocuk hak ehliyetini, sağ olması karşılığıyla, ana rahmine düştüğu andan itibaren elde ettiği belirtilir (Madde 28).

Erkek veya kadın 17 yaşını doldurmadığı sürece evlenemez. Ancak hâkim alışılmışın dışında, pek önemli bir sebep ile on altı yaşını doldurmuş olan kız ve erkeğin evlenmelerine izin verebilir. Eğer durumlar müsait ise ana ve baba veya vasi dinlenilir (Madde 124).

Bir çocuğun evlat edinilmesi, evlat edinen tarafından bir yıl süre ile bakılmış ve eğitilmiş olması gerekmektedir. Evlat edinme her durumda çocuğun yararında bulunması ve evlat edinenin diğer çocuklarının yararları hakkaniyetine herhangi bir zarar vermemesi gerekmektedir (Madde 305).

Evlat edinilenin, evlat edinenden en az on sekiz yaş küçük olması gerekir. Ayırt etme yeteneğine sahip olan çocuğun rızası olmadan evlat edinilemez (Madde 308). Evlat edinmede, çocuğun anne ve babasının rızası gerekir (Madde 309). Rıza çocuğun doğumundan altı hafta geçmeden önce verilemez (Madde 310).

Çocuğun menfaati ve gelişmesi tehlikeye düştüğü durumda, anne ve babası duruma çare bulamaz veya buna güçleri yetmez ise hâkim, çocuğun korunması için uygun önlemleri alır (Madde 347).

Çocuğun bedensel ve zihinsel gelişimi tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilmiş halde kalırsa hâkim, çocuğu anne ve babasının yanından alarak bir ailenin yanına veyahut bir kuruma yerleştirebilir (Madde 347).

Çocuğun korunmasında alınan önlemlerden herhangi bir sonuç alınamaz veya bu alınan önlemlerin yetersiz olduğu kanısına varılırsa, hâkim şu hallerde velayetin kaldırılmasına karar verir:

1. *“Ana ve babanın deneyimsizliği, hastalığı, özürlü olması, başka yerde bulunması veya benzeri sebeplerden biri ile velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi,*
2. *Ana ve babanın çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi veya ona karşı yükümlülüklerini ağır biçimde savsaklaması,*
3. *Ana babanın evlenmesi halinde (Madde 348)*

Anne ve baba, çocuk mallarının gelirlerini öncelikle çocuğun bakımı, yetiştirilmesi ve eğitimi sağlamak üzere sarf edebilirler” (Madde 355).

Atatürk Dönemi’nde Türk ailesi, çağın getirdiği koşullar ile birlikte yeniden ele alınmıştır. En başta Türk ulusunu meydana getiren birey olan kadın, erkek ve çocuk kimlikleri en üst seviyeye çıkarılmak istenilmiştir (Çakır, 2019: 38). Toplumun sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için sadece kadının değil, kadın ve erkeğin söz konusu gelişme ilerleme için birlikte rol almaları da önemli bir husus olarak yer almaktadır (Albayrak, 2017: 251).

Atatürk, aile yaşamını sağlam temellere dayandırmak ve bu yaşamı yasalarla güvence altına almak istemiştir. 1924 yılında Medeni Kanun’da yapılan değişikliklerle birlikte Türk toplumunda, erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi yasaklanmış ayrıca kadın Evlenme ve Miras Hukuku’nda erkekle eşit hale gelmiştir. Dini nikah yerine resmi nikahın

şart koşulması ile birlikte, kadının hem ekonomik hem de hukuksal yönden hakları güvence altına almıştır (İçli, 1998: 96)⁶

Atatürk, aileyi oluşturan bu bireylerin eğitim ve iktisatta çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmaları gerektiğini savunmuştur. Hukuk alanında kadınlara ve çocuklara büyük haklar tanınmış ve bunun sonucunda Medeni Hukuk düzenlenerek ailenin varlığını, birliğini, düzenini ve devamlılığını sağlamak için uğraşmıştır (Birgül, 1999: 785). Çünkü Atatürk'e göre; medeniyet ve ilerlemedeki en önemli husus ailedir. Ailede oluşabilecek herhangi bir fenalık devleti sosyal, siyasi ve iktisadi güçsüzlüğe itebilir. Aileyi teşkil eden bireylerin, tabii haklarına sahip olmaları ve aile görevlerini yürütebilmeleri için yetenekli olmaları gerektiği dile getirir (Kocatürk, 1999: 70).

Medeni Kanun'un temelinde her ne kadar kadın-erkek eşitliği bulunsa da, bunun halk tarafından içselleştirilmesi hemen olmayacaktır. Atatürk, aldığı kararları hemen uygulayıp halkı şaşkına çevirmek istememiştir. Öncelikle daha yumuşak kararlar alıp, kadınlara seçme ve seçilme⁷ hakkını vermek için 1930'lu yılları beklemiştir. Bu sadece belediyelerde uygulansa da 1934 yılına gelindiğinde, kadınlara genel seçimde seçme ve seçilme hakkı verilmiştir.

1927 yılında çıkarılan “*Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu*” (Resmi Gazete, 7.7.1927, S.627) ile 18 yaşından küçük çocukların üzerinde olumsuz etkilere neden olabilecek süreli yayın ve süreli yayın olmayan diğer eserlerin incelenmesi Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı bünyesinde oluşturulacak kurul ile belirlenmesi kararı alınmıştır (Madde 1 ve Madde 2).

Tutanaklarda kanun “*Gençleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu*” ile başlarken on ikinci madde okunduktan sonra Ahmet Hamdi Bey'in düzeltilmesi ile “*Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu*” ile değiştirilerek baştan bir daha okunmuştur. Kanunun

⁶ Türk Medeni Kanun'unda öngörülen tedbirlerden ayrı olarak, aile içindeki şiddetin önüne geçilmesi hakkındaki “*Ailenin Korunmasına Dair Kanun'un*” (Resmî Gazete, 14.1.1998, S.23233) çıkarılması ise 1998 yılını bulmuştur.

⁷ Atatürk, Türk kadınına verilen seçme ve seçilme hakkını şu şekilde değerlendirmektedir: “*Bu karar Türk kadınına sosyal ve siyasî hayatta bütün milletlerin üstünde yer vermiştir. Çarşaf içinde; peçe altında ve kafes arkasındaki Türk kadını artık tarihlerde aramak lâzım gelecektir. Türk kadını evdeki medenî mevkiini salâhiyetle işgal etmiş, iş hayatının her safhasında muvaffakiyetler göstermiştir. Siyasî hayatta belediye seçimlerinde tecrübesini yapan Türk kadını, bu sefer de mebus seçme ve seçilme suretiyle haklarının en büyüğünü elde etmiş bulunuyor. Medenî memleketlerin birçoğunda, kadından esirgenen bu hak, bugün Türk kadınının elindedir ve onu salâhiyet ve liyakatle kullanacaktır.*” Sözlerini dile getirerek artık Türk Kadının da seçme ve seçilme hakkına sahip olmasını mutlulukla değerlendirir ve Türk kadınının kendisine tanınan bu hakkı büyük bir hevesle yerine getireceğinden kuşku duymamaktadır. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için lütfen bkz: Perihan Naci Eldeniz, “Atatürk ve Türk Kadını”, Belleten, C.20 S.80, 1956, s.741.

esbabı mucibesinde ise bu kanunun ortaya çıkması şöyle değerlendirilmiştir: “Memleketimizde de çocuk babalarından ve her taraftan vuku bulan şikâyetler gençlerimizi muzır neşriyattan korumak için tedbir almaya Maarif Vekâleti’ni mecbur eylemiştir. Merbut kanun lâyihası ise Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile müemmen olan matbuat hürriyeti ihlal edilmeksizin on sekiz yaşından küçük çocukları fena neşriyattan korumak esasına göre tanzim edilmiştir” (TBMMZC 1927: 454, 456) şeklinde devam edilerek, kanunun çıkarılmasındaki gerekçeler anlatılmıştır.

1930 yılına gelindiğinde Resmi Gazete ’de yayınlanan “İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi Tecziyeleri Hakkındaki Kanun” (Resmi Gazete, 29.6.1930, S.1532) ile öğretmenin öğrencilerine karşı uygulayacağı kötü muamelede öğretmenin alacağı cezalar şöyle sıralanmıştır:

Talebesine karşı kaba muamelede veya lisanda bulunursa; ilk defasında ihtar, tekrarında isetevbih cezası olacaktır (Madde 20/3). Talebesini dövdüğü durumda; öğretmenin maaşı, fiilin derecesine göre bir günlükten on beş günlüğe kadar kesilir. Daha ziyade kesilmeyeceği (Madde 22/4). Gerek talebeye karşı ve gerek hariçte muallimlik sıfatı ile telif edilmeyen iffetsizliği sabit olduğu takdirde ise meslekten atılacağı bildirilmektedir. (Madde 27/1).

Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe giren “Belediye Kanunu” ile birlikte; belediyelere yüklenen birçok görevlerin yanında bir de yersiz, yurtsuz olanlara iş bulmak, bunlardan garip olup çalışmayanları memleketine göndermek, bırakılmış ve bulunmuş çocukları koruyup gözetmek, fakir ailelerin ikiz çocuklarına, alelûmum öksüz, fakir, kimsesiz çocuklara para, hekim, ilâç, yeme, içme, giyinme, barınma, tahsil, terbiye cihetlerinden yardım etmek, fakir hastalara meccanen bakmak, ilâç vermek, fakir cenazelerini meccanen kaldırmak, alil, işten âciz olup ta bakacak kimsesi olmayanlara bakmak, kimsesiz kadın ve çocukları korumak (Resmî Gazete, 14.04.1930, S.1471) gibi hükümler yer almıştır.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında, bunların dışında atılan başka önemli adımlardan bir tanesi de, 1930 yılında kadın ve çocukların korunmasına ilişkin ilk düzenleme “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu” ile yapılmıştır (Zafer, 2014: 131-132).

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun (Resmi Gazete, 6.5.1930, S.1489) 158. Maddesinde yedi yaşından küçük olan terkedilmiş çocuk, öksüz veya babası ve annesi hayatta olan çocukları gerek para ile gerek ise parasız şekilde kabul ederek bakan resmi ve

hususî bütün meselelere Sıhhat ve İc̄timai Muavenet Vekâletinin denetimine baēlı olduēu belirtilmektedir. Madde 166 da on iki yaşımdan küçük çocukların yanında aileleri olduēu halde meyhanelere girmesi ve on sekiz yaşımdan küçük gençlere ispirotolu içki verilmesi ve satılması yasaklanmıştır. Kanunun, Madde 173 ve Madde 174 de on iki yaşımdan küçük olan çocukların fabrika ve imalathaneler de amele ve çırak olarak çalışması yasaklanmıştır. Bunun yanında on iki yaş ve on altı yaş arasındaki çocuklar günde sadece sekiz saat çalıştırılabilir. On iki ile on yedi yaş arasındaki çocuklar saat yirmiden sonra gece çalıştırılmazlar hükmü yer almaktadır.

Meclis tutanakları incelendiēinde ise ‘Umumi Hıfzıssıhha hakkında 1/441 numaralı kanun layihasıyla Kırklareli Mebusu Dr. Fuat Beyin başkanlığında, çocukların içki ve tütün kullanmalarının menî hakkında 2/4 numaralı kanun teklifi mazbatalarında 250, 252, 302 nolu maddeler oy birliēi ile kabul edilmiştir. Söz hakkı alan Ali Şuuri Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nu şu şekilde değerlendirir: *“Muhterem efendiler, umumi hıfzıssıhha kanunu kim ne derse desin ister talimatname mevzuu olsun, ister nizamname mevzuu olsun, memlekette hissedilen bir boşluēu doldurmak itibar ile çok güzel bir kanundur. Binaenaleyh müteşebbislerini tebrik etmek de vazifemizdir. Yalnız belediye doktorları hıfzıssıhha küçük memurları tarafından lâzımülicra vazifelerden birçokları tasrih edildiēi halde defni emvat için geçen maddeler bu hususta sâkittir, verdiēim takririn maali bundan ibarettir, vakia hıfzıssıhha kanunu, denilebilirki menafii umumiye kanunudur”* (TBMMZC 1930: 121).

Bunların yanında, bu kanun ile çocuk düşürme hususunda Sıhhat ve İc̄timai Muavenet Vekâleti denetimleri arttırmış eczanelerde satılan ilaçların reçete ile alınmasını kararlaştırmıştır. Yapılacak doğumların ebe ve doktor kontrolünde hastanede yapılması ve doğum yapan kadının çocuēuna bakması amacıyla hemen iş hayatına başlamaması için yasal düzenlemeler yapılır (Çakır, 2020: 361).

“İş Kanunu’nun” yürürlüēe girmesi ile kadının çalışma hayatına düzenlemeler getirilmiştir (Zafer, 2014: 132). İş Kanunu’nun 25 inci Maddesinde kadın işçilerden gebe olanların, doktorun muayenesi sonucunda, doğumun olması muhtemel görülen tarihten üç hafta önce ve doğumdan sonra üç hafta müddetle çalışmaları yasaklanır. Gerek doğumdan önce gerekse doğumdan sonra mecburi izin süreleri sıhhi lüzum halinde altışar haftadan on iki haftaya kadar uzatılır. Bu izinler doğrultusunda işveren, işçi kadına yarımşar ücret ödemekle yükümlüdür (Resmî Gazete, 8.6.1936, S. 3330). Kanunun 61 inci Maddesinde hamile veya emziren kadınların hangi saatlerde ve ne gibi işlerde çalıştırılmalarının yasak

olduğu belirtilir. İş yerlerinde emzirme veya çocuk bakım yerlerinin tesis edilmesinin mecburi olduğu hükmü yer alır (Çakmak, 2007: 146).

8.6.1936 tarihli ‘İş Kanunu layihası ve muvakkat encümen mazbatası’ incelendiğinde, komisyon üyelerinden Recep Peker İş Kanunu’nun önemini, bu kanunun kabul edilmesi halinde şu sözler dile getirmiştir: “*Yeni İş Kanunu bir rejim kanunu olacaktır. Gerçi Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının kuvvet ve Devletçe ehemmiyet bakımlarından birbirinden farkı yoktur. Fakat bir taraftan da içinde yaşadığımız devrin hayati ihtiyaçlarını karşılayacak temel kaideleri koyan bir kanunun siyasal ve içtimai hayatımızda tesir bakımından ayrıca ehemmiyeti üzerinde durmak lazım gelir. İşte yeni çıkarmakta olduğumuz İş Kanunu devletin esaslı kanunlarından bir rejim kanunudur. Bu kanunla iş hayatı yeni rejimimizin istediği ahenk ve anlaşma yoluna girecektir*” (TBMMZC 1936: 83).

Dünden bugüne Türk aile yapısına bakıldığında her ne kadar toplumda pek çok değişim ve dönüşüm söz konusu olmuşsa da Batılı toplumların uğradıkları yozlaşma Türk ailesine uğramamıştır. Aile yapısı değişse de, geçmişten günümüze devam eden bazı değerler, sapsağlam kalmasını sağlamıştır. Dayanışma ve yardımlaşma, evliliğin en temel meşruluk sistemi olan Türk kadınının annelik rolünün öneminden kaynaklanır (Ekici, 2014: 221).

Atatürk tüm inkılaplarda olduğu gibi, kadınlara yönelik gerçekleştirdiği inkılaplar ile de Türk toplumunu çağdaş uygarlık yörüngesine oturtmak istemiştir. Atatürk kadınların, kültür seviyelerini yükseltmelerini esas görmüş ve her meslekte çalışabilme kabiliyetlerinin gelişmesine olanak sağlamıştır (Birgül, 1999: 786).

Atatürk, kadının iş hayatında ilerlemesinin öncüsü olmasının yanında bir kadının en önemli görevinin annelik olduğunu İzmir’de halka yaptığı bir konuşmada: “*Kadının en büyük vazifesi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucağı olduğu düşünürse bu vazifenin ehemmiyeti layıkıyla anlaşılır. Milletimizi kuvvetli bir millet olmaya azmetmiştir. Bugünün levazımından biri de kadınlarımızın her hususta yükselmeleri temindir. Binaenaleyh kadınlarımız da âlim ve mütefennin olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün derecatı tahsilden geçeceklerdir. Sonra kadınlar hayatı içtimai ederek erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin muin ve müzahiri olacaklardır*” (Arşan, 2006: 287) şeklinde dile getirmiştir.

Yukarıda da görüldüğü gibi, Ulu Önder Atatürk bu Cumhuriyet’i kurarken birçok şeyi kökten değiştirmiştir. Hiç şüphesiz değişen şeylerin arasında en başta gelen “kadının

yeri” idi. Bu değişim ile Türk kadınının elde ettikleri ve layık oldukları yaşama kavuşması aynı zamanda modern bir Türkiye içindi. Atatürk, zekî bir lider olarak, toplumu değiştirmenin ana yapı taşı olan kadından geçtiğini biliyordu. Bu yüzdendir ki kadına verdiği değeri ve olması gerekeni yaşamı boyunca bulunduğu ortamlarda dile getirdi.

1934 yılında “Sümerlerde ve Etilerde Kadın, Atatürk Elinde Kadın” başlığı ile yer alan haberlerde; Atatürk Devrimi ve Türk kadınına getirmiş olduğu yararlardan en önemlisinin Türk kadınının içinde bulunduğu kafes hayatından çıkartılıp aydınlığa kavuşturulduğunu, erkeğin çok eşliliğinin ortadan kalkması ile Türk kadının onurunun kurtarıldığını ve yargıçlıkta tanıklık edebilme hususunda erkeklerle bir kılındığından bahsedilir. Ayrıca Türk kadınının da kendisine verilen bu hakkı kullandığını uzun uzun anlatılmıştır (Kurun, 31 Ocak 1934).

1943 yılında yer alan haberlerde “Cumhuriyet ve Kadın” adlı başlıkta ise Atatürk Devrimi ile Türk kadınında meydana gelen değişimlerden şöyle bahsediliyordu: Atatürk Devrimi, Türk kadınına ketum, gözü açık, çalışkan ve dayanıklı bir birey yapmıştır. Atatürk İnkılabı Türk kadınına mükemmel yapmıştır (Tanin, 29 Ekim 1943).

1932 tarihinde yayımlanan Yeni Mecmuası’nda kadınlara; çocuğunun ilk terbiyesinin temelini atan kişinin kendisi olduğunu, çocuğuna çalışma ahlakını ve tasarruf etmenin yollarının kendisinin öğreteceğini dile getirilmektedir. Medeni milletlerin çocuklarının nasıl bankada hesapları var ise annenin çocuğunun bankada hesabı olmalı eğitiminin sonunda hayatına atılırken böylece kimseye avucunu açmadan hayatına devam edebilsin denilmektedir. Ayrıca annelere; çocuğuna tasarrufu öğretirken biriktirdikleri paraların da ülke toprakları dışına çıkarmamaları için bunu ruhlarında kökleştirmelisin denilmiştir (Çakır, 2019: 94). Buradan da anlaşılacağı üzere kadının vereceği eğitim, çocuğunun geleceğini etkilemektedir. Bir anne çocuğuna güzel ahlakı öğretmeli, vicdanlı bir insan olması konusunda ona yol göstermelidir.

Tabi ki de ailenin rolü çocuk terbiyesinde ona bilmediği şeyleri öğretmekten ibaret kalmayacaktır. İlerideki hayatı bakımından ona en uygun şeyleri öğretmekte aileye kalır. Aile, çocuk için bir bütün ve bir toplum demektir. Çocuk ailesinden öğrendiklerini hayatın normal akışında kavrayıp, doğruyu ve yanlışı deneme yoluyla elde eder. Yetişkin insanların pek çoğunda yaptığı davranışın özelliklerinin kökünü araştırırsak çocukluğuna ait birçok iz bulabilme imkânına sahibiz. Bu yüzden çocuk ilerideki hayatının bir çeşit provasını ailede yaşar (Güngör, 1998: 214, 215).

Bunların yanında Cumhuriyet Dönemi'nde boşanan anne ve babaların çocuklarını kullanarak birbirlerinin çıkarlarına karşı kullanabilmelerinin önüne geçilmesi hususu 1932 yılında çıkan “*İcra ve İflas Kanunu’nu*” (Resmi Gazete, 9.6.1932, S.2128) ile engellenmeye çalışılmıştır. Ayrıca çocuk teslimi yapılırken uzmanların orda bulunması ile yerine getirileceği belirtilmiştir (Madde 25/b).

Genel olarak değerlendirmek gerekirse; Cumhuriyet’in kurulmasından, 1940 yılına kadar ki süreçte devletin çocuklar ile ilgili temel kaygısı, çocuk sayısının istenilen seviyeye ulaştırılması ve fiziksel olarak dinç ve gülbüz olarak yetiştirilmeleridir. Bunun dışında çocukların fakir ve eğitimsiz olmaları, daha küçük yaşlarda kaldıramayacakları işlerde çalışmak zorunda kalmaları, temel sorun olarak görülmemiştir. Bu dönemde izlenen politikalar savaştan daha yeni çıkmış, birçok nüfus kaybetmiş bir devletin içinde bulunduğu maddi ve manevi sıkıntılar ile değerlendirmek daha doğru yaklaşım olacaktır (Işıkcı, Karatepe, 2016: 86). 1923-1940 yıllında uygulanan politikalar böyle iken 1940 ve sonrası dönemde korunmaya muhtaç çocuklar hakkında daha teferruatlı kanunlar çıkarılmaya başlanılmıştır⁸

⁸ 1942 yılında çıkarılan “*İspirtolu İçkiler İnhisarı Kanunu*” (Resmi Gazete, 12.6.1942, S.5130) ile on sekiz yaş altındaki çocukların alkollü içkilerin üretilmesinde, satışında ve açık sunumunda kullanılmayacaklarının ve on sekiz yaş altı çocuklara alkollü içkiler tüketilmek veya yanında götürmesi sureti ile asla satılmayacağı hükmü yer alır (Madde 6). 1949 yılına gelindiğinde ise mevcut hükümet II. Dünya Savaşı’nın ardından, giderek kaos durumunu alan muhtaç çocukların korunması sorununa müdahale etmeyi düşünmüştür (Salim: 2011: 53). 1949 yılında çıkarılan “*Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun*” (Resmi Gazete, 27.7.1949, S.7217) ile mücadele için adım atılmıştır. 5387 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun’a göre bir çocuğun; beden, ruh ve ahlak gelişimi tehlikede ise ve Türk Medeni Kanunu’nun hükümlerine göre ana babasız hatta ana babası belli olmayan, korunmasına dair tedbirlerin alınmasında zaruret görülen çocuklar, mahkeme kararı ile 18 yaşını dolduruncaya kadar, bir meslek sahibi olabilmesi için köy ihtiyar heyetleri, mahallî belediyeler, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı yardımcı olur (Madde 1). Bir çocuk köyde şahıs, bir aile veya bir müessese verildiği takdirde, o çocuğun bakımı, korunması, iş ve güç sahibi olması, köy ve ihtiyar heyeti nezaret eder (Madde 3) (TBMMZC 1949: 604). Böylelikle 3. Maddeye çocukların bakımında gerekli olacak ücretler köyün bütçesi dairesinde aynı veya nakdi gelirlerden, bağış ve tesislerden verileceği hükmü yer alır. Eğer çocuğun malları var ise de veya anne ve babaları olup da yardım edebilecek durumda iseler, çocukların bakımlarına katılma miktarlarının Türk Medeni Kanunu’nun hükümleri dairesinde mahkemece tayin edileceği hükmü yer alır (Madde 3). Köy, kasaba ve şehirlerde bakılması mümkün olmayan çocukların öğretim çağına kadar olanlar çocuk bakım yurtlarında, daha yukarı yaştakiler ise Millî Eğitim Bakanlığı’nın kuracağı müesseselere alınacaklardır (Madde 7). Yetiştirme yurtları olabildiğince çocuklar ileride iş imkânı bulabilecekleri yerlere kurulmalıdır (Madde 10) gibi maddeler yer almaktadır. Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun mecliste 246 kabul oyu olarak kabul edilir (TBMMZC 1949: 612). 5387 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun pek uzun ömürlü olmamış, bu kanun yerini, 6972 sayılı korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin kanununa bırakmıştır (Salim, 2011: 53). 1959 yılına gelindiğinde ise 7355 Sayılı “*Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanun*” (Resmi Gazete, 12.6.1959, S.10233) ile Cumhuriyet Dönemi’nin ilk yıllarından itibaren uygulanmış olan sosyal politikaların uzman kişilerin dâhil edilmesi ve sosyal politikaların daha bilimsel olarak ele alınması amaçlanmıştır (Uğur, 2018: 44). Meclis tutanaklarında maddeler okunurken Nuriye Pınar kanun başlığının sosyal hizmet olarak geçtiğini ancak maddeler de sürekli akademi kelimesinin kullanılmasının encümen tarafından izah edilmesini dile getirir. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Lütfi Kırdar ise “*Akademi, hizmet için adam yetiştiren bir müessesedir, enstitü hizmet eden müessesedir. Farkı budur*” şeklinde cevap vermiştir. Bu konuşmaların

3.4.2. İşlev Gören Muhtelif Kurumlar

3.4.2.1. Himaye-i Etfal Cemiyeti

Erken Cumhuriyet Dönemi yayınlarında, toplumsal dayanışma temelinde en fazla durulan konuların başında; toplumun içinde bulunan fakir, yardıma muhtaç aileler, yetim, öksüz, hasta ve korunmaya muhtaç çocuklar gelmektedir. Bu yayınlarda bahsi geçen yardıma ve korunmaya muhtaç olan çocuklar ve diğer toplum kesimlerine gerekli yardımların sağlanması amacıyla birçok çağrılar yapılmıştır. Özellikle dönemin önemli yardım kurumları arasında yer alan Himaye-i Etfal, Hilali Ahmer, Darüşşafaka ve Darülacezeler aracılığıyla bu kurumlara yapılacak yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması amaçlanmıştır (Başboğa, 2010: 377).

Cumhuriyet Dönemi'nin en önemli sosyal hizmet ve çocuk destekleme kurumlarından olan Himaye-i Etfal Cemiyeti, 30 Haziran 1921 tarihinde Ankara'da "Hâkimiyeti Millîye" matbaasının bir masa on kadar sandalyeden oluşan perdesiz bir odasında kurulmuştur. On arkadaşın vermiş olduğu iki liradan toplam yirmi lira ile işe başlayan bu kurum, kurulduğu odanın birinde kâtip çalışırken diğer odasında hasta çocukların muayenesine ve tedavisine başlamıştır. Binanın en üst katı ise kimsesiz çocuklar için küçük bir misafirhane olarak kullanılmıştır. Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi bu kurum yokluklar içinde bir var olma çabasında iken çocuklara yönelik aktif çalışmalara da başlamıştır (Karatay, 2007: 159).

Bazı kaynaklarda kuruluş yılı net olmamakla birlikte 1917 yılında İstanbul'da (Yolcuoğlu, 2009: 56) ve 1908 yılında Kırklareli'nde kurulup fakat cemiyetin asıl yapılanmasının I. Dünya Savaşı yıllarında 1917 yılında tamamladığını dile getiren kaynaklarda mevcuttur (İşeri, 2014: 57). Bunun üzerine, 30 Haziran 1921 tarihinde, Atatürk'ün talimatları ile Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun temellerini oluşturan Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştur (Yolcuoğlu, 2009: 57-58).

haricinde herhangi bir konuşma gerçekleşmediği görülür (TBMMZC 1959: 768). "6972 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu" (Resmî Gazete, 28.11.1983, S.18235) ile Korunmaya muhtaç çocukların araştırılıp bulunmaları görevi il müdürlükleri ve sosyal hizmet şubelerinin sorumluluğu altındadır. Bu kişilerin duyurulmasında ise; mahalli mülkî amirler başta olmak üzere sağlık kurum ve kuruluşları, köy muhtarları, genel kolluk kuvvetleri, belediye zabıta memurları da görevli olarak sayılmıştır (Madde 7). 6972 Sayılı Kanunda bir önceki 5387 Sayılı Kanun gibi korunmaya muhtaç çocuklar sorunu için bir çözüm getirememiştir. Özellikle her iki kanun da çocukların ailesi yanında bakımlarının yapılması durumuna karşılık vurgu yapmamış, sadece ekonomik sorunlar neticesi ile çocukların korunmaya muhtaç hâle gelmesi durumu dönem çerçevesinde bir değişiklik meydana getirmediği görülmüştür (Uğur, 2018: 54).

30 Haziran 1921 tarihli Karar Defteri'nin ilk sayfasında Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurulma amacı ile ilgili şu sözlere yer verilir: *“I. Dünya Savaşı ve onu izleyen bir sürü çetin ve acılarla dolu savaşların, ülkemizde doğurduğu yıkımlardan olmak üzere, şehit çocukları ile bakım ve korunması millete kalan diğer sıkıntılara ve felaketlere uğramış çocukların, milletçe korunması ve yedirilip içirilmesi ve öteki felaket görmüş çocuklar ve bütün memleket çocuklarının hayatlarının korunması, maneviyatlarının güçlendirilmesi, her birinin hayatla savaşmaya yatkın ve ülkeye faydası olabilecek düzeyde eğitilmesinin sağlanması, araştırılması ve hazırlanması ve geleceğimizin temeli olan, bu günkü ülke çocuklarının bütün şefkatli bir gözle gözetilmesi ve bunun gerçekleştirilmesi...”* (Sarıkaya, 2007: 322) şeklinde belirtilmiştir.

Himaye-i Etfal Cemiyeti, çocukları koruma politikalarını hızla hayata geçirerek, kısa bir sürede kurumsallaşmıştır. Ülke genelinde pek çok şube açmasının yanı sıra 25'i Amerika'da olmak üzere, yurt dışında da toplam 32 şube açtığı görülmektedir (Salim, 2011: 50).

HEC ilk olarak 1922 yılında çocuk faaliyetlerine, tıbbi muayene ve para yardımı ve koruma hizmetlerinde bulunmuştur. 1923 yılında yiyecek yardımı, 1924 yılında paralı ve parasız olarak süt dağıtımı, 1927 yılında kurum banyolarını, 1928 yılından itibaren de çocuk bahçelerini hizmete sunduğu görülür. Kurumun kurucu başkanlarından olan Dr. Fuad Umay'ın 20 yıllık hizmetlerini değerlendirdiği bir konferansta, 3.469.990 çocuğa hizmet verildiği, bunlardan 2.334.168 çocuğa süt ve sıcak yemek verilmek suretiyle, geri kalan 1.135.822 çocuğa da giyim yardımı, tıbbi yardım, okula göndermek suretiyle yardımların yapıldığını dile getirir (Salim, 2011: 50). Merkezi Ankara'da olan bu kurum yurt içinde ve yurt dışında örgüt kurabilme hakkına sahiptir. Cemiyet, ticaret ve siyasetle uğraşmamakla birlikte kuruma gelir getirmesi amacı ile bazı işletmeler kurmaktadır (Sarıkaya, 2007: 235).

Ayrıca Dr. Fuat Umay 1927 yılında HEC'nin gerçekleştirdiği umumi konferanstaki konuşmasında şunları dile getirmektedir: *“Muhterem beyler! 1335 senesinde küçük bir odada teşkil eden cemiyetimiz kısa bir müddet zarfında büyük gazi reisi cumhuremiz hazretlerinin himaye ve müzâheretleri ve vekillerimizle, himmetli zevâtın muavenetleri sayesinde bugünkü hale terakki etmiştir. Vatan yavrularına büyük yardımı dokunacak olan kongremizi açmakla büyük bir şeref hissettiğimi arz ve kongreyi güşâd ediyorum”* (Çakır, 2019: 210) sözlerini dile getirerek, cemiyetin hangi şartlarda kurulduğunu ve vatanın evlatlarına birçok yararının olduğundan bahsetmektedir.

İlk toplantısını 6 Mart 1917 yılında yapan Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin savaş yıllarında ve sonrasında ülkedeki olumsuz koşullar ve zorluklara rağmen yapmış olduğu faaliyetlerde başarılı olduğu, yayınladığı nizamname ve raporlardan anlaşılmaktadır (İşeri, 2014: 58). Cemiyet, korunmaya muhtaç çocuklara yönelik tedbirleri gerçekleştirmek amacı ile 1925 tarihli Nizamnamenin 2. Maddesi şu hususları dile getirmektedir:

“Çocuk dispanserleri kurmak,

Misafirhaneler ve yetim yuvaları kurmak,

Muakkam süt dağıtma yerleri oluşturmak,

Fakir ve hasta çocukların tedavilerine yardım,

Fakir çocuklara gıda ve malzeme vermek suretiyle yardım,

Fakir okul çocuklarına gıda ve kırtasiye malzemesi vermek suretiyle yardım,

Ücretsiz veya iaşesi (geçindirilme) ücreti cemiyet tarafından karşılamak üzere çocukların aileler nezdine verilerek bunların durumlarının kontrol edilmesi sağlamak,

İş görecek yaş ve yapıda olan çocuklara iş bulunması,

Çocukların dairelerde ve muhakemelerde hukuklarının korunmasını sağlamak ve velisiz ve vâsisiz çocukların kanuni temsilciliğini almak ve kanun dairesinde çocukların hak ve menfaatlerinin korunmasını üstlenmek,

Çocuklara ait kütüphaneler kurmak, çocuklar için örnek çalışma yerleri kurmak,

Doğumlarda müracaat edenlere yardım,

Çocuklara ait adli, tıbbi, terbiyevi birçok hususta müracaat edeceklere, bilgi verilmesi,

Çocukları sağlıklı bir tarzda eğlendirmek için oyun meydanları ve oyun bahçeleri oluşturulması” (Kocabıyık, 2019: 46, 47).

Korunması gereken çocuklar, bir sistem olarak diğer birçok sistem ile etkileşim halindedir. Bu ilişki sistematığı, çocukların yakın aile çevresinden, yaşadığı sosyal çevreye, yasalara ve uygulanacak olan politikalara kadar uzanmaktadır. Bilindiği üzere toplumsal ve ekonomik politikalar yaşadığı çevreyi ve insan yaşamını şekillendirmekte ve sistemde meydana gelen herhangi bir küçük değişim bir başka alt sistemi etkilemektedir. Sonuç olarak da bütün sistem bundan etkilenmektedir. Bu açıdan sosyal politikalarda

meydana gelen değişimler, anne ve babadan birinin kaybı, aile üyelerinin işini kaybetmesi, boşanma gibi meydana gelebilecek her türlü olumsuz durum, aile içindeki çocuğu da aynı şekilde olumsuz etkileyecektir (Yolcuoğlu, 2009: 45).

Cumhuriyet yönetiminin, çocuk bakımı, çocuğun sağlığı ve korunması yönünde geliştirip güçlendirdiği kurumların başında Himaye-i Etfal Cemiyeti gelmektedir. Yeni Türkiye'ye sağlıklı, sağlam ve gürbüz çocuk ve yeni bir hayat vermek isteyen HEC memlekette bu davayı ve çocuk davasını açan müdafaa eden, temsil edip ve yürüten önemli bir kurumdur. Bu çocuk davasının, tüm Türkiye'nin bir davası olduğunu, bu davanın sadece toplumu oluşturan tüm bireyler tarafından sahiplendiğinde, ortak bir şekilde yürütölmeye başlanıldığında, millî bir dava haline geleceği ve böylelikle amaçlarına kolayca ulaşabileceği vurgulanmaktadır (Başboğa, 2017: 58, 59). Cemiyet, Cumhuriyet'in ilk yıllarında evlad-ı şühedanın, cepheden ve cephe gerilerinden toplanıp, vatanın yetimleri için bütün imkânlarını seferber ettiği birçok belgelerde de görülür (Sarıkaya, 2007: 325).

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kısa sürede kurumsallaşmasının yanında, Atatürk'ün "1931 yılı Mali Bütçe'sinin 209. Faslına ait ödenekten artan 5 000 liranın Himaye- Etfal Cemiyeti'ne verilmesi" isimli belgede şu sözlere yer vermiştir:

"931 senesi maliye bütçesinin 209 uncu "Himaye-i Etfal Cemiyetine Muavenet'i aslına mevzu tahsisattan artan 5.000 liranın da umumi formülden istianen muavenet olarak mezkur cemiyete verilmesi; Maliye Vekâletinin 14/5/932 tarih ve II038/16 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetine 17/5/932 tarihinde tasvip ve kabul olunmuştur" (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 1932: 030-18-01-02/28-39-8).

İlgili yazı incelendiğinde Ulu Önderin, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin çocuklar için yapmış olduğu uğraşları göz ardı etmediğini ve elde bulunan imkânlar doğrultusunda bu kuruma yardım ettiği görölmektedir.

Çocuk Esirgeme Kurumu'nun 1944 yılında yayınlamış olduğu 'Çocuk Davamız' adlı broşürde bu dava "Türk Milletinin ve Türk Vatanının yaşama ve yücelme davası" şeklinde yorumlanmış ayrıca bu davanın gerçekleşmesinde üç amaç sıralamıştır: Bebek doğumlarının arttırılması, doğan bebeği yaşatmak, çocuğu toplum için yetiştirmektir. Bunun dışında "Çocuk davası, Türkiye'nin nüfus davasıdır denilmekte, 20 milyonuz 30

milyon olacağız, Millî Parola: 30 milyon nüfus” sloganları ile bu durumun pekiştirildiği görülmektedir (Işıkçı, Karatepe, 2016: 85)⁹

Ayrıca, bu dönemde çocuk düşürmeyi kolaylaştıran veya çocuk yapmayı engelleyen araç ve gereçlerin ithali yasaklanmış, çocuk düşürme ve düşürtme olayları yasal suç sayılmış, gebeliği önleyici bilgilerin yayınlanmasının önlenmesi gibi Türk Ceza Kanunu’nda yasal düzenlemelere gidilerek nüfusu arttırmak ve çocuğun korunması amaçlanmıştır (Aslan, 2018: 100)¹⁰

Doğu Anadolu Bölgesi’nin işgallerden kurtulmasında önemli bir rol oynamış olan Kazım Karabekir Paşa (Keser, 2020: 29) Çocuk Davası’ndaki ülküsünün çocuklar ordusu kurmak olduğunu izah etmiş ve bunu zamanla eyleme dönüştürmüştür. Bu doğrultuda 1919 yılında Erzurum Darüleytamlarından çıkan çocuklar ordunun emrine verilerek sanayi kolunda görev almaları için uğraşmıştır (Salim, 2011: 44).

Sarıkamış’ta Rus ordusundan geriye kalan askeri kışlayı kimsesiz çocuklara uygun hale getiren Karabekir, burada bir Çocuklar Kasabası’nı oluşturmuştur. Sarıkamış Çocuklar Kasabası, kimsesiz çocukların eğitim gördükleri, sayısız sosyal faaliyetlerden yararlandıkları sıcak bir yuva olmuştur. Ayrıca Kazım Karabekir Paşa, çocuklar için yararlı olabilecek birçok meslek eğitimi veren okul da açmıştır. Bu okullarda çocuklara hayat tecrübesi kazandırılarak ilerde iyi bir meslek sahibi olmaları da sağlanmıştır (Keser, 2020: 29).

Kazım Karabekir’in çocukların eğitimleri için kurmuş olduğu okullardan bazıları şunlardır: Mektebi, Leylî Eytam İbtidâî Mektebi, Erzurum Ana Mektebi, İş Ocağı, Sıhhiye Mektebi, Sarıkamış Askeri İdadîsi ve Sarıkamış Ana Mektebi gibi okullardır (Işıkçı, Karatepe, 2016: 82).

“Yetimler Babası” olarak anılan Kazım Karabekir Paşa, çocukluk yıllarından beri ailesi tarafından yardımlaşma bilinci ile yetiştirilmiştir. Kendisi ailesinin bu konudaki

⁹ Aynı zamanda, arşiv belgelerinden anlaşılacağı üzere; “Çocuk Esirgeme Kurumu’nun Ankara Palas Salonunda düzenleyeceği kostümlü parti için halkevlerinden bu partide yerli ve yabancı davetlilerin millî elbiselerini giyecekleri dile getirilmiştir. Bu nedenle, yerli kıyafetlerin bulunup emanet olması hususuyla geri gönderileceği” (BCA. 1945: 490-01-0-0/5-26-4) söylenerek yardım talebinde bulunulduğu görülmektedir. Çocuk Esirgeme Kurumu çocukların eğlenmeleri ve onların sosyalleşmeleri için balolar düzenlediği bilinmektedir.

¹⁰ Vahit, eserinde bazı kadınlarda çocuk düşürme hastalığının bulunduğu ve bu kadınların bir kısmının çocuk istememek arzu ile istemese de mühim bir kısım da çocuklarını büyütmek hususunda çaresiz oldukları ihtimali ve mali nedenlerden dolayı fazla çocuk istemediğini belirtir. Bu ikinci nedenden dolayı çocuk düşürme hususu hemen hemen her aile de mevcut olduğundan bahsedilmektedir (Vahit, 1924: 10).

tutumlarının üzerinde bıraktığı etkiyi: “*Yoksullara yardım zevki bende pek küçük yaşlarımdan yer etmiştir. Memleketimizin birçok yerlerini beraber dolaştığım ve küçük yaşında kaybettiğim babamdan da sonra anamdan da yoksul çocuklara yardımı ve hele bayram günlerinde onlara çamaşır, elbise, harçlık vererek sevindirmek âdetini görmüş ve o vicdan hazzını bir düziye tatmıştım. Ailemizin himayesinde birçok kimsesiz çocuklar yetiştirilmiştir*” (Bağdatlı, 2010: 128-129) şeklinde dile getirerek, aslında çocuğun küçük yaşta ailesinden ne görürse bunu ilerleyen zamanlarda kendisine bir ilke olarak edinebileceği ortaya konur.

Bir çocuk için aile, sevgiyle kuşatan sıcacık bir yuva, korkularından ve kaygılarından emin olup sarılabileceği bir sığınak, şifa veren bir hastane, sırtını dayayıp güvenebileceği bir duvar gibidir. Kendini ait hissettiği değerli hissettiren anne ve babasından ayrı kalmış, kimsesiz, öksüz ve yetim veya korunmaya ihtiyacı olan çocukların hayata tutunmaları ve sağlıklı birer birey olabilmeleri için desteğe ihtiyaçları daima vardır. Ailesiz kalmış veya ailesi hayatta olsa bile onlardan mahrum olan çocukların himaye edilip gözetilmesi, o çocuğun içinde yaşadığı toplumun ve devletin sorumluluğunda bulunmaktadır (Kesgin, 2016: 152).

Himaye-i Etfal Cemiyeti de bütün merkez ve şubelerinde, kimsesiz ve yetim çocukları himaye etmekle birlikte; gerek maddi gerek sıhhi gerekse kültürel konularda ihtiyacı olan çocuk ve çocuğun ailesine her türlü yardımı yapmaktan çekinmemiştir. Bu yardımlar arasında sıcak yemek, bebekler için süt ve gıda yardımları; kundak takımı, ayakkabı, elbise gibi giyim yardımlarını; okul malzemesi, kitap, kalem yardımlarının yanında sıhhi ve kültürel yardımları da ön plandadır. Cemiyetin sosyal ve kültürel alandaki yardımları arasında; Özellikle çocuk ve bakımına yönelik birçok telif ve tercüme eserlerin yayınlanması ve HEC'nin broşür, poster ve dergiler vasıtası ile birçok konuyu ebeveynlere duyurması kültürel bir hizmet olarak yer alır (Sarıkaya, 2007: 326).

Basın yolu ile faaliyetlerini duyuran ve üyelerinin sayısını arttırmak isteyen cemiyet, Atatürk'ün çabaları ile Dr. Fuat Umay, Mustafa Fevzi Paşa (Kozan Mebusu), Dr. Adnan Bey (İstanbul Mebusu), Yunus Nadi Bey (İzmir Mebusu), Dr. Rıza Nur Bey (Sinop Mebusu), Nazif Bey (Erzurumlu Tüccar), Muhtar Bey (İstanbul Mebusu), İbrahim Süreyya (Saruhan Mebusu), Mustafa Necati Bey (Saruhan Mebusu), Dr. Refik Bey (Bayezid Mebusu), Abdullah Avni Bey (Eskişehir Mebusu), Şeref Bey (Edirne Mebusu), Hüseyin Ragıp Bey (Matbuat Müdürü Umumisi), Koca Esat Efendi (Aydın Mebusu), Eyüp Sabri Bey (Eskişehir Mebusu), Emin Bey (Canik Mebusu), Enver Bey (İzmir Mebusu), Hamdi

Bey (Bilecik Mebusu), Vehbi Bey (Niğde Mebusu) tarafından kurulmuştur. Kurucular, bir tüccar ve müdür dışında imkânları daha fazla olduğundan genelde milletvekillerinden oluştuğu görülür. Bu da kurumun çalışmalarının ilk kurulduğu günden itibaren sürekli olarak gelişmesi ve artması üyelerin destekleri sayesinde olmuştur (Bakılcı, 2019: 63).

Himaye-i Etfal Cemiyeti idare heyetine seçilecek kişiler hakkında Reis Doktor tarafından Fırka Kâtibi Umumisi Servet Bey Efendiye gönderilen yazıda ilk önce mart ayında yapılacak olan kongreye heyet idarelerinin katılmaları bildirilmiştir. Bu kongreye katılacak kişilerin hayır işlerinde çalışabilmeleri, uzman zihniyete sahip, yaratıcı faaliyetlerde lüzum gösterebilecek ve gayret gösterebilecek kişilerin seçilmesine dair yazı yazılmıştır (BCA, 1929: 490-01/1-2-15). İlgili yazıdan da anlaşılacağı üzere bu kurumun idare heyetinde rol alacak kişilerin faydalı ve bilgili kişiler olmasına özen gösterilmiştir.

HEC'nin, savaşın ortaya çıkartmış olduğu kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukları himaye altına almasının yanı sıra onların iyi şartlarda eğitim almaları için uğraşıldığından bahsetmiştik. Bunun haricinde çocukların fikrî, ahlakî, sanatsal terbiyesinin yetiştirilmesine destek olunacak amaçların doğrultusunda önemli adımlar atıldığı görülür. Bu adımlardan biri de yayıncılıktır. Cemiyet, çocuklara yönelik olarak edebiyat için şiirler, hikâyeler, tiyatro piyesleri ve masallardan oluşan bir çocuk külliyyatı oluştururken, bir yandan da süreli yayınlar ile çocuklara yönelik şiir, roman, hikâye, masal ve tiyatro eserlerini de yayınlamaktadır (İpekçiler, Gündüz, 2020: 8).

Cemiyet, cumhuriyete sağlıklı kuşaklar yetiştirmeye kendini adanmış özellikle anne ve çocuk sağlığına ilişkin yaptığı eğitim çalışmalarının yanında, bakıcı okulu, balo, müsamere, eğlenceler, yarışmalar, konferanslar, şefkat pulları, lüks telgraf aklımıza gelen çalışmalarından bazıları olarak yer almaktadır (Deliağaoğlu, 2009: 30). Öte yandan yurt dışında sergi, kongre ve konferanslar takip edilip, bu konferanslara katılarak cemiyetin hedef ve hizmetlerinin güncellenmesini ve çağdaş normlarda tutulmasına çalışılmıştır (Sarıkaya, 2007: 335).

Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin çıkarmış olduğu bir dergidir (Çılgın, 2004: 97). Dergi, 1926 yılının Ekim ayında yayın hayatına girerek “Milli Siyasetlerin En Mühimi Çocuk Siyasetidir” başlığı ile ülkenin geleceğinin teminatının çocuklar olduğunu belirtmiştir. Sağlıklı ve gürbüz yetiştirilmiş olan çocuğun ülkenin istikbali için önem arz ettiği konusunda bağlantılar kurulmaya çalışılmıştır (Salim, 2011: 56).

1931 yılına kadar çocuğa, anneye, babaya, öğretmene çocuğun yetiştirilmesi konusunda ilgilenen herkese seslenmektedir. 1931 yılından sonra hedef kitle yavaş yavaş yetişkinler olmuştur (Çılgin, 2004: 97). Çocuğun yetiştirilmesi konusunda aynı zamanda ülkeninde gereklerine uygun şekilde eğitilmesi cumhuriyetin temel davalarından biri haline geldiği söylenebilir (Rasimoğlu, 2020: 345).

HEC, ana sağlığı ve eğitimi konusunda yapmış olduğu Gürbüz Çocuk Yarışmaları, Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi amacını ilk sayısında “Gürbüz Türk Çocuğu Niçin İntişar Ediyor?” başlıklı yazıda: “*Mecmuamız birbirine sıkı münasebeti olan iki gaye ile çıkıyor: 1. Türk Çocuğu’ nu gürbüz yetiştirmek 2. Gürbüz Türk çocuklarından kuvvetli, sağlam bir millet vücuda getirmek. Biliyoruz, yolumuz sarp ve uzundur. Bu yolda yürümek için ne kadar müşküllerle karşılaşacağımızı, nihayetsiz yorgunluklarla çarpışacağımızı da takdir ediyoruz. Fakat gayemizin bize her türlü sabır ve metaneti verecek ulviyeti vardır. Gözümüz, dimağımız, bileğimiz en kimsesiz Türk çocuğundan en müreffeh Türk çocuğuna kadar hepsiyle meşgul olacaktır. Babaları ikaz etmeğe, ninelelere rehber olmağa gayret edeceğiz. Türk çocukları için milletin bütün kabiliyetlerinden istiane ve istifade çarelerini arayacağız. Mecmuamızı ilmin kuru ve hayalin fantezili üslubundan kurtararak her kari tarafından memnuniyetle takip edilebilir bir sadelikle neşre muvaffak olmak yegâne emelimizdir. Yalnız muhterem halkımızdan mecmuamıza lütufkâr bir alaka bekliyoruz. Evlat sahibi vatandaşlarla temasımızın daim olmasını istiyoruz. Hepimizin hedefi birdir ve şudur: Gürbüz Türk Milleti için Gürbüz Türk Çocuğu” (Işıkçı, Karatepe, 2016: 86) satırları ile asıl amacın sağlıklı nesiller yetiştirmek olup bu yolda karşılaşılan engelleri aşmakta toplumla beraber ilerleneceği dile getirilmektedir.*

Türkiye yayın hayatı, yeni çocuk ve kadın algısında rekabet ve özendirme yolu ile yeni imaj çalışmalarını sürdürmüştür. Yeni algı yaratma konusunda yardımcı olabileceği düşünülen Gürbüz Çocuk Müsabakası, HEC’nin sağlıklı, gürbüz çocukların meydana getirilmesi konusunda çalışmalardan bir tanesi olarak yer alır. Yarışmaya katılan çocukların fotoğrafları yayınlanarak yarışma sonucunda kazanan ailelere ödül verileceği de söyleniliyordu. Aslında fotoğrafların yayınlanmasındaki amaç ideal fiziksel özelliklere sahip olan çocuğun görüntüsünü halkın bilincine yerleştirmektir. Çocuğun yaşı kilosu sağlığı ve ne ile beslendiğine dair bilgiler de verilmektedir (Çakır, 2019: 11).

Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi ile ilgili şunu söylemek gerekir ki; Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarından itibaren, yeni ve dinamik bir ulusun yaratılmasında etkili olduğu gibi, 1920’li yıllardaki Türkiye’de bulunan sosyo-ekonomik yetersizlikleri, çocuk

ölümleri, salgın hastalıklar, eğitimsizlik gibi meselelerin paralelinde çocuk sağlığına ilişkin tüm sorunları gündemine almaktan çekinmemiştir. Bu yönü ile dergi, devletin çocuğa verdiği önemi ortaya koyduğu gibi, ülkenin geleceği için de nitelikli ve sorumluluklara sahip çocuk yetiştirilmesi konusunda neler yapılacağını da halka anlatmıştır. Bilimsel doğrulara bağlı kalarak zengin bir sağlık bilgisi içeriğiyle, halkın bilinçlendirilmesi konusundaki tüm ihtiyaçları karşılamış ve milletin geleceğine yön verecek çocuğa hak ettiği değeri verme yönünde toplumsal bir farkındalık yaratılmasını da sağlamıştır (Sarıkaya, 2003: 157).

Bunların yanında 23 Nisan'ın Çocuk Bayramı olarak kabul edilmesi ve bu çocuk haftasının bütün yurttan kutlanması cemiyet ve devletin çocuk konusundaki önemli faaliyet ve gayelerini anlatma girişimi de önemli çalışmalarından biri olarak yer almaktadır (Sarıkaya, 2007: 326).

Dönemin arşiv belgeleri incelendiğinde 1930 yılına ait olan bir belgede İstanbul Maarif Müdürü'nün cemiyetin merkezine göndermiş olduğu yazıda şu sözlere yer vermiştir: “23 Nisan ile bu günü takip eden çocuk haftası zarfında mektep talebelerinin sarfiyatı zaideden iktisat etmek sureti ile biriktirip teberru edecekleri paranın vaz'ı için himayietfal cemiyetinden zarflar gönderilmiştir. 23 Nisan tarihine kadar idareden aldırılması ve bu zarfa konacak paralar hakkında talebenin münasip tarzda tenvir edilerek mezkur gün ve hafta zarfında iktisat edecekleri parayı zarf içine koyarak ve kapatarak idarenize teslim eylemeleri ve sizin de bu dolu zarfları toplayarak herhalde hafta nihayetinde idaremiz muhasebesine teslimi ve bu muavenet ihtiyari olduğundan talebenin icbar edilmemesi ve fakir çocuklara zarf verilmemesi beyan olur efendim” (BCA, 1930: 180-9-0-0/19-96-1). Bu yazı ile çocuk esirgeme ve hayır kurumlarına yapılacak yardımın ne şekilde yapılması gerektiği ve durumu kötü olan çocuklara zarf verilmeyerek, onların mahcup edilmemesi hususu bakımından önemli bir davranış olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet, çocukluğu kültürel düzeyde bir özne olarak kurmaya çalışmış, bu bayram aracılığı ile çocuklara bu devrimin taşıyıcısı olduklarını telkin etmiştir. Bu yanı sıra ise 23 Nisan Çocuk Bayramı, laik bir Cumhuriyete dayalı yeni siyasal formasyonu ideolojik anlamda yeniden üretmeye dönük, vatandaşlık inşasının da önemli törensel araçlarından biri olarak yer aldığını söylemek yanlış olmaz (Aslan, 2018: 109)¹¹

¹¹ 1945 yılındaki arşiv belgesine bakıldığında C.H.P Genel Sekreteri A. Kırklareli Milletvekili El. Kansu tarafından, C.H.P İl İdare Kurulu Başkanlığına yazılan yazı ile 23 Nisan Çocuk Haftası kutlamaları dolayısıyla Çocuk Esirgeme Kurumu ile işbirliği yapılması şu sözlerle dile getirilmiştir: “Türkiye Büyük

Son olarak Himaye-i Etfal Cemiyeti, ülkenin savaş yıllarında kimsesiz çocukları koruyup kollamak, topluma kazandırılmaları amacı ile kurulmuştur. Ülkenin içinde bulunduğu maddi koşullar olduğu zamanlarda üyelerin yıllık taahhütleri ile hizmetlerini aksatmadan yerine getirmeye çalışmıştır (Karataşer, 2020: 756).

Cemiyet'in ismi 1934 yılında Atatürk tarafından 'Çocuk Esirgeme Kurumu' olarak değiştirilmiştir (Işıkçı, Karatepe, 2016: 83)¹²

1936 yılında Atina'da toplanacak, Balkan Çocuk Esirgeme Kongresi'ne katılacak Dr. İhsan Saim ve eşi için 400, Dr. Salim Ahmet için 300 ve Mehmet Ali için de 225 liralık kambiyo verilmesi (BCA, 1936: 030-18-01-02/63-23-12) ve Belgrat'ta toplanacak beynelmilel çocuk esirgeme kongresine iştirak etmek üzere Belgrat'a giden Çocuk Esirgeme Kurumu Muamelat direktörü Mehmet Ali Sancaktar ile Edirne Saylavı Dr. Fatma Memik'e 938 takvim yılı döviz cetvellerinin müteferrik döviz ihtiyaçları faslına mevzu tahsisattan dörder yüz liralık döviz müsaadesi verilmesi (BCA, 1938: 030-18-01-02/84-89-10) ile Uluslararası toplanılacak kongreye, bilgili kişiler gönderilerek yurtdışındaki gelişmeler de takip edilmekteydi.

17 Haziran 1938 tarihli Kurun gazetesinde, Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı olan kurumlar hakkında şu bilgiler yer almıştı: "*Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun on beş ve on altıncı yılları iş raporu ile 1936 ve 1937 yılları faaliyeti tamamıyla tespit edilmiştir. Kurumun 1932 yılındaki varidatı 144.181 lira iken 1933'te 152.564, 1934'te 166.212,*

Millet Meclisinin açılış tarihi olan 24 Nisan, aynı zamanda Çocuk Haftasının başlangıcı olduğundan, her yıl olduğu gibi bu yıl da, bu önemli bayramın layık olduğu değerinde kutlanması için mıntakanızdaki Çocuk Esirgeme Kurumu Merkez ve Mülhakat Teşkilatları Tertip Heyetleriyle iş birliği yapmanızı diler, sevgi ve saygılarımla gözlerinizden öperim" (BCA. 1945: 490- 1-0-0/5-26-10).

¹² Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Tüzüğü incelendiğinde; "*Madde 1- 30.6.1921 Tarihinde kurulan "Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin" adı "Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'na" çevrilmiştir. Bakanlar Kurulu'nun 26.11.1937 gün ve 1223 numaralı kararı ile kurum kamu yararına çalışan derneklerdendir. Madde 2- Kurum tüzel kişiliği haizdir. Genel merkez Ankara'dadır. Kurum Tüzük hükümlerine göre yurt içinde ve dışında örgüt kurabilir. Madde 3- Kurum çocukların memlekete ve insanlığa yararlı olacak şekilde yetişmelerini sağlamak, haklarını ve sağlıklarını korumak amacıyla kurulmuştur. Çocukların yuvalarda ve gündüz bakım evlerinde korunması esas itibarıyla (0-6) yaştaki çocukları öngörmektedir. Genel olarak (12) yaşına kadar çocukların korunması, maddi ve manevi desteklenmesi de Kurum'un amaçları arasındadır. Küçük yaştan beri Kurum'un kuruluşlarında yetiştirilmiş olanlarla Kurum'un işevleri'nde çalışanlar, yönetim kurullarınca gerekli görülen durumlarda (18) yaşına kadar barındırılabilir ve yardım yapabilir. Bu gibiler Kurumu'n iş yerlerinde çalıştırılabilir"* (BCA, 1964: 030-18-01/181-65-10) şeklinde açıklanarak, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kuruluş amacı bu şekilde bildirilmiştir. Bir sonraki belgeler de ise çalışma konuları, yayın kollarından yararlanma, işbirliği, siyaset, ticaret, çocuk haftası, kurumun işareti vb. gibi başlıklar altında kurum hakkındaki bilgiler açıklanmıştır. 24 Mayıs 1983 yılında 2828 sayılı yasa ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu kabul edilir. 27 Mayıs 1983 18059 sayılı Resmî Gazetede 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu yayınlanarak bugünkü statüsüne kavuşturulmuştur (Deliğaoğlu, 2009: 11).

1935'te 175.355, 1936 yılında 196.117, 1937 yılında 243,684 liraya yükselmiştir. Çocuk Esirgeme Kurumunun yurtta başardığı işleri kısaca kaydedelim:

ANA KUCAKLARI: Bu müessese kimsesiz kalmış, bil hassa köylerde anaları lohusa iken ölmüş süt yavrularının bakımları için açılmıştır. Bunun için Ankara'da Keçiören'de mevcut 500 yataklı müesseseye bu sene yüz yataklı bir pavyon daha ilâve edilecektir.

ÇOCUK BAKIMI MEKTEBİ: Ana kucakta kurulan bu mektebin bu sene mevcudu 50 ye çıkmıştır. Aile arama çocuk bakımı ödevini yapmaları gibi kıymetli bir işi üzerlerine almış olan bu müesseseye rağbet gittikçe artmaktadır.

GÜNDÜZ BAKIM EVLERİ: İşe giden kadroların çocuklarını tehlikeden koruyarak iyi bakmak için kurulmuştur. Ankara'da elli kadrolu bakma evine yeniden yüz yatak ilâve edilmiştir.

AŞ EVLERİ: Mektebe giden gidasız çocukların ihtiyaçlarını temin eder. İki senede 300,306 yavruya sıcak öğle yemeği verilmiş, 54,278 çocuk giydirilmiş, 52 bin 110 yavru banyolardan, 54.090 yavru diş muayene evlerinden istifade etmiş, 10.458 yavruya mektep levazımı verilmiştir.

ÇOCUK BAHÇELERİ: Çocukların gürbüz surette yetişmeleri için tesis edilmiştir.

ÇOCUK HAFTASI: Yurtta çocuk meselesinin büyüklüğünü, çocuklarımızın şimdiki durumlarını göstermek için tertip edilmiştir. Bu maksatla neşredilen mecmualar, dan fevkalâde istifade edilmiştir. Kurumun tesis etmiş olduğu müesseselerin adedi şudur: 3 Ana kucağı, 10 gündüz bakım e. vi, 10 süt damlası, 26 muayenehane, 1 doğum evi, 1 bakımevi, 36 aşhane, 15 şefkat yurdu, 3 yetim evi, 33 çocuk bahçesi, 6 banyo, 8 sinema; 2 çocuk bakım müzesi, 4 okuma odası, 1 çocuk bakıcılık mektebi; 2 ana mektebi; 19 bina, 7 mera, çayır ve bag, 2 arsa. 1936 yılında 303.460 çocuk 77.738.03 ile 1937 yılında 299.589 çocuğa 99.560.35 lira sarf edilmişti. İkinci yılda çocuklara yapılan masraf 177 milyon, 298,38 liradır.” (Kurun, 17 Haziran 1938). Bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi, Himaye-i Etfal Cemiyet'i kimsesiz çocukları koruma ve gürbüz kuvvetli bir neslin yetişmesi için birçok kurum kurmasının yanında çocuklar için önemli bir bütçe ayırmıştır.

1933 yılı itibariyle Cemiyet'in kurmuş olduğu kurumların Türkiye geneline dağılımları şu şekildedir: “**2 Ana Kucağı**, Ankara, Diyarbakır; **8 Gündüz Bakımevi**, Ankara, Balıkesir, Bursa(2), Elazığ, İzmir, Giresun, Adalar; **9 Süt damlası**, Ankara, Denizli, Eskişehir, İstanbul, Tokat, Mersin, Konya, Sivas; **24 Muayenehane**, Ankara(3), Adana, Balıkesir, Denizli, Bolu, Diyarbakır, Bursa, Edirne, Eskişehir, İstanbul, İzmir,

Giresun, Tokat, Mersin, Antalya, Konya, Üsküdar, Zile, Fatih, Kasaba, Bakırköy; **1 Doğumevi**, Bakırköy; **28 Aşhane**; Adana, Balıkesir, Çorum, Eskişehir, Elazığ, Tokat, Mersin, Kars, Muğla, Adalar, Adapazarı, Biga, Erbaa, Ereğli, İnegöl, İnönü, Gelibolu, Hendek, Kalecik, Kadıköy, Karapınar, Uzunköprü, Lapseki, Reşadiye, Zile, Fatih, Ankara, Sivas; **11 Şefkat Yurdu**; Artvin, İzmir, Giresun, Tokat, Kars, Biga, Lapseki, Reşadiye, Ödemiş, Adana, Balıkesir; **3 yetim evi**; Çanakkale, Edirne, Adana; **22 Çocuk Bahçesi**; Ankara, Antalya, Kayseri, Giresun, Niğde, İzmir, Eskişehir, Bolu, Denizli, Çorum, Balıkesir, Konya, Gaziantep(2), Emet, Merzifon, Seydişehir, Malkara, Salihli, Safranbolu; **6 Banyo**; Ankara, Aydın, Adana, Artvin, Balıkesir, Ayancık; **6 Sinema**, Balıkesir, Çorum, Denizli, Mersin, Çorlu, Salihli; **1 Okuma odası**, Ödemiş; **Çocuk Bakıcı Mektebidir**. Ayrıca ziyaretçi hemşire teşkilatı, çocuk kampları, sıhhi müzeler, iş atölyeleri ve anneler birliği gibi kurumlar da Cemiyetin başarıyla çalışan diğer müesseselerindendir” (Sarıkaya, 2007: 333).

Kurulan bu messeseler hakkında detaylı bilgiler şu şekildedir:

3.4.2.1.1. Süt Damlaları

Savaş yıllarında süt çağındaki çocuklar, içecek süt bulamamışlardır. Onlardan yaşça büyük çocuklarda yiyecek sıkıntısı çekmişlerdir. Süt bulamayan bu bebekler, hazmedemedikleri yiyeceklerle beslendiklerinde mide sıkıntısı çekiyorlar ve yetersiz beslenme sonucunda vefat etmekteydiler (Bakılcı, 2019: 70).

Erken Cumhuriyet Dönemi çocuk dergilerinde, çocuğun bakımıyla ilgili yazılan konuların en önemli bölümlerinden biri de, çocuğun beslenmesi konusu olmuştur. 20’li ve 30’lu yıllarda birçok çocuk ölümlerinin gerçekleşmesi üzerine yapılan araştırmalar artık çocuk ölümlerinin temel nedenleri üzerine olmuştur. Bu nedenler içerisinde, o dönemde çıkan salgın hastalıklar, çocuk beslenilmesindeki yanlış uygulamalar, çocuk bakımı konusunda yetersizlikler vb. konular yer almaktadır. Bu nedenle Cumhuriyet Dönemi’nde yazılan birçok çocuk dergilerinde, çocuk bakımı ile ilgili olan her konu ayrıntılı bir şekilde yazılmaya özen gösterilmiştir (Başboğa, 2017: 17).

Bu bağlamda, Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin nizamnamesinde yer almış olan süt dağıtma merkezlerinin kurulması 1921 yılında Fransız General Pelle’nin girişimleri ve Fransız Kızılhaç’ı Kadınlar Cemiyeti’nin çalışmaları sayesinde gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Batılılar tarafından kurulup, Müslüman Türk çocuklarına bağışlanan ilk

hayır kurumu olma özelliği taşıyan bu kurum, Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi Başkanı Dr. Besim Ömer Paşa'nın yönetimindedir (Konya, 2018: 40).

Himaye-i Etfal Cemiyeti Süt Damlası Müessesesi adını aldıktan sonra Beyazıt-Laleli'deki Seyit Hasan Paşa Medresesi ile sebilinde çalışmalarına başlar. Bir süre sonra Türkiye'nin ilk Türk kadın doktoru olan Safiye Ali'de (Hot, 2015: 101, 102), daha fazla anne ve çocuğa ulaşmasında aracı olan Süt Damlasında doktorluk yapmaya başlar. Başlangıçta üç oda ve bir süt mutfağından ibaret olan Süt Damlası, Safiye Ali'nin müdürlüğe getirilmesinden sonra çocuk bakımı ve sağlığı için önemli bir kurum olarak yer almıştır (Konya, 2018: 41).

Süt Damlalarının kurulma amacı, çocukların günlük süt ihtiyaçlarının karşılanması, sağlık kontrollerinin düzenli olarak yapılması, yaşlarına ve bünyelerine uygun olan gıda maddelerinin verilmesidir (Doğan, 2019: 60). Böylece kurum, açlığın ve çocuk ölümlerinin önüne geçmek istemiştir. Çocuklar için tüketilen et ve süt ihtiyacının karşılanabilmesi için kurumun arka bahçesinde inek beslenilmiştir (Deniz, 2019: 53).

Süt Damlası kuruluşu, sütleri günü güne hazırlayarak, 1927 yılında Avrupa'dan özel olarak getirilen ağzı kapalı, şişelerde annelere verilmekte idi. 1927 verilerine göre 1605 çocuğa her gün süt verilmekte olup, 16,568 Kg. toplam süt dağıtılır (Deliagaoglu, 2009: 72)¹³

Süt Damlaları ile ilgili 1929 yılında yayınlanmış olan Halk Dergisi: “*Umumi harp belası memleketi yakıp kavurduğu vakit zavallı yavrular içecek süt değil, yiyecek ekmek bile bulamıyorlardı. O vakit nice yavrular açlık ve düşkünlük yüzünden helak olup gitmişlerdi. Bugün Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin vücuda getirdiği Süt Damlası evi sayesinde her yıl yüzlerce yavrunun ölümden kurtulduğunu görüyoruz. Çocuk kıranının başlıca sebebi süttür. Temiz ve gıdalı süt içemeyen, ana sütünden her ne sebeptense mahrum kalan bebekler, midelerinin hazmedemediği şeyleri yediklerinden, ister istemez, mideleri bozuluyor, ishale tutuluyor, yavaş yavaş kuruyup sönüyorlar*” (Deniz, 2019: 54) şeklinde bilgilere yer vererek, Süt Damlası kuruluşu ile çocuk ölümlerinin önüne bir nebze de olsun geçildiğini belirtmekte idi.

Kurumda çocuklara muayene birimleri, güneş ışınlarının girebileceği bir salon, çocukların aileleri ve ziyaretçiler için bir bekleme salonu tesis edilir. Çocuklara verilecek

¹³ Vahit ise bu kurumda bir validenin yorgunluktan içtinap etmesi ve kendisini iyi bir şekilde beslemesi bir validenin de lazım gelen bütün şeyleri temin edebileceği bir kurum olduğundan bahsetmektedir (Vahit, 1924: 18).

olan, süt şişeler, pirinç unu, muayene olan ve tedavi edilen çocuklara verilecek erzak miktarı, güneş banyosu yapanlar gibi sınıflandırmalar ile yapılan çalışmalar olmuştur. Zamanla tedavi edilen çocuk miktarı katlanarak artış göstermiştir (Doğan, 2019: 60, 61).

Süt Damlası'nda güçsüz ve kansız çocuklara yazın "çocuk bahçesinde" Florya'dan getirilen kum tabakası üzerinde güneş banyosu yaptırıldığı gibi kemik hastalığı ve deri veremine yakalanmış çocuklar için ultraviyole tatbik edilmiştir (Çakır, 2019: 220). Gelen çocukların tüberküloz aşılı yapıp, verem olanlarında derhal iyileştirildikleri belirtilir (Deliğaoğlu, 2009: 72).

Süt Damlası merkezinde annelere, çocukların bakımlarına ve onların sağlıklarının korunmasına yönelik bilgiler verilip, çocukların anne bakımı ve sevgisi altında olmalarına özen gösterilmiştir. Özellikle annelere, anne sütünün önemi açıklanmış ve annelerin çocuklarını emzirmeleri teşvik edilmiştir. Evler ziyaret edilerek çocuk ve annesinin sağlık hizmetlerinden yararlanmaları sağlanıldığı gibi (Konya, 2018: 41), rutin sağlık kontrolleri de takip edilmiştir (Sarıkaya, 2011: 736).

Çocukların doğumdan sonra yaşamlarının ilk üç yılını anne bakımı altında geçirmeleri oldukça önemli bir konudur. Anne ve baba sevgisini gören çocuk, ailesi ile sağlıklı ilişkiler kurabilir; böylelikle temel güven duygusu desteklenip özgüven sahibi olurlar. Bunun yanında anne sütü alan bebek fizyolojik açıdan da sağlıklı olabilecektir (Ummanel, 2017: 253). Bu nedenle kurum anne de oluşabilecek emzirme sorunlarının giderilmesi amacıyla bilgilendirici yayınlar da hazırlamaktan geri kalmamıştır (Öztaş, 2009: 99).

3.4.2.1.2. Anneler Birliği

Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul merkezine bağlı olacak şekilde Süt Damlası'na bir Anneler Birliği bölümü eklenmesi meclise verilen bir raporda sunulmuş ve daha sonra kurulması kararı alınmıştır. Anneler Birliğinin tesis edilmesindeki amaç, hamile kadınlara, doğum yapacak olan anne adaylarına bir başka annenin maddi ve manevi desteği konusunda yardımcı olabilmektir. Durumu iyi olan annelerin, fakir annelere her türlü desteği vermesi "Gürbüz Türk Çocuğu" yetiştirmek amacıyla 16 Aralık 1926 tarihinde Himaye-i Etfâl Cemiyeti kararıyla yapımına başlanmıştır (Doğan, 2019: 62).

Anneler Birliği'nin kurulması hakkında: "*Gebelik zamanında, doğururken ve doğurduktan sonra annelerin birbirine hususiyle zenginlerin fakirlere sıhhi ve içtimai muavenetini temin ve bu suretle Himaye-i Etfal mefkûresine tevfikân çocukların doğmadan*

evvel, doğarken, doğduktan sonra ahvali sıhhiyesiyle iştilgal eylemek, çocuklar arasında kesret vefa yata mani olmak ve memleketimize layık “Türk gibi kuvvayı” gürbüz yetiştirmek üzere Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul merkezi mürâkabesi altında bir “Anneler Birliği” heyeti teşkil ve bir talimatname tertip ve kabul eylemiştir. Altı hanımdan teşkil eden Anneler Birliği heyeti idaresi haftada bir gün süt damlasında veya daire-i merkeziyede içtima etmiştir” (Çakır, 2019: 218) denilerek, bebeklerin doğum öncesi ve doğum sonrasında bir sıkıntı yaşamamaları için kurulduğundan bahsedilmekte idi.

Anneler Birliğinin Süt Damlası’na en büyük yararı fakir annelere erzak ve vitamin içerikli yiyeceklerin verilmiş olmasıdır. Yabancı anneler olarak Vallenberg, İsveç, Madam Briston, ABD, Madam Karal, Avusturya gibi isimler birliğe kayıt olup (Doğan, 2019: 62), aktif yardım faaliyetleri içerisinde yer alarak “Can Anne, Can Baba” unvanı almışlardı (Çakır, 2019: 218). Anneler Birliği de diğer kurumlar gibi Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin başarıyla çalışan bir diğer müesseselerinden biri olarak yer almıştır (Sarıkaya, 2007: 333).

25 Mart 1930 tarihli Vakit gazetesinde bebekler için verilecek kundak yardımları belirtilmiş ve dile getirilen şunlar olmuştur: “Dün Himaye-i Etfal’ in Anneler Birliği senelik kongresini yapmıştır. Hesap raporları ve bütçe müzakere ve tasvip edilmiş, intihabat pazartesi günü akdedilecek ikinci celseye bırakılmıştır. İntihap edilecek idare heyeti bu ay içinde süt damlasında toplanarak müessesenin vaziyeti hakkında müzakereler yapacaktır. Anneler birliği azası tarafından yeni doğan fakir çocuklar için kundak takımları hazırlanmaktadır. Bu takımlar 22 parçadan mürekkeptir” (Vakit, 25 Mart 1930).

3.4.2.1.3. Kalender Ziraat Yurdu

Cemiyetin diğer bir faaliyeti de Kalender’de “Ziraat Yurdu” açmasıdır. Ziraat Yurdu, çocukların toprakla uğraşmaları ve topraktan ürün elde etmeyi alışkanlık haline getirmeleri ve hayvan yetiştirilmesine ait bilgileri sunmak amacı ile kurulur (Deniz, Öztaş, 2020: 570).

Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha ve Neşriyat ve Darüleytamların eski Hıfzıssıhha uzmanı Dr. Ali Vahit 1925 yılında hazırladığı rapor ile öksüz yurdu adı verilen yetimhaneler de kurumsal olarak verilen eğitimlerin yanında uygulamalı olarak sanat ve ziraat eğitiminin de verilmesi, ziraat yurtlarının bulunduğu alanları da köy şeklinde yapılandırılmasından bahsedilir. Ali Vahit Efendi’nin temel hedefi, köylü ve şehirli olarak sınıflandırmış olduğu yetim çocukları doğdukları ve yetiştikleri kültür çevresi içinde uyumlarını sağlamaya yönelikti. Bu amaçla şehirli çocuklar için açılacak sanat yurtlarında

iyi bir usta, köylü çocuklar Ziraat Yurtlarında iyi birer çiftçi olarak yetiştirileceklerdi. Böylelikle devletin koruyup kollamış oldukları bu çocuklar, devlet için üretken hale getirilerek yaşadıkları çevredeki insanlara da bir örnek teşkil edeceklerdi. Ali Vahit Efendi'nin hazırlamış olduğu bu rapor bir sonraki girişimler için önemli ve dikkat çekicidir. Bu projede özellikle köylünün köyünde kalarak donamlı çiftçi haline getirilmesi anlayışı önemlidir ve Köy Enstitüleri yapılanmasına da ışık tutacak özellikler sergilemektedir (Kıranlar, 2005: 103, 104, 112).

HEC Kalender Ziraat Yurdunun kuruluş amacı: “*Bidâyet tesisinde gayemiz zayıf ve nahif sıhhatleri muhtell biles ve yetim çocukları sıhhi bir surette ibâte ve îâşeyle takviye eylemek ve senaen müterakki olanlara bahçevanlık ve sanayi-i ziraiye tedris ile Türklerden fenni meslek sahibi yetiştirmek ve ana ve babadan mahrum olan biçareleri toprağa ısındırmak idi. O zaman müessesemiz bir taraftan bir sanatoryum vazifesini görmekte diğer cihetten yetim çocuklara hemân bir meslek mektebi yerine kaim olmakta idi. Kalender müessesesinde yaşları üç ile dokuz arasında yüz yirmi adet kız ve erkek çocuk bulunmaktaydı*” (Çakır, 2019: 222) şeklinde belirtilmekte idi.

Kalender Ziraat Yurdu, cumhuriyet yönetiminin tarımsal gelişmeyi sağlayabilmek amacı ile hukuki, mali ve eğitsel düzenlemeleri yaparak 1930’lu yıllara kadar çalışmalarını sürdürdüğü görülür (Sarıkaya, 2012: 98). 1924 tarihinde Kalender Ziraat Yurdu’nda uygulanacak olan 4 maddelik genel çalışma mesai programı şu şekildeydi:

- 1- *“Hizmet-i umumiye: yatak yapmak, çamaşır yıkamak, yemek pişirmek, dikiş dikmek gibi,*
- 2- *İdare-i hayvanat: yemlemek, tımar etmek, gübreleme, sulama, saman çekme gibi,*
- 3- *Hizmet-i hariciye: bel, çapa, çift sürme, tırpan ve orak biçme, harman dökmek gibi,*
- 4- *Hizmet-i muhtelif: yurt ve uygulama alanıyla ilgili bakım, tamirat işleri ve bazı detay iş bilgileri (örneğin ağaç budama, çiçek fidesi yetiştirme, yoğurt mayalama, yayıkta yağ yapma, piliç yetiştirme, sebze tohumu ekme ve mevsimsel özelliklerini takip etme gibi) öğrenmek idi”* (Sarıkaya, 2017: 30).

Her ihtisas hizmetleri için bir iş başı istihdam edilecektir. Sebze bahçivanı, çiçek bahçivanı, meyve bahçivanı, bir inekçi, bir sütçü, bir bağcı ve bir tavukçu olacaktır. Dikkat

edilen husus talebenin sabah erkenden kalkıp, yıkanıp çayını içip saat altıda umum hidematına hazır bulunması gerekmektedir (Deliğaoğlu, 2009: 55-56).

Bu kurum ilerleyen zamanlarda Kırklareli, Samsun, İzmit, Konya, Üsküdar, Beyoğlu, Haliç, Kadıköy, Bakırköy, Yeniköy, Musul, Erzurum, Eskişehir, Kastamonu ve Bolu'da şubeler açmıştır (İşeri, 2014: 60).

Kalender Ziraat Yurdu, öksüz çocukların eğitimini aksatmamaları için onlara bu müessesenin dışında yeni bir yol çizmekten geri kalmamıştır. Bu yönüyle kurum, bir nevi ana kucağına dönüşmüştür. Bu dönemde okuma yazma bilen otuz adet çocuk şehir yatı mekteplerine kaydedirilmişdir. Öksüz ve küçük çocukların gelecekleri garantiye alınması gerektiğini biliyorlardı ve onların şehir yatı mekteplerine kabul edilmeleri de kurum için bir gurur kaynağı olarak yer almaktaydı (Çakır, 2019: 223). Bütün bu etkinliklerinin yanında Cemiyet gösterdiği performansı gerek üyelerine, gerek bağışçılara gerekse kamuoyuna duyurmak için düzenli hesaplar tutmuş ve bunları yayınlamaktan çekinmemiştir (Deliğaoğlu, 2009: 57).

Sonuç olarak şunlara değinmek gerekir ki; Ziraat Yurdu öksüz çocukları barındırıyor, koruyor ve meslek sahibi olmaları için uğraşıyordu. Himaye-i Etfal, öz anne ve baba şefkatinden mahrum olan öksüz çocukların sahipsiz olmadıklarını gösterme çabası içerisindeydi. Türkiye, milletin geleceği olarak gördüğü çocukları kendi kaderlerine terk etmemiş, toplumda değersizleştirilme yaklaşımlarına sahip olmamıştır. Cemiyet, yaptığı işler ve oluşturmuş olduğu algı ile milletin, ülke çocuklarının önemsenmelerini ve sahiplenmelerini istemiştir (Çakır, 2019: 222). Ziraat Yurdu malî yardımların kesilmesine uzun süre dayanamaması neticesinde 1931 yılında kapatılmıştır (Deniz, Öztaş, 2020: 570). Buradaki çocuklar ise mevcut olan yatılı okullara, Yalova Gazi Çiftliği Süthanesine ve Darülacezeye yerleştirilirler (Sarıkaya, 2017: 30).

3.4.2.1.4. Talebe Sofraları ve Aşevleri

HEC, okul çağında olan çocuklara gıda hizmeti sunabilmek amacı ile aşevleri açmıştır. Aşevler iki farklı hizmet vermekteydi. Bu hizmetlerin biri Talebe Sofraları iken bir diğeri de aşevleriydi (Deniz, Öztaş, 2020: 571). Talebe Sofraları, öğrenciler için bol kalorili ve temiz yiyecekler yiyebilmeleri amacıyla kurulmuştu (Deniz, 2019: 54).

İkisinde de temel amaç, öncelikle yoksul kimsesiz çocukların beslenme ihtiyacını karşılamaktır. Gençlere yönelik ise Çocuk Esirgemeye Kurumu Genel Merkezi'nin on birinci ve on ikinci senesinde yapılan genel kongrede sunulan raporda: "*Daha büyük*

bilhassa mektep çağındaki çocukların gıdasını temin etmek üzere açılmış olan 28 aşevinin faaliyetleri takdire şayandır” 1946 yılı itibariyle toplamda 112 adet talebe sofrası ve 38 tane aşevinin bulunduğu görülmüştür (Yılkan, Yaman, 2019: 111).

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu talebe sofraları ile ilgili işlemleri yürütebilmek amacı ile talimatname hazırlamıştır. Bu sofralar özellikle okullarda ailesinin yoksulluğu, kimsesizliği sebebinden yetecek kadar yemek alamayan, doymayan, sıcak bir tas çorbadan mahrum kalarak zayıf ve cılız çocukları bu sefalet durumdan kurtarabilmek amacıyla açılmıştır. Bu amaç doğrultusunda yeni nesil çelimsiz, düşkün ruhlu, zayıf elemanları azaltılarak millete ve memlekete yararlı olabilecek talebelerin yetiştirilmeleri için talebe sofraları kurulmuştur. Talebe sofraları şubeler ve okullar arasında işbirliği yaparak kurulur ve her gün öğle vakti öğrenciye sıcak yemek vermektedir. Yemekler etli, sebze olarak çıkarılmakta, yemeklerin temiz ve çok kalorili olmasına özenle dikkat edilmektedir (Deliğaoğlu, 2009: 75).

3.4.2.1.5. Ana Kucakları

Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne bağlı olarak hizmet veren diğer faydalı kuruluşlardan biri de Ana Kucağı müessesesidir. Müessesenin kuruluş amacı ve faaliyetleri hakkında: *“Anasız, babasız veya babasız kalıp anası muhtaç olan memedeki süt çocuklarıyla bir yaşına kadar kimsesiz çocuklar için cemiyet bir melce’ güşâd ederek bu yavruları orada büyütme ve terbiye etmeye başlamıştır. Ana kucakları denilen bu yuva Ankara’da Keçiören bağlarında tesis edilmiştir. Kadrosu 50 yatak üzerindedir. Bunun yirmisi süt çağındaki bebeklerdir. Bununla beraber müessesenin mevcudu 60’ı geçmektedir.”* Yine 1926 yılında müessese ile ilgili şu satırlara yer verilir: *“Ana Kucağı, Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından Ankara’nın, Keçiören ilçesinde kurulmuş bir müessesedir. Bu müesseseye süt çağındaki çocuklarla, yedi yaşına kadar olanlar kabul edilmektedir. Elli yatağın üzerinde kapasitesi vardır. Doktorları, “sıhhat rehberleri” ebeleri vasıtasıyla Ankara’da ve köylerinde çocuk vefatıyla mücadele etmişlerdir. Böylesine bir amaç gerçekten takdire layıktır. Çocuk ölümlerine karşı mücadele veren bu kuruluş insanlığa ve milli bir göreve hizmet etmiş sayılır”* (Çakır, 2019: 215-216) denilerek, bu dönemdeki kurulan diğer kurumlar gibi çocuk vefatlarının önüne geçilmek istenilmiştir.

Cemiyetin, 1934-1935 yılını kapsayan raporlarına bakıldığında, Anakucakları'nın büyük yaş grubundaki çocukları bir yere gönderemediklerinden yığılmaların meydana geldiğini ve devletin yardımının gerektiği dile getirilir. Bu kuruma köylerde ana ve babasını süt çağındayken kaybetmiş, kendisini koruyup kollayacak bir akrabası

bulunmayan çocuklarla, şehirlerde ana ve babasından mahrum kalmış yoksul süt çocukları alınmıyordu. Bu çocuklar 7 yaşına gelince de diğer yatılı mekteplere devri sağlanıyordu. Köylerden uzak kasabalardan Ana kucağına alınmak için şube ve merkezlere gönderilen öksüz süt çocuklarının sayısı günden güne çoğalmıştır. Cemiyet, önce Ankara ve Diyarbakır'da daha sonra İzmir'de ana kucağı açmıştır (Deliğaoğlu, 2009: 81, 82).

Ankara'da açılan Ana kucağı kurumuna kurum başkanı Kırklareli Mebusu Dr. Fuat Umay'ın isminin verilmesi Başvekâlet Yazı İşleri Dairesi Müdürlüğü tarafından Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığı'na yazılan yazıda şu şekilde belirtilmektedir: “*Kurumunuz tarafından Keçiören çocuk yuvasında yaptırılan 200 yataklı pavyona yüce adlarının verilmesine müsaade buyurmaları hakkında teklif ve dileğin yüksek huzura arz edilmesi üzerine Kurum Başkanı Dr. Fuat Umay'ın mesbuk hizmet ve mesaisini takdiren mezkûr pavyona onun adının verilmesinin tensip ve irade burulduğu Riyaseti cumhur Umumi Kâtipliğinden alınan 2.4.1040 tarih 4-436 sayılı tezkerede bildirilmiştir*” Bunun haberini alan Dr. Fuat Umay'da bu teklifi sevinç ve saygı ile aldığını, kendi için bu durumun iftihar ve saadet vesilesi olduğunu dile getirerek şükranlarını bildirmiştir (BCA, 1940: 030-10-0-0/178-234-6)¹⁴

Ana kucağı müessesesi Türkiye'nin çeşitli il, köy ve kasabalarında yardıma ve korunmaya muhtaç çocukları bünyesine katarak, onlara bakıp besleyerek adeta kutsal bir vazifeyi yerine getiriyordu. Tabii ki de bu kurumun Türkiye'deki bütün çocuklara yetişebilmesinin mümkünatı gözüküyordu. Bu durumda o bölgede bulunan ahali,

¹⁴ ‘Kimsesiz, terkedilmiş ve anormal çocukların korunması hakkında kanun tasarısı’ Başbakan Recep Peker imzası ile TBMM Başkanlığına sunulmuştur. Burada söz hakkı alan Dr Fuat Umay ise korunmaya muhtaç çocuklar hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirmiştir: “*Muhterem arkadaşlar; Komisyonlarda büyük gayretler sarfedilerek hazırlanmış ve huzurunuzda gelmiş olan bu tasarı korunmaya muhtaç çocuklarımızın hayat ve istikballerini tâyin ve temin edecektir. Tasarı vaka yalnız kimsesiz yoksul çocuklar hakkında ise de kimseli çocuklardan mühim bir kısmının da maddeten ve manen korunmaya muhtaç olduklarını düşünerek mütalâamı buna göre arz edeceğim. Çocuk dâvası bir memleketin en önde gelen büyük dâvalarından biridir. Nüfus dâvası ile eşittir. Bunun içindir ki, bütün devletler, milletler bu dâvayı çok evvelden ele almışlar, çocukların sağlık ve sosyal yardım bakımından muhtaç oldukları müesseseleri vücuda getirmişler, çocuk doğumunu çoğaltmışlar, ölümü azaltmışlardır. Bütün isteklere rağmen Hükümet bu dâvayı ele almakta çok gecikmiş bu yüzden milyonlarca nüfus kaybedilmiştir. Hiç teşvik görmeden çektiği ıstırapların karşılığını beklemeden doğum vazifesini yapan Türk kadınının bu müstesna muhabbet ve meziyetlerinden istifade etmesini bilseydik, doğum esnasında maruz kalacağı tehlikeleri karşılayacak doğum evlerini geniş miyasta yapabileseydik, yavrusuna bakabilecek bilgiyi verebilseydik, hastalıklardan koruyabilseydik ona yavrusunun ölümü acısının ne olduğunu bildirmeye imkân verebilseydik, çocukların çeşitli ihtiyaçlarını karşılayacak müesseseleri kurabilseydik, nüfusumuz bugün en az üç milyon fazla olabilirdi*” (TBMMZC 1949: (596) tarzında belirterek; mevcut hükümetin, korunmaya muhtaç çocuklar hakkında yapacağı faaliyetlerine geç kaldığını ve yeni doğum yapan annelerin bilgisizliğinden dolayı oluşabilecek ölümlerini engellemek için iletişim kurulmasında gecikilmesinin üzerinde durmaktadır.

sahipsiz çocukların kısmına sahip çıksa da kardeşlerin birbirinden ayrı düşmesi durumlarına da rastlanıldığı görülür (Çakır, 2019: 216).

Cemiyet, ana kucakları ile çeşitli yardımlar aracılığı ile çocuklara bakım işini daha düzenli bir hâle getirmeyi amaçlamıştır (Özta, 2009: 99). Nisan ayı 1931 yılında basılan Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası' nın fevkalade nüshasında Ana kucağı kurumu hakkında şu bilgilere yer verilmişti: “*Ana Kucakları Teşkilatı, çocuğu ilk tahsil yaşın kadar himaye etmek ve sonra leyli ve meccani mekteplere yerleştirmek yahut ta tahsilini bitirip kendisine bir meslek intihap edinceye kadar takip etmek üzere birbirinden şümüllü iki mühim vazife alırlar ve çok defa himayelerine aldıkları çocuklar için şehir belediyelerinin yardımıyla hariçten veliler temin ederler. Ana kucaklarında bakım lalettayin en müreffeh bir aileden bile daha itinalı ve daha müfit bir şekildedir. Kucaklar daimi doktorların, çocuk bakıcılarının, çocukların sıhhi ve fikri inkişaflarına yardım eden terbiye ve çocuk mütehasıslarının daimi kontrol ve nezareti altında bulurlar. Kucaklarda çocuğun dikkatsizlikten dolayı maruz kalacağı fikrî ve sıhî tehlikeler bertaraf edilmiştir ve kucaklar inkişaf ettikçe bir mektep, bir hastane gibi muhtelif seviyede muhtelif mevkii içtimaide aile çocuklarının iltica edecekleri bir müessese halini almıştır. Memleketimizde ana kucaklarının tesis ve tamimine: Ailenin medeni seviyesinin yeni neslin sıhhat ve terbiyesini temin edecek bir kabiliyette olmamasından, memlekette köy, kasaba ve şehir kesafetlerinin ayrı ayrı sıhhi ve terbiyevi teşkilata müsait olmamasından dolayı kati ihtiyaç vardır” (Çakır, 2019: 217) görüldüğü gibi ana kucağı kurumu çocukların bakımları için her türlü yardımı yapmaktan çekinmemiş, çocukları etkileyecek kötü durumları olabildiğince engellenmeye çalışmıştır.*

Dr. Fuat Umay'ın çocuk davası kapsamında yazdığı makale ve kitapların haricinde, Dr. Fuat beye atfen yazılan ve Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi'nde yayınlanan şiirlerde bulunmaktaydı. Ana Kucağı kurumuyla ilgili Nejdet Rüştü'nün eseri şu şekildeydi:

Ana Kucağı

“Bu sevimli minikler, bu güzel yavrucuklar,

Bu ocağa düşüyor en körpe bir çağında!

Yarının büyükleri olan hasta çocuklar.

Şefkatle bakılıyor bu ana kucağın da!

Burası yoksuzları ısıtan bir ocaktır;

Işığı bir nur gibi dört tarafı sarıyor!

Burası küçüklere açılan bir bucaktır:

Onları kucaklıyor, onları kurtarıyor!...

Dünyada en muhterem bir mabettir bu çatı,

İçerisinde akseden en ilahi bir sestir!

Bu mabette bakılan çocukların hayatı

Şüphesiz hepimizin ömründen mukaddestir!” (Sarıkaya, 2007: 366).

Şiirden anlaşılacağı gibi Ana kucağı, korunmaya muhtaç olan çocukları ısıtan, kucaklayan bir kurum olmuştur.

Himaye-i Etfal Cemiyeti genel merkezi ve şubelerince korunmaya muhtaç olan çocuklara yönelik açılan kuruluşlar; ana kucağı, şefkat yuvası, yetim evleri olarak adlandırılıyorlardı. Cumhurbaşkanlığınca kuruma gönderilen yazı ile bakım kuruluşlarını tek isim altında toplanmasını sağlayarak bu kurumların sadece “Çocuk Yuvası” olarak adlandırılır (Deliğaoğlu, 2009: 82).

3.4.2.1.6. Atatürk Çocuk Yuvası

Öncelikle, bakım yöntemlerinden biri olan kurum bakımı; bir ailenin olmadığı ve ya ailenin fonksiyonlarını yerine getiremediği durumlarda, kimsesiz ve korunmaya muhtaç olan çocuklarda resmi veya özel kurumlarca geçici ya da sürekli sunulan bir bakım hizmetine verilen genel addır (Şenocak, 2005: 94).

Kurum bakımında çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, grup evleri ve çocuk evleri gibi kurumlarda devlet tarafından sağlanır. Kurum bakımında bir aile ortamına sahip olan ya da aile ortamında yaşama şansı olmayan çocukların, gruplar halinde veya toplu olarak kurum içerisinde yaşamaları ve bu süre içerisinde kendilerine anne ve babalarının yerini alan yetişkinler tarafından bakımlarının sağlanması olarak tanımlayabiliriz (Yazıcı, 2014: 251). Yukarıdaki tanıma göre, ifade edilen bakım hizmetlerini kanunen “çocuk yuvaları”, ve “yetiştirme yurtları” yerine getirmiştir (Şenocak, 2005: 94).

Kurum bakım yönteminde kurum tipleri, genellikle ülkelerin sosyoekonomik koşullarına ve geleneklerine bağlı olarak değişiklik gösterir. Kurum tipleri “açık ve kapalı, kışla tipi, okul tipi kurumlar” şeklinde ayrılmaktadır. Yaygın olarak kullanılan kurumlar genellikle kışla ve ev tipi kurumlardır. Bu kurumlar kategorik olarak Çocuk Yuvaları ve

Yetiştirme Yurtları olarak iki gruba ayrılır. Kışla tipi kurum bakımının ortaya çıkarmış olduğu olumsuzluklar sebebiyle zamanla bu kurumlar yapı ve hizmet olarak değiştirilmeye başlanır (Yazıcı, 2014: 252).

Cumhuriyet öncesi dönemde, kimsesiz çocukların barındığı darüleytamlar 1926 yılında kapatılınca bu kurumun yerini Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı olan Çocuk Yuvaları aldı. Darüleytamlarda görülen bünyesel bozuklukların tekrarlanmaması için Avrupa ülkelerinde yetimlik anlayışı ve yetimhaneler üzerine araştırmalar yapılmıştır (Kıranlar, 2005: 412).

Himaye-i Etfâl Cemiyet'inin ilk yuva çalışmalarının başlangıcı Mareşal Fevzi Çakmak'ın Cemiyete bir telgraf çekerek, savaş sahası olan köylerde kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların çokluğunu dile getirdiği gibi yıkılmış evlerin duvarları diplerinde yaşayan yavruların korunmasını istemesi üzerine başlamıştır (Deliğaoğlu, 2009: 84). Çocuk Yuvaları, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun önemli bir hizmet yeridir. İlk olarak Ankara'da Hacımusa Mahallesinde bir yer kiralanarak açılır ve daha sonra oranın yetersiz olması nedeniyle, 1925 yılında Keçiören'de bulunan Atatürk Çocuk Yuvası'na taşınılır. Bu kurum daha sonra il ve ilçelerde örgütlenerek yuva hizmetlerini yürütmeye çalışmıştır. Bu yuva hizmetleri zamanla Çocuk Esirgeme Kurumu ismiyle bütünleşerek devam etmiştir (Elmacı, 2019: 41).

Çocuk Yuvalarının kurulması ile ilgili şu sözler yer alır: “*Süt Damlasında annesinin birdenbire hastaneye nakliyle evde yalnızlıktan bakılamayan aile arasında ve bilhassa annesinde verem zuhur eden veya büsbütün yetim kalan veyahut banyo ve tenkiye etmek gibi küçük bazı tedbirlerin icrasına gayri müsait mahallelerde yaşayan küçük çocukları muvakkem kabul eylemek üzere son zamanlarda on yataklık bir “Çocuk Yuvası” tesis olunmuştur*” (Çakır, 2019: 221)¹⁵

Tarih Vakfı tarafından 2000 senesinde düzenlenmiş olan “Tarihe 100 Canlı Tanık” projesi ile Dr. Neriman Ungur, Dr. Mehmet Fuat Umay Atatürk Çocuk Yuvası'nın kuruluşu ile ilgili şu sözlerden bahsetmişlerdir: “*Mehmet Fuat (Umay) 30 Haziran 1921 tarihinde kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almış ve uzun süre genel başkanlık yapmıştır. 1963 yılında İstanbul'da vefat eden Dr. Fuat Bey, Himaye-i*

¹⁵ Vahit ise eserinde ‘Çocuk Yuvası’ başlığı altında çocuk yuvasının ne amaçla kurulduğundan bahseder. Çocuk yuvaları iki kısımdan oluşur. Biri sağlam çocuklara diğeri hasta çocuklara ait yerlerdir. Çocuk yuvaları şehirlerin haricinde annelerin ziyaretini kolaylaştırmak için şehre yakın mahallelerde, havadar, ağaçlı cennet gibi yerlerde kurulduğundan ve bu kurumda sütinelerin varlığından bahseder. Bu yuvalarda meydana gelen vefatlar şehirlerdeki vefatlardan çok farklı olduğu da değindiği konular arasındadır (Vahit, 1924: 31).

Etfal'e gelir sağlamak amacıyla pek çok çalışma yürütüyordu. Çıktığı Amerika seyahatinin sonrasında, Ankara'da Çocuk Esirgeme Kurumu'nun meydana getirdiği ilk çocuk sarayları, bakım evleri, hastane, çocuk yuvaları Amerika'daki işçilerin gönderdikleri paralarla kurulmuştur. Mehmet Fuat Umay, o müesseseyi kurmuştur. Üst katta bebeklere eşyalar ve sonra bütün tedavi yerleri ayrı, hatta benim yatak yerim bile vardı, istesem kalacaktım. Aşağı katta koskoca salon, depolar vardı. İki tane ayrı okul vardı bahçenin içinde, okula gidip geliyordu çocuklar, yani öyle hem okul hem de yuvaydı. Yuvada yeni doğmuş çocuklar, sütanneler vardı. Çok da güzeldi. Orada 32 tane ineğimiz vardı, onlarda süt verirlerdi. Sonra ben bir hemşire okulu açtım oraya, biraz orada faydamız oldu. Dört sene çalıştım Mehmet Fuat beyin kurduğu yuvada da müdürlük yaptım” (Bakılcı, 2019: 76-77).

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, çocuk yuvalarını, 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklar ile gerektiğinde ise 12 yaşını doldurmuş olan kız çocuklarının, bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir birey veya iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşları olarak tanımlamaktadır. SHÇEK'e bağlı olan çocuk yuvaları kendi aralarında 0-6 yaş grubuna yönelik ve 7-12 yaş grubuna yönelik olarak ayrılır (Salim, 2011: 98).

Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı Çocuk Yuvasının gelirlerine bakıldığında bunların şunlardan oluştuğu görülmektedir: Devlet yardımları; yurtiçi ve yurt dışından toplanan bağışlar; kurumun gayrimenkullerinden elde edilen gelirler; Kavacık ve Bartın içme suyu ve gazoz gelirleri; kurban, zekât ve fitre gelirleri, kurum tarafından bastırılan şefkat pulları; eşya piyangoları; balo, gösteri ve eğlenceler; yarış ve sergiler; üyelerden toplanan aidatlar, bu kurumun kendini ileriye taşıması için önemli gelirler arasında yer almaktadır (Elmacı, 2019: 41).

Bu kurumun eleman ihtiyacını karşılamak amacı ile 1929 senesinde Çocuk Esirgeme Kurumu Atatürk Çocuk Yuvası'nın bahçesinde 'Çocuk Bakıcı Okulu' açılmıştır. Çocuk Bakıcı Okulunun kurulması ile alakalı: “Çocuk yuvası içinde 1929 tarihinde tesis edilmiş olan Çocuk Bakıcı Mektebi kendisinden beklenen vazifeyi ifaya çalışmaktadır. Fenne uygun çocuk bakımını tamim en esaslı vazifelerimiz arasındadır. İlk zamanlarda talebe kadrosu yirmi idi, şimdi ise ellidir. Ortaokul talebesi tercihen alınmaktadır. 1939 yılı sonuna kadar yetmiş altı talebe mezun olmuştur. Mektep iki senedir” (Yılkan, Yaman, 2019: 111) denilmektedir.

Ankara’da açılmış olan bu kurumun amacı aslında, çocukların bakımını sağlayacak elemanları yetiştirmenin yanında elemanlara en modern yöntemlerle çocukların bakımlarının öğretilmesiydi. Bu okulu bitiren öğrenciler çocuk bakıcısı olarak mezun olurlar. Tabii ki bu mezunlar sadece Çocuk Esirgeme Kurumuna değil farklı kurumlarda eleman olarak çalışabilmişlerdir (Deniz, 2019: 55).

Çocuk Bakıcı Okulu’nun zamanla yetersiz görülmesi üzerine okul, Hemşire Koleji’ne çevrilmiştir. Aynı şekilde Hemşire Koleji de Çocuk Bakıcı Okulunun çizgisinde hizmetler vermeye devam etmiştir. Zamanla eğitim ve öğretim daha kaliteli bir hale getirilmiştir. Okul ilk zamanlarda ilkokul, ortaokul öğrencilerini kapsamış olsa da daha sonraki dönemde lise koleji olarak gençlere yönelik hizmet veren bir kurum olarak yer almıştır (Yılkan, Yaman, 2019: 111). Daha önceleri aşevleri, süt evleri, çocuk kütüphaneleri, talebe sofraları vb. hizmetlerde olduğu gibi bu bakıcı okulu, daha sonra hemşire koleji ülkemizde sosyal hizmetler alanında bir ilke imza atıldığı söylenebilir (Deliğaoğlu, 2009: 87).

Çocuk Bakıcı Okulunun açılması, çocuk bakımı ve sosyal hizmetin eğitim ve sağlık hizmetlerinin farklı bir mesleki uğraş olduğu göstermesi açısından önemli bir husus olarak yer almıştır (Karatay, 2007: 160). Çocuk Yuvası ismini verdiğimiz müessese, süt çağından itibaren alınarak eli ekmek tutuncaya kadar himaye edilen çocuklar bakılır. Köylerde süt çağında iken annesi vefat eden ve öksüz kalan yavrulara bakan Çocuk Yuvası’nın, genel durumu tek cümle ile şu yazı ile özetlenir: *“Bu müesseselerdeki bebekler; kanat alıştırıp uçuncaya kadar yuvada bekleyen yavru kuşlar gibi, okullara yerleştirilinceye kadar, ana, babaları tarafından alınuncaya kadar, bakılıp büyütülür, yetiştirilip geliştirilirler”* (Deniz, Öztaş, 2020: 570) buradan da anlaşılacağı gibi bu kurum gerçekten de anne ve baba sevgisini ve şefkatini bir nebze olsun çocuğa yaşatmaya çalışmışlardır.

İlk çocuk yuvası olan Atatürk Çocuk Yuvası’nda annesinin müdür olarak çalıştığı ve kendisinin ilkokula başlayana kadar yurtta kaldığından bahseden Köknel, Çocuk Yuvası hakkında şu bilgileri vermektedir: *“Yuvaya yeni doğmuş çocuklardan başlayarak her yaştan çocuk gelirdi. Yuva çocukları lise eğitimini tamamladıktan sonra da yurtta kalır, üniversiteye ya da meslek eğitimine giderdi. Ablalarımız ve ağabeylerimiz boş zamanlarında küçüklerle ilgilenir, dikiş atölyelerinde çalışır, spor yapar, müzik dersleri verirdi”* (Yılkan, Yaman, 2019: 111). Yuvada bizzat kalmış birinden duyduğumuz bu

sözlerden de anlaşılacağı gibi genç bireylerinde bu kurumdan faydalandıkları görülmektedir.

Çocuk Yuvaları hakkında bilgi veren bir diğer önemli kaynakta: “*Bu yuvalar; minicik beyaz karyolalarında, beyazlar giyinmiş şefkatli hemşirelerin seven ve anlayan bakımı altında cıvıldaayan, parmaklarını emerek masum yüzleri insanı içlendiren bebekleriyle görenler, bir insan çiçeği bahçesinde imişçesine, bir derin ve tatlı, bir büyük ve kuvvetli güvenin dalga dalga ruhunu bürüdüğünü hisseder. Bu yuvalarda boy boy ve renk renk bebekler, çocuk bakımından hiçbir şartını unutmayan titiz bir ihtimamla büyütülürler. Bunlar arasında, anasını kara toprağa vermiş, varlıklı babaların yavruları da vardır. Bunları görmek, insanın bütün ömrü boyunca seve seve ve zevkle, güvenle, hatırlayacağı çok derin izler bırakır*” (Deniz, Öztaş, 2020: 570) şeklinde dile getirilmektedir.

Ailesinden ayrılarak bir kurumda yaşamaya başlayan çocuğun üzerindeki olumsuz etkileri ortadan kaldırmak için ailesinin bulunduğu ildeki yuvaya yerleştirilmeleri önemli bir husustur. Bu nedenle, çocuğun aile ve yakınları ile bağlantıda bulunabileceği yuvalara yerleştirilmeleri gerekmektedir. Diğer bir önemli husus ise, kardeşler hakkında korunma karar alınmışsa mümkün mertebe bunların aynı kuruma yerleştirilmelerine özen gösterilmesi gerekir (Saraç, 2011: 13).

Çocuk yuvaları ile alakalı şuna da değinmek gerekir ki, bu yuvalarda toplu yaşamının verdiği sıkıntılar yanında gerekli olan aile ortamının yaratılamaması, yuva tarzındaki yapılanmalardaki sorunları hep gündemde tutmuştur. Ayrıca 1917’li yıllarda görülen ve kurum içi talimatnamelerle yasaklanmış olan dayak olaylarına rastlanılmıştır (Kıranlar, 2005: 412).

Yoksulluğun baş gösterdiği ve kimsesiz çocuk sayısında ciddi bir artış görülen Cumhuriyet’in ilk yıllarında evlerde veya çocuk yuvalarında birçok çocuğun, farklı cinsiyetten çocukların veya yetişkin ve çocukların bir arada uyumaları gözlenebilmekteydi. Bu durum bireyin mahremiyetini engellemekteydi. Öte yandan oluşabilecek olumsuz davranışların önlenmesi amacı ile evlerde ve toplu kalınan kurumlarda her bireyin kendine ait bir yatağı ve özel alanının bulunması oldukça önem arz etmektedir. Gereksinimleri karşılanmamış, haklarından yoksun bırakılmış, gerek anne ve babanın, gerekse toplumdaki bireylerin her türlü baskıda bulunabileceği bir nesne olarak algılanan çocuğun, hukuk kuralları ile korunması gerekir. Bu kurallar çocuğun onurunu, saygınlığını ve özürlüklerine

uygun olmasında, çocuğun olduğu kadar toplumunda yararı vardır. Zira sağlıklı çocuklar sağlıklı aileler, sağlıklı aileler ise sağlıklı bir toplumu meydana getirdiği görülür (Ummanel, 2017: 252). Sağlıklı aile ortamında yetişen çocukların çocuk yuvasında kalan akranlarına göre toplumsal yaşama ayak uydurma da daha başarılı oldukları yani okul öncesi dönemdeki çocukların ahlaki ve sosyal gelişimlerinin desteklenmesinde aile ortamı çok etkilidir (Saraç, 2011: 67).

Atatürk Çocuk Yuvası sel, deprem gibi doğal afetler sırasında sürekli merkez görevini yerine getirerek muhtaç çocukları barındırmıştır (Deliğaoğlu, 2009: 85). Çocuk Yuvaları günümüzde “Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Yuvaları Yönetmeliği” ne göre faaliyette bulunup, 0-6, 7-12 ve 0-12 yaş aralığında üç sınıfa ayrılmaktadır. Hâlen Türkiye’de 72 çocuk yuvasında 3.958 çocuğa bakım ve koruma hizmeti verilmektedir (Yazıcı: 2012: 507) Atatürk Çocuk Yuvası ise Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun 300 kapasiteli olarak çalışan en büyük yuvası olarak yer alır (Deliğaoğlu, 2009: 85).

İlk yetiştirme yurtları 1949 yılında Ankara'nın Nallıhan ilçesi Çayırhan Bucağı'nda ve Bilecik Yarhisar Bucağı İlyas Bey Köyü'nde açılmıştır. Ardından 1950 yılında Erzincan'ın Tercan İlçesi'nde, Yozgat'ın Yerköy ilçesi'ne bağlı Saray Köyü'nde açılan yurtlar birbirini takip etmiştir. Darüleytamlardan kalmış olan binalar, burada görev almış deneyimli öğretmen kadrosu ‘yetiştirme yurtlarının’ hem fiziki alt yapısını hem de personel alt yapısını teşkil etmiştir (Karatay, 2007: 245). Yetiştirme yurtları, sosyal hizmet bağlamında gençlik alanında yapılan en kurumsal çalışma olarak gösterilebilir (Yılkan, Yaman, 2019: 113).

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılan ilk yetiştirme yurdu yönetmenliğine bakıldığında, yurt müdürü ‘aile ocağı reisi’ olarak tanımlanmaktadır. Ailesini kaybetmiş olan korunmaya muhtaç çocuklara yeniden bir aile ortamı kazandırmak kaygısı nedeniyle kurum aile ortamına benzetilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında özellikle erken Cumhuriyet Dönemi rejimin, toplum tahayyülünde aile metaforu bir ideolojik argüman olarak kullanılmasının da bu düzenlemede etkili olduğu gözlemlenir (Karatay, 2007: 278).

3.4.2.1.7. Çocuk Evleri

Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarındaki toplu bakım sıkıntılarını aşmak için düşük kapasiteli birimlerle hizmet verilmeye başlanılmıştır. Bundan dolayı çocuk yuvası ve yetiştirme yurdu dışında “sevgi evi”, “çocuk evi” gibi isimlerde kullanılmaya

başlanmıştır (Elmacı, 2019: 49). Bu kurum, 0-12 yaş arasında korunmaya ihtiyacı olan çocukların, bedensel, eğitsel, psiko- sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik ve iyi olan davranışları kazanmalarını sağlamak amacı ile görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (Çifci, 2009: 63).

Çocuk evleri, yuurlara nazaran az sayıda çocuğun daha iyi şartlarda barınması ve yetiştirilmesi açısından avantajlı bir kurumdur. Çocukların toplu yaşamın getirmiş olduğu olumsuzlukları yaşamadan yetişebilecekleri adeta bir aile ortamına benzer yapılar olarak yer almıştır (Yaşar, Dağdelen, 2013: 200). Kurum bakımında; çok sayıda çocuğa bakılması, kardeşlerin birbirlerinden yaş durumu nedeni ile ayrı kalmaları, çocuklarla bire bir süreli olarak ve tutarlı bir şekilde ilgilenen personelin olmaması, personelin sayıca eksik olmaları, ayrıca personelin kurumun işleyişini devam ettirmek için mesleki sınırların dışına çıkılması bu durumdan dolayı da asıl işleri olan çocuk ile yeterince ilgilenememelerine neden olmuştur (Başer, 2013: 47).

Kurulan ev tipi kurumlar, büyük yatakhaneler ve yemekhaneler yerine çocukların daha küçük ortamda bakılmaları ve himaye edilmeleri amaçlandığı, 2-10 çocuk gibi daha az çocuk grubuna hizmet veren kurumlar olarak yer almaktadır. Korunmaya muhtaç olan çocuğun himayesinde çocuğa bir aile ortamı sağlamaya çalışan ev tipi kurumların başında çocuk evleri yer almaktadır (Yazıcı, 2014: 252).

Çocuk Evleri, ailesinin yanında kalmasının uygun olmadığı çocukların aile ve sosyal çevre içinde korunması ilkesi ile oluşturulan yeni yöntem ile çocukların toplumsal hayata ve insan ilişkilerine hazırlıklı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmaktaydı (Salim, 2011: 100). Çocuk evleri, bir sosyal hizmet kuruluşu olarak ülkede her ilin sosyal-kültürel ve fiziksel yapısının çocuk yetiştirilmeye uygun olan bölgelerinde, tercihen il merkezlerinde yaşanabilecek bir sosyal çevrede, okullara, hastanelere, bağış olarak alınan, kiralanan veya lojman şeklinde kullanılacak apartmanlardan veya müstakil dairelerden oluşan evlerdir (Yazıcı, 2014: 252).

Çocuk evlerine ilişkin yasal mevzuattaki tanımlamalar; “Çocuk evleri, 0-18 yaşlar arasındaki korunmaya ihtiyacı olan çocukların kaldığı ev birimlerini” (SHÇEK, 3. mad.) maddesinden sonra “*çocuk evlerinin illerde planlanması, açılış ve işleyişine ilişkin her türlü işlemler ile harcamaların yapılması, takibi, denetlenmesi ve çocuk evleri arasındaki koordinasyonun sağlanması amacıyla oluşturulan merkezleri ifade eder.*” (SHÇEK, 3.mad.) ile “*bu yönetmelik, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu*

Kanunu ile 5395 sayılı ÇKK'nu kapsamında haklarında korunma ya da tedbir kararı verilen 0-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklar korumak, bir iş veya meslek sahibi yapmak, izlemek ve desteklemekle görevli ve yükümlü olan çocuk evlerini kapsar.” (2. mad.) ve “çocuk evleri, ikinci maddede tanımlanan sosyal hizmet kuruluşu olup her ilin sosyal, kültürel açıdan çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde tercihen il merkezinde okul ve hastanelere yakın apartman dairesi veya müstakil dairelerde 5 ila 8 çocuğun kaldığı evleri; çocuk evleri koordinasyon merkezi, İl Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan, çocuk evlerinin bağlı olduğu birimi ifade eder” (4. mad.) (Korkmaz, 2019: 70) şeklinde tanımlanmaktadır.

Çocuk evi kurumu, 2005 tarihinden bu yana hizmet modeline geçişte hızlı bir yapılanma sürecine girmiştir. Günümüzde, kurum bakım hizmetlerinden yararlanan çocukların büyük bir kısmı çocuk evi ve hizmet modelinden faydalanması durumu ile çocuk evlerinin sayısı her geçen gün artmaktadır. 2012 yılı içerisinde 9 Sevgi Evi ve 201 tane Çocuk Evi açılmıştır (Yıldırım, 2013: 39). Son yıllarda özellikle çocuğun aile ortamında kalmasına yönelik politikalar ağırlık kazanmış, çocukların aile yanında bakılmalarını hedef alınmış, çocuğun durumuna uygun olabilecek şekilde koruyucu aile yanına yerleştirilmesi ve evlat edindirilmesi öncelikler arasında yer alır. Bunlar mümkün olmadığı durumlarda ise çocuklar için, çocuk evi, sevgi evi, çocuk yuvası, yetiştirme yurdu kurumunda himaye edilirler (Söğütlü, 2005: 9).

3.4.2.1.8. Muayenehaneler ve Çocuk Dispanserleri

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin, önem vermiş olduğu diğer önemli konulardan birisi de sağlık konusudur (Deniz, 2020: 57). Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne sağlık konusunda düşen sorumluluğu şu sözleri aracılığıyla: “*Ulusun, ulus gençlerinin, çocuklarının sağlıkları, sağlamlıkları, gürbüzlükleri devletin üzerine düşmesi gereken çok önemli bir sağlık işidir.*” derken bir başka konuşmasında: “*Çocukların sağlıklı ve gülbüz olmaları için yaşadıkları bölgenin sağlıklı olmasını sağlamak Devlet halindeki siyasi kuruluşların en birinci görevidir.*” demektedir. Bir diğer sözünde ise: “*Kendine, inkılabın ve inkılapçılığın çeşitli ve hayati vazifeler verdiği Türk vatandaşının sağlığı ve sağlamlığı her zaman, üzerinde dikkatle durulacak milli meselemizdir*” (Aydın, 2002: 186) diyerek, ülkedeki sağlık hizmetini “millî” bir görev olarak algılamıştır.

Himaye-i Etfal Cemiyetinin genel olarak çalışmaları incelendiğinde memleket için hayatını verenlerin; öksüz ve yetimlerine sahip çıkması ve destek olmasının yanında; yurt

içi ve yurt dışından toplanan yardım paraları ile korunmaya muhtaç çocukların muayene ve tedavi masraflarını karşılamak için uğraş göstermiştir (Kocabıyık, 2019: 47).

Hatta cemiyet, kuruluşundan hemen sonra, Ankara Hacıbayram Caddesinde, eski bir binada hasta çocukları muayeneye ve tedavi etmeye başlamıştır (Ekmekçi, Arda, Acıduman, 2012: 60). Kurulduğu ilk yıllarında, parasal yardımlara daha çok ağırlık verdiğini görebiliriz. Öyle ki Cemiyet, 1922 tıbbi muayene ve tedavi, para yardımı ve koruma hizmetlerini başlatmış, 1923 yılında yiyecek dağıtımını (Ummanel, 2017: 247), 1924 yılında ise paralı ve parasız olarak süt dağıtma işine girişilmiştir. 1925 yılından itibaren yiyecek yardımının yanında, doğum yardımı, okul malzemeleri dağıtımı yapılmıştır. 1927 yılına gelindiğinde kurum banyoları açılmış, 1928 yılından itibaren çocuk bahçeleri kurulmuş, 1929 yılından itibaren de bu kuruluşlara ağırlık verilerek, doğrudan çocuğun korunması ile ilgili çalışmaları başlatmıştır (Deliğaoğlu, 2009: 78). Çocuk meselesi üzerinde birçok meseleyi doğrudan üzerine almış olan cemiyet, aynı ölçüde gelirlerini arttırmadığı için bir takım problemler yaşayacaktır. Bu konuda da en hızlı çözüm bağışları arttırmak olacaktır (Kocabıyık, 2019: 47).

1941 yılında kurum başkanı olan Dr. Fuat Umay gerçekleşen faaliyetleri yaptığı bir konuşmada şu şekilde ifade etmişti: “700 şubenin 427’sinden gelen verilere göre, 20 sene içinde 2.334.168 çocuğa süt ve sıcak yemek, 1.135.822 çocuğa giysi sağlanmış, muayene ve tedavi hizmeti verilmiş ve okula gönderilmiştir. Bu yıllar içinde, bir çocuk bakıcı okulu, üç doğumevi, iki anaokulu, beş pansiyon, dört diş muayenehanesi, dört yüzme ve kum havuzu, iki dispanser, on bir süt damlası, iki sinema, iki sıhhat müzesi, on bir çocuk okuma evi, otuz dokuz çocuk yuvası, elli beş çocuk bahçesi, yetmiş sekiz aşevi kurulduğu ifade edilmektedir” (Ekmekçi, Arda, Acıduman, 2012: 60).

Dönemin Sağlık Bakanı Refik Saydam çocuk ölümlerinin azaltılmasının bir devlet politikası haline geleceğini dile getirmiş (Baytal, 2009: 123) ve çocuk ölümlerinin çözümüne yönelik uygulamaları hayata geçirmiştir (Ekmekçi, Arda, Acıduman, 2012: 58).

Sıtma, verem, frengi gibi salgın hastalıkların yaygınlaşması ve sağlıklı nesillere ulaşabilmek için 2 Mayıs 1920’ de Vekil Dr. Adnan Adıvar başkanlığında kurulmuş olan, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletince bir çalışma programı hazırlandı. Bu program ile vekâletin gerçekleştirmek istediği projeler yer almaktaydı. Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır:

“Devletin sıhhat teşkilatını tüm ülke geneline yaygınlaştırmak,

Çok miktarda doktor yetiştirmek,

Ebelerin sayısını köylere yetişecek kadar çoğaltmak,

Küçük Sıhhat Memurların sayısını ve bilgisini yükseltmek,

Annelerin ve çocukların sağlıklarını korumak için doğum ve çocuk bakımevleri açmak,

Verem Sanatoryumlarını çoğaltmak,

Sıtma, Frengi, Trahom ve diğer sosyal hastalıklarla mücadele etmektir”
(Tuğluoğlu, 2008: 351).

Bu dönemdeki önemli bir uygulama olan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun çocuk sağlığını korumak amacı ile nüfusu on bini aşan belediyelerde bir “Süt Çocuğu Muayene ve Müşavere Evleri” adıyla dispanserler açmıştır (Ekmekçi, Arda, Acıduman, 2012: 58). Ayrıca devlet, özel idare ve bütçeleri iyi olmayan vilayet kazalarına doğum yardımında bulunmak, köylerdeki hamile kadınlar ve süt çocuklarının sağlıklarının korunması amacı ile Ankara Etimesgut nahiyesinde “İçtimai Hıfzıssıhha Dispanseri” kurmuştur (Aslan, 2018: 100).

Kurum'un muayenehaneleri ve dispanserleri üç tür çalışma yapmak için kurulmuştur bunlar;

1. Çocuk hastalıkları muayeneleri,
2. Annelere yönelik olarak, kadın hastalıkları muayeneleri,
3. Çocuk ve annelere yönelik olarak dış kontrolleri ve tedavileriydi.

Muayenehanelerde uzman doktor, doktor dış hekimi, ebe ve hemşireler görev almaktaydılar. Bazı muayenehaneler bağımsız bir şekilde çalıştıkları gibi, büyük çoğunluğu da o dönemde yeterli doktorun bulunmamasından dolayı diğer sağlık kuruluşlarından ücret karşılığı veya gönüllük esası ile doktor çalıştırmışlardır (Deliagaoglu, 2009: 77-78).

Dr. Fuat Bey, çocuk muayenehanesinin faaliyetlerinin temini ve durumu olmayan ailelerde doğumların sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için Ankara'da bir “Ebe Teşkilatı” kurmanın yanında yine cemiyete bağlı kurumlarda çeşitli mektepler oluşturularak burada ders görmüş olan bakıcılar yetiştirme fikrini de öne sürmüştür. Cemiyet, açmış olduğu müesseselerle bir yandan ihtiyaç sahibi olan çocuklar ve annelere yardım ellerini uzatırken diğer yandan da doktorlarıyla, gönüllü çalışanlarıyla yayınlarıyla, öğretmenleriyle, köyden

şehire, her kesime sesini duyurmak için uğraş göstermiş ve üzerine düzen bu görevi milli bir vazife olarak yerine getirmiştir (Çakır, 2019: 221).

Muayenehanede, Türkiye'nin ilk kadın doktoru Safiye Ali ve hastabakıcıları da çalışmaktaydı. Muayenehanede öncelikle çocuklar burada yaş gruplarına göre ayrılıyorlardı. Bir yaşını doldurmamış ve anne sütünden erken kesilmiş zayıf ve hasta olan çocuklar her çarşamba günü anneleri tarafından merkeze getirilip, muayene edildikten sonra kilolarına göre bir beslenme programı yapılıyordu. Hasta olan çocukların tedavisi yapıp daha sonra her çocuğa bir kimlik belgesinin yanında sağlık cüzdanı veriliyordu. Yine bu merkez, yılda iki kez olmak üzere çocuklara giysi ve çamaşır yardımı yapıyordu. 1 Ağustos 1923'ten 1924 yılı sonuna kadar, Kadınlar Merkezi'nde çocuk ölümlerine karşı yapılan yiyecek, bakım ve giyecek yardımları şu şekildedir: *“10082 kutu süttozu, 592 kg pirinç unu, 99 kg ırmik, 82 kg şeker, 73 kg pirinç, 30 kg yulaf unu, 30 kg mısır unu, 15 kg balık yağı, 73 kg tel şehriye, 73 kg makarna, 27 kg sabun yardımı yapılmıştır. 391 çocuğa ilaçlı tedavi uygulanmış, 9360 çocuk tartılarak gelişimleri izlenmiştir. 150 çocuğun sağlık durumu ziyaretçi hastabakıcılar tarafından evlerinde takip edilerek bunlardan 20'si hastaneye yatırılmıştır. 125 çocuğa kışın ve bayramlarda çamaşır ve elbise, 25 bebeğe de kundak verilmiştir”* (Konya, 2018: 39).

Ayrıca cemiyet, İstanbul'da üç tane dispanser açmıştır. Bu dispanserler Şehzadebaşı, Kadıköy ve Bakırköy'de bulunurlar. Belli süre sonra ise Üsküdar'da bir dispanser daha açılmıştır (Deniz, 2019: 58). 2 Şubat 1929 yılında yayınlanan Akşam gazetesinde Kadınlar Birliği'nin yerli kumaşların kullanılması ile ilgili yazılan yazının bir bölümünde, yeni dispanserlerin açılması hakkında şu sözler yer almaktaydı: *“...bu sene, yardım teşkilâtımız da tevsi edilmiştir. Meselâ, yeni bir dispanser açtık. Birlik binası dâhilinde açılan bu dispanserin iki doktoru da vardır. Haftada iki gün fakir çocuklara bakılmaktadır”* (Akşam, 2 Şubat 1929).

3.4.2.2. Hilal-i Ahmer Cemiyeti

Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti toplum sağlığının korunması ve geliştirilmesinde oynamış olduğu roller oldukça önem arz etmektedir. Her iki cemiyette gerçekleştirmiş olduğu faaliyetler ile halkın sıhhat kazanmasında etkili olmuşlardır. Himaye-i Etfal Cemiyeti genel olarak toplumu sağlık konusunda bilinçlendirmek üzere yayınlamış olduğu kitap, dergi, süt damlası, anneler birliği, çocuk yuvaları vb. kurumlar vasıtası ile birçok sağlık hizmeti vermesinin yanında çocuk

ölümlerinin önüne geçinilmeye çalışılmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti ise gıda, sağlık yardımları, açmış olduğu hemşire okulları, toplum sağlığı ile ilgili yapmış olduğu hizmetlerden birkaçı olarak sayılır (Çakır, 2019: 157).

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 1868 yılında İstanbul'da Mecruhin ve Marda-i Askeriyeye İmdad ve Muavenet Cemiyet-i Osmaniyesi ismi ile kurulan, 1876 yılına gelindiğinde ise Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti ismini alan bugünümüzün Kızılay'ı Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devletinden devraldığı ender kurumlardan birisidir (Akgün, 2012: 111).

Bu kurum, Kurtuluş Savaşı'nda göstermiş olduğu büyük hizmetlerden sonra, 1923 yılında "Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti" ismini almış daha sonra Atatürk'ün teklifi ile "Türkiye Kızılay Cemiyeti", 1947 yılına gelindiğinde ise "Türkiye Kızılay Derneği" ismini almıştır (Çakır, 2019: 230).

Cemiyet, kurulduğu zamanlarda bir sembol problemi yaşamış Hollanda'nın önerimi ile 'Kızılhaç' kullanılması, Müslümanlar için büyük bir problem teşkil etmişti. Cemiyetin kurucuları tüm dünyada tarafsızlık ilkesini ile hareket eden bir cemiyet kurmayı amaçlamasının yanında tarafsızlık sembolü olarak belirlemiş oldukları sembol öbür devletler ile arasına ayrılık tohumlarının serpilmesine neden olmuştu. Bunun başlıca nedeni ise önerilen haç işaretinin Hristiyanlığın simgesi olmasıdır (Polat, 2017: 20).

Cemiyet, Müslüman bir ülkede böyle bir haç işaretinin bayrak simgesi olarak kullanılmasının hoş bir durum olmayacağını belirleterek 'Hilal' simgesinin kullanılması kararını almıştır. Ancak sunulan bu teklif Uluslararası Salib-i Ahmer Cemiyeti tarafından resmi olarak kabul edilmemiştir. 1912 yılında ise Doktor Besim Ömer Bey, beyaz zemin üzerine kırmızı hilal simgesinin, dokuzuncu Washington Konferansı'nda göstererek bu simgenin tanınmasını sağlamıştır. Bu süreçten sonra cemiyet kendine özgü bir şekilde hareket etmeye başlamıştır (Ilçin, 2020: 71).

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti, ele alınan dönemde meydana gelen savaşlarda gerek cephedekilerde gerekse cephe gerisinde kalan özellikle yaşlı, kadın ve çocuklara yapmış olduğu yardımlar ile dönemin kanayan yaralarına merhem olmaya çalışmıştır. Esir ve muhacirlerle özenle ilgilenmiş ve yoksul bilhassa yoğun durumda bulunan Anadolu insanında her türlü sıkıntısını giderme çabası içerisinde olmuştur. Özellikle toplumsal felaketler, mevcut salgın hastalıklar, hıfzıssıhha alanında birçok çalışmaları olmuştur (Korkut, 2013: 91).

Dönemin arşiv belgelerinde, ele alınan dönemde yer alan sıtma hastalığının mücadelesinde korunmak ve sıtma hastalığına yakalanmış bir hastayı tedavi etmek amacı ile kullanılan kininin (Tuğluoğlu, 2008: 355) Almanya'dan satın alınması 1930 yılında çıkan kararnamede şu şekilde yer almıştır: “*Hilâliahmer için Almanyadan satın alınmasına zaruret hâsıl olup bedeli 9900 isterlinğe baliğ olan üç bin kilo Toz Kininin 4/12/1929 tarihli kararnameden istisnaen mübayaasına mezuniyet verilmesi; Hilâliahmer Reisliğinin iş'arına atfen Maliye Vekâletinin 24/3/930 tarihli tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 28/5/930 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur*” (BCA, 1930: 030-18-01-02/11-39-1). Bazı zamanlarda ise Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin ihtiyacı olan kininin takas usulü ile alındığı şu şekilde belirtilir: “*Hilâliahmer Cemiyeti'nin Avrupa'daki Zimmer Kinin fabrikasından mubayaa edeceği kilo kinin için mezkûr fabrika tarafından yazılan mektupta iştigallerinin mahiyeti itibarile mukabilinde memleket mahsulât ve malumâtı almalarına imkan olmadığı bildirilmesine binaen bahsi geçen 5100 kilo kininin takastan istisnaen mubayaasına verilmesi S.İ.M. Vekaletinin 9/6/932 tarih ve 112 numaralı tezkiresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 9/6/932 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur*” (BCA, 1932: 030-18-01-02/29-45-10).

İlgili belgelerden de anlaşılacağı gibi Hilal-i Ahmer Cemiyeti halkın sağlığını korumak ve salgın hastalıklar ile mücadele konusunda elinden geleni yapmaya özen göstermiştir.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluşundan beri göz önünde bulundurmuş olduğu en önemli unsur “tarafsızlık ilkesi” olmuştur. Cemiyetin savaş ve afetlere genel olarak yapmış olduğu sosyal yardımlar şunlardır:

“Temel sağlık hizmetlerinin verilmesi,

Hastane kurulması,

İlaç ve tıbbi malzeme sağlanması,

Yiyecek ve içecek dağıtılması (aşhane, çayhane vb.),

Barınma olanaklarının ve bunun için gerekli malzemelerin sağlanması,

Eşya yardımı yapılması (giyecek, ev eşyaları, ısınma gereçleri vb.),

Halk eğitimi çalışmalarının yapılması,

Esir ve yaralı askerlerin çeşitli gereksinimlerinin karşılanması” (Anameriç, 2010: 20-21).

Uluslararası dernek ve kuruluşlar ile işbirliği yaparak derneğin yöneticilerinden bir olan Besim Ömer Paşa, Hilal-i Ahmer hanımlarına vermiş olduğu konferansta cemiyet ile ilgili şu sözlere yer vermişti: “*Düşünüyorum ki bizde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin esası insaniyetten hayırdan ziyade yurda memlekete karşı olan borcunu ödemek ve askeriye yardımı etmek olmalı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti hizmeti vatana memlekete karşı deruhde edilmiş bir dinin edası gibi telakki olunmalıdır. Öyle zannediyorum ki bu fikir üzerine tesir eden cemiyet, bizde sırf “iyiliğe”, “insaniyete” dayanan diğer cemiyetlerden daha ziyade ehemmiyetli ve daha büyük yararlılıklar gösterir. Daha da ileri giderek diyorum ki: Bizde Hilâl-i Ahmer'in en mukaddes ve en sarsılmaz esası “teavuna...” emir ve fermanına müstenid olmasıdır*” (Tepekaya, Kaplan, 2003: 148-149).

Harp dönemleri milletin ekonomik ve sosyal yapısını kötü yönden etkilemiş olduğundan dolayı halkta sağlık sorunları meydana gelmiştir. Buradan hareket ile Cemiyetin yapmış olduğu sağlık alanındaki faaliyetler ciddiyetle ele alınması gerekir. Sağlık alanında özellikle tesis ettiği hastaneler, dispanserler ve sıhhiye heyetleri bulunmaktadır (Korkut, 2013: 92).

Sadece bunlarla da yetinmeyen cemiyet, savaş esirlerine, göçmenlere, askere ve sivile hizmet veren aş ocakları da açmıştır. Bunları yaparken devlet kasasının zorlanmaması için birçok önlemler almıştır. Şubeler açarak üye sayısını arttırarak kuruma girecek aidatları çoğaltmıştır. Ayrıca, kuruma düzenli gelir sağlamak için önlemlerin önemli bir parçasını teşkil etmiştir. Kurum bunları gerçekleştirirken geleceğin sosyo-ekonomik gelişmelerine alt yapı hazırlığında da bulunmuştur. Bu gelişmelerden en önemlisi Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kadınlar merkezidir (Akgün, 2012: 113-114). Cemiyetin kuruluş amacı başlarda her ne kadar “*mecrûhin-i askerîyeye ve kazâzedegâna mu'avenetten ibaret...*” olarak ifade edilse de, zira bu cemiyetin bünyesinde kurulmuş olan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi, kadınların sosyal hayata katılmalarını ve bir amaç etrafında toplanmalarını sağlamıştır (İlçin, 2020: 71).

II. Meşrutiyetin ilanından sonra Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi'nin kurulmasına yayınlarda desteklerini esirgememiştir. Gazetelerde, ülkede ilerlemenin ancak kadınlara kendilerini geliştirme fırsatının verilmesi ile onların kendilerini geliştirebileceklerine değinildiği gibi yazıda; “*Bir ülkenin geleceği demek olan çocukların, ilk eğitimlerini anne kucagında aldıkları, ancak bu ilk eğitimin kendisi eğitilmiş, kültür düzeyi yüksek annelerce verildiğinde, çocukların daha okula gitmeden sağlam kişilik geliştirebildiklerinden*” (Sezer, 2014: 311) bahsedilmektedir.

Ele alınan dönemde birbiri ardına yapılan savaşlarda cepheye koşan erkeklerden boşalan görevleri yerine getirmek kadınlara kalmıştır. Bu durum kadınlara kimi okulların kapılarını açar. Kız Rüştüyelerinin açılması önemli bir husustur. Kadınların meslek sahibi olabileceği düşüncesi ile batıdaki gelişmeleri takip eden Osmanlı aydınlarının da bu sayede devletin daha güçleneceği ve nitelikli nüfus artışının önemini kavramışlardır. Bunun yanında gerçekleşen doğumlarda pek çok bebeğin hayatını kaybetmesi, sağlıklı doğum yaptırabilecek ebelerin yetiştirilmesi hususu da bu dönemde önem arz eden konular arasındaydı. Dr. Besim Ömer, 20 Mart 1912’de toplanan cemiyetin ilk olağan toplantısında bir kadın merkezinin kurulmasını ile getirmiştir. Anında 100 kişinin bu merkeze üye olması ve üst bürokratların eşlerinin kuruluşuna öncülük etmesi, gazetelerin vermiş olduğu destekler ile Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi açıldı (Akgün, 2012: 116).

Hilal-i Ahmer Kadınlar Merkezi, bağışlarla bütçe artışlarını sağlayabilmek ve üyelerdeki artışı yükseltmek amacıyla kadınlarında vatanın savunmasında üstlerine düşen görevi yerine getireceğini vurguladığı vatansever içerikli birçok propaganda çalışmalarında bulunmuştur. Bu amaçla cemiyet, çiçekler, piyango biletleri, rozetler satmış ve sergi, balolar düzenleyip sevgi evleri kurmuşlardır (Şensivas, 2019: 66).

Ayrıca bu kurum, kermesler, çay ziyaretleri ile faaliyetlerini yaygınlaştırarak kimsesiz muhtaç ailelere ve ordunun gereksinim duyacağı giyecek, yiyecek ve tıbbi malzeme gibi eşyaları sağlamaktadır. Yeri geldiğinde ev ev, mahalle mahalle dolaşarak para, yiyecek, giyecek toplayarak yaptıkları “çiçek günü ve yardım toplama” günleri düzenleyerek halkın katılımını arttırmışlardır. Hilal-i Ahmer yıllığında da bu yardıma katılanlar uzun listeler halinde yayınlanır (Tepekaya, Kaplan, 2003: 152). Bu gerçekleştirilen faaliyetler ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin vatan ve bu vatanın evlatları için yapılan hayırseverliğin tek bir merkezde toplanılmasını sağlamasında hayati bir rol oynadığı görülmektedir (Şensivas, 2019: 67).

SONUÇ

Çocukluk, farklı topluluklarda, tarihin farklı devrelerinde, toplumun farklı kesimlerinde pek çok anlam taşımış ve taşımaktadır. Çocukluk kavramı, diğer birçok toplumsal anlam yükleri gibi yerleşmiş normların ve kültürlerden etkisi altında kalmıştır.

Erken modern dönemde, çocukların yaşamları ve çocukluğun algılanışında dikkate değer birçok gelişme söz konusu olmuştur. Çocukluk duygusunun gelişimi; Sanayi Devrimi'nin getirmiş olduğu farklılaşma, orta sınıfın ön plana çıkması, aile yapısında olan değişimler, bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşmesi, aile ve çocuk arasındaki duygusal bağdaki artış ile mümkün hâle gelmiştir. Çocuğa gösterilen özenin artması ile çocuk sayısının da bir azalma görülmüş ve bu durum, ailelerin çocuğa daha çok zaman ayırmaları ve onların ihtiyaçlarının giderilmesi imkânını sağlamıştır. Teknoloji ve bilimde sağlanan ilerlemelerle, eğitilmiş insana duyulan ilgi artmış, dolayısıyla çocukların fabrikalardan alınıp okula yönlendirilmeleri bir mecburiyet olarak algılanmıştır.

Egemenlik anlayışı millet kavramı ile bir duruma getirilerek çocuğa gösterilen özeni bütünüyle değiştirmiş; çocukları “ideal vatandaş” olarak yetiştirmek ve devletlerin politikaları içerisinde yer almıştır.

18. yüzyılla birlikte muhtelif ülkelerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de çocukları kapsayan bir sosyal refah sistemini yeterli olmamış, Cumhuriyet'in ilanıyla devralınan çocuk kitlesinin sahip bulunduğu fiziksel özellikler; zayıf, sakat kalmış ve bazı ölümcül hastalıklara yakalanmış şeklinde olmuştur.

Genç Cumhuriyet, toplumuna ulusal ve modern bir kimlik kazandırmayı amaç edinmiş, yeni eğitsel ve ahlakî yaklaşımlar ile aile hayatının içinde erkek, kadın ve çocuğun rolleri yeniden tayin edilmiştir.

Cumhuriyet öncesi yapılan savaşlar, salgın hastalıklar, nüfusun önemli bir kısmının kaybedilmiş olması, ülkenin karşı karşıya bulunduğu önemli bir mesele olarak görülmüş, dolayısıyla nüfusun artırılıp güçlendirilmesine, çocuk ölümlerinin azaltılmasına, hastalıklardan korunma ve çocuk bakımına özen gösterilmiştir. Devrin önemli yardım kurumları arasında yer alan Himaye-i Etfal, Hilal-i Ahmer, Darüşşafaka ve Darülacezeler aracılığıyla bu kurumlara yapılacak yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması amaçlanmış, çocuğa arzu edilen yerin kazandırılması için çaba sarf edilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nin en önemli sosyal hizmet ve çocuk destekleme kurumlarından olan ve Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun temelleri oluşturulmuştur.

Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik pek çok adım atılmış, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile salgın hastalıklarla mücadele etmek aslî görev olarak değerlendirilmiştir. Yedi yaşından küçük terkedilmiş veya anne ve babası olmayan çocuklar Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâletinin denetimine verilmiş, on iki yaşından küçük çocukların fabrikalarda amele ve çırak olarak çalıştırılması yasaklamıştır. Belediye Kanunu ile belediyelere sokaktaki kimsesiz çocukların korunup kollanması görevi de verilmiştir. Anne ve babanın anlaşamayıp boşanmaları halinde çocuğun bir çıkar ilişkisi olarak kullanılmaması İcra ve İflas Kanunu ile açıklanmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın ardından 1949'da Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun çıkarılmış, ancak bu kanun uzun ömürlü olmamıştır. Korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin çıkarılan kanunlar ve yapılanlar Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde önemli bir adım olmuş ancak, meselelerin üstesinden gelinmesinde yeterli olmamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- BCA. Yer Bilgisi 490-01/1-2-15 Belge Tarihi: 12-01-1929.
- BCA. Yer Bilgisi 180-9-0-0/19-96-1 Belge Tarihi: 13.04. 1930.
- BCA. Yer Bilgisi 030-18-01-02/11-39-1 Belge Tarihi: 28.05.1930.
- BCA. Yer Bilgisi 030-18-01-02/28-39-8 Belge Tarihi: 17-05-1932.
- BCA. Yer Bilgisi 030-18-01-02/29-45-10 Belge Tarihi: 09.06.1932.
- BCA. Yer Bilgisi 030-18-01-02/63-23-12 Belge Tarihi: 26.03.1936.
- BCA. Yer Bilgisi 030-18-01-02/84-89-10 Belge Tarihi: 08-10-1938.
- BCA. Yer Bilgisi 030-10-0-0/178-234-6 Belge Tarihi: 11.04.1940.
- BCA. Yer Bilgisi 490-1-0-0-/5-26-4 Belge Tarihi: 27.02.1945.
- BCA. Yer Bilgisi 490-1-0-0/5-26-10 Belge Tarihi: 13.04.1945.
- BCA. Yer Bilgisi 030-18-0/181-65-10 Belge Tarihi: 23.10.1964.

Tutanaklar

- TBMM Zabıt Ceridesi, (1921). 12, Birleşim:73. TBMM Basım Evi: Ankara.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1926). 26, Birleşim: 115. TBMM Basım Evi: Ankara.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1936). 12, Birleşim: 75. TBMM Basım Evi: Ankara.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1930). 18, Birleşim: 51. TBMM Basım Evi: Ankara.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1949). 19, Birleşim: 90. TBMM Basım Evi: Ankara.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1959). 1, Birleşim: 80. TBMM Basım Evi: Ankara.
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1924). 2, Birleşim: 15. TBMM Basım Evi: Ankara.
- TBMM Zabıt Ceridesi (1927). 33, Birleşim: 79. TBMM Basım Evi: Ankara.

Gazeteler

Resmi Gazete, Çocuk Koruma Kanunu (5395 Sayılı Kanun), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>, (Erişim: 10.04.2021).

Resmi Gazete, Sosyal Hizmetler Kanunu (2828 Sayılı Kanun). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf>, (Erişim: 6.5.2021).

Resmi Gazete, Belediye Kanunu (1471 Sayılı Kanun). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1471.pdf>, (Erişim: 6. 5. 2021).

Resmi Gazete, Türk Medenî Kanunu (4721 Sayılı Kanun). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/12/20011208.htm#1> (Erişim 19.5.2021).

Resmi Gazete, İş Kanunu (3330 Sayılı Kanun). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3330.pdf> (Erişim: 21.05.2021).

Resmi Gazete, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1593 Sayılı Kanun).
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1593.pdf> (Erişim: 21.05.2021).

Resmi Gazete, Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun (5387 Sayılı Kanun).
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc031/kanuntbmmc031/kanuntbmmc03105387.pdf. (Erişim: 25.05.2021).

Resmi Gazete, Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun (6972 Sayılı Kanun).
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18059.pdf> (Erişim: 26.05.2021).

Resmi Gazete, Sosyal Hizmetler Enstitüsünün Kurulmasına Dair Kanun (7355 Sayılı Kanun).
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10233.pdf>. (Erişim: 27.05.2021).

Resmi Gazete, İcra ve İflas Kanunu (2128 Sayılı Kanun).
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2004.pdf>. (Erişim: 31.05.2021).

Resmi Gazete, Köy Kanunu (442 Sayılı Kanun).
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf>. (Erişim: 4.6.2021).

Resmi Gazete, Ailenin Korunmasına Dair Kanun (4320 Sayılı Kanun).
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.5.4320.pdf>. (Erişim: 5.6.2021).

Resmi Gazete, İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi Tecziyeleri Hakkındaki Kanun (1702 Sayılı Kanun).
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1702.pdf>. (Erişim: 5.6.2021).

Resmi Gazete, İspirto ve İspirtolu İçkiler İhisarı Kanunu (4250 Sayılı Kanun).
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.4250.pdf>. (Erişim: 5.6.2021).

Akşam, 11 Kanun-i Sani 1930, Sayı: 108.

Akşam, 12 Mayıs 1929, S. 33.

Akşam, 12 Mayıs 1929, Sayı: 633.

Akşam, 16 Kânunusani 1929, Sayı: 93.

Akşam, 2 Şubat 1919, Sayı: 173.

Akşam, 2 Şubat 1929, Sayı: 170.

Akşam, 27 Mart 1929, Sayı: 340.

Akşam, 30 Eylül 1930, Sayı: 1087.

Akşam, 6 Kânunusani 1929, Sayı: 35.

Akşam, 9 Temmuz 1929, Sayı:210.

Hâkimiyet-i Milliye, 10 Kânunusani 1929, Sayı: 57.

Hâkimiyet-i Milliye, 11 Eylül 1929, Sayı: 84.

Hâkimiyet-i Milliye, 11 Mart 1931, Sayı: 538.

Hâkimiyet-i Milliye, 24 Nisan 1929, Sayı: 660.

Kurun, 17 Haziran 1938, Sayı: 825.

Kurun, 31 Ocak 1934, Sayı: 520.

Tanin, 29 Ekim 1943, Sayı: 343.

Ulus, 4 Ağustos 1940, Sayı: 247.

Vakit, 17 Şubat 1930, Sayı: 419.

Vakit, 19 Şubat 1929, Sayı:105.

Vakit, 22 Şubat 1929, Sayı: 120.

Vakit, 25 Mart 1930, Sayı: 742.

KİTAPLAR

(1924). Trahom Hakkında Halka Nasâyih. *Helal Matbaası*.

Armaoğlu, F. (2012). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995). *Alkım Yayınevi*.

Arsan, N. (2006). Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-II. *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi*.

Atatürk, M. K. (2010). Medeni Bilgiler. *Toplumsal Dönüşüm Yayınları*.

Celal, M. (1928). Çocuk Hıfzıssıhhası. *Mâarif Vekâleti Matbaa-I Amire*.

Fehmi, N. (1924). Trahom. *Milli Matbaası*.

Gökalp, Z. (1968). Türkçülüğün Esasları. *Varlık Yayınları*.

Güngör, E. (1998). Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak. *Ötüken Yayıncılık*.

Hüsnü, V. (1927). Türkiye Trahom Coğrafyası. *Kader Matbaası*

İnan, A. (1987). Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti. *Türk Tarih Kurumu Basımevi*.

Koca, S. (2010). Türk Kültürünün Temelleri Iı. *Kültür Yayınları*.

Kocatürk, U. (1999). Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri. *Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi*.

Ömer, B. (1925). Çocuk Büyütmek. *Yeni Matbaası*.

Vahit, A. (1924). Çocuğun İctimai Hıfzıssıhhası. *Vilayet Matbaası*.

Vahit, A. (1924). Annelere, Memedeki Çocuk Nasıl Beslenir?.*Türkiye Himâye-İ Etfâl Cemiyeti Hıfzıssıhha Ve Neşriyyât Şubesi Vatan Matbaası*.

Zeki, C. (1928). Bebek Beslemek. *Kader Matbaası*.

Ansiklopedik Eserler

Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, (1993). 8. İstanbul: 355-359.

Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi, (1993). 8. İstanbul: 512-524.

Tezler

Ağır, S. (2020). Osmanlı'da Karantina Uygulama Süreçleri ve Tepkiler (1865-1914). (Yüksek Lisans Tezi). *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Akyol, E. (2007). Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Kadının Değişen Rolünün Konut Kullanımına Yansıması. (Yüksek Lisans Tezi). *İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri*.

- Arıkan, A. (2005). Milli Tıp Kongreleri (1923-1968) ve Türkiye Sağlık Politikalarına Etkileri. (Doktora Tezi). *İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*.
- Bakılcı, A. (2019). Korunma İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Çocuk Evleri Modelinin Tarihsel Süreci ve Mutlu Yuva Derneği Örneği. (Yüksek Lisans Tezi). *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Başboğa, S. (2010). Erken Cumhuriyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Bedeni Ahlaki ve Terbiyevi Özellikleriyle İnşa Edilen Çocuk. (Doktora Tezi). *Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Başer, H. (2013). Çocuk Refahı Alanında Yeni Hizmet Modeli “Çocuk Evleri”. (Yüksek Lisans Tezi). *Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*.
- Beter, Ö (2010). Türkiye ve İngiltere’de Çocuk Koruma Sistemleri. (Doktora Tezi). *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Caymaz, K.B (2017). Yirminci Yüzyıldan Günümüze Resimde Farklı Çocuk İmgeleri. (Yüksek Lisans Tezi). *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü*.
- Çakarlı, E.(2019). Atatürk Döneminde Çocuk Eğitimi (1923-1938). (Yüksek Lisans Tezi). *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Çakır, G. (2019). Atatürk Dönemi’nde Çocuk ve Anne Algısı. (Yüksek Lisans Tezi). *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*.
- Deliğaoğlu, M. (2009). Himaye-İ Etfal Cemiyeti ve Eğitim Boyutu. (Yüksek Lisans Tezi). *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*.
- Deniz, B. (2019). Dr. Fuad Umay ve Çocuk Esirgeme Kurumu Faaliyetleri. (Yüksek Lisans Tezi). *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Doğan, G. (2019). Türkiye Himaye-İ Etfal Cemiyeti İstanbul Merkezi Umumi Raporu’nun Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi). *Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- İşeri, M. (2014). Osmanlı Çocuk Koruma Sistemi ve Darüleytamlar (1851-1923). (Yüksek Lisans Tezi). *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Karatay, A. (2007). Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu. (Doktora Tezi). *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Kesgin, S. (2010). Cumhuriyet Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Ahlak Eğitimi. (Doktora Tezi). *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Kıranlar, S. (2005). Savaş Yıllarında Türkiye’de Sosyal Yardım Faliyetleri (1914-1923). (Doktora Tezi). *Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*.
- Kocabıyık, M. (2019). Cumhuriyet Dönemi Çocuk Koruma Politikaları (1923-1950). (Yüksek Lisans Tezi). *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Kocakuşak, F. (2011). Antik Roma’da Aile Kurumu. (Yüksek Lisans Tezi). *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Korkmaz, C. B. (2019). Korunmaya Muhtaç Çocukların Kaldıkları Kurumlara İlişkin Memnuniyet Düzeyleri İle Yaşam Doyum Düzeyleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. (Yüksek Lisans Tezi). *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

- Mutlu, M. (2019). II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Spor ve Eğitimde Öncü Bir İsim: Selim Sırrı Tarcan. (Doktora Tezi). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü*.
- Öztañ, G. G. (2009). Türkiye'de Çocuğun Politik İnaşı. (Doktora Tezi). *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Polat, M. (2017). Hilal-i Ahmer Teşkilatının Kuruluşu ve Teşkilatlanması. (Yüksek Lisans Tezi). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Salim, M. (2011). Geçmişten Günümüze Türkiye'de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu. (Yüksek Lisans Tezi). *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Saraç, A. (2011). Çocuk Yuvası Bakımında Bulunan Çocukların Davranış Sorunları ve Çocuk Yuvası Personeline Yapılan Eğitimin Bu Sorunlar Üzerinde Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü*.
- Söğütlü, A. (2005). Çocuk Refahı Alanında Çalışan Personelin Sevgi Evleri Modeline Yönelik Değerlendirmeleri. (Yüksek Lisans Tezi). *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Şenocak, H. (2005). Korunmaya Muhtaç Çocuklar: İstanbul Yetiştirme Yurtları Üzerine Bir Alan Araştırması. (Doktora Tezi). *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Şensivas, D. (2019). Propaganda Aracı Olarak İnsani Yardımın Kullanımı: Hilal-i Ahmer (Kızılay) Örneği, (Yüksek Lisans Tezi). *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Uğur, Ç. (2018). Türkiye' de Çocuk Koruma Politikaları: Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinin Rolü. (Uzmanlık Tezi). *Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı*.
- Yıldırım, Ş. (2013). Çocuk Evinde Kalan Çocukların İlişki Dinamikleri: İzmir Örneği. (Doktora Tezi). *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Yolcuoğlu, G. İ. (2009). Çocuk Koruma Sisteminde Aileyle Çalışmanın Esasları: İstanbul Örneğinde Çocuklar ve Ailelerin Gereksinimleri Güçlülük ve Risk Faktörleri Açısından Değerlendirilmesi. (Doktora Tezi). *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Makaleler

- Ağca, H. (2005). Kemal Atatürk'ün Ahlak Dünyası Üzerine Bir Deneme. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (63)21, 917-936.
- Akgün, S. (2012). Cumhuriyet Duyurulurken Geride Bırakılamayan Bir Kurum: Hilal-i Ahmer Cemiyeti. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 39(1), 111- 136.
- Aksakal, H. İ. (2017). Dr. Refik Saydam Önderliğinde Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetleri Modernleşme Çabaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi The Journal Of International Social Science*, (1)27, 219-232.
- Akyüz, Y. (2011). Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1 (2), 9-22.

- Akyüz, Y. (2016). Eski Yunan’da Çocuk ve Çocuk Eğitimi. Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk. 2. Cilt, 1221-1233.
- Albayrak, A. (2017). Ziya Gökalp’te Kadı ve Aile. *Social Sciences Research Journal*, 6(4), 244-252.
- Altay, S. (2016). Bulaşıcı ve Müzmin Bir Sosyal Afet: Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Trahom Hastalığı ve Mücadele Çalışmaları (1924-1938). *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (23), 167-211.
- Anameriç, H. (2010). Türk Kızılayı’nın (Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti) Savaş Esirlerine Kitap ve Kütüphane Hizmetleri (1912-1922). *Erdem Dergisi*, 58(58), 19-44.
- Arslan, A., Dilci, T. (2018). Çocuk Oyunlarının Çocukların Gelişim Alanlarına Yönelik Etkilerinin Geçmiş ve Günümüz Bağlamında İncelenmesi (Sivas İli Örnekleme). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(1), 47-59.
- Aslan, D. (2018). Gürbüz Türk Milleti için Gürbüz Türk Çocuğu: 23 Nisan Çocuk Bayramı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (63), 87-114.
- Aslan, K. (2002). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar. *Eğ̈e Eğitim Dergisi*, 1(2), 25-33.
- Ata, Z. (2019). Geçmişten Günümüze Çocuk Mağduriyetleri. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3(1), 47-60.
- Aydın, E. (2002). Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yıllarında Sağlık Hizmetleri. *Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi*, 31(3), 183-192.
- Bağdatlı, M. (2010). Kazım Karabekir’in Uygulamalarında Yaşayarak Öğrenme ve Eğitici Drama. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (23), 121-140.
- Başboğa, S. (2017). Anelik Sanatı: Erken Cumhuriyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Çocuğun Bedensel Vurgusu. *İnsan ve İnsan Dergisi*, (12), 6-30.
- Baytal, Y. (2009). Atatürk Döneminde Nüfusu Arttırma Çalışmaları ve Gürbüz Türk Çocuğu Projesi. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* (5)10, 117-137.
- Birgül, A. K. (1999). Atatürk İnkılabında Türk Kadını ve Aile. *Erdem ve İnsan Toplum Bilimleri Dergisi*, 11(33), 785-810.
- Biröl, N. (2017). II. Abdülhamid Dönemi Hayır Kurumlarından Darülaceze'nin Yapımı ve Halil Rifat Paşa'nın Çalışmaları. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 13(5), 33-53.
- Bozaslan, M. Çokoğullar, E. (2015). Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Modern Eğitimin İnşası: Devletin Kurtarılmasından Devletin Kurulmasına. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 309-329.
- Bulut, F. (2009). Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Tehlikeli Bir Miras: “Frengi”. *Tarih Okulu Dergisi*, (3), 109-128.
- Cunbur, M. (1998). Atatürk'e Göre Türk Kadınıyla İlgili Sorunlar ve Değerlendirmeler. *Erdem ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (12), 685-731.
- Çakır, G. (2020). Atatürk Dönemi’nde Türkiye’de Aile Hukuku ve Çocuk Hakları. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(18), 349-368.

- Çakmak, D. (2007). Toplumsal Uzlaşma Belgesi: 1936 Tarihli İş Kanunu. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 127-196.
- Çalık, R., Tepekaya, M. (2006). Birinci Dünya Savaşı Esnasında Anadolu'daki Salgın Hastalıklar ve Ermeniler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 205-228.
- Çapan, Ş., Mutlu, O. (2016). Unutulmuş Bir Spor Adamını Anlamak, Konferanslarıyla; Selim Sırrı Tarcan. *Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 14(2), 235-241.
- Çavdar, N., Karıcı, E. (2016). XIX. Yüzyıl Sonları-XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'nde Frengi İle Mücadele Kapsamında Yapılan Yasal Düzenlemeler. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(11), 157-176.
- Çavuş, R. (2017). Iı. Abdülhamid Döneminde Dâülkelp (Köpek Hastalığı-Kuduz) Tedavihanesi. *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2, 46-61.
- Çelik, E., Çat, F.B. (2018). Toplumda Değişen Çocuk Algısı, Eğitim Yöntemleri ve İnternetin Etkilerine Yönelik Nitel Bir Araştırma. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 13(2), 265-300.
- Çılgin, A. S. (2004). Genç Cumhuriyet'in Ütopyası: "Gürbüz Türk Çocuğu". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (6), 97-119.
- Çıvgın, İ. (2015). Mısır Eski Krallığı (MÖ. 2700-2200) Devrindeki Ticari Ağların Mısır Uygarlığı ile Nübye/Sudan Devletleşmesi Üzerindeki Etkileri. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34(58), 371-424.
- Çıfci, G. E. (2009). Türkiye'de ve Dünyada Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 19(5), 53-66.
- Çoban, M. (2014). Cumhuriyetin İlk Yılları Ahlâk Algısı ve Eğitimi (Kâzım Nâmî'nin "Ahlâkı Nasıl Telkin Etmeli" Kitabı Özelinde). *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (24)24, 31-69.
- Demirci, N., Üstün, Ç. (2013). Prof. Dr. Hulusi Behçet'in (1889-1948) Frengi Hakkındaki Bir Radyo Konuşması. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 1(3), 53-61.
- Deniz, B., Öztaş, S. (2020). Dr. Fuad Umay ve Çocuk Esirgeme Kurumu Faaliyetleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (55), 558-580.
- Dever, A., İslam, A. (2013). Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Okullardaki Beden Eğitimi Derslerine Sistemantik Bir Bakış. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 32, 159-169.
- Doğan, H. (2017). Cumhuriyet Döneminde Adıyaman ve Besni'de Trahom (1925-1975). *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(16), 461-489.
- Ekici, F. Y. (2014). Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi. *The Journal Of Academic Social Science Studies International Journal Of Science*, 30, 209-224.
- Ekmeççi, P., Arda, B., Acıduman, A. (2012). Tıp Tarihi Açısından Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Kuruluş Dönemi Etkinliklerine Bir Kitap Bağlamında Bakış: "Büyük Çocukların Beslenme Usulleri (1927)". *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, (55), 57-69.

- Eldeniz, P. N. (1956). Atatürk ve Türk Kadını. *Bellekten*, 20(80), 739-742.
- Elmacı, D. (2019). Türkiye’de Koruma Altındaki Çocuklara Yönelik Çocuk Koruma Kuruluşlarındaki Değişimler. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 33-59.
- Erkut, Z., Balcı, S., Yıldız, S. (2017). Tarihsel Süreç İçinde Çocuk. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 3(2), 17-28.
- Eyce, B. (2000). Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, (24), 223-248.
- Genç, Ö. (2016). Çocukların Orta Çağ Avrupa’sındaki Yeri. *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 241-261.
- Gökşen, C. (2014). Oyunların Çocukların Gelişimine Katkıları ve Gaziantep Çocuk Oyunları, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (52), 229-259.
- Gültekin, E. (2017). Arşiv Belgelerine Göre XIX. Yüzyılda Karamürsel’de Çocuk Hastalıkları İle Mücadele. *Lokman Hekim Dergisi*, 1(7), 33-40.
- Gürsel, A. (2016). Cumhuriyet Döneminde Sağlık Personeli ve İstihdamı Politikaları. *Asia Minor Studies*, 8(4), 19-27.
- Güven, Ö. (1996). Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni Yetiştiren Okulların Eğitimini Hazırlayıcı Çalışmalar. *Beden Eğitimi Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 70-82.
- Güven, S. (2018). Çocukların Oyun Tercihleri Üzerine Bir Çalışma. *Turkish Studies Educational Sciences*, Vol:13/27, 795-813.
- Güzel, B. (2014). Sanayi Devrimi’nin Ortaya Çıkardığı Toplumsal Sorunların Edebiyattaki İzdüşümü: Emile Zola’nın Germinal Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(33), 157-165.
- Hot, İ. (2015). İlk Kadın Doktorumuz Safiye Ali. *Nobel Medicus*, (1)1, 100-102.
- Işıkçı, Y., Karatepe, S. (2016). Türkiye’de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları ve Tarihsel Analizi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 1(7), 69-100.
- Işın, E. (1987). Abdullah Cevdet’in Cumhuriyet Adab-I Muaşeretı. *Tarih ve Toplum*, 48(8), 13-20.
- İçli, T. (1991). Atatürk ve Türk Kadını, Atatürk Araştırma Merkezi Konferansları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8(22), 67-79.
- İçli, T. G. (1998). Cumhuriyet Döneminde Kadının Sosyal Konumu. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Cumhuriyet'in 75. Yılı Özel Sayısı*, 93-103.
- İlçin, H.İ. (2020). Balkan Savaşları Sırasında Hilâl-İ Ahmer Cemiyeti’nin İstanbul’daki Faaliyetleri. *Turkuaz Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 71-80.
- İpekçiler, B., Gündüz, K. (2020). Türkiye Himâye-İ Etfâl Cemiyeti Çocuk Külliyyatı: 11 Numaralı Eserde Yer Alan Çocuk Şarkılarının İncelenmesi. *Online Journal Of Music Sciences*, 5(1), 5-53.

- Karaca, Ş. (2010). Şemsettin Sami ve Kadınlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 137-146.
- Karataş, K. (2007). Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 2(18), 7-19.
- Karataşer, B. (2020). Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Gelirleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 67(39), 551-568.
- Kaya, M. (2018). Doğuşundan Erken Cumhuriyet Dönemi’ne Kadar Türk Basınında Gündelik Hayat İzlenimleri. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (28), 38-73.
- Keser, D. (2020). Kazım Karabekir Paşa’nın Yetim Çocukları Himayesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 15-37.
- Kesgin, S. (2016). Osmanlı’nın Son Döneminde Kimsesiz ve Korunmaya Muhtaç Çocukların Eğitimi Ve Topluma Kazandırılması: Kastamonu Örneği. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 50(19), 135-158.
- Keskinbora, K. (2009). Atatürk Döneminde Trahomla Mücadele Tarihçesine Bakış. *Atatürk Dönemi Sağlık Kongresi Bildiriler (1920-1938)*, Ed. Mutluer, Eren Akçiçek. (İzmir: Egen Üniversitesi Basımevi), 413-422.
- Keskinbora, K. (2016). Savaşta Düşmanlardan Bir Diğeri: Tüberküloz. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 3(6), 174-184
- Kır, İ. (2011). Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 38-404.
- Kıranlar, S., Erdemir, A. (2005). Köyün Modernleştirilmesine Dair Bir Uygulama ve Bir Proje: Kimsesiz Köy Çocuklarının Köyde Eğitimi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, (8), 93-113.
- Koç, B. (2007). Osmanlı Islahanelerinin İşlevlerine İlişkin Bazı Görüşler. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2),36-50.
- Koç, E. (2010). Atatürk, Cumhuriyet ve Çocuk Ruhu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (45), 71-82.
- Konar, E. (2003). Çocuk Siyaseti ve Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi. *Tarih ve Toplum Dergisi*, (235), 1-4.
- Konya, D. (2018). Türkiye’nin İlk Türk Kadın Doktoru: Safiye Ali ve Çalışmaları. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (42)19, 34-54.
- Korkut, H. (2013). Anadolu’da Harp Yılları, Hilal-i Ahmer Mecmuası ve Dönemin Toplumsal Sorunları. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 90-99.
- Kurt, S. (2012). Bir Eğitimin Öncüsü: Darüşşafaka. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 159-174.
- Lindberg, N. (2012). Çocuk Yetiştirme Açısından Türkiye’de Çocukluğun Tarihi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (31), 41-52.
- Mustafayev, S. (2019). Cumhuriyet Döneminde Sıtma ile Mücadele ve Yasal Düzenlemeler (1923-1946). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2(6), 1112-1137.

- Müezzinoğlu, E. (2012). I. Dünya Savaşı Esnasında Yetim Ve Öksüz Çocukların Himayesi Ve Eğitimi: Darüleytamlar. *History Studies International Journal Of History*, 1(4), 400-417.
- Nişancı, D. (2020). Salgın Hastalıklar ve Salgın Hastalıklar Özelinde Sağlık Hakkına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Bakış Açısı ile Ulusal Mevzuatın Covid-19 Özelinde Değerlendirilmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 150(33), 81-122.
- Özcan, Ö. (2017). Orta Çağ'dan Erken Modern Döneme Çocukluğun Tarihsel Gelişimi. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 2(4), 91-126.
- Özen, S. B. (2019). Erken Cumhuriyet Dönemi Çocuk Yayınlarında Çocuklara Yönelik Adab-ı Muâşeret, Görgü ve Nezaket Kuralları. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (59), 60-86.
- Özer, İ. (2020). Türkiye Cumhuriyeti Sınırlarını Tehdit Eden Kolera Salgınları ve Alman Korunma Tedbirleri. *ODTÜ Sosyal Bilimler Araştırması Dergisi*, 1(10), 201-216.
- Özer, S. (2014). Türkiye'de Trahomla Mücadele (1925-1945). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 54, 121-152.
- Özer, S. (2015). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İstanbul'da Tifüs. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 30(15), 171-201.
- Özer, S. (2016). I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nde Tifüs (Lekeli Humma) Salgını. *Bellekten*, 287(80), 219-260.
- Özgün, C. (2017). Osmanlı Devleti'nin Son Zamanlarında Bir İletle Yüzleşmek: Devletin Resmi Tutumu Bağlamında Dâü'l-Kelb (Kuduz Hastalığı). *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2(32), 491-529.
- Özkan, S. (2006). Türkiye'de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytamı. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 19(19), 211-229.
- Özkaya, H. (2016) Cumhuriyet Döneminde Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 2(20), 77-84.
- Özkiraz, A., İşçibaş, G. (2016). Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunda Aile Yapısı ve Boşanma. *Kmu Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(30), 87-95.
- Özlu, Z. (2017). Osmanlı Devleti'nde Difteri Hastalığı Ve Koruyucu Sağlık Hizmetlerine Dair Bulgular (19. Yüzyıl Sonları ve 20. Yüzyıl Başlarında). *Bellekten*, 291(81), 419-480.
- Öztekin, H. (2019). Tek Parti Dönemi Çocuk Dergilerinde İdeal Türk Çocuğun İnşası: Yavrutürk Ve Cumhuriyet Çocuğu Dergileri Üzerine Bir İnceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 2(6), 1229-1254.
- Öztürk, H. (2017). Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 253-276.
- Parıldar, H. (2020). Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, (30), 19-26.
- Rasimoğlu, C. (2020). Erken Cumhuriyet Döneminde Sağlıklı Bireyin İnşası: Pronatalist Politikalar, Çocuk Sağlığı ve Verem. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 39(2), 329-357
- Sağlam, M., Aral, N. (2016). Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 1(2), 43-56.

- Sarıkaya, M. (2003). Gürbüz Türk ocuğu Dergisinde ocuk Sağlığı Sorunu. *Cumhuriyet Tarihi Araştirma Dergisi*, (9), 151-163.
- Sarıkaya, M. (2007). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-İ Etfal Cemiyeti. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (34). 321-338.
- Sarıkaya, M. (2008). Selim Sırrı Tarcan ve Gürbüz Türk ocuğu. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 70(24). 113-126.
- Sarıkaya, M. (2011). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türkiye'de Nüfus Konusunun Dönemin Dergilerine Yansımaları rneği: Gürbüz Türk ocuğu Dergisi. Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu- 38.İcanas (Uluslararası Asya Ve Kuzey Afrika alışmaları Kongresi) 10-15 Eylül 2007, Ankara/Türkiye, evre, Kentleşme Sorunları Ve zmleri, 729-745.
- Sarıkaya, M. (2012). Türkiye'de Ziraat Eğitime Bir rnek: Kalender Ziraat Yurdu. *Acta Turcica Online Thematic Journal Of Turcic Studies*, (1), 87-101.
- Sarıkaya, M. (2013). Gürbüz Türk çocuğu ve Mevsimler. *Acta Turcica Online Thematic Journal Of Turcic Studies*, (1), 1-16.
- Sarıkaya, M. (2017). Ziraat Mektepleri. *Kafdağı Dergisi*, 1(2), 24-37.
- Sarıkaya, M. (2020). Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Reisi Dr. Mehmed Fuad (Umay) Bey'in ocuk zerine Yazıları ve Kitapları. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25), 355-368.
- Selçuk, B., olak, C. (2014). Türkiye'nin İlk ocuk Hastanesi; Hamidiye Etfal Hastane-i Ālisi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 1(2), 11-14.
- Sezer, C. (2014). Hilāl-İ Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi Dâr-s-Sanâ'ası. *History Studies International Journal Of History*, 3(6), 311-322.
- Sezgin, D. (2019). Cumhuriyet Dönemi Sağlık İletişimi Uygulamalarında İlkler: Türkiye'de Sıtma ile Mücadele. *Akademik Bakış Dergisi*, (50). 33-47.
- Soydan, A. (2003). Darşsafaka Tarihinden Kesitler. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, (3), 249-268.
- Sünbül, N. (2020). Eski Mezopotamya Hukukunda Aile ve Evlilik. *Oannes- Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 99-113.
- şahin, L. (2012).Geçmişten Günümüze ocuk İşçiliği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 103-118.
- şinoroğlu, T. (2020). Türkiye'de Beden Eğitimi ğretmeni Yetiştirme abaları ve nc Kuruluşlar (1908-1930). *Spormetre The Journal Of Physical Education And Sport Sciences*, (18), 73-105.
- şirin, M. (2017). Fransa ve Türkiye'de Korunması Gereken ocuk ve ocuk Koruma İdaresinin Tarihsel Gelişimi. *ocuk ve Medeniyet Dergisi*, 3(2), 43-69.
- Tekin, A. C. (2018). 1939-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Veremle Mücadele Faaliyetleri. *Journal Of Universal History Studies*, 1(1), 1-21.
- Tekin, I. (2017). 1876-1923 Yılları Arasındaki ocuk Eğitimi Konusunda Yazılmış Kitapların İncelenmeleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 6(3), 1590-1622.

- Tekir, S. (2019). Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1923-1930). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (65), 407-430.
- Tellioglu, İ. (2016). İslam Öncesi Toplumda Kadın Konumu Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (55), 209-224.
- Tepekaya, M., Kaplan, L. (2003). Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 147-202.
- Tuğluoğlu, F. (2008). Cumhuriyet’in İlk Döneminde Verem Mücadelesi ve Propaganda Faaliyetleri. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, (13-14), 1-26.
- Tuğluoğlu, F. (2008). Türkiye’de Sıtma Mücadelesi (1924-1950). *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, 4(32), 351-359.
- Turgut, F. (2017). Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğe Yönelik Çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1(1), 93-117.
- Türkmen, M. (2013). Erken Cumhuriyette Beden Eğitimi ve Sporun İdeolojik Temelleri. *International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 8(6), 729-740.
- Türkmen, M. (2015). Kuruluş Döneminde Cumhuriyetin Milli Eğitim ve Beden Eğitimi Politikaları. *International Journal Of Contemporary Educational Studies*, 1-25.
- Ummanel, A. (2017). Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Yayınlarından Bir Kartpostalın Çocuk Hakları Bağlamında İncelenmesi. *Elementary Education Online*, (16)1, 254-255.
- Ünal, V. (2012). Osmanlı’nın Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(2), 2-27.
- Yaşar, Ö., Dağdelen, N. (2013). Korunmaya Muhtaç Çocukların Yetiştirilmesinde Çocuk Yurtlarından Çocuk Evlerine Geçişin, Çocukların Sosyo-Kültürel Ve Psikolojik Gelişimlerine Etkisi Üzerine Bir Çalışma: Isparta Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18), 199-221.
- Yazıcı, E. (2012). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(9), 499-525.
- Yazıcı, E. (2014). Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(4), 247-270.
- Yıldırım, N. (1985). Tanzimat’tan Cumhuriyete Koruyucu Sağlık Uygulamaları. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi İletişim Yayınları*.
- Yıldız, Ö. (2012). Kuruluşundan II. Meşrutiyete Kadar Hamidiye Etfal Hastanesi Üzerine Bir Değerlendirme. *The Journal Of Academic Social Science Studies International Journal Of Social Science*, 5(5), 391-411.
- Yılkan, İ., Yaman, Ö. (2019). 1923-2018 Yılları Arasında Sosyal Hizmet Kurumlarının Uygulamış Oldukları Gençlik Hizmetleri Üzerine Kronolojik Bir Bakış. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 7(17). 105-122.

- Yolcuoğlu, G. İ. (2009). Türkiye’de ocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 18(5), 43-57.
- Yücebaş. F. (2020). Gaziantep’te Salgın Hastalıklar ve Alınan Tedbirler (1923-1933). *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı Salgın Hastalıklar zel Sayısı, 57-76.
- Zafer, A. B. (2014). Cumhuriyet İle Birlikte Değişen Türk Aile Yapısı ve Kadın Durumu. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(24), 121-134.

EKLER

UMUMİ HIFZISSİHHA KANUNU ⁽¹⁾⁽²⁾

Kanun Numarası : 1593
Kabul Tarihi : 24/4/1930
Yayımlandığı R.Gazete : 6/5/1930 Sayı : 1489
Yayımlandığı Düstur : Tertip : 3 Cilt : 11 Sayfa : 143

**

*Bu Kanunun yürürlükte olmayan hükümleri için bakınız
"Yürürlükteki Bazı Kanunların Mülga Hükümleri
Külliyyatı", Cilt : 1 Sayfa: 119*

*Bu Kanun ile ilgili tüzük için, "Tüzükler Külliyyatı" nın kanunlara göre
düzenlenen nümerik fihristine bakınız.*

BİRİNCİ BAP

Sihhi teşkilat

BİRİNCİ FASIL

Devlet hizmetleri sabbıyesi ve sabbı Merciler

Madde 1 – Memleketin sihhi şartlarını ıslah ve milletin sabbatine zarar veren bütün hastalıklar veya sair mazur amillerle mücadele etmek ve müstakbel neslin sabbatli olarak yetişmesini temin ve halkı tıbbi ve içtimai muavenete mazhar eylemek umami Devlet hizmetlerindedir.

Madde 2 – Umumi sabbhat ve içtimai muavenet hizmetlerine ait Devlet vazıfı Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti tarafından ifa ve hususi idarelerle belediyelere ve sair mahalli idarelere bırakılan hizmetlerin sureti icrası murakabe olunur. Milli Müdafaa teşkilatına ait sihhi işler müstesna olmak üzere bütün sabbhat ve içtimai muavenet işlerinin mercii ve murakibi bu Vekalettir.

Madde 3 – Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti bütçeleriyle muayyen hatlar dahilinde olarak aşağıda yazılı hizmetleri doğrudan doğruya ifa eder:

- 1 - Doğumu (.....)⁽³⁾ teshil ve çocuk ölümünü tenkis edecek tedbirler.
- 2 - Validelerin doğumdan evvel ve doğumdan sonra sabbhatlerinin vikayesi.

(1) Bu Kanunda, il özel idaresinin sorumlu ve yetkili bulunduğu görev ve hizmetlerle ilgili olarak, 22/2/2005 tarihli ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu hükümlerine aykırılık bulunması durumunda, 5302 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanacağı, söz konusu Kanunun 70 inci maddesi ile hüküm altına alınmıştır.

(2) Bu Kanunda, belediyenin sorumlu ve yetkili bulunduğu görev ve hizmetlerle ilgili olarak, 3/7/2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu hükümlerine aykırılık bulunması durumunda, 5393 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanacağı, söz konusu Kanunun 84 üncü maddesi ile hüküm altına alınmıştır.

(3) Bu bosteki "doğumu tezyit" hakkındaki hüküm 1/4/1965 tarih ve 557 sayılı Kanunun 8 inci maddesi ile ilga edilmiş olduğundan "tezyit" ibaresi metinden çıkarılmıştır.

- 3 - Memlekete sari ve salgın hastalıkların hulûline mümasat.
- 4 - Dahilde her nevi intani, sari ve salgın hastalıklarla veya çok miktarda vefiatı intaç ettiği görülen sair muzır amillerle mücadele.
- 5 - Tababet ve şubeleri sanatlarının icrasına nezaret.
- 6 - (...) ⁽¹⁾ ilaçları ve bütün zehirli müessir ve uyuşturucu maddelerle yalnız hayvanlar için serumlar ve aşıları murakabe hariç olmak üzere her nevi serum ve aşıları murakabe ⁽²⁾.
- 7 - Çocukluk ve gençlik hıfzıssıhhasına ait işlerle çocuk sıhhat ve bünye sinin muhafaza ve tekamülüne ait tesisatın murakabesi.
- 8 - Mektep hıfzıssıhhası.
- 9 - Mesai ve san'at hıfzıssıhhası işleri.
- 10 - Maden suları ile sair havası şifahiyesi olan sulara nezaret.
- 11 - Hıfzıssıhha müesseseleri ve bakteriyoloji laboratuvarları ve ailemum hayati muayene ve tabhillerine mahsus müesseseler kışat ve idaresi.
- 12 - Mesleki tedrisat müesseseleri kışat ve idare veya mümasili müessesatı murakabe ve bunlara müsade itası.
- 13 - Mecnunlarla sair ruhi hastalıklara mahsus tedavihaneler veya malûl veya herhangi bir noksanii hilkate malik olanları kabul edecek yurt veya müesseseler tesis ve idare.
- 14 - Muhacirin sıhhat işleri.
- 15 - Hapisanelerin ahvali sıhhiyesine nezaret.
- 16 - Tıbbi istatistiklerin tanzimi.
- 17 - Sıhhi neşriyat ve propagandalar.
- 18 - Vesaiti münakale umuru sıhhiyesinin nezaret.

Madde 4 – Doğrudan doğruya şehir ve kasabalar, köyler hıfzıssıhhasına veya tıbbi ve içtimai muavenete mütâallik işlerin ifası belediyelere ve idari hususiyelere ve sair mahalli idarelere tevdi edilir. Vekalet indelicap bu idarelere rehber olmak üzere bazı mahallerde nümune tesisatı vücude getirir.

İKİNCİ FASİL

Sıhhat ve İçtimai Muavenet teşkilatı

Madde 5 – Sıhhat ve içtimai Muavenet Vekaleti 3 üncü maddede zikredilen hizmetleri ifa için hususi teşkilat kanununa tevfikân teşkil edilmiş fenni ve idari şubelerden mürekkeptir. Kanunu mahsusuna tevfikân mülbak bütçe ile idare olunan Hadutlar ve Sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğü, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletine merbut olarak ifayı vazife eyler.

Madde 6 – Her vilayette Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletine merbut olmak üzere bir Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlü bulunur. Sıhhat müdürleri buldukları vilayetlerde Vekaletin en büyük memuru olmakla beraber valilerin sıhhi müşaviridirler. Valiler mevcut sıhhi mevzuata tevfikân sıhhiye müdürlerini istihdam ederler ve sıhhi hususlarda onların rey ve mütalealarını alırlar. ⁽³⁾

(1) Bu aradaki "Gıdalar ile" ibaresi, 24/6/1995 tarihli ve 560 sayılı KHK'nin 21 inci maddesiyle yürürlükten kaldırılmış olup, bu değişiklik 27/5/2004 tarihli ve 5179 sayılı Kanunun 37 nci maddesiyle aynen kabul edilerek Kanunlaşmıştır.

(2) Bu bendeki "aşular" kelimesi 16/4/1934 tarih ve 2410 sayılı Kanunun 1 inci maddesiyle "aşuları murakabe" şeklinde değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

(3) 2/7/2018 tarihli ve 700 sayılı KHK'nin 9 uncu maddesiyle, bu fıkrada yer alan "kanun, nizam ve talimatlara" ibaresi "mevzuata" şeklinde değiştirilmiştir.

Madde 7 – Sıhhat ve İctimai Muavenet müdürleri buldukları vilayetin sıhhi umur ve muamelelerinden vali ile beraber mesul olup bütün sıhhi mevzuat ve emirlerin iyi tabikına nezaretle mükellefidir. ⁽¹⁾

Madde 8 – Her kazada ve icabı takdirinde nahıye merkezlerinde bir veya mütaaddit Hükümet tabipleri istihdam olunur. Hükümet tabipleri doğrudan doğruya vilayet sıhhiye müdürünün emri altında olup memur oldukları mahallerin sıhhi umur ve muamelelerinden mesuldür ve kaymakamın sıhhi hususatta sıhhi müşaviridir. Hükümet tabiplerinin maiyyetlerinde sıhhi işlerde kendilerine muavenette bulunmak üzere küçük sıhhat memurları istihdam edilir.

Madde 9 – Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti üçüncü ve dördüncü maddelerde zikredilen vazifeleri ifa ve mütaaccaları idare etmek üzere tabipler, baytarlar, eczacılar, sair sıhhi ve idari memurlar tayin ve istihdam eder.

ÜÇÜNCÜ FASIL

Yüksek Sıhhat Şurası

Madde 10 ilâ 15 - (Mülga: 11/10/2011-KHK-663/58 md.)

Madde 16 – Yüksek Sıhhat Şurası azasına her devrei içtimaiyeye mahsus olmak üzere her sene bütçesinde miktar muharrer bir hakka huzur verilir. Ankara haricinden gelenlere harcurahları ve vekaletçe tayin olunacak yevmiyeleri ita olunur.

Madde 17 – (Mülga: 11/10/2011-KHK-663/58 md.)

DÖRDÜNCÜ FASIL

Vilayet Hususi İdareleri ve Belediyeler

Madde 18 – Vilayet hususi idareleri bütçelerinde hususi kanuna tevfikane tefrik ve Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletinin tensibi ile sarfolunan sıhhi ve içtimai işlere mahsus tahsisat, vilayet merkezinde veya tensip olunacak sair mahallerde açılacak hastaneler ve dispanserlerle seyyar etibba teşkilatına ve seyyar etiv tedarikine ve tephirat ve tathirat istasyonları tesisine ve verem ve frengi ve çocuk vefiyatı mücadelesine muhtas hıfzıssıhha içtimaiye dispanserlerine ve sıtma ve frengi ilacı tedarikine ve Sıtma Kanununda tasrih edilen ahvalde sıtma membarının izalesine sarfolunur.

Madde 19 – Vilayetler hususi idarelerine ait sıhhi teşkilat ve tesisat mahalli Sıhhat ve İctimai Muavenet müdürlerinin murakabesi altında bulunup bunlara ait muamelat mevzuata tevfikane sıhhat müdürleri tarafından ifa olunur. ⁽²⁾

Madde 20 – Belediyelerin umumi hıfzıssıhha ve içtimai muavenete taallük eden mesaiden ifasile mükellef oldukları vazifelere aşağıda zikredilmiştir.

- 1 - İçilecek ve kullanılacak evsafı fenniyyeyi haiz su celbi.
- 2 - Lağım ve mecralar tesisatı.
- 3 - Mezbaha inşaatı.
- 4 - Mezarlıklar tesisatı ve mevta defni ve nakli işleri.
- 5 - Her nevi muzahrafatın teb'it ve imhası.
- 6 - Meskenlerin sıhhi ahvaline nezaret.
- 7 - Sıcak ve soğuk hamamlar tesisi.

(1) 2/7/2018 tarihli ve 700 sayılı KHK'nin 9 uncu maddesiyle, bu maddede yer alan "kanun, nizam, talimat" ibaresi "mevzuat" şeklinde değiştirilmiştir.

(2) 2/7/2018 tarihli ve 700 sayılı KHK'nin 9 uncu maddesiyle, bu maddede yer alan "kanun ve nizamnamelerine" ibaresi "mevzuata" şeklinde değiştirilmiştir.

ALTINCI BAP
Çocuk İhtisabı
BİRİNCİ FASIL

Çocukluk ve gençlik koruması

Madde 151 – Sıhhat ve İktimai Muavenet Vekaleti küçük çocuk ihtisabı ve bunlarda görülen vefiyatın azaltılması için lazım gelen müesseseler açarak idare eder ve çocuk ihtisabı faydalarının hak arasında intişar ve tatbikini teşkil edecek tedbirleri ihtiyaz eyler.

Madde 152 – (...) (1) çocuk dışıdırmeğe vasıta olup Sıhhat ve İktimai Muavenet Vekaletince tayin oluncak alat ve levanın ihmal ve satışı memnurdur. Bunların tababette müstamel envayı Sıhhat ve İktimai Muavenet Vekaletinin tayin edeceği şartlar dairesinde ihmal edilir ve eczanelerde reyete ile satılır.

Madde 153 – Devletin resmi müesseselerinde doğum yardım meccaridir. (Mülga cümle:4/7/2012-6354/1 md.) (...)

(Ek fıkra: 4/7/2012-6354/1 md.) Gebe veya rahmindeki bebek için tıbbi zorunluluk bulunması halinde doğum, sezaryen ameliyatı ile yaptırılabilir.

(Ek fıkra: 4/7/2012-6354/1 md.) Gerekli tedbirlerin alınmasına rağmen, doğumu takiben anne veya bebekte meydana gelebilecek istenmeyen sonuçlardan dolayı hekim sorumlu tutulamaz.

Madde 154 – Hükümet ve belediye tabipleri ve ebeleri fakir kadınların doğurmasından meccanen yardıma mecburdurlar.

Madde 155 – Kendisi ve çocuğunun sıhhati için bir zarur husule getirmeyeceği bir tabip tarafından tahriren tasdik edilmedikçe kadınların doğumlarından mukaddem üç hafta ve doğurmasını mütaakip yine üç hafta zarfında fabrika, imalathane ve umumi ve hususi müesseselerde çalışması ve çalıştırılması memnurdur.

Madde 156 – (Mülga: 1/4/1965 - 557/8 md.)

Madde 157 – Sütünelik edecek kadınlar kendi çocuklarının yedi ayıktan fazla olduğuna dair resmi vesikalar ibraz etmedikleri ve lafi emzirme kabiliyeti mevut olmadıkları takdirde sütünelik etmelerine müsaade edilmez. Süt annenin çocuğu yedi ayıktan küçük olduğunda başka kadın tarafından emzirildiği ispat olunmak lazımdır. Bu vesikalar süt annelerin 125 inci maddede gösterilen muayenesi esnasında talep edilir.

Madde 158 – Yedi yaşından aşağı olan metrük, öksüz veya babası ve annesi hayatta çocukları gerek para ile ve gerek parasız kabul ederek bakım resmi ve hususi bütün müesseseler Sıhhat ve İktimai Muavenet Vekaletinin muakabe ve tefişine bağlıdır. Bu taraftaki müesseselerin kışad, sahipleri tarafından Vekalet ihbar olunur.

Madde 159 – Nezdine yedi yaşından aşağı çocukları para mukabilinde bakmak üzere alan ehlisan evvela mahalli belediyesinden müsaadei mahsusası almaları mecburidir. Belediye heyeti sıhhiyesince bu gibi ehlisan ikametgahı ve sair şartları muvafık görüldüğü tasdik edilmeden bu müsaade ita edilmez. Bu gibi ehlisan ikametgahları da 158 inci maddede bahsedilen tefişe tabidir.

Madde 160 – Kabul ettikleri çocukların sıhhat ve hayatlarını muhafaza için lazım gelen vasıtalar noksan olur veya çocukların sıhhat ve hayatını duşan tehlike eden mahzarlar mevut bulunursa 158 ve 159 uncu maddelerde zikredilen müesseseler ve şahıslar, sıhhat memurlarının tahrii ihtarlarıyla bu noksanlar ve mahzarları izaleye mecburdurlar. Bu ihtarları on beş gün zarfında icra ettirmeyenlerin çocukları nezdlerinde bulundurulmasına müsaade edilmez ve müesseseleri kapatılır.

(1) Bu maddenin başındaki "öksüz annesi veya" ibaresi 1/4/1965 tarih ve 557 sayılı Kanunun 8 inci maddesiyle kaldırılmış olduğundan metinden çıkarılmıştır.

Madde 161 – Metruk çocukları altı yaşını ikmal edinceye kadar mahalli belediyeleri, belediye olmayan yerlerde köy heyeti ihtiyariyeleri himayeye mecburdurlar. Hususi müesseseleri olmayan yerlerde belediyeler bu çocukları icap ederse bir ücret mukabilinde bakılmak ve bütünlük üzere aileler nezdine verirler. Altı yaşından sonra bu çocukların himayesi ve tahsil ettirilmesi Maarif Vekaletince deruhde olunur.

Madde 162 – Nüfusu on binden fazla olan mahallerde belediyeler bir "Süt çocuğu muayene ve müşavere evi" tesis ederler. Bu müesseselerin vasıf ve şartları ve vazifeleri Sıhhat Vekaletince tayin olunur. Nüfusu kırk binden fazla olan mahallerde bunlara merbut olmak üzere bir "Süt damlası" tesis edilir. Nüfusu yüz binden fazla olan mahallerde bu müesseseler ihtiyaca göre tezyit olunur.

Madde 163 – Biltümüm mekteplerin bina ve sıhhi şartları ve sari salgın hastalıklardan vikayeleri hususları Sıhhat ve içtimai Muavenet Vekaletinin murakabesi altındadır. Yalnız talebenin şahıslarına ait sıhhi murakabe bu mekteplerin tabi oldukları makamlar, cemiyetler veya şahıslar tarafından ifa edilir.

Madde 164 – Alelümüm mekteplerde muayyen fasıllarla talebenin beden, ruh ve göz ve kulaklarına ait muayeneler mekteplerin hususi tabipleri tarafından icra ve her talebeye mahsus ayrı kayıt varakalarına tesbit olunur.

Madde 165 – On yaşından aşağı çocuğun babası, anası veya öksüz olanlarda sair husımları tarafından hayat ve sıhhati ve ahlakını tehlikeye maruz bırakacak fena muameleye, teşviklere veya cebre duçar olduğu takdirde bunların belediye veya Devlet müesseselerine kabul edilmek üzere nezdinde bulunduğu kimselerden ayrılması caizdir.

Madde 166 – On iki yaşından aşağı çocukların yanlarında ebeveyni veya velileri olduğu halde dahi meyhanelere girmesi ve on sekiz yaşından aşağı gençlere her nevi ispirotolu içki verilmesi veya satılması memnudur.

Madde 167 – On iki yaşından aşağı çocukların, sinema ve tiyatro ve dans salonu ve bar gibi mahallere getirilmesi ve kabul edilmesi memnudur. Altı yaşından yukarı olanların gündüzün terbiyevi veya hususi mahiyette olan sinema veya tiyatrolara getirilmesine müsaade olunabilir.

Madde 168 – Her şehir ve kasaba belediyeleri o şehir ve kasabanın vüs'at ve nüfusunun adedine göre icap eden büyüklükte küçük çocukların temiz hava almasına mahsus bir veya mütaaddit bahçeler ve spor meydanları vücude getirmeğe mecburdurlar.

Madde 169 – Kız liselerinde ve orta tahsilli kız mekteplerinde mektep idarelerince müsasip görülecek sınıflarda talebeye fenni çocuk bakımı usulleri nazari ve ameli surette öğretilmek üzere haftada laakal bir saatlik mahsus bir ders küşat olunur.

İKİNCİ FASIL

Süt hakkında

Madde 170 İla 172 - (Mülga: 24/6/1995 - KHK - 560/21 md.; Aynen kabul : 27/5/2004-5179/37 md.)

YEDİNCİ BAP
İşçiler Hıfzısıhhası

Madde 173 – On iki yaşından aşağı bütün çocukların fabrika ve imalathane gibi her türlü sanat müesseseleriyle maden işlerinde amele ve çırak olarak istihdamı memnurdur.

On iki yaş ile on altı arasında bulunan kız ve erkek çocuklar günde azami sekiz saatten fazla çalıştırılmaz.

Madde 174 – On iki yaş ile on altı yaş arasında bulunan çocukların saat yirmiden sonra gece çalışmaları memnurdur.

Madde 175 – Bütün amele için gece hizmetleriyle yer altında icrazi lazımgelen işler 24 saatte sekiz saatten fazla devam edemez.

Madde 176 – Mahalli belediyelerince bar, kabare, dans salonları, kahve, gazino ve hamamlarda on sekiz yaşından aşağı çocukların istihdamı menolunur.

Madde 177 – Gebe kadınlar doğumlarından evvel üç ay zarfında çocuğunun ve kendisinin sıhhatine zarar veren ağır hizmetlerde kullanılmaz. Doğurduktan sonra 135 inci maddede tayin edilen muayyen müddet istirahatını mütaakip işe başlayan emzikli kadınlara ilk altı ay zarfında çocuğunu emzirmek üzere mesai zamanlarında yarımşar saatlik iki fısıla verilir.

Madde 178 – Her nevi sanat müesseseleri ve maden ocakları ve inşaat yerleri dahilinde veya yakınında ispirotolu meşrubat satışı veya umumi evler açılması memnurdur.

Madde 179 – Aşağıdaki mevaddı ihtiva eylemek üzere işçilerin sıhhatini korumak için İktisat ve Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaletleri tarafından müşteken bir nizamname yapılır.

1 - İş mahallerininin ve bunlara ait ikametgah ve saire gibi müştemilatın haiz olması lazımgelen sıhhi vasıf ve şartlar.

2 - İş mahallerinde kullanılan alat ve edevat, makineler ve iptidai maddeler yüzünden zuhuru melhuz kaza, sari veya mesleki hastalıkların zuharuna mani tedabir ve vesait.

Kadımlarla 12 den 16 yaşına kadar çocukların istihdamı memnu olan sıhate muayyer ve mahatarah işlerin neden ibaret olduğu iş kanununda tasrih edilecektir.

1559 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu.

Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında Kanun*(Resmî Gazete ile ilân : 27 . V . 1949 - Sayı : 7217)*No.
5387Kabul tarihi
23 . V . 1949

BİRİNCİ MADDE — Beden, ruh, ahlâk gelişmeleri tehlikede olup ana ve babasız, ana ve babası belli olmayan ve Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre haklarında korunma tedbirleri alınmasında zaruret görülen çocukların mahkeme kararıyla ve reşit oluncaya kadar bu kanunla belli edilen şartlar içinde bakılma ve yetiştirilerek meslek sahibi edilmeleri köy ihtiyar heyetleri, mahallî belediyeler, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığınca sağlanır.

İKİNCİ MADDE — Her hangi bir yerde, evvelki maddede yazılı vasıflarda bir çocuğun bulunduğu, zabuta, Devlet veya belediye memurları ve muhtarlar tarafından öğrenilince, mahallin en büyük millî eğitim memuruna haber verilir. Millî Eğitim memuru çocuğun durumuna göre gerekli tedbirleri aldirmekle beraber keyfiyeti derhal mahkemeye bildirir. Mahkemece; çocuğun durumu, hangi şahıs, aile veya müesseseye tevdi edileceği, mevcut emvali varsa kimin tarafından idare edileceği tâyin edilir.

ÜÇÜNCÜ MADDE — İkinci madde hükmüne göre mahkemece, bir çocuk köyde bir şahıs, bir aile veya bir müesseseye verilirse, o çocuğun bakımına, korunmasına, iş ve güç sahibi edilmesine, köy muhtar ve ihtiyar heyeti nezaret eder.

Bu çocukların bakımına yardım olmak üzere verilecek ücretler köyün bütçesi dairesinde aynı veya nakdî gelirlerinden ve bu kanunun maksadına uygun olarak vâkı olacak bağış ve tesislerden verilir. Bu suretle bir yere verilen çocukların malları varsa veya ana ve babaları olup da yardım edecek kudrette iseler, çocukların bakımlarına iştirak ve katılma miktarları, Türk Medeni Kanunu hükümleri dairesinde mahkemece tâyin edilir.

DÖRDÜNCÜ MADDE — Belediyesi bulunan yerlerde bu gibi çocukların üçüncü maddedeki şekilde bakım ve korunması ve iş gücüne sahibi edilmeleri belediyeler tarafından yapılır. Aynı il içerisinde bulunan belediyeler re'sen veya birleşerek çocuk bakım ve yetiştirmesini sağlayacak müesseseler kurabilirler.

Belediye bütçelerinin bu maksat için açılacak bölümüne bütçe genel yekûnunun yüzde biri nispetinde bir ödenek konur. Bu kanunun gayesine uygun bağışlar buna eklenir.

Bütçede bu maksat için ayrılan ödenek yılı içinde başka bölüme aktarılamaz.

BESİNCİ MADDE — Mahallen bakım ve korunmasını köylü takatinin karşıyamadığı çocuklara yardım olmak üzere her yıl Özel İdare Bütçelerinin yüzde yarımı nispetinde bir ödenek ayrılır.

ALTINCI MADDE — Köy, belediye ve Özel İdarece ayrılan ödenegin çocukların masraflarını karşıyamadığı hallerde öğretim çağına kadar olan çocuklar için Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, daha yukarı yaşlar için de Millî Eğitim Bakanlığı bu kanunun tatbiki için konulan ödenekten imkân nispetinde köylere ve belediyelere para yardımında bulunurlar.

YEDİNCİ MADDE — Köylerde, kasaba ve şehirlerde mahallen bakılması mümkün olmayan çocuklardan öğretim çağına kadar olanlar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının kuracağı çocuk bakım yurtlarına, daha yukarı yaştakiler de Millî Eğitim Bakanlığının kuracağı müesseselere alınurlar.

SEKİZİNCİ MADDE — Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı birinci maddede yazılı olan çocuklardan öğretim çağına kadar olanların bakım ve korunmasını sağlamak üzere (Çocuk bakım yurtları) kurar. Burada öğretim çağına gelen çocuklar Millî Eğitim Bakanlığı müesseselerine devrolunurlar.

Millî Eğitim Bakanlığı ilköğretim çağına girenlerin bakım, korunma ve eğitimi ile uğraşmak üzere (Yetiştirme yurtları) kurar. Bu çocukların ilköğretimi yurdun içindeki veya civardaki ilkokullarda yapılır.

DOKUZUNCU MADDE — Yetiştirme yurtları ilköğretimi bitiren çocukların değişik mesleklere girmesini sağlayacak tedbirleri alırlar.

İlköğretim çağına aştığı halde bunu görmemiş olarak teslim edilen çocukların eğitimi, öğretimi ve meslek sahibi olmaları için gerekli tedbirler, Millî Eğitim Bakanlığınca alınır.

Bunun için Millî Eğitim Bakanlığı, ihtiyaç görülen yerlerde döner sermayeli iş yerleri ve atelyeler kurabilir. Gerekli döner sermayeler her yıl Millî Eğitim Bakanlığınca Bütçesine konur.

ONUNCU MADDE — Yetiştirme yurtları mümkün olduğu kadar, çocukların ilerde iş bulabilecekleri bölgelerde kurulur.

ON BİRİNCİ MADDE — Yetiştirme yurtlarında ilköğretimini bitiren çocuklardan kabiliyet gösterenler, daha ileri tahsil yapmak üzere imtihan ile parasız yatılı okullara alınabilirler. Diğerleri bilhassa ilerde bağımsız olarak çalışmalarını sağlayacak meslekleri öğrenebilecekleri özel iş ve meslek sahipleri yanına, Devlet fabrika ve tarım kurumlarına, özel fabrika ve iş yerlerine çırak olarak verilirler.

ON İKİNCİ MADDE — Devlet kurumları, hizmetlerine aldıkları çocukları beslemek, giydirmek ve barındırmakla mükelleftirler. Özel iş sahiplerinden bu hususları temin edenler tercih olunur.

ON ÜÇÜNCÜ MADDE — Çırak olarak alınan çocukların iş verenler tarafından barındırılması, beslenmesi, giydirilmesi mümkün olmadığı hallerde bu hususlar çocukların kendi yetiştirme yurtlarıncaya sağlanır.

ON DÖRDÜNCÜ MADDE — Çırak olarak iş yerlerine verilen ve yetiştirme yurdunda bakılan çocuklardan ücret mukabili çalıştırılanların yurt masrafları Millî Eğitim Bakanlığınca tensip edilecek nispetlerde kazançlarından çıkarılır. Çocuğun harçlığı da ayrıldıktan sonra artarsa geri kalan kısım Millî Bankalardan birisine bir ay zarfında yatırılır.

Çocuğun ücretinin başlama zamanı ve miktarı yurt idaresiyle iş veren arasında mahalli örf ve râyice göre tesbit olunur. Çocuğun harçlığı da yurt idaresi tarafından belirtilir.

ON BEŞİNCİ MADDE — Köylerde veya çiftçiler yanında aynı ücretler mukabili çalıştırılan çocuklara verilen mallardan paraya tahvil edilebilenler bankaya yatırılır. Satılamayanlar köy ihtiyar heyetleri tarafından kıymetlendirilerek çocuk adına saklanır.

5387 Sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun.

**EREĞLİ HAVZAİ FAHMİYESİ MADEN AMELESİNİN
HUKUKUNA MÜTEALLİK KANUN⁽¹⁾**

Kanun Numarası : 151
Kabul Tarihi : 10/9/1337
Yayımlandığı R.Gazete : Tarih : – Sayı : –
Yayımlandığı Düstur : Tertip : 3 Cilt : 2 Sayfa : 91

*
**

Bu Kanun ile ilgili tüzük için , "Tüzükler Kılavyan" nun kanunlara göre düzenlenen nümerik fihristine bakınız.

Bu Kanun ile ilgili olarak Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren yönetmelik için , "Yönetmelikler Kılavyan" nun kanunlara göre düzenlenen nümerik fihristine bakınız.

*
**

Madde 1 – Maden ocaklarında müstahdem amelenin beytutetleri ve temini istirahatleri için her ocak civarında İktisat Vekaletince tanzim edilen numunelere tevfikan amele koşullarıyla hamam inşasına ocak amilleri mecburdur.

Madde 2 – Maden işlerinde amelenin cebren istihdamı ve angarye suretiyle her hangi bir işe sevki ve maden ocakları dahilinde on sekiz yaşından dun olanların istihdamı memnudur.

Madde 3 – Her madenci istihdam ettiği amelenin miktarı ücretiyle künyesini mübeyyin numunesine tevfikan muntazam defter tutmağa ve bu defteri amele birliği müfettişine ve İktisat Vekaleti memurlarına berayı tetkik ibrazı mecburdur.

Madde 4 – Alelumum Madenciler Nizamnamei mahsusuna tevfikan amele tarafından teşkil olunacak ihtiyat ve teavün sandıklarına beher mah zarfında istihdam edecekleri amele ücuratı umumiyesinin yüzde birinden dun olmamak üzere muaveneti nakdiyede bulunmağa mecburdurlar.

Madde 5 – Amelenin zatına ait olup esnayı ameliyatta kırılan alat ve edevatiyle nakliyat esnasında telef olan hayvanatı madenci tarafından tazmin olunur.

(1) 8/6/1936 tarihli ve 3008 Sayılı İş Kanununun 147 nci maddesi ile bu Kanunun sözü edilen İş Kanununa aykırı hükümleri yürürlükten kaldırılmış, bilahare 3008 sayılı Kanun da 25/8/19 tarih ve 1475 sayılı Kanunun 110 uncu maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 6 – Bilumum madenciler hasta ve kazazede olan ameleyi meccanen tedavi etmeğe ve bunu teminen maden civarında hastane, eczane ve şahadetnameli etibba bulundurmağa mecburdurlar. Bunların tayini mahal ve adedi ile muhtelif madencilerin arasında masarifin veçhi tevzi ve itasına dair ayrıca bir nizamname tanzim olunacaktır.

Madde 7 – Havzai Fahmiyede sayü amelden dolayı kazazede olanlarla vefat edenlerin varisleri veya amele müfettişliği veyahut İktisat Vekaleti tarafından tazminat davası ikame olunur. İşbu tazminat davası miktarı kaç kuruştan ibaret olursa olsun Sulh Hakimleri hakkındaki kanuna tevfikan sulh mahkemelerince kabili temyiz olmak üzere rüyet olunur. Tazminat miktarı tarafeynden alelusul müntehap erbabı vukuftan teşekkül edecek heyetin vereceği rapora istinat eder.

(İkinci fıkra iptal: Ana. Mah.'nin 31/10/1991 tarih ve E.1991/24, K.1991/40 sayılı kararıyla.)

(Ek fıkralar: 5/6/1930 - 1687/1 md.)

A – Mahkeme bu maddenin tatbıkında, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 3 üncü maddesine göre, aralarında iribat mevcut sayılan suçların davalarını birleştir meksizin tetkik ile hükme rapteder.

B – İşten ve matlubattan mütevellit davalarda, havzai fahmiye idaresi müşavir avukatı, amele birliğinde kayıtlı cüzdanlı amelenin kanuni mümessili olarak, vekaletname ibrazına hacet kalmaksızın mahkemede amele temsil eder.

Madde 8 – Mesaii yevmiye alelittak sekiz saattir. Bu müddetten fazla çalışmağa hiç bir işçi icbar edilemez.

Saati mesaii haricinde tarafeynin rıza ve muvafakatiyle iki kat ücrete tabidir. Tahtezzemini mesafede nüzul ve suat için geçen müddet sekiz saate dahildir.

Madde 9 – Amelenin ahvali sıhhiye ve hayatiyeleriyle hukuku umumiyelerine mütaallik işbu mevadı ifa etmeyen madenci ve mültezimlerin ruhsatname, şartname ve imtiyazları fesholunur.

Madde 10 – İşbu kanun ahkamı eylevm mer'î olan bilumum ruhsatname ve şartname ve itilafname ve imtiyazlara da şamilidir.

Madde 11 – Maden ocaklarında çalışan amelenin haddi asgari ücreti ocak amil ve mültezimleriyle amele birliği ve İktisat Vekaleti tarafından müntahap üç zat marifetiyle tayin olunur.

Madde 12 – Maden Nizamnamesinin 77 nci ve 78 inci maddeleriyle işbu kanun ahkamına tearuz eden alelumum mevaddı nizamiye mülğadır.

Madde 13 – Maden ocağı amilleri bir mesçit ve genç ameleye gece dersleri vermek üzere bir mektep yapmağa ve muallim tutmağa mecburdurlar.

Madde 14 – İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 15 – İşbu kanunun icrasına Adliye ve İktisat Vekilleri memurdur.

**151 SAYILI KANUNA EK VE DEĞİŞİKLİK GETİREN MEVZUATIN
YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ TARİHİNİ GÖSTERİR LİSTE**

Kanun No.	Farklı tarihte Yürürlüğe giren Maddeler	Yürürlüğe giriş tarihi
1687	-	10/6/1930

151 Numaralı Ereğli Kömür Bölgesi Amele Birliği Hukukuna Müteallik Kanun.

T. C.
BAŞVEKÂLET
Müvazirlik Müdürlüğü
Tarih: 17/5/32
Sayı: 12.851

KARARNAME

1931 senesi maliye bütçesinin 209 uncu "Himayeîtfal Cemiyetine muavenet" faslına mevzu tahsisattan artan 5.000 liranın xx da umumî formülden istisnaen muavenet olarak mezkûr cemiyete ve -rilmesi; Maliye Vekâletinin 14/5/1932 tarih ve 11038/16 numaralı x tekerenbiye yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 17/5/1932 tarihinde tasvip ve kabul edilmiştir.

17/5/1932

REİSİCÜMHUR

Gazi M. Kemâl

Ba.V.

[Signature]

Ad.V.

MM.V.

[Signature]

Da.V.

[Signature]

Ma.V.

[Signature]

Ma.V.

[Signature]

ML.V.

[Signature]

Ma.V.

[Signature]

IK.V.

[Signature]

SMM.V.

[Signature]

G.V.

[Signature]

Za.V.

[Signature]

080	18	01	02	28	39	8
-----	----	----	----	----	----	---

1931 Yılı Mali Bütçesi'nin 209. Faslına Ait Ödenekten Artan 5 000 Liranın Himaye-İ Etfal Cemiyeti'ne Verilmesi.

EK.5

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAIRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar noyu
3
2475

Kararname

I/Birinci teğrin/938 tarihinde Belgratta toplanacak Bey-
nelmîel çocuk esirgeme kongresine iştirak etmek üzere Belgrada giden
Çocuk Esirgeme Kurumu Muameleât direktörü Mehmet Ali Sancaktar ile
Edirne Sayılavı Dr. Fatma Memik'e 938 takvim yılı döviz cetvelleri-
nin müteferrik döviz ihtiyacıları faalına mevzu tahsisattan ötürer -
yüz liralık döviz müsaadesi verilmesi; Maliye Vekillîğinin 6/10/938
tarîh ve 54257/2/14966 sayılı teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin
8/10/938 tarihinde onanmıştır.

8/10/938

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bğ. V.

C. Başbakan

Ad. V.

S. Sancağ

M. M. V.

M. M. V.

Da. V.

S. Memik

Ha. V.

H. V.

Ma. V.

Mi. V.

M. V.

Na. V.

N. V.

İk. V.

İ. V.

S. I. M. V.

S. I. M. V.

G. I. V. ve Ms. V. V.

G. I. V. ve Ms. V. V.

Zr. V.

Z. V.

830 83 81 82 84 89 10

Belgrad'da Toplanacak Uluslararası Çocuk Esirgeme Kongresi'ne
Katılacak M. Ali Sancaktar ve Fatma Memik'e Döviz Verilmesi.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Şeymanur SANATASAN

Yabancı Dili :İngilizce

Eğitim Durumu

Lisans : Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Tarih.

Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Tarih
Ana Bilim Dalı.